

SEKCIA VEREJNÉHO PRÁVA

„Vplyv informačných a komunikačných technológií na normy verejného práva“

ZBORNÍK

ZO

IV. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie

BANSKOBYSTRICKÉ ZÁMOCKÉ DNI PRÁVA

**Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Právnická fakulta**

SEKCIA VEREJNÉHO PRÁVA

„Vplyv informačných a komunikačných technológií na normy verejného práva“

ZBORNÍK

ZO

IV. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie

BANSKOBYSTRICKÉ ZÁMOCKÉ DNI PRÁVA

na tému

„Strategické determinanty kreovania právnych noriem“

22. – 23. november 2018, zámok Vígľaš

2019

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Predseda redakčnej rady a vedecký redaktor:

Doc. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.

Predseda edičnej komisie:

JUDr. Monika Némethová, PhD.

Recenzenti:

Mult. Dr. h. c. prof. JUDr. Mojmír Mamojka, CSc.

Prof. JUDr. Ján Čiráč, CSc.

Doc. JUDr. Soňa Kubincová, PhD.

Doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Zostavovateľ:

Doc. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.

JUDr. Monika Némethová, PhD.

Mgr. Patrik Kukul'a

„Príspevky neprešli jazykovou korektúrou.“

Vydavateľ:

Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Právnická fakulta UMB

© Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici

ISBN 978-80-557-1554-4

EAN 9788055715544

OBSAH

ZAČIATKY TVORBY AUTOMATIZOVANÝCH SYSTÉMOV PRÁVNÝCH INFORMÁCIÍ (ASPI) BEGINNING OF AUTOMATED LEGAL INFORMATION SYSTEMS (ALIS) <i>Vojtech Tkáč</i>	7
OBRAZOVÉ ZÁZNAMY V TRESTNOM KONANÍ Z POHĽADU GDPR A NÁRODNEJ LEGISLATÍVY VIDEO RECORDS IN CRIMINAL PROCEEDING FROM THE PERSPECTIVE OF THE PERSPECTIVE OF THE GDPR AND THE NATIONAL LEGISLATION <i>Jaroslav Ivor</i>	18
ZABEZPEČOVANIE RELEVANTNÝCH INFORMÁCIÍ V TRESTNOM KONANÍ A DÔKAZNÉ PRÁVO. SECURING RELEVANT INFORMATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS AND EVIDENCING LAW. <i>Ivan</i> <i>Šimovček</i>	41
ELEKTRONICKÝ MONITORING A ZVÝŠENIE DÔVERY K ALTERNATÍVNYM TRESTOM ELECTRONIC MONITORING AND INCREASING CONFIDENCE ALTERNATIVE PENALTIES <i>Jaroslav Klátik, Ingrid Mencerová, Miroslav Kelemen</i>	53
PRÁVNA ÚPRAVA ELEKTRONICKÉHO MONITORINGU NA ÚROVNI EURÓPSKEJ ÚNIE A V SLOVENSKEJ REPUBLIKE LAW ON THE ELECTRONIC MONITORING AT THE LEVEL OF THE EUROPEAN UNION AND IN THE SLOVAK REPUBLIC <i>Libor Klimek</i>	69
ELEKTRONICKÝ MONITORING OBVINENÝCH A ODSÚDENÝCH OSÔB V SLOVENSKEJ REPUBLIKE (VYBRANÉ ASPEKTY) ELECTRONIC MONITORING OF ACCUSED AND CONVICTED PERSONS IN THE SLOVAK REPUBLIC (SELECTED ASPECTS) <i>Erik Elias</i>	76
TREST DOMÁCEHO VÄZENIA S VYUŽITÍM ELEKTRONICKÉHO MONITORINGU DOMESTIC PRISON PENALTY WITH USE ELECTRONIC MONITORING <i>Martin Orviský, Zoltán Valentovič</i>	91

**VYBRANÉ PRÍKLADY NORIEM VEREJNÉHO PRÁVA UPRAVUJÚCICH
ČINNOSŤ ADVOKÁTOV PO ZAVEDENÍ ELEKTRONICKÉHO MONITORINGU A
ICH APLIKÁCIE VO VYBRANÝCH ŠTÁTOCH USA A EÚ A NA SLOVENSKU¹
SELECTED EXAMPLES OF PUBLIC LAW REGULATING THE WORK OF
DEFENCE ATTORNEYS IN RELATION TO THE ELECTRONIC MONITORING
OF OFFENDERS AND THEIR APPLICATION IN THE SELECTED U.S. AND EU
STATES AND IN SLOVAKIA**

Peter Mihók, Martin Orviský, Anna Vaňová 101

**PROTIRADIKALIZÁCIA PROSTREDNÍCTVOM PRÁVNÝCH NORIEM -
MEDZINÁRODNÝ PROJEKT TRAINING AID/DERAD NA SLOVENSKU
COUNTER RADICALIZATION THROUGH THE RULE OF THE LAW –
INTERNATIONAL PROJECT TRAINING AID/DERAD IN SLOVAKIA**

*Miroslav Kelemen, Jaroslav Klátik, Miloš Maďar, Petra Korbulecová, Stanislav Szabo,
Ingrid Mencerová* 113

**INŠTITÚT VÄZBY AKO ULTIMA RATIO
DETENTION AS ULTIMA RATIO**

Eubomír Hreha, Pavel Nečas 120

**ÚSTAVNOPRÁVNE A EURÓPSKE SÚVISLOSTI ODPOČÚVANIA PODEA
ZÁKONA O OCHRANE PRED ODPOČÚVANÍM
CONSTITUTIONAL AND EUROPEAN ASPECTS OF THE TAPPING ACCORDING
TO PROTECTION AGAINST TAPPING ACT**

Miloš Deset 131

**VYUŽÍVANIE TECHNICKÝCH ZARIADENÍ V TRESTNOM KONANÍ
S POUKAZOM NA MEDZINÁRODNÚ SPOLUPRÁCU
THE USE OF TECHNICAL DEVICES IN CRIMINAL PROCEEDINGS WITH AN
EMPHASIS ON THE INTERNATIONAL COOPERATION**

Natália Hangáčová, Eva Sihelniková 143

**TRESTNÉ PRÁVO V KYBERPRIESTORE
CRIMINAL LAW IN CYBERSPACE**

Stanislav Mihálik, Lukáš Turay 155

**KYBERNETICKÝ PRIESTOR – PRÍLEŽITOSŤ ČI HROZBA BUDÚCNOSTI?
CYBERSPACE – OPPORTUNITY OR THREAT OF THE FUTURE?**

Miloš Maďar 165

**PRÁVO NA ŽIVOT AKO NAJZÁKLADNEJŠIE A NAJDÔLEŽITEJŠIE ĽUDSKÉ
PRÁVO A TREST SMRTI RIGHT TO LIFE AS A BASIC AND THE MOST
IMPORTANT HUMAN RIGHT AND THE DEATH PENALTY**

Júlia Floreková 178

RIGHT TO PROPERTY AS ONE OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS (INTERNATIONAL LAW ASPECTS)	
<i>Elena Petrova</i>	191
VPLYV INFORMAČNÝCH TECHNOLOGIÍ NA NORMOTVORBU MIESTNYCH SAMOSPRÁV NA SLOVENSKU	
INFORMATION TECHNOLOGIES' IMPACT ON THE PROCESS OF LEGISLATION DRAFTING ON A LOCAL LEVEL IN SLOVAKIA	
<i>Katarína Liptáková, Jozef Krnáč</i>	204
ELEKTRONICKÁ KOMUNIKÁCIA PRI SPRÁVE MIESTNYCH DANÍ	
ELECTRONIC COMMUNICATION IN THE LOCAL TAX ADMINISTRATION	
<i>Soňa Kubincová</i>	216
ELEKTRONIZÁCIA SPRÁVY DANÍ V PRÁVNEJ ÚPRAVE	
ELECTRONISATION OF THE TAX ADMINISTRATION IN THE SLOVAK LEGISLATION	
<i>Tatiana Kubincová</i>	223
ELEKTRONICKÁ KOMUNIKÁCIA SO SPRÁVCOM DANE	
ELECTRONIC COMMUNICATION WITH THE TAX ADMINISTRATOR	
<i>Bystrík Vidašič</i>	236
ZÁUJMOVÁ SAMOSPRÁVA AKO METÓDA RIEŠENIA SOCIÁLNYCH OTÁZOK – NOVÁ SUBSIDIARITA	
COMMUNITY GOVERNMENT AS A METHOD OF RESOLVING SOCIAL ISSUES - THE NEW SUBSIDIARITY	
<i>Martin Píry</i>	250
DAŇOVÉ TAJOMSTVO V NADVÄZNOSTI NA INFORMAČNÉ A KOMUNIKAČNÉ TECHNOLÓGIE.	
THE TAX SECRET IN RELATION TO INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES.	
<i>Patrik Kukuľa</i>	259
GDPR A CIELENÁ REKLAMA	
GDPR AND TARGETED ADVERTISING	
<i>Stanislav Birošík</i>	270
PRÁVNÁ ÚPRAVA ZAVÁDZANIA E-AGRICULTURE NA SLOVENSKU	
LEGAL REGULATION OF INTRODUCTION OF E-AGRICULTURE IN SLOVAKIA	
<i>Eudovít Máčaj</i>	281

**USTÁLENOSŤ ROZHODOVACEJ PRAXE AKO KVALITATÍVNA POŽIADAVKA
SÚDNEHO ROZHODOVANIA SPOROV A AKO FUNKČNÁ SÚČASŤ
ROZHODOVANIA SPOROV SÚDMI VŠEOBECNEJ SÚSTAVY SÚDNICTVA
STABILITY OF THE COURTS DECISIONS AS THE QUALITY FEATURE OF THE
DECISION MAKING AS THE FUNCTIONAL PART OF THE DECISIONS MAKING
OF THE SYSTEM OF COURTS IN SLOVAK REPUBLIC**

Jaroslav Čollák 293

ZAČIATKY TVORBY AUTOMATIZOVANÝCH SYSTÉMOV PRÁVNÝCH INFORMÁCIÍ (ASPI) BEGINNING OF AUTOMATED LEGAL INFORMATION SYSTEMS (ALIS)

Vojtech Tkáč¹

Abstrakt

Informačné systémy právnych informácií a ich východiská. Inštitúcie a účastníci tvorby základov ASPI v Česko – Slovensku. Predchodcovia ASPI, právo a informácie.

Praktické ukážky informačných techník. Riadené selekčné slovníky deskriptorov z oblasti pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia

Kľúčové slová

Krátka história. Automatizované systémy právnych informácií.

Abstrakt

Information systems of legal information and their origins. Institutions and participants in the creation of ALIS foundations in the Czech and Slovak Republic. ALIS predecessors, law and information. Practical demonstrations of information techniques. Managed selection dictionaries of descriptors in labor law and social security law

Keywords

A short history. Automated legal information systems.

Úvodné poznámky

Rozvoj informačných a komunikačných technológií pôsobí neustále na každého človeka na Zemi, a to každú sekundu, každým okamihom. Ich revolučné zmeny nie sme schopní bez primeraného metodologického prístupu a informačného i komunikačného vybavenia absorbovať ľudskými zmyslami.

Pred obdobím informačnej a technickej revolúcie predvídajú experti iba uvažovali o tom, že zvládnutie informačného nárastu v oblasti systémov právnych informácií sa v budúcnosti bude dať zvládať len s predpokladanými informačnými a komunikačnými zariadeniami.

¹ prof. JUDr. Vojtech Tkáč. PhD., Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia

V roku 1993 na jednej z medzinárodných konferencií v Prahe v neformálnom rozhovore uviedol istý holandský expert, že „...nie je ďaleko doba, kedy sa právne predpisy v práve sociálneho zabezpečenia budú dať poznávať prostredníctvom veľkých sálových počítačov...“.

Žiaľ, po dlhšom čase nemáme identifikačné a bibliografické záznamy pre presnejšie citovanie uvedenej futurologickej myšlienky, ale je to zaujímavá myšlienka z pohľadu súčasnosti a najmä mladej generácie, ktorá dostupné informačné systémy a informačné prostriedky dnes používa až na hranici novodobej závislosti...

Veľmi zjednodušene sa definície práva najčastejšie opierajú o východisko, že právo v objektívnom zmysle tvorí súbor všeobecne záväzných normatívnych právnych aktov. Logicky z toho vyplýva, že suma právnych prameňov by mala byť identifikovateľná aj z kvantitatívneho aspektu, a teda počet právnych prameňov má byť merateľný.

Československý právny poriadok obsahoval na konci socialistického spoločenského zriadenia v roku 1989 asi 5 200 platných normatívnych právnych aktov.

Česko-slovenské socialistické pracovné právo ako samostatné (prítom kodifikované) právne odvetvie z celkového počtu 5200 právnych predpisov socialistického právneho poriadku tvorilo 1895 právnych predpisov. V jeho rámci bol najväčší počet - 795 prameňov pracovného práva z oblasti odmeňovania za prácu, čo vyplývalo zo štátnej regulácie miezd a platov. V kvantitatívnom vyjadrení sa hypertrofia právnej regulácie v pracovnom práve ďalej prejavila v problematike úpravy bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, právna úprava pracovnej doby mala tiež veľa právnych predpisov atď.

V práve sociálneho zabezpečenia v českom a slovenskom federálnom i v národnom právnom poriadku platilo na konci éry socializmu vyše 310 normatívnych právnych aktov, 13 dvojstranných medzinárodných zmlúv a 14 ratifikovaných dohovorov Medzinárodnej organizácie práce.

Pri analýze množstva právnych normatívnych aktov jednotlivých odvetví socialistického práva kvantitatívne patrilo prvenstvo v celkovej právnej regulácii sociálnej sfére.²

Hypertrofia právnej regulácie vyplývala predovšetkým z toho, že centrálny, direktívny a plánovitý spoločenský, ekonomický, sociálny spoločenský poriadok bol saturovaný veľkým

² Pozri k tomu:

KNAPP, V. et al.: *Teoretické problémy tvorby čs. práva*, Praha : Vydala Academia, nakladateľstvi Československé akademie věd. 1983

množstvom regulátorov, medzi ktorými právo zohrávalo kvantitatívne i kvalitatívne dôležitú normatívnu funkciu.

Ak porovnáme súčet normatívnych právnych aktov uvedených dvoch právnych odvetví - pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia, získame výsledok, že celkovo viac ako jednu tretinu českého a slovenského právneho poriadku na konci socialistického spoločenského zriadenia tvorilo tzv. *sociálne právo*.

Aktuálna kvantifikácia prameňov pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia dokumentuje transformačné procesy, ktoré sa začali na konci roku 1989.

V súčasnosti evidujeme v odvetví *pracovné právo* približne 60 prameňov a v odvetví *právo sociálneho zabezpečenia* približne tiež 60 prameňov.

Najväčší počet mzdových a platových právnych predpisov tvorilo v bývalom režime spomínaných 795 prameňov, v súčasnosti reguláciu tarifného kolektívneho vyjednávania ustanovuje iba desať právnych prameňov a zároveň pôsobí veľké množstvo kolektívnych zmlúv.

Je to dôsledok zavedenia tarifného kolektívneho vyjednávania a transformácie nového postavenia kolektívnych zmlúv a individuálnych tarifných dohôd, teda deetatizácie, deregulácie a decentralizácie.

Medzinárodné sociálne právo sa kumuluje v súčasnosti najmä z multilaterálnych medzinárodných zmlúv, paktov, chárt, dohovorov, konvencií a z bilaterálnych medzinárodných zmlúv.

Na úrovni *Organizácie Spojených národov* sa eviduje vyše 500 medzinárodných právnych dokumentov z oblasti ľudských práv, pričom Slovenská republika ratifikovala ich prevažnú väčšinu. *Medzinárodná organizácia práce* prijala 186 dohovorov a 204 odporúčaní. Slovenská republika z nich ratifikovala 75 dohovorov. V právnom režime *Rady Európy* sa vykazuje vyše 200 medzinárodných normatívnych právnych aktov, *Európska únia* vykazuje vyše 18 tisíc právnych predpisov.

Sústavu právnych informácií zďaleka nevyčerpávajú iba všeobecne záväzné normatívne právne akty, ale ich štruktúra je nesmierne komplikovaná.

V procese budovania automatizovaných systémov sa zrodili národné i medzinárodné systémy právnych informácií a ich vyhľadávania.

V reálnom čase od roku 1968 začal pôsobiť systém ASPI v Belgicku pod názvom CREDOC, v ktorom už v roku 1980 bolo uložených viac ako 120 tisíc záznamov právnych predpisov a relevantnej právnickej literatúry. Vyhľadávanie sa uskutočňovalo prostredníctvom osobitného slovníka, zostaveného z 8 tisíc kľúčových slov, vyjadrujúcich asi 60 tisíc právnických termínov.

V talianskom právnom systéme sa rozvinul vo vtedajšej Európe najväčší informačný systém ITALGIURE, a to už od roku 1973, napojený aj na zárodok európskej siete EURONET DIANE s medzinárodnou sieťou databáz právnych informácií.

V USA pôsobil od roku 1975 systém LEXIS (spoločnosť Mead Central), ktorý využívali i vysoké školy s právnickým zameraním. V USA dominovala sudcovská tvorba práva prostredníctvom precedensov, čo tvorilo nesmierne veľké množstvo právnych informácií. V rokoch 1789 – 1916 sa uvádza, že judikatúra bola zhromaždená v 11 650 zväzkoch.

V 80. rokoch začínajú vo svete pôsobiť dialógové systémy *online*, systémy plného textu atď.

Tieto systémy boli závislé od dynamického vývoja informačných a komunikačných technológií.

Krátka história vzniku automatizovaných systémov právnych informácií (ASPI)

Obdobie, ktoré predchádzalo vzniku ASPI, bolo charakteristické zameraním pozornosti vied o štáte a práve na problematiku logickej i kybernetickej dimenzie práva.

ASPI v tejto súvislosti tvorilo podsystem skúmania právnej logiky v jej formálnej i dialektickej stránke.

V začiatkoch kreovania myšlienok o ASPI sa aplikovala logická sémantika, klasická logika, logika vzťahov, logika tried atď.

Tradičné systémy vyhľadávania právnych informácií v minulosti by dnešnej generácii adresátov právnych informácií vzbudzovali úžas a ich opis by v „*retro*“ podobe mohol byť významným príspevkom k štúdiu moderných právnych dejín na našom území.

Veľké sálové počítače boli vtedy ojedinelou skutočnosťou, skôr raritou, elektrické písacie stroje boli predmetom obdivu náhodných pozorovateľov.

Prvé počítače sa objavujú najmä po 2. svetovej vojne, v histórii sú známe tzv. dierne štítky, rozvíjajú sa elektronické počítače (ako prvá generácia počítačov sa uvádzajú počítače vytvorené na báze elektronickej vákuovej elektrónky) atď.

F. PALKO a J. CEJPEK uvádzajú, že v roku 1976 (teda zhruba v čase kreovania ASPI na našom území) na svete fungovalo približne 170 000 veľkých a stredných počítačov i tzv. minipočítačov.³

Využívanie tzv. *mikrofišov* sa používalo viac menej ako učebná pomôcka; rozmery týchto čítacích zariadení by v súčasnosti vyžadovali samostatné priestory. Veľký význam vo vývoji informatiky mala tzv. *reprografia* (v tom čase pôsobila Československá štátna norma /ČSN/ 3801, ktorá definovala reprografiu ako tzv. technologický odbor).

V praxi sa využívali prístroje – mikrofišové linky PENTAKTA, vyrábané v rámci tzv. *Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP)* v Nemeckej demokratickej republike.

Zmeny a doplnenia právnych prameňov v Zbierke zákonov sa do pôvodných príslušných častok najčastejšie vlepovali na pôvodné paragrafy alebo na odseky, pričom rozsiahlejšie právne pramene, osobitne kódexy, dosahovali po viacerých novelách kategórie „*ťažkej váhy*“, a to až do momentu vydávania tzv. úplného znenia v Zbierke zákonov.

Ďalšie právne informácie, okrem právnych predpisov, boli dostupné v knižniciach, na súdoch a ich vyhľadávanie znamenalo významné straty často drahocenného času (bola to najmä právnická literatúra, odborné časopisy, výskumné správy, záverečné kvalifikačné práce, súdne/arbitrážne rozhodnutia, rešerše, bibliografické záznamy atď.).

Pre historické štúdie odporúčame vyhľadávať potenciálnym záujemcom dobové *Prehľady platných právnych predpisov*, ktoré vydávalo v Čechách i na Slovensku *Štatistické a evidenčné vydavateľstvo tlačív (ŠEVT)* podľa jednotlivých ročníkov.

Prehľady obsahovali zoznamy právnych prameňov podľa právnych odvetví i podľa vecného registra a podľa tzv. častok, boli vydávané v ročnej periodicite.

Základy ASPI v teoretickej rovine sa kreovali najmä na úrovni Ústavu štátu a práva Československej akadémie vied v Prahe v spolupráci s viacerými právnickými pracoviskami v Československej socialistickej republike.

Medzi základné vedecké prístupy patrila *tvorba tezauru* česko-slovenského modelu ASPI, čo bol v podstate *špecificky riadený slovník selekčného jazyka*.

³ PALKO, F. – CEJPEK, J. : *Automatizovaný systém právnych informácií*. Bratislava: Obzor, n. p. 1979, 187 s., 65-028-79/735-21-85/6

Tento slovník obsahoval ako lexikálne jednotky jednoslovné výrazy i viacslovné výrazy, čo sú tzv. *deskriptory* alebo *klúčové slová*.

Usporiadanie deskriptorov sa tvorilo cez paradigmatické vzťahy, teda na základe vzťahov ekvivalencie a vzťahov nadradenosti a podradenosti.

Podľa vtedajšej nomenklatúry na „*vrchole pyramídy*“ bol deskriptor „*právo*“ a podľa medzinárodnej klasifikácie sme pracovali s jeho číselným kódom 10. Pre úplnosť treba uviesť, že *pracovné právo* malo kódové označenie 10.63, *právo sociálneho zabezpečenia* malo kódové označenie 10.64.

Základným a nadčasovým úvodným i teoretickým východiskom, ako základom ASPI, bola štúdia akademika V. Knappa pod názvom „*O možnosti použití kybernetických metod v právu*“ z roku 1963.

Nadčasovosť tejto štúdie je pozoruhodná aj z dnešného pohľadu, pretože citovaný autor vychádza z aplikácie tzv. *logickej analýzy* a jej implementácie do právnej teórie i praxe, kde bolo možno použiť vtedy málo známe počítače...⁴

Pre kompletnú historickú inventarizáciu treba pripomenúť snahu skupiny právnikov od roku 1967, ktorá skúmala a pokusne aplikovala metódy využitia vtedajších jednoduchých počítačov v oblasti evidencie, analýze a tvorbe právnych noriem. Uvedenú metódu alebo systém pomenovali jeho tvorcovia ako *Systém automatizovanej evidencie, tvorby a analýzy právnych noriem (SAEP – systém automatizovanej evidencie v práve)*, s protagonistom V. Vreccionom.⁵

Pre mladšie generácie treba uviesť, že *štátny paternalizmus* a štátny „*dirigizmus*“ pôsobili aj vo vede o štáte a práve i v jej plánovaní i financovaní.

V rokoch 1974 - 1980 tím odborníkov vypracoval projekt ASPI ako tzv. realizačný výstup čiastkovej štátnej úlohy vedeckého výskumu s kódovým označením P 18-521-261-05 pod názvom „*Projekt systému právnych informácií v SSR*“ (*uznesenie vlády ČSSR č. 20 zo dňa 24. januára 1973 o zdokonaľovaní a racionalizovaní informačných sústav a o perspektívach ich integrácie/uznesenie vlády ČSR č. 78/1973/uznesenie vlády SSR č. 120/1973*).

⁴ KNAPP, V.: *O možnosti použití kybernetických metod v právu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1963

⁵ VRECCION, V. *Metoda použití matematických metod a samočinných počítačů při evidenci, analýze a tvorbě právních norem*. Praha: Právník, 1968, č. 4, s. 326

Riešiteľským pracoviskom tejto štátnej úlohy bola *Slovenská technická knižnica*.

Realizovaním projektu bolo poverené vtedajšie *Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej socialistickej republiky* a v jeho rámci pôsobiaci *Právnický ústav Ministerstva spravodlivosti Slovenskej socialistickej republiky* (odborníkmi nazývaný „PÚMS“...).

Pôsobnosť štátnej úlohy bola federálna, uvedená úloha sa tak riešila nielen na Slovensku, ale v obidvoch vtedajších republikách, vrátane pracovísk a odborníkov v Českej socialistickej republike.

Z hľadiska času sa v roku 1973 uskutočnila úvodná oponentúra projektu a od roku 1974 sa spomínaná problematika zaradila ako súčasť štátneho plánu výskumných a realizačných úloh a bola podsystemom programovania štátnej informačnej politiky.

Vykonávací projekt obsahoval, okrem iného, technické dokumenty, správy, rubrikátor ASPI (obsahoval 1700 tried z odboru štát a právo), register a tezaurus ASPI so 7500 deskriptormi a ekvivalentmi a 300 modifikátormi.

Z hľadiska plánovacej metodiky bol ASPI charakterizovaný ako podsystem *automatizovaných systémov riadenia (ASR)*.

Po roku 1981 pokračoval vo výskume ASPI tím na úrovni Ústavu štátu a práva Česko-slovenskej akadémie vied, kde sa dokončili jednotlivé výrazy v slovenčine i v českom jazyku a dokonca tezaurus ASPI bol preložený aj do ruského jazyka.

Na magnetickej páske bol nahratý rusko-česko-anglický variant tezauru. Na matematicko-fyzikálnej fakulte v Prahe sa spracúval systém vyhľadávania tzv. úplných textov (pod názvom *SIUT – selekcia informácií z úplného textu*). Výskum sa ďalej orientoval na prechod z dávkového režimu na dialógový režim online.

Na úrovni tzv. socialistických štátov sa v rozpore s vývojom v západných demokraciách rozvíjali autonómne systémy aplikačných programov DIALOG v telekomunikačnom systéme KAMA, ktoré neboli kompatibilné s modernými systémami na Západe.

Technické vybavenie počítačov sa viazalo vo svojej dobe na moderný počítač EC 1040 s programovým vybavením USS.

Na vysokých školách sa postupne zavádzala výpočtová technika a na právnických fakultách sa zavádzala výučba právnej kybernetiky (treba poznamenať, že v určitom časovom úseku sa

kybernetika považovala za tzv. „buržoáznu pavedu“), výučba právnej informatiky a základných segmentov výpočtovej techniky.

Na úrovni Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach sa riešila výskumná úloha v rámci úlohy „*Metodologické otázky vedy o štáte a práve*“. Zodpovedným riešiteľom bol akademik Viktor KNAPP, riešená čiastková úloha niesla názov „*Zavádzanie a využitie ASPI v podnikovej právnej službe, v rozvoji výučby práva a v právnej výchove a propagande*“; jej riešiteľom bol v tom čase Vojtech Tkáč.

Do plnenia výskumnej úlohy sa postupne zapojilo i právne oddelenie vtedy jednej z najväčších socialistických hospodárskych organizácií u nás, a to Východoslovenských železiarní, n. p. v Košiciach.

V dňoch 23. – 24. septembra 1983 sa v Košiciach uskutočnila pod vedeckou gesciou akademika Viktora Knappa vedecká konferencia pod názvom „*ASPI a jeho praktické uplatňovanie*“, pričom vedecký garant konštatoval, že v tomto čase to bola prvá konferencia takého typu v Strednej Európe.⁶

Jeden z mála federálnych vedeckých a výskumných ústavov, pôsobiacich na Slovensku, bol vtedajší *Československý výskumný ústav práce a sociálnych vecí* so sídlom v Bratislave.

Jeho odborní pracovníci Ing. Tomáš Delikát a Ing. Jana Holčáková - Bublávková mali významný podiel na aplikácii teoretických poznatkov ASPI vo využívaní vtedajšej dostupnej „*hardverovej*“ a výpočtovej techniky u nás.

Na úrovni citovaného ústavu sa plnila výskumná úloha v rámci Štátneho plánu ekonomického výskumu (ŠPEV) 909.005.06 „*Rozvoj sústavy vedeckotechnických informácií v oblasti práce, miezd a sociálnych vecí*“.⁷ Podsystemom bol tiež ASPI.

V roku 1970 na úrovni Ústavu štátu a práva Československej akadémie vied v Prahe sa pokusne uskutočnil výskum o možnosti „...*aplikácie exaktných metód pri stanovení výživného pre maloleté deti*“.⁸

⁶ TKÁČ, V. (Ed.): *Automatizovaný systém právnych informácií a jeho praktické uplatňovanie (Právo pre technikov). Zborník prednášok*. Košice: Dom techniky ČSVTS v Košiciach, 75 s. 1983. DT 13 074 83

⁷ BUBLÁVKOVÁ, J.- DELIKÁT, T.- ČULÍK, F.: *Automatizovaný systém pracovnoprávných informácií. Vykonávací projekt dokumentografického systému*. Čiastková úloha ŠPEV 9909.005.06. Bratislava: Československý výskumný ústav práce a sociálnych vecí. 1981.

⁸ Zpráva ÚSP ČSV a PÚMS o výzkumu možnosti aplikace exaktních metod při stanovení výživného pro nezletilé děti. Praha: Právník, 1970, č. 3, s. 145-166

Súčasťou vedeckých prístupov k problematike ASPI bola postupne aj orientácia právnych vedcov na právne aspekty ochrany v oblasti automatizovaných systémov dát.

Aktuálnosť týchto ochranných prístupov je zrejmá aj po desiatkach rokov, a to i v súčasnosti, kedy sme svedkami napádania informačných systémov, ich zneužívania, „kyberšikany“, „kyberkriminality“ atď.⁹

Pracovné právo a právo sociálneho zabezpečenia v uvedených teoretických prístupoch boli základom pre vytvorenie dvoch riadených selekčných slovníkov deskriptorov, vytvorených na pôde Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.¹⁰

Slovníky deskriptorov obsahovali prepojenia selekčného jazyka typu systematickej klasifikácie, teda obsahovali tzv. *rubrikátor* a selekčný jazyk predmetového typu, vytvoreného na základe kľúčových slov – deskriptorov, teda tzv. *tezaurus*.

V slovníku pracovného práva boli uvedené nadradené deskripty (15), deskripty (48) a podradené deskripty. Všetky druhy deskriptorov mali pridelený vlastný kód. 10.63.12.01.

Na I. úrovni kódovania malo *Právo a pracovné právo kód 10.63*. Kód 10. vyplýval z medzinárodne uznanej nomenklatúry pre oblasť práva.

Na II. úrovni ako nadradený deskriptor bol uvedený inštitút *Pracovný pomer* s kódom 10:63.12, na III. úrovni to bol inštitút *Vznik pracovného pomeru* s kódom 10.63.12.01. atď.

V rámci vyhľadávania až po ôsmu úroveň možno ako príklad uviesť právny inštitút *Zodpovednosť za schodok na hodnotách zverených na vyúčtovanie*, ktorý mal kód 10.63.12.49.04.15.04.01.

V slovníku práva sociálneho zabezpečenia napríklad v I. rovine termín vyhľadávania *invalidita* mal kód I.10.64 (kód 10 bola medzinárodná nomenklatúra *Právo*, kód 64. bolo *Právo sociálneho zabezpečenia*).

⁹ KOL.: *Právní ochrana v oblasti automatizovaného zpracování dat. Sborník referátů*. Praha: Dům techniky ČSVTS Praha. 1976. 122 s. 60/612/76 (1134)

¹⁰ TKÁČ, V.: *Riadený selekčný slovník deskriptorov s hierarchickým systematickým usporiadaním pre oblasť pracovného práva. Výskumná správa*. Košice – Bratislava: Československý výskumný ústav sociálneho rozvoja a práce, 1986, 79 s., Výskumná úloha „Rozvoj sústavy VTEI v oblasti práce, miezd a sociálnych vecí“, *Automatizovaný systém pracovnoprávných informácií (APPIS)*, ŠPEV č. 909.005.06

TKÁČ, V.: *Riadený slovník deskriptorov s hierarchickým systematickým usporiadaním pre oblasť práva sociálneho zabezpečenia. Výskumná správa*. Košice – Bratislava: Československý výskumný ústav sociálneho rozvoja a práce, 1987, 86 s., Výskumná úloha „Rozvoj sústavy VTEI v oblasti práce, miezd a sociálnych vecí“, *Automatizovaný systém pracovnoprávných informácií (APPIS)*, ŠPEV č. 909.005.06,

Nadradeným deskriptorom boli sociálnozabezpečovacie právne vzťahy v dôchodkovom zabezpečení (II.15.), v III. úrovni bol invalidný dôchodok, vo IV. rovine boli podradené deskripty. Invalidita tak v slovníku mala spoločný kód 10.64.15.12.04.01.04.01. Takéto kódovanie umožnilo vyhľadať termín Invalidita.

Obidva slovníky boli vypracované až na osem úrovní, pričom v rámci kompatibility rešpektovali platný slovenský/český *Rubrikátor ASPI*, vydaný Slovenskou technickou knižnicou v Bratislave v roku 1980.

Zároveň sa v nich zohľadnili aj *Rubrikátor Medzinárodného systému vedeckých a technických informácií*, vydaný *Medzinárodným centrom vedeckotechnických informácií* v Moskve, tiež sa zapracoval i *Medzinárodný informačný systém v spoločenských vedách – MISON*.

Vyvrcholením odbornej a teoretickej etapy zrodu ASPI do zániku socialistického spoločenského zriadenia bolo vydanie komplexnej monografie *Právo a informace* pod vedením akademika Viktora Knappa¹¹.

Súčasný svet industriálnej revolúcie má svoje pionierske začiatky aj v zrode a v teoretickom i aplikačnom zrode ASPI, pričom aj v tejto oblasti pôsobia globálne informačné systémy právnych informácií a ich vyhľadávanie má svoju genézu aj v našich podmienkach...

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BUBLÁVKOVÁ, J.- DELIKÁT, T.- ČULÍK, F.: *Automatizovaný systém pracovnoprávných informácií. Vykonávací projekt dokumentografického systému. Čiastková úloha ŠPEV 9909.005.06*. Bratislava: Československý výskumný ústav práce a sociálnych vecí. 1981.

KOL.: *Právní ochrana v oblasti automatizovaného zpracování dat. Sborník referátů*. Praha: Dům techniky ČSVTS Praha. 1976. 122 s. 60/612/76 (1134)

KNAPP, V.: *O možnosti použití kybernetických metod v právu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1963

KNAPP, V. – CEJPEK, J. : *Automatizované vyhledávání informácií v právnych textoch*. Bratislava : Slovenská technická knižnica. Metodické pomôcky SITK. 1979, 169 s. Číslo publikácie: 1015

¹¹ KNAPP, V. a kol.: *Právo a informace*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd. 1988. 292 s. (ako spoluautori sa na tvorbe publikácie zúčastnili JUDr. Josef Bejček, CSc., JUDr. Otomar Boček, doc. PhDr. Jiří Cejpek, CSc., Jan Piller, CSc. a doc. JUDr. Vojtech Tkáč, CSc.)

- KNAPP, V. et al., *Teoretické problémy tvorby čs. práva*, Praha : Vydala Academia, nakladatelství Československé akademie věd. 1983
- KNAPP, V. a kol.: *Právo a informace*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd. 1988. 292 s.
- KURAS, B.: V zajetí byrokracie (Evropská unie trpí závislosti na tvoření regulací). Praha: Reflex, 30. dubna 2014
- PALCO, F. – CEJPEK, J. : *Automatizovaný systém právných informací*. Bratislava: Obzor, n. p. 1979, 187 s., 65-028-79/735-21-85/6
- TKÁČ, V. (Ed.): *Automatizovaný systém právných informací a jeho praktické uplatňovanie* (Právo pre technikov – III. Seminár/. Zborník prednášok. Košice: Dom techniky ČSVTS Košice, 75 s. 1983. DT 13 074 83
- TKÁČ, V.: *Pracovněprávní vztahy a sociální zabezpečení*. s. 219 – 228. In: KNAPP, V. et al., *Právo a informace*. Praha: Vydala Academia, nakladatelství Československé akademie věd. 1988. 292 s., 21-093-88
- TKÁČ, V. (Ed.): *Automatizovaný systém právných informací a jeho praktické uplatňovanie* (Právo pre technikov). Zborník prednášok. Košice: Dom techniky ČSVTS v Košiciach, 75 s. 1983. DT 13 074 83
- TKÁČ, V.: *Riadený selekčný slovník deskriptorov s hierarchickým systematickým usporiadaním pre oblasť pracovného práva, Výskumná správa*. Košice – Bratislava: Československý výskumný ústav sociálneho rozvoja a práce, 1986, 79 s., Výskumná úloha „Rozvoj sústavy VTEI v oblasti práce, miezd a sociálnych vecí“, *Automatizovaný systém pracovnoprávných informácií (APPIS)*, ŠPEV č. 909.005.06
- TKÁČ, V.: *Riadený slovník deskriptorov s hierarchickým systematickým usporiadaním pre oblasť práva sociálneho zabezpečenia, Výskumná správa*. Košice – Bratislava: Československý výskumný ústav sociálneho rozvoja a práce, 1987, 86 s., Výskumná úloha „Rozvoj sústavy VTEI v oblasti práce, miezd a sociálnych vecí“, *Automatizovaný systém pracovnoprávných informácií (APPIS)*, ŠPEV č. 909.005.06,
- VRECIÓN, V. Metoda použití matematických metod a samočinných počítačů při evidenci, analýze a tvorbě právních norem. Praha: Právník, 1968, č. 4, s. 326
- Zpráva ÚSP ČSV a PÚMS o výzkumu možnosti aplikace exaktních metod při stanovení výživného pro nezletilé děti. Praha: Právník, 1970, č. 3, s. 145-166

OBRAZOVÉ ZÁZNAMY V TRESTNOM KONANÍ Z POHLĀDU GDPR A NÁRODNEJ LEGISLATÍVY¹

VIDEO RECORDS IN CRIMINAL PROCEEDING FROM THE PERSPECTIVE OF THE PERSPECTIVE OF THE GDPR AND THE NATIONAL LEGISLATION

Jaroslav Ivor²

Abstrakt

Príspevok analyzuje obrazové záznamy získané prostredníctvom informačno-technických prostriedkov a z kamerových systémov ako dôkazy v trestnom konaní z pohľadu národnej legislatívy, ako i európskeho nariadenia GDPR.

Kľúčové slová

obrazové záznamy, informačno-technické prostriedky, kamerové systémy, monitorovanie, satelitné záznamy, GDPR, ochrana osobných údajov.

Abstract

The paper analyzes the video records obtained by information and technical means and by camera recording as evidence in criminal proceedings from the perspective of national legislation as well as the European regulation on GDPR.

Keywords

video recordings, information and technical means, camera systems, monitoring, satellite recordings, GDPR, personal data protection

Na úvod mi dovoľte pripomenúť, že nepochybne prioritnou úlohou trestného konania je náležité zistenie trestných činov a spravodlivé potrestanie ich páchatel'ov. Súčasne sa však pre moderný trestný proces spája s touto úlohou i povinnosť rešpektovať základné práva a slobody. V demokratickej spoločnosti, v právnom štáte zákonodarcovi nemôže ísť o presadenie záujmov trestného práva „za každú cenu“. Nemožno pripustiť, aby sa uplatnila zásada „účel svätí prostriedky“, ktorá by zdôvodnila použitie akýchkoľvek metód potierania kriminality, teda aj metód nehumánnych či neprimeraných. V systéme zásad trestného

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0272.

² Dr. h. c. prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc., profesor, Právnická fakulta UMB Banská Bystrica, Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín.

konania je preto logické na prvom mieste prezentovať zásadu stíhania len zo zákonných dôvodov a zákonným spôsobom (§ 2 ods. 1 Tr., por.).

Spravodlivé rozhodnutie o vine a treste v trestnom konaní je podmienené vernou a úplnou rekonštrukciou skutku z minulosti orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi, teda pravdivým zistením všetkých skutkových okolností s pomocou iných, sprostredkujúcich skutočností, teda dôkazov.

V celej dlhej histórii trestného konania od antiky cez stredovek až po súčasnosť, boli právo a jeho inštitúty poplatné charakteru a organizácii spoločnosti v tej ktorej dobe. Všetkými formami a úpravami trestného konania sa však ako červená niť ťahá svedok, ako jedinečný a nezastupiteľný prameň dôkazu. Svedok, ako osoba, ktorá svojimi zmyslami vnímala kriminálne relevantnú udalosť a samozrejme jeho výsluch ako dôkazný prostriedok je procesným inštitútom, bez ktorého sa spravidla nezaobišlo a nezaobíde ani jedno konanie v trestnej veci.

V histórii je zmienok o význame a výpovedi svedka veľké množstvo, pričom tieto pravidlá sa neskôr pretvorili do právnej formy.

K prvým prameňom hodným zreteľa, síce nie právneho charakteru, patri Biblia. V knihe Exodus, kde sa uvádza tzv. Desatoro prikázaní, deviate prikázanie znie: „nepreriekneš krivého svedectva proti blížnemu svojmu“. V knihe Deutoronomium (verš 5 a 6) sa okrem iného uvádza „nikoho nech neusmrtia, keď iba jeden svedok svedčí proti nemu“.

V rímskom práve v známom Zákone dvanástich tabúl sa riešia možnosti využívať dôkazy opierajúce sa o výsluch svedkov. Oveľa pregnantnejšie pravidlá pôsobenia svedkov sú však upravené v poklasickej rímskej právnej zbierke Digesta, konkrétne v 22. knihe, ktorá má signifikantný názov O svedkoch (De testibus). Takto by sme mohli pokračovať cez najvýznamnejšie historické právne dokumenty ako sú Magna charta libertatum, Corpus iuris canonici, Maleus maleficarum, Werböczyho Tripartitum, Constitutio Criminalis Carolina, Uhorský trestný poriadok (zák. č. XXXIII z r. 1896), ktoré upravovali procesné postavenie svedka. Aj súčasný trestný poriadok uznáva jedinečnosť významu svedka, pretože vypovedá o skutočnostiach, ktoré bezprostredne vnímal priamo svojimi zmyslami.

Kvalita a kvantita obsahu výpovede svedka je závislá a do istej miery môže byť ovplyvnená konkrétnou osobou svedka, jeho

- schopnosťou správne vnímať kriminálne relevantnú udalosť,
- schopnosťou uchovať si vnímané javy v pamäti a
- schopnosťou reprodukovať ich pred orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi.

Okrem toho je hodnota výpovede závislá aj od objektívnych faktorov, ako sú napríklad vek, choroba, únava svedka, ovplyvnenie omamnými či psychotropnými látkami, poveternostné podmienky, denná a nočná doba a podobne. V neposlednom rade kvalita a kvantita výpovede závisí od ochoty svedka spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní, kde čím ďalej tým viac sa stretávame so situáciami, keď svedok odmieta podať výpoveď (korupcia, strach z pomsty páchatel'a, neochota vystúpiť a vypovedať na verejnom procese, stigmatizácia z tlaku médií). Pamäťové stopy sú tak nedostupné, pokiaľ konkrétna osoba nechce alebo nemôže oznámiť ich obsah, pričom sú definitívne stratené, pokiaľ daná osoba zomrie.

Odhaľovanie, vyšetrowanie a vôbec efektívne trestné stíhanie najrôznejších prípadov súčasnej kriminality tak musí okrem iného prekonať závažnú prekážku, ktorou sa často stáva stav tzv. dôkaznej núdze. Znamená to, že v súčasnom trestnom konaní si nemožno vystačiť iba s využitím „klasických“ dôkazných prostriedkov, ale čím ďalej tým viac sa začínajú využívať nové, netradičné a originálne dôkazné prostriedky, ktoré sú založené predovšetkým na rýchlo sa vyvíjajúcich progresívnych krokoch vedy, techniky a informatiky. Samozrejme použitie a využitie tejto techniky predstavuje závažný zásah do ľudských práv a slobôd a preto je nevyhnutná ich precízna zákonná úprava.

V tomto zmysle mi dovoľte v ďalšom sa sústrediť na jeden z nových dôkazných prostriedkov, ktorý sa začal využívať v trestnom konaní v posledných desaťročiach a ktorý má podľa môjho názoru veľký potenciál na jeho ďalšie využívanie. Ide o obrazový záznam získaný monitorovaním určitého priestoru prostredníctvom technického zariadenia, pričom v prípade záznamu kriminálne relevantnej udalosti poskytne pre účely trestného konania objektívne, korektné a nemeniteľné informácie o situácii, ktorá predchádzala spáchaniu trestného činu, o jeho priebehu a najmä jeho páchatel'ovi. Pre využitie obrazového záznamu pre účely trestného konania tak môžeme s určitou nadsázkou použiť výraz „nemý svedok“.

Aj tento „technický“ dôkaz však **musí** spĺňať všeobecné pravidlá **prípustnosti** a **zákonnosti** dôkazu.

Pri hodnotení dôkazov v trestnom konaní priznáva hodnotiaci subjekt každému dôkazu určitú hodnotu z hľadiska jej prípustnosti, závažnosti a vierohodnosti (pravdivosti). Prípustnosť dôkazov sa označuje aj ako zákonnosť dôkazov. Súčasný Trestný poriadok používa termín zákonnosť (§ 2 ods. 12, § 119 ods. 2, § 243 ods. 2 Tr. por.). Zákonnosť znamená, že určitý dôkazný prostriedok je prípustný podľa zákona a bol získaný postupom, ktorý je v súlade s právnymi predpismi. Za dôkaz, ktorý bol získaný nezákonným spôsobom

sa považuje nielen dôkaz, pri ktorom bola nezákonnosť spôsobená, ale aj každý dôkaz získaný na základe takéhoto dôkazu.³

Bohumil Repík zdôrazňuje nasledovných päť kritérií zákonnosti dôkazu:

1. či bol dôkaz získaný z prameňa, ktorý stanoví prípadne pripúšťa zákon,
2. či bol dôkaz získaný a vykonaný procesným subjektom k tomu zákonom oprávneným,
3. či bol dôkaz získaný a vykonaný v tom procesnom štádiu, v ktorom je príslušný procesný subjekt podľa zákona oprávnený vyhľadávať a vykonávať dôkazy v procesnom zmysle t. j. také dôkazy, ktoré môžu byť podkladom pre rozhodnutie v trestnom stíhaní najmä pre rozhodnutie súdu,
4. či sa získaný a vykonaný dôkaz týka predmetu dokazovania v danom procese, t. j. či sa týka skutku, o ktorom je potrebné podľa zákona v súvislosti s týmto skutkom rozhodovať,
5. či bol dôkaz získaný a vykonaný spôsobom, ktorý stanovuje, prípade pripúšťa zákon.⁴

Prípustnosť dôkazu je pojem významovo širší ako zákonnosť dôkazu. Prípustnosť dôkazu znamená, že určitý element dokazovania je spôsobilý na základe práva podporiť alebo vyvrátiť určité tvrdenia a sudca ho nemôže a priori odmietnuť. Prípustnosť dôkazu vychádza z práva na spravodlivý proces, ktoré je garantované v čl. 6 Dohovoru. Prípustnosť dôkazu je potrebné hodnotiť vzhľadom na jeho povahu a tiež vzhľadom na spôsob jeho zaobstarania. Dôležitosť kritéria prípustnosti dôkazu je zákonnosť jeho získania.

Aj vzhľadom na uvedené kritériá zákonnosti dôkazov možno obrazové záznamy využívané v trestnom konaní systematicky rozdeliť do niekoľkých skupín:

1. Do prvej patrí využívanie tzv. informačno-technických prostriedkov upravených v konkrétnych ustanoveniach Trestného poriadku a ďalšieho špeciálneho zákona.

Len pre osvieženie pamäti chcem stručne pripomenúť, že do roku 1990 však v československom právnom poriadku nebolo žiadnym zákonom upravené právo štátnych orgánov použitím operatívnej techniky zasahovať do garantovaných práv a slobôd občanov, aj keď je zrejmé, že spravodajské a bezpečnostné zložky štátu inštitúty odpočúvania telekomunikačnej prevádzky a vyhotovovania obrazových, či zvukových záznamov hojne využívali na základe utajovaných interných rezortných (podzákonných) noriem. Takto

³ Záhora J. a kol.: Dokazovanie v trestnom konaní, 1. vydanie, Praha: Leges 2013, s. 114.

⁴ Repík B.: Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení. In Bulletin advokacie, 1982, červenec – srpen, s. 127

získané informácie slúžili na operatívne účely a nemohli byť použité ako dôkazy v trestnom konaní.

Novela Trestného poriadku zákonom č. 422/2002 Z. z. zároveň uviedla prvýkrát do nášho právneho systému úplne nový, mimoriadne závažný prostriedok zabezpečujúci informácie pre účely trestného konania za využitia informačno-technických prostriedkov – vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo iných záznamov podľa § 88 e.

Podľa ustanovenia § 10 ods. 21 platného Trestného poriadku sa informačno-technickými prostriedkami na účely trestného konania rozumejú elektronické, rádiotechnické, foto-technické, optické, mechanické, chemické a iné technické prostriedky a zariadenia alebo ich súbory použité utajovaným spôsobom pri odpočúvaní a zázname prevádzky v elektronických komunikačných sieťach, obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov alebo pri vyhľadávaní, otváraní a skúmaní zásielok, ak sa ich použitím zasahuje do základných ľudských práv a slobôd.

Pre zabezpečovanie informácií dôležitých pre trestné konanie pomocou informačno-technických prostriedkov platí niekoľko charakteristických zásad, z ktorých možno ako najvýznamnejšie spomenúť:

- a) informácie sú získavané prostredníctvom špeciálnej techniky konštrukčne vyrábanej pre tento účel,
- b) použitie resp. využitie v trestnom konaní (schvaľovanie, kontrolný mechanizmus, praktická realizácia) podlieha osobitnému režimu upravenému zákonom,
- c) použitie sa predpokladá v zásade utajovaným spôsobom,
- d) spracúvanie získaných informácií, ich evidencia, dokumentácia, ukladanie a vyradovanie podlieha úprave zákonom.

Rekodifikovaný Trestný poriadok (zák. č. 301/2005 Z. z.) precizoval a potvrdil využitie informačno-technických prostriedkov v slovenskom trestnom konaní najmä v ustanoveniach

- § 113 ods. 4 – sledovanie osôb a vecí s použitím ITP, teda záznamom obrazu,
- § 114 – vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov.

Ďalším zákonom využívajúcim tzv. úradnú licenciu štátu je zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov, ktorý zmocňuje používať informačno-technické prostriedky na odpočúvanie a zaznamenávanie telekomunikačných činností a vyhotovovanie a využívanie obrazových, zvukových alebo iných záznamov aj mimo trestného konania Policajný zbor, Slovenskú informačnú službu, Vojenské spravodajstvo, Zbor väzenskej a justičnej stráže a Colnú správu.

Ide o zákon upravujúci využívanie informačno-technických prostriedkov pre plnenie úloh uvedených subjektov, pričom sa výslovne deklaruje, že použitie informačno-technických prostriedkov podľa tohto zákona sa nevzťahuje na ich použitie podľa Trestného poriadku. Sú to najmä záujmy zabezpečenia ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a zahranično-politických záujmov štátu, bezpečnosti a obrany štátu. V ustanoveniach § 3 až 5 sú uvedené dôvody a povoľovací mechanizmus. Veľmi významné je však ustanovenie § 7 ods. 2 citovaného zákona, ktoré umožňuje trestnoprávne relevantné informácie získané uvedenými subjektami využitím informačno-technického prostriedku použiť ako dôkaz v trestnom konaní. Podľa § 8 použitie informačno-technického prostriedku vyhotovením záznamu alebo skopírovaním záznamu, ktoré sa uskutoční v rozpore s citovaným zákonom, zakladá zodpovednosť štátu ako aj osoby, ktorá zákon porušila tak, že nezákonné správanie nariadila, schválila alebo sa ho inak dopustila.

V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že spoločným charakteristickým rysom vyhotovovania obrazových, obrazovo-zvukových záznamov využitím špeciálnych informačno-technických prostriedkov podľa § 114 Tr. por. a zákona č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred odpočúvaním je monitorovanie osôb a vyhotovovanie príslušného záznamu utajeným spôsobom, teda bez vedomia dotknutých osôb.

O vyhotovovaní obrazovo-zvukových záznamov rozhodne príslušný orgán príkazom, proti ktorému nie je prípustný opravný prostriedok. V týchto prípadoch sa dotknutá osoba o tom, že jej základné práva a slobody boli porušené, sa (s výnimkou obvineného) nemusí dozvedieť ani po skončení vykonávania úkonu. Podľa ustanovenia § 114 ods. 8 Tr. por. však príslušný orgán dotknutú osobu o realizácii úkonu v právoplatne skončenom trestnom konaní upovedomí.

Vychádzajúc z čl. 13 Európskeho dohovoru, ktorý priznáva každému, koho práva a slobody priznané Dohovorom boli porušené, právo na účinné právne prostriedky nápravy pred národným orgánom, aj keď sa porušenia dopustili osoby pri plnení úradných povinností. Postup pri preskúvaní zákonnosti príkazu na vyhotovovanie obrazovo-zvukových záznamov je upravený v ustanoveniach § 362 f a § 362 g Tr. por. Oprávnený rozhodnúť o zákonnosti resp. nezákonnosti takéhoto príkazu je výlučne Najvyšší súd SR.

Len pre ilustráciu podľa údajov Generálnej prokuratúry SR bolo v roku 2017 podaných viac ako 200 návrhov na vydanie príkazu na vyhotovovanie obrazovo-zvukových záznamov podľa § 114 Tr. por., ktoré boli v absolútnej väčšine prípadov súdmi akceptované a realizované.

Dňom 25. 5. 2018 nadobudlo účinnosť Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady 2016/679 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov, ktoré sa prezentuje pod skratkou GDPR (General Data Protection Regulation). Toto nariadenie však už v čl. 2 ods. 2 písm. d o vecnej pôsobnosti deklaruje, že sa nevzťahuje na spracúvanie osobných údajov „príslušnými orgánmi na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetrovania, odhaľovania alebo stíhania alebo výkonu trestných sankcií vrátane ochrany pred ohrozením verejnej bezpečnosti a jeho predchádzania“.

Obdobný nový zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov vymedzuje len niektoré ustanovenia, ktoré sa vzťahujú na činnosť orgánov štátu na účely predchádzania a odhaľovania trestnej činnosti (§ 3 ods. 3) a podobne na účely trestného konania (§ 52), v ktorých sa kladie len všeobecne dôraz na zákonnosť, minimalizáciu zásahov, správnosť, integritu a dôvernosť, ktoré sú už obsiahnuté v citovaných zákonoch.

2. Do druhej skupiny obrazových záznamov využívaných v trestnom konaní možno zaradiť záznamy z kamerového systému.

Kamerové systémy sa stali bežnou a neodmysliteľnou súčasťou nášho každodenného života. S kamerami, ktoré monitorujú najrôznejšie priestory a miesta verejnosti prístupné, ale i súkromné obydlia, sa stretávame jednak z dôvodu hľadania efektívnych prostriedkov predchádzania, ale i represívneho riešenia kriminality a jednak z dôvodu mimoriadne rýchleho rozvoja technických prostriedkov, ktoré veda a technika pre tento účel aktuálne ponúkajú. Tak ako pri iných dôkazoch získaných v trestnom konaní sa vo väčšej či menšej miere zasahuje do základných práv a slobôd občanov, je takýto zásah realizovaný i pri monitorovaní kamerovým systémom a preto i táto činnosť predpokladá prísnu a presnú právnu reguláciu podmienok získavania a využívania informácií zo záznamu kamerového systému.

Pre legislatívnu úpravu tohto systému je dôležitá rekodifikácia slovenského trestného práva účinná od 1. 1. 2006. Škála demonštratívne vypočítaných dôkazných prostriedkov v slovenskom trestnom poriadku (§ 119 ods. 2) sa rozšírila o dovtedy typické kriminalistické úkony ako napr. previerka výpovede na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus. Ďalšou možnosťou v zmysle citovaného ustanovenia je i dôkaz získaný z dôkazného prostriedku podľa osobitného zákona. Takýmto dôkazom je i záznam z monitorovania kamerovým systémom. Zámerne sme sa v úvode zmienili o výsluchu svedka, ako jedného z najčastejšie sa vyskytujúcich dôkazných prostriedkov, pretože monitorovanie kamerovým systémom sa svojím obsahom veľmi blíži práve k uvedenému dôkaznému prostriedku.

Kamerový systém je schopný zaznamenať priebeh spáchaného trestného činu, jeho páchatel'a i ďalšie okolnosti dôležité pre objasnenie veci, samozrejme, ak sa odohrali v monitorovanom priestore. Kamerový systém, ktorý už svojou inštaláciou pôsobí zároveň preventívne a záznam z neho získaný, poskytujúci informácie o trestnej činnosti najrôznejšieho druhu, sa stáva čoraz frekventovanejším technickým dôkazom i v aplikačnej trestnoprocesnej praxi.

Rozširovanie kamerových systémov sa zaznamenalo prakticky vo všetkých krajinách Európy a neobišlo ani Slovenskú republiku, kde sa záznam z kamerového systému akceptoval a začal efektívne využívať i v slovenskom trestnom konaní.

Pre ilustráciu možno uviesť prípad zo 7. 10. 2017, kde trojica slovenských občanov nadranom slovne a neskôr i fyzicky napadla v Bratislave Slováka indického pôvodu. Ten jedného z útočníkov usmrtil nožom s desaťcentimetrovou čepeľou. Bol obvinený z trestného činu vraždy a ublíženia na zdraví. Bratislavský súd po roku väzby na hlavnom pojednávaní vykonal rozsiahle dokazovanie, kde jedným z kľúčových dôkazov bol kamerový záznam samotného skutku, pričom dosiaľ neprávoplatným rozsudkom Inda oslobodil spod obžaloby, keď konštatoval, že konanie obžalovaného naplnilo atribúty a podmienky nutnej obrany.

Kamerový systém v Slovenskej republike z hľadiska jeho používania a využívania nie je upravený v špeciálnom zákone, tak ako je tomu v niektorých štátoch Európskej únie. Podmienky použitia a využitia záznamu z kamerového systému sú upravené v súčasnosti predovšetkým v Nariadení Európskeho parlamentu a Rady č. 2016/679, ktoré je tiež známe aj pod názvom „General Data Protection Regulation (GDPR) a Zákone o ochrane osobných údajov č. 18/2018 Z. z., ako i Trestnom poriadku a ďalších zákonoch upravujúcich právo na súkromie a ochranu osobnosti.

Okrem rôznych špecifických prípadov, o ktorých sa zmienime neskôr, sa kamerový systém najčastejšie využíva na monitorovanie priestorov prístupných verejnosti. Pojem monitorovania právna úprava *expressis verbis* nedefinuje, možno ho však najvšeobecnejšie vykladať ako sledovanie (koho, čo) pomocou monitorovacieho zariadenia. Z pohľadu práva pri prevádzkovaní kamerového systému dochádza k spracúvaniu osobných údajov prostredníctvom snímacích zariadení (kamier), ako prostriedkov spracúvania. Osobnými údajmi vo všeobecnosti rozumieme akékoľvek charakteristiky alebo údaje fyzickej osoby, ktoré sú spôsobilé ju určiť a odlíšiť od ostatných osôb. V tomto prípade ide predovšetkým o tvár snímanej osoby, ale i ďalšie biometrické údaje viažuce sa k tejto osobe. Pri spracúvaní vizuálneho resp. audiovizuálneho záznamu dochádza k zachytávaniu jednotlivých charakteristík a údajov dotknutej fyzickej osoby. Prevádzka kamerového systému, ktorým

dochádza k monitorovaniu fyzických osôb, ich pohybu, správania ako aj ďalších ich prejavov, musí byť upravená zákonom.

V tomto zmysle musí monitorovanie kamerovým systémom prísne a presne rešpektovať podmienky stanovené zákonom a to najmä z pohľadu účelu monitorovania, podmienok jeho prevádzky, ochrany práv a oprávnených záujmov prevádzkovateľa a samozrejme dotknutých osôb.

Opodstatnenosť a legálnosť kamerového systému je citlivou otázkou, ktorá je riešená predovšetkým vzhľadom na problematiku ochrany osobných údajov, pričom táto má svoj výraz ako v európskej tak domácej legislatíve. V tomto zmysle si treba pripomenúť z hľadiska vývoja najmä Smernicu Európskeho parlamentu a Rady č 95/46/ES o ochrane osobných údajov, pričom zároveň treba konštatovať, že slovenská právna úprava s ňou bola plne kompatibilná.

Prvý slovenský zákon č. 428/2002 Z. z. o ochrane osobných údajov medzi osobitné spôsoby získavania osobných údajov v ustanovení § 10 ods. 7 zaradil i monitorovanie osôb v priestore prístupnom verejnosti. Citované ustanovenie zákona umožňovalo monitorovanie len za splnenia troch základných podmienok:

1. monitorovať možno len priestor prístupný verejnosti,
2. monitorovať možno len na stanovený účel:
 - a) zabezpečenie verejného poriadku a bezpečnosti,
 - b) odhaľovanie kriminality alebo
 - c) narušenie bezpečnosti štátu,
3. zreteľné označenie monitorovaného priestoru.

V prípade splnenia všetkých zákonných podmienok a získania relevantných informácií bolo možné vyhotovený záznam použiť ako dôkaz na účely trestného konania alebo konania o priestupkoch.

Od 1. júla 2013 bol platným a účinným zákon č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov, ktorý nanovo upravil a sčasti precizoval inštitút monitorovania priestoru verejnosti prístupného na základe ustanovenia § 15 ods. 7 citovaného zákona.

Právna úprava monitorovania fyzických osôb prostredníctvom kamerového systému vyplývala najmä z § 4 ods. 1 (vymedzenie pojmu osobné údaje), § 4 ods. 3 písm. a (vymedzenie pojmu spracúvanie osobných údajov), § 4 ods. 3 písm. b (vymedzenie pojmu informačný systém osobných údajov), § 4 ods. 3 písm. j (vymedzenie pojmu priestor prístupný verejnosti), § 15 ods. 7 a § 17 ods. 7 (podmienky monitorovania priestorov prístupných verejnosti) zákona o ochrane osobných údajov.

Z pohľadu zákona pri prevádzkovaní kamerového systému dochádza k spracúvaniu osobných údajov prostredníctvom snímacích zariadení (kamier). Prevádzkovanie kamerového systému je informačným systémom, ktorý sa viaže na účel definovaný zákonom a to:

- ochrana verejného poriadku a bezpečnosti,
- odhaľovanie kriminality,
- narušenie bezpečnosti štátu alebo
- ochrana majetku alebo zdravia.

Zákon umožňoval monitorovanie kamerovým systémom výlučne priestor prístupný verejnosti, ktorým sa rozumie priestor, do ktorého možno voľne vstupovať a v ktorom sa možno voľne zdržiavať bez časového obmedzenia alebo v čase vymedzenom prevádzkovateľom. Ďalšou zákonnou podmienkou legálneho monitorovania bola povinnosť prevádzkovateľa zreteľne označiť monitorovaný priestor. Zákon stanovil 15 dňovú lehotu (kalendárne dni) na uchovávanie záznamu, v prípade nevyužitia záznamu bol prevádzkovateľ povinný ho v tejto lehote zlikvidovať. Samozrejme, že prevádzkovateľ by mal dodržiavať aj všeobecné zásady primeranosti a nevyhnutnosti, ako i ďalšie podmienky uvedené v § 6 citovaného zákona. Záznam získaný monitorovaním priestoru prístupného verejnosti možno využiť výlučne za účelom uplatňovania právnej zodpovednosti, teda ako dôkaz v trestnom alebo priestupkovom konaní.

V roku 2018 však nastala zásadná zmena v právnej úprave ochrany osobných údajov v celej Európskej únii. Ako už bolo uvedené, dňom 25. 5. 2018 nadobudlo účinnosť Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktoré sa prezentuje pod skratkou GDPR (General Data Protection Regulation). Týmto nariadením sa zároveň zrušuje smernica 95/46/ES, na Slovensku sa zrušil doterajší zákon č. 122/2013 Z. z. a od 25. 5. 2018 je účinný nový zákon o ochrane osobných údajov č. 18/2018 Z. z.

GDPR je právne záväzná regulácia, ktorá zavádza úplne nové pravidlá v oblasti ochrany osobných údajov a to vrátane vysokých sankcií za ich porušenie. Tým, že tieto pravidlá boli prijaté formou európskeho nariadenia, GDPR sa vo všetkých krajinách Európskej únie uplatní jednotne. GDPR má navyše prednosť pred všetkými európskymi zákonmi o ochrane osobných údajov, ktoré budú mať voči GDPR hlavne doplnkovú funkciu.

Hneď na úvod treba poznamenať, že GDPR sa nebude vzťahovať na oblasti taxatívne uvedené v čl. 2 ods. 2, medzi ktorými sa uvádzajú spracovávanie osobných údajov fyzickou osobou v rámci výlučne osobnej alebo domácej činnosti. Napr. Súdny dvor EÚ v rozsudku František Ryneš vs Úrad pro ochranu osobných údajů C-212/13 zo dňa 11. 12. 2014 pod túto

výnimku z pôsobnosti zaraďuje aj snímanie kamerovým systémom, ktorý sníma výlučne iba súkromný pozemok osoby, ktorá tieto osobné údaje spracúva, v prípade snímania verejného priestranstva však bude mať GDPR plnú pôsobnosť.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2016/679 v čl. 5 ods. 1 všeobecne vymedzuje zásady, na ktorých nariadenie spočíva, pričom subjekt spracovávajúci osobné údaje má zodpovednosť za ich dodržiavanie a povinnosť toto dodržiavanie tiež doložiť. V stručnosti ide o nasledovné zásady:

- zákonnosť, korektnosť a transparentnosť spracovania,
- spracovanie na konkrétne určené, výslovne uvedené a legitímne účely,
- obmedzenie rozsahu spracovania na primerané a relevantné účely,
- správnosť a aktuálnosť údajov vo vzťahu k ich účelu,
- časové obmedzenie uloženia získaných údajov len na dobu nevyhnutnú pre identifikáciu dotknutých osôb,
- spracovanie údajov so zabezpečením primeranej bezpečnosti osobných údajov.

Pre využitie získaných údajov pre účely dokazovania v trestnom konaní treba upozorniť na vymedzenie zákonnosti spracúvania v GDPR (čl. 6), ktoré sa v zmysle citovaného ustanovenia považuje za zákonné, ak je splnená aspoň jedna z taxatívne stanovených podmienok v č. 6 ods. 1 písm. a až f. Pre monitorovanie kamerovým systémom považujeme za významné podmienky:

- spracúvanie je nevyhnutné, aby sa ochránili životne dôležité záujmy dotknutej osoby alebo inej fyzickej osoby,
- spracúvanie je nevyhnutné na účely oprávnených záujmov, ktoré sleduje prevádzkovateľ alebo tretia strana s výnimkou prípadov, keď nad takýmito záujmami prevažujú záujmy alebo základné práva a slobody dotknutej osoby, ktoré si vyžadujú ochranu osobných údajov, najmä, ak je dotknutou osobou dieťa.

Teda v prípade monitorovania kamerovým systémom sa nesmie neprimerane zasahovať do súkromia osôb a tieto zásahy musia byť primerané účelu použitia. S tým súvisí aj povinnosť prevádzkovateľa upravená v čl. 35 ods. 1 písm. c GDPR posúdiť vplyv zásahov v prípade „systematického monitorovania verejne prístupných miest vo veľkom rozsahu“.

Nový slovenský zákon č. 18/2018 Z. z. účinný od 25. 5. 2018 o ochrane osobných údajov z veľkej časti len kopíruje európsku legislatívu, pričom niektoré otázky sú týmto zákonom rozvinuté do väčšej hĺbky a detailov. Záznam získaný z monitorovania kamerovým systémom je osobným údajom pri zachytení znakov osoby, ktoré tvoria jej fyzickú identitu a ktoré umožňujú identifikovať túto fyzickú osobu priamo alebo nepriamo (§ 2). Zákon zavádza

úplne nový pojem „biometrické údaje“, ktorými rozumie osobné údaje, ktoré sú výsledkom osobitného technického spracúvania osobných údajov, týkajúcich sa fyzických charakteristických znakov fyzickej osoby a ktoré umožňujú jedinečnú identifikáciu alebo potvrdzujú jedinečnú identifikáciu tejto fyzickej osoby, ako najmä vyobrazenie tváre alebo daktyloskopické údaje (§5 písm. c).

Obdobne ako GDPR aj zákon č. 18/2018 Z. z. vymedzuje podmienku spracúvania osobných údajov okrem iného v prípadoch, ak

- spracúvanie osobných údajov je nevyhnutné na ochranu života, zdravia alebo majetku dotknutej osoby alebo inej fyzickej osoby,
- spracúvanie osobných údajov je nevyhnutné na účel oprávnených záujmov prevádzkovateľa alebo tretej strany okrem prípadov, keď nad týmito záujmami prevažujú záujmy alebo práva dotknutej osoby vyžadujúce si ochranu osobných údajov, najmä ak je dotknutou osobu dieťa.

Zákon o ochrane osobných údajov č. 482/2002 Z. z. v ustanovení § 10 ods. 7 i zákon o ochrane osobných údajov č. 122/2013 Z. z. v ustanovení § 15 ods. 7 upravovali konkrétne podmienky monitorovania priestoru verejnosti prístupného a najmä využitia takto získaných údajov ako dôkaz na účely trestného konania alebo konania o priestupkoch. Nový zákon č. 18/2018 Z. z. upustil v texte zákona od takejto úpravy a obmedzil sa iba na znenie ustanovení § 42 ods. 3 písm. c, kde ukladá prevádzkovateľovi povinnosť posudzovať vplyv na ochranu osobných údajov fyzických osôb, ak ide o „systematické monitorovanie verejne prístupných miest vo veľkom rozsahu“. Domnievame sa, že vzhľadom na neustále sa rozširujúci trend a rozsah využívania kamerových systémov u nás si táto problematika vyžadovala exaktnejšie a detailnejšie legislatívne spracovanie.

Z hľadiska ochrany osobných údajov zaujímajú osobitné postavenie biometrické údaje na individuálnu identifikáciu (bývajú označované aj za tzv. citlivé údaje), ktoré bližšie analyzuje čl. 9 ods. 1 a 2 GDPR. Biometrické údaje sú uvádzané ako osobitná kategória osobných údajov umožňujúca nezameniteľnú fyzickú identifikáciu osoby najmä podľa tváre, ale tiež napr. i podľa chôdze (bližšie tiež § 5 písm. c Zákona o ochrane osobných údajov č. 18/2018 Z. z.).

GDPR v čl. 13 a Zákon č. 18/2018 Z. z. taxatívne určujú informácie, ktoré sa musia poskytnúť osobe dotknutej monitorovaním kamerovým systémom:

- a) totožnosť a kontaktné údaje prevádzkovateľa,
- b) kontaktné údaje prípadnej zodpovednej osoby,

- c) účel spracúvania, na ktoré sú osobné údaje určené, ako aj právny základ spracúvania,
- d) oprávnené záujmy, ktoré sleduje prevádzkovateľ alebo tretia strana, ak sa spracúvanie zakladá na č. 6 ods. 1 písm. f,
- e) identifikácia príjemcu alebo kategória príjemcu osobných údajov, ak existujú,
- f) v relevantnom prípade informácia, že prevádzkovateľ zamýšľa prenos podľa čl. 46 alebo 47 či čl. 49 ods. 1.

Európska únia v GDPR musela reagovať na mimoriadny rozvoj nových technológií, okrem iného aj na monitorovanie a profilovanie fyzických osôb vo vzťahu k ochrane a spracovávaní ich osobných údajov. GDPR je založená na dvoch nových prístupoch:

- princíp zodpovednosti správcu,
- princíp založený na riziku.

Princíp zodpovednosti správcu znamená zodpovednosť správcu za dodržiavanie zásad spracovania osobných údajov, ktoré sú uvedené v čl. 5 ods. 1 GDPR a zároveň v povinnosti správcu tento súlad doložiť.

Princíp založený na riziku znamená, že správca už od počiatku koncipovania spracovania osobných údajov musí brať do úvahy povahu, rozsah, kontext a účel spracovania a prihliadnúť k pravdepodobným rizikám pre práva a slobody fyzických osôb a tomu musí prispôbiť i zabezpečenie osobných údajov.⁵

Ďalšou dôležitou novinkou, ktorú GDPR zaviedlo do praxe správcov a spracovateľov je posúdenie vplyvu na ochranu osobných údajov, ktoré sa podľa čl. 35 ods. 1, 3 písm. c musí realizovať okrem iného i v prípade „systematického monitorovania verejne prístupných miest vo veľkom rozsahu“. V tomto zmysle bude svoju nezastupiteľnú úlohu plniť Úrad na ochranu osobných údajov.

Podľa § 119 ods. 2 slovenského trestného poriadku za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa trestného poriadku alebo podľa osobitného zákona.

Záznam získaný monitorovaním kamerovým systémom, v ktorom je zachytený priebeh trestného činu, jeho následky, páchatel' trestného činu, prípadne iné okolnosti významné pre náležité objasnenie veci je v súčasnosti efektívnym dôkazom v trestnom konaní a tým aj zostane napriek tomu, že nový zákon o ochrane osobných údajov vychádzajúc z GDPR nepochopiteľne vypustil z jeho obsahu podmienky jeho využitia a vôbec legislatívne

⁵ Navrátil, J. a kol: GDPR pro praxi. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 32.

vyjadrenie využitia v trestnom konaní. Tou zásadnou podmienkou využitia záznamu z monitorovania kamerovým systémom bude v zmysle GDPR i nového zákona najmä zákonnosť a legitímnosť jeho získania, ako i ďalšie podmienky uvedené v zákone. Dokazovanie v mnohých trestných veciach trpí stavom núdze. Záznam kamerového systému je v mnohých prípadoch jediným, originálnym a nespochybniteľným dôkazom. Kvalita záznamu je samozrejme podmienená technickou úrovňou a kvalitou kamerového systému a záznamového zariadenia.

Aj keď GDPR alebo platný Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov sa výslovne nezmieňujú o povinnosti označenia monitorovaného priestoru, táto je však nevyhnutná a vyplýva zo zásad GDPR (napr. transparentnosť), ale tiež z posilnenia práv dotknutých osôb a v tomto zmysle informovanosť o možnostiach uplatnenia si svojich práv pri zásahoch do osobných údajov monitorovaním kamerovým systémom.

V tomto zmysle je potrebné trvať na obsahu označenia o monitorovanom priestore v nových intenciách GDPR a jeho všeobecných požiadaviek. Označenie by podľa nášho názoru mohlo mať nasledovný text:

- Priestor monitorovaný kamerovým systémom so záznamom.- Spracovanie údajov prebieha podľa Nariadenia GDPR č. 2016/679, čl. 6 písm. f.- Prevádzkovateľ kamerového systému:- Kontaktné údaje zodpovednej osoby:

Tento text by oznamoval údaj o monitorovaní, jeho účele a prevádzkovateľovi systému, aby si dotknutá osoba mohla realizovať svoje práva vyplývajúce z nariadenia i zákonnej úpravy. Podľa GDPR totiž každá osoba, ktorej obraz je zaznamenaný na kamerovom systéme, má právo požadovať a mať k dispozícii kópiu vlastných osobných údajov zo záznamu. Označenie môže byť doplnené a zvýraznené príslušným piktogramom.

3. Tretiu skupinu obrazových záznamov tvoria záznamy vyhotovené na základe monitorovania kamerovým systémom podľa špeciálnych zákonov, ako sú:
 - a) Zákon o výkone väzby č. 221/2006 Z. z. umožňuje podľa § 62 na účely ochrany života a zdravia obvinených, príslušníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže a iných osôb vybaviť cely a kompenzačnú miestnosť kamerovým systémom, pričom táto skutočnosť sa oznámi obvinenému. Ak dôkaz v trestnom konaní je využiteľný i záznam získaný podľa zákona o výkone väzby v prípade zachytenia kriminálne relevantných skutočností.

- b) Obdobne podľa § 38a ods. 2 písm. b zák. č. 483/2001 Z. z. o bankách je banka povinná priestory styku s klientmi a manipulácie s peňažnou hotovosťou zabezpečiť kamerovým monitorovacím bezpečnostným systémom s 24 hodinovým záznamom v kvalite, ktorá umožňuje rozlíšenie osoby. Podľa § 93a ods. 7 citovaného zákona možno monitorovať pomocou videozáznamu aj priestory banky a bankomaty a zmenárenské automaty nachádzajúce sa v priestoroch samotnej banky aj bez označenia monitorovaného priestoru, pričom vyhotovený záznam možno využiť na účely odhaľovania trestných činov a zisťovanie ich páchatel'ov a pátranie po nich, teda aj v trestnom konaní ako dôkaz.
- c) Ďalším úplne novým špeciálnym zákonom upravujúcim monitorovanie osôb kamerovým systémom je zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí účinný od 1. 2. 2014. Citovaný zákon v ustanovení § 21 ods. 1 priamo ukladá organizátorovi rizikového športového podujatia, ale aj pri futbalovom alebo hokejovom podujatí najvyššej celoštátnej súťaže v kategórii dospelých povinnosť zriadiť kamerový systém na monitorovanie priestorov športového zariadenia a identifikáciu fyzickej osoby alebo iného predmetu a zabezpečiť záznam v digitálnej forme. Tieto priestory musia byť taktiež zreteľne označené ako monitorované. Získané záznamy je možné využiť len na účely trestného konania, priestupkového konania, správneho konania, občianskeho súdneho konania, disciplinárneho konania a pre plnenie úloh na úseku ochrany verejného poriadku a bezpečnosti štátu. Podrobnosti prevádzkovania kamerového systému na športových podujatiach v zmysle § 21 ods. 5 citovaného zákona upravuje Vyhláška Ministerstva vnútra SR č. 274/2014 Z. z. o podrobnostiach o kamerovom zabezpečovacom systéme. Uvedené zákony v zásade jasne a presne vymedzujú podmienky monitorovania kamerovým systémom a využitia takto získaných záznamov pre účely trestného konania ako dôkaz podľa § 119 ods. 2 Trestného poriadku.
- d) Podľa § 13 ods. 4 Zákonníka práce „zamestnávateľ nesmie bez vážnych dôvodov spočívajúcich v osobitnej povahe činnosti zamestnávateľa narúšať súkromie zamestnanca na pracovisku a v spoločných priestoroch zamestnávateľa tým, že ho monitoruje...“. Ak zamestnávateľ zavádza kontrolný mechanizmus, je povinný prerokovať so zástupcami zamestnancov rozsah kontroly, spôsob jej uskutočnenia, ako aj dobu jej trvania a informovať o nej zamestnancov. Záznam z monitoringu pracovníkov je použiteľný na vyvodenie pracovnoprávnej zodpovednosti voči zamestnancom, ktorým sa stanovuje účel kontrolného mechanizmu. Aj keď to zákon

výslovne neuvádza, domnievam sa, že nebude vylúčené v prípade záznamu kriminálne relevantnej skutočnosti aj využitie pre účely trestného konania.

- e) Školy a nemocnice sa vo všeobecnosti považujú za budovy občianskej vybavenosti, do ktorých sa dá voľne vstupovať. V rámci týchto budov sú však i vyhradené priestory, do ktorých má verejnosť vstup zakázaný, resp. vstup alebo pohyb v nich je možný len za súhlasu alebo v sprievode určenej osoby. V nemocniciach sú takými priestormi napr. operačné sály, jednotky intenzívnej starostlivosti, anesteziologicko-resuscitačné oddelenia, uzavreté oddelenia (napr. psychiatrické oddelenia). Školy nemajú upravený režim úplne jednotne, no v zásade platí, že triedu, v ktorej prebieha vyučovanie prípadne učebne so špeciálnou výukou nemožno považovať za priestor prístupný verejnosti. Monitorovanie týchto priestorov je často vykonávané bez súhlasu dotknutých osôb a to na účely ochrany práv a právom chránených záujmov prevádzkovateľa alebo tretej strany podľa § 10 ods. 3 písm. g predchádzajúceho zákona o ochrane osobných údajov resp. § 13 ods. 1 písm. f nového Zákona č. 18/2018 Z. z. V nemocniciach je to najmä na účely ochrany zdravia zdravotníckeho personálu z dôvodu agresívneho správania sa pacientov, či na účely monitoringu správania sa pacientov počas liečby, ak hrozí, že by mohli byť nebezpeční pre seba alebo iných. V školách sa citované ustanovenie zákona využíva s cieľom ochrany majetku školy pred jeho poškodením, zničením alebo odcudzením resp. odhaľovania napr. šikany.

4. Do štvrtej skupiny možno zaradiť vyhotovovanie obrazových záznamov kamerovým systémom z tzv. osobných činností.

Ako GDPR, tak aj zákon o ochrane osobných údajov (§ 3 ods. 5 písm. a) výslovne ustanovujú, že nariadenie resp. zákon sa nevzťahujú na spracúvanie osobných údajov fyzickou osobou v rámci výlučne osobnej činnosti alebo domácej činnosti.

Medzi najčastejšie frekventované prípady zaradíme monitorovanie obydliá kamerovým systémom, teda priestoru verejnosti neprístupného, ktoré je v každom prípade špecifickou situáciou. Pri riešení tejto situácie si treba ujasniť pojem obydliá, ktoré používa medzinárodnoprávnu, ústavnú i zákonnú ochranu. Podľa čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd má každý právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydliá a korešpondencie. Podľa ustanovenia čl. 21 ods. 1 Ústavy SR je obydlie nedotknuteľné. Nie je dovolené doň vstúpiť bez súhlasu toho, kto v ňom býva. Kto neoprávnene vnikne do obydliá iného alebo tam neoprávnene zotrúva, dopustí sa trestného činu porušovania domovej slobody podľa § 194 Trestného zákona. Zvýšenie ochrany obydliá

priniesol i rekodifikovaný Trestný zákon v ustanovení § 26 ods. 2 o oprávnenom použití zbrane vo svojom obydlí proti tomu, kto do obydlia neoprávnene vnikne alebo v ňom neoprávnene zotrvá a nejde o nutnú obranu, pričom túto skutočnosť zaradil medzi okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu.

Pre vymedzenie pojmu obydlia je vhodné využiť výkladové ustanovenie § 122 ods. 5 Trestného zákona, podľa ktorého sa obydlím rozumie dom, byt alebo iný priestor slúžiaci na bývanie vrátane priestorov a pozemkov k nim patriacim, ak sú ako súčasť obydlia uzavreté.

Podľa metodického usmernenia Úradu na ochranu osobných údajov č. 5/2016 „Monitorovanie priestorov verejnosti neprístupných“ pri monitorovaní obydlia platí, že

- ide o súkromný majetok,
- je verejnosti neprístupné (za verejnosť sa nepovažujú dovolené návštevy, poštár, kuriér a pod.),
- nie je priestorom využívaným na podnikateľské účely,
- ide o priestor vymedzený napr. oplotením, trávnikom, výsadbou, tabuľou s oznamom, že ide o súkromný pozemok a pod.

Monitorovanie obydlia je potrebné posudzovať tak z pohľadu charakteru monitorovaného priestoru, ako aj z pohľadu rozsahu monitorovaného priestoru. Vo všeobecnosti platí, že ak dochádza k monitorovaniu priestoru verejnosti neprístupného bez ohľadu na vlastníctvo daného priestoru a monitoruje sa len tento priestor verejnosti neprístupný (t. j. nedochádza k monitorovaniu priestoru verejnosti prístupného napr. verejnej cesty, chodníka, námestia a pod.), zákon a ani GDPR sa na tieto činnosti nevzťahuje, ide o spracovanie údajov výlučne osobných alebo domácich činností (čl. 2 ods. 2 písm. c GDPR). Osoba vykonávajúca monitorovanie v tomto režime nemá voči úradu žiadnu oznamovaciu prípadne evidenčnú povinnosť.

Osoby vykonávajúce monitorovanie obydlia však musia rešpektovať zásady ochrany osobnosti podľa § 12 ods. 2, ods. 1 Občianskeho zákonníka (...obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkajúce sa fyzickej osoby alebo jej prejavov osobnej povahy sa smú vyhotoviť alebo použiť len s jej privolením. Samozrejme, že nie je možné monitorovať priestor verejnosti neprístupný iného subjektu napríklad susedné obydlie, susedný pozemok atď. V prípade zverejnenia vyhotoveného záznamu napr. v televízii, na internete a pod. sa osoby na ňom zachytené môžu dovolávať svojich práv na ochranu osobnosti v rámci občianskeho právneho sporu.

Pre účely trestného konania je však významnou otázkou využitie záznamu z monitorovania obydlia, na ktorom je zachytené napr. konanie páchatel'a, ktorý sa vlámal do

obydlia prevádzkovateľa kamerového systému, ktorý neoprávnene vnikol do obydlia, aby tam spáchal trestný čin a pod. Teda využitie záznamu ako dôkazného prostriedku podľa § 119 ods. 2 Tr. por. získaného podľa osobitného zákona.

Takýmto zákonom bude Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov, ktorý podľa § 13 ods. 1 písm. d považuje za zákonné spracúvanie osobných údajov bez súhlasu dotknutej osoby aj vtedy, ak

- spracúvanie osobných údajov je nevyhnutné na ochranu života, zdravia alebo majetku dotknutej osoby alebo
- spracúvanie osobných údajov je nevyhnutné na ochranu oprávnených záujmov prevádzkovateľa alebo tretej strany okrem prípadov, keď nad týmito záujmami prevažujú záujmy alebo právo dotknutej osoby vyžadujúce si ochranu osobných údajov.

V tejto situácii nastáva konflikt dvoch záujmov pričom zatiaľ bez ďalšej argumentácie zastávam názor, že bude v zásade prevažovať záujem štátu teda verejný záujem na preukázanie spáchania trestného činu a usvedčenia páchatel'a nad záujmom páchatel'a na ochranu jeho osobných údajov a teda záznam z monitorovacieho systému bude využiteľný ako dôkaz v trestnom konaní. Samozrejme, že v takomto prípade sa do efektívneho záveru dotiahne legitímny účel monitorovania obydlia kamerovým systémom (ochrany chránených záujmov) potrestaním páchatel'a trestného činu.

Tu si však treba uvedomiť, že zákon *expressis verbis* nerieši situácie využiteľnosti záznamu získaného z monitorovania priestorov verejnosti neprístupných. Tieto prípady bude treba riešiť *ad hoc*, posúdením všetkých okolností prípadu, dodržiavania všetkých zákonných podmienok monitorovania i porovnaním a posúdením vzniknutého konfliktu, V aplikačnej praxi pri využití záznamu kamerového systému ide vo väčšine prípadov o jediný usvedčujúci dôkaz voči obvinenému, obvinení ďalej v mnohých prípadoch namietajú porušenie niektorej z povinností prevádzkovateľa kamerového systému a vidia v zázname nezákonný dôkaz.

Medzi prípady monitorovania resp. spracúvania osobných údajov v rámci tzv. osobnej činnosti alebo domácej činnosti sú zaradované prípady využívania kamerových systémov najmä v osobných automobiloch a prostriedkoch hromadnej dopravy. Takýto kamerový systém tvorí kamera so záznamovým zariadením a dátovým úložiskom, ktoré spravidla tvoria kompletný celok. Autokamera je zvyčajne umiestnená spôsobom umožňujúcim monitorovanie situácie pred vozidlom, za vozidlom alebo v jeho interiéri.

Prevádzkovanie autokamery je motivované najmä ochranou majetku a práv a povinností súvisiacich a vznikajúcich v podmienkach prevádzky na pozemných

komunikáciách. Právny základ využívania autokamier je potrebné vidieť v troch všeobecne záväzných právnych predpisoch, ktorými sú zákon na ochranu osobných údajov, Občiansky zákonník a Zákonník práce.

S prihliadnutím na skutočnosť, že GDPR ani zákon na ochranu osobných údajov (§3 ods. 5 písm. a sa nevzťahuje na spracúvanie osobných údajov fyzickou osobou, v rámci výlučne osobnej činnosti alebo domácej činnosti vyplýva, že prevádzkovanie autokamier je vyňaté spod pôsobnosti zákona na ochranu osobných údajov pri kumulatívnom splnení nasledovných podmienok:

- autokameru prevádzkuje fyzická osoba,
- autokamera je prevádzkovaná v režime výlučne osobných alebo domácich činností, teda účelom je ochrana práva a právom chránených záujmov fyzickej osoby resp. priebežná dokumentácia situácie v bezprostrednej blízkosti vozidla pre prípad potreby preukazovania mechanizmu vzniku dopravnej nehody, poškodenia, neoprávneného používania či krádeže vozidla, prípadne iného incidentu v oblasti verejného poriadku a bezpečnosti,
- uchovávanie vyhotovených záznamov nesmie byť v zjavnom rozpore s účelom jeho vyhotovenia,
- vyhotovené záznamy nesmú byť využité v inom ako uvedenom legitímnom účele, nesmú byť poskytnuté tretej strane ani inak zverejnené.

V súvislosti s využívaním autokamier a taktiež monitorovania obydli nemožno vylúčiť vznik kolíznych situácií, ktoré bude treba riešiť s využitím a aplikáciou zásady účelu a proporcionality. V každom prípade pre poškodeného ide o ďalší priestor a možnosť predložiť záznam z takto prevádzkovaného kamerového systému ako dôkaz v trestnom konaní.

Pri riešení takýchto konfliktných situácií sa ponúka zatiaľ skromná česká i slovenská judikatúra. Z týchto judikátov si dovoľím prezentovať dve rozhodnutia, ktoré najlepšie vystihujú riešenú problematiku:

Prvým je rozhodnutie Najvyššieho Správneho súdu ČR, ktorý okrem iného uviedol:

- Monitorovanie kamerovým systémom za účelom ochrany majetku, zdravia a života nepochybne spĺňa svoj účel len vtedy, pokiaľ správca vykonáva záznam za účelom vyhotovenia dôkazného materiálu, ktorým by identifikoval potenciálneho páchatel'a trestného činu a slúžil by tak na jeho potrestanie. Pokiaľ zhromaždený záznam obsahuje fakty o trestnom čine, je prirodzené, že ho odovzdá orgánom činným v trestnom konaní.

- Spracovanie údajov vykonané poškodeným je treba hodnotiť podľa zásady proporcionality. V tomto prípade ide o posúdenie konfliktu dvoch záujmov, teda práva na ochranu súkromia na jednej strane a ochrany života a majetku správcu kamerového systému na strane druhej. Toto právo sa prelína so záujmom spoločnosti na ochrane pred deliktuálnym konaním a na tom, aby tieto konania boli odhalené a potrestané.
- Princíp proporcionality sa v judikatúre ÚS ČR posudzuje pri napĺňaní troch kritérií:
 - a) Kritérium vhodnosti určuje, či opatrenie obmedzujúce základné právo umožňuje dosiahnuť sledovaný cieľ. V danom prípade možno priznať, že kamerový systém je prostriedkom, ktorý síce nedokáže zabrániť v dokonaní konkrétneho trestného činu, podstatou jeho činnosti je vyhotoviť záznam takéhoto konania, ktoré následne môže viesť k identifikácii páchatel'a a eventuálne k odsúdeniu. Kamerový systém predstavuje tiež významný odstrašujúci (preventívny) prvok.
 - b) Kritérium potrebnosti porovnáva zvolený prostriedok s inými do úvahy prichádzajúcimi opatreniami. V konkrétnom prípade, vysvetlenie, že ak by bola kamera „sklopená“ a zaberala len obvodové múry obydli'a, funkcia kamery by sa míňala účinkom a potenciálneho útočníka, ktorý strieľal z ulice by niky nezaznamenala. Iná, potenciálna varianta napr. platenie si súkromnej bezpečnostnej služby, bola neúnosná.
 - c) Kritérium porovnania určuje závažnosť oboch v kolízii stojacich práv. Hlavnou otázkou bude, či a ako intenzívne zasahoval prevádzkovateľ kamerového systému do súkromného a osobného života iných osôb.

5. Do piatej skupiny možno zaradiť prípady vyhotovenia obrazovo-zvukových záznamov súkromnou osobou (t. j. osobou odlišnou od orgánu činného v trestnom konaní, resp. prevádzkovateľ'a kamerového systému) bez súhlasu nahrávanej osoby napr. mobilným telefónom, či vlastnou kamerou a ich dôkaznej použiteľnosti.

Hneď na úvod treba dodať, že táto problematika dosiaľ nebola riešená oficiálnou judikatúrou, či zjednocujúcim stanoviskom Najvyššieho súdu SR.

Cielené (úmyselné) nahrávanie inej osoby bez jej súhlasu je totiž v konflikte s ustanovením § 12 Občianskeho zákonníka.

V tejto situácii sa však vyskytujú v aplikačnej praxi jednotlivé prípady, ktoré treba riešiť individuálne. V konkrétnom prípade svedka, ktorý vyhotovil obrazový záznam mobilným telefónom o páchaní násilného trestného činu na verejnosti, okresný a neskôr Krajský súd v Bratislave (4TO/61/2018) síce vo všeobecnosti odmietol bezbrehé

akceptovanie obrazovo-zvukového záznamu v trestnom konaní vyhotovené v rozpore so zákonom, avšak akceptoval určité výnimky, v konkrétnom prípade posúdil konanie osoby, ktorá vyhotovila obrazový záznam o páchanom trestnom čine ako postup podľa ustanovenia § 85 ods. 2 Tr. por. (obmedzenie osobnej slobody osoby pristihnutej pri trestnom čine na zistenie jej totožnosti resp. zabezpečenia dôkazu) a predložený dôkaz – obrazový záznam z mobilného telefónu akceptoval.⁶

6. Šiesta skupina obrazových záznamov je z hľadiska realizovateľnosti vysoko aktuálna, avšak z hľadiska legislatívnej úpravy či už nadnárodnej alebo národnej iba v polohe science fiction.

Vychádzajme z reálnej situácie: Podľa dostupných informácií našu Zem v súčasnosti monitoruje z kozmického priestoru viac než 1700 satelitov. Väčšinu satelitov prevádzkujú americké verejné inštitúcie, no rastie i počet satelitov na komerčné účely. Z uvedeného počtu prevádzkuje USA 814 satelitov, Čína 205, Rusko 140 a 578 satelitov prevádzkuje asi 60 ďalších krajín. Najčastejšie sa pri pozorovaní Zeme uvádza ako dôvod zhromažďovanie údajov pre spravodajské služby a sledovanie životného prostredia. Z amerických satelitov celkom 202 prevádzkuje súkromná spoločnosť Planet, ktorá realizuje najrôznejšie požiadavky svojich klientov.

Dnes sa neoficiálne hovorí o tom, že na snímkach z amerických špionážnych družíc vidia analytici predmety veľké okolo 2,5 cm, skutočnosť však zostáva prirodzene utajená. Prostredníctvom biometrických údajov je možné identifikovať človeka, ktorého už majú spravodajské služby vo svojich databázach.

Nakoniec Európska únia 7. marca 2017 oznámila úspešné vypustenie piatej vesmírnej družice, ktorá podporuje kozmický program EÚ Copernicus. Ako uviedla Európska komisia vo svojej správe „Copernicus je najpokročilejší systém pozorovania Zeme na svete. Copernicus spracováva dáta a poskytuje užívateľom spoľahlivé a rýchle informácie v šiestich tematických oblastiach: monitorovanie zemského povrchu, morských vôd a ovzdušia, sledovanie klimatických zmien, reakcia na krízové udalosti a bezpečnosť.“

Moja otázka na záver je preto logická: Kedy sa dočkáme legislatívnej úpravy a aplikácie využitia dôkazu o kriminálne relevantnej udalosti aj z vesmíru, v prípadoch, keď zemský povrch nebude monitorovaný stacionárnym (či mobilným) kamerovým systémom so Zeme? Technické zabezpečenie tejto realizácie je pripravené.

⁶ Šamko, P.: „Chytenie podozrivého mobilným telefónom a analogická aplikácia ustanovenia § 85 ods. 2 Tr. por.“, *www: Právne listy*, 12.11.2018.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie

- IVOR, Jaroslav et . al. *Optimalizácia prípravného konania trestného*, Praha, Leges, 2017
- JELÍNEK, Jiří *Poškozený v českém trestním řízení*, Praha Karolinium 1998
- JELÍNEK, Jiří, GRIVNA, Tomáš *Poškozený a oběť trestného činu z trestně právního a kriminologického pohledu*, Praha Leges, 2012
- KLIMEK, Libor, ZÁHORA Jozef, HOLCR Květoň. *Počítačová kriminalita v európskych súvislostiach*, Bratislava, Wolters Kluwer, 2016, s. 445, ISBN 978-80-8168-538-5
- NAVRÁTIL, Jiří a kol. *GDPR pro praxi*, Plzeň, Aleš Čeněk, 2018, s. 339, ISBN 978-80-7380-689-7
- PACNER, Karel. *Kosmičtí špioni*, Albatros Plus, Praha 2005, s. 283, ISBN 80-00-01686-9
- POLÁK, Peter. *Svedok v trestnom konaní*, Bratislava, Eurokódex 2011, s . 296, ISBN: 978-80-89447-47-3
- RAK. R. a kol.: *Biometria a identita človeka ve forenzních a komerčních aplikacích*, Grada Publishing, 2008, s. 329-348.
- ZÁHORA, Jozef a kol. *Dokazovanie v trestnom konaní*, Praha, Leges, 2013

Učebnice a komentáre

- IVOR Jaroslav, POLÁK Peter, ZÁHORA Jozef. *Trestné právo procesné I*, Wolters Kluwer 2017, 528 s., ISBN 978-80-8168-593-4
- IVOR Jaroslav, ZÁHORA Jozef. *Repetitórium trestného práva*, Bratislava, Wolters Kluwer, 2018, s. 220, ISBN 978_80-8168-769-9
- KURUCOVÁ Zuzana, DEMOVIČOVÁ Andrea. *Introduction to the U. S. Law*, Wolters Kluwer Bratislava 154 s., ISBN 978-80-8168-725-9

Príspevky v zborníkoch

- IVOR, Jaroslav. Monitorovanie kamerovým systémom ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní. *Zborník príspevkov vedeckej konferencie „Prieniky trestného práva k iným právnym odvetviam a vedeckým disciplinám“*, Košice 2017, s. 9-20, ISBN 978-80-8152-493-6,
- IVOR, Jaroslav. Monitorovanie osôb ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní In: *Ochrana osobných údajov: zborník z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou*, Bratislava, Akadémia Policajného zboru, 2007, ISBN 978-80-8054-419-5,

IVOR Jaroslav. Monitorovanie kamerovým systémom ako efektívny dôkazný prostriedok In: Jelínek, J.: Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2018, s. 283.

Články

DRAPER, Robert. Sledují vás, *National Geographic Česko*, 2/2018, ISSN 1213-9394, s. 22 až 57

IVOR, Jaroslav. Niektoré aktuálne trestnoprocesné problémy boja s organizovanou kriminalitou, *Justičná revue* č. 5-6/1998

REPÍK, B. *Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení*, Bulletin advokacie, 1982, červenec-srpen.

Ostatné pramene

Rozhodnutie ESLP 2/439/93 (Botta proti Taliansku),

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR 2AS45/2010-68,

Nález Ústavného súdu ČR I. ÚS 191/05,

Metodické usmernenia Úradu na ochranu osobných údajov SR č. 3/2013, 1/2014, 5/2016,

Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti na roky 2016-2020, schválená vládou SR v roku 2016.

Hucknall, M.: Have you ever wondered where did it all begin?

In Get licensed, <<https://www.get-licensed.co.uk/sia-training-blog/cctv-history/>>

IP vs. analógové kamery a základné pojmy. <<https://www.bezpecnostnekamery.sk/clanky/ip-vs-analogove-kamery-a-zakladne-pojmy>>

ZABEZPEČOVANIE RELEVANTNÝCH INFORMÁCIÍ V TRESTNOM KONANÍ A DÔKAZNÉ PRÁVO¹

SECURING RELEVANT INFORMATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS AND EVIDENCING LAW²

Ivan Šimovček

Abstrakt

Teória zabezpečovania relevantných informácií v trestnom konaní vyšetrovania je v podstate teóriou dokazovania, resp. teóriou procesno-objasňovacej činnosti vykonávanej orgánmi činnými v trestnom konaní (policajtom a prokurátorom) v prípravnom konaní trestnom, ktoré má formu vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania. Teória dokazovania skúma dôkazné právo a jeho použitie v trestnom procese a následne vypracováva návrhy na zdokonalenie dokazovania a tým aj na skvalitnenie policajnej a justičnej praxe.

Kľúčové slová

Relevantné informácie, trestné konanie, dokazovanie, dôkaz.

Abstract

The theory of providing relevant information in criminal proceedings of an investigation is essentially the theory of proof, the theory of process-clarifying activities carried out by law enforcement agencies (police and prosecutors) in a criminal proceeding that takes the form of an investigation or a shortened investigation. The Theory of Proofing examines the law of evidence and its use in criminal proceedings, and then develops proposals to improve evidencing and thus to improve police and judicial practice.

Keywords

Relevant information, criminal proceedings, evidencing process, evidence.

Genéza názorov na definovanie problematiky zabezpečovania relevantných informácií v trestnom konaní je plne závislá na genéze názorov na vymedzenie predmetu, systému a metód dokazovacej činnosti a tým aj dôkazného práva.³

¹ Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc. Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, vedúci Katedry trestného práva a kriminológie.

² Článok bol napísaný v rámci riešenia vedecko-výskumného projektu VEGA Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied č. 1/0764/17 s názvom "Informačno-technické prostriedky a prostriedky operatívno-pátracej činnosti získavania informácií dôležitých pre trestné konanie."

³ MATHERN: V.: Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava, Obzor 1984, VIKTORYOVÁ, J.: Východiská tvorby Teórie vyšetrovania a jej základných metódik. In: Konštituovanie policajno-bezpečnostnej vedy. Zborník materiálov z vedeckého seminára konaného dňa 6.11. 1996. Bratislava, Akadémia PZ 1996, s. 155-174., VAJDA, L.: Základy teórie a praxe dokazovania v trestnom konaní. Bratislava, Právnický inštitút MS SR 1992, ŠIMOVČEK, I.: Teória kriminalistiky. Bratislava, Iura Edition 2001.

Teória zabezpečovania relevantných informácií v trestnom konaní vyšetrovania je v podstate teóriou dokazovania, resp. teóriou procesno-objasňovacej činnosti vykonávanej orgánmi činnými v trestnom konaní (policajtom a prokurátorom) v prípravnom konaní trestnom, ktoré má formu vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania.

Vymedzenie teórie dokazovania vychádza s vymedzenia jej predmetu. Pôjde o relatívne samostatnú disciplínu, ktorá skúma zákonitosti vzniku, priebehu a prejavov trestných činov s cieľom rozpracovania metód zabezpečovania dôkazne relevantných informácií o trestných činoch v trestnom konaní.

Dôraz sa kladie na široké poňatie predmetu skúmania teórie dokazovania, ktorým sú objasňované trestné činy v procese svojho vzniku, priebehu a zániku. Do predmetu teórie danej sa zahrňujú zákonitosti prejavov objasňovaných trestných činov, t. j. zákonitosti vzniku, trvania a zániku relevantných informácií, vzťahujúcich sa k daným udalostiam. Nepôjde tu len o kriminalistické stopy ale o všetky zdroje z hľadiska získavania relevantných informácií.

Poznanie uvádzaných zákonitostí umožňuje rozpracovávať metódy, ktoré sú objektívne spôsobilé v rámci odporúčaní metodík objasňovania jednotlivých druhov trestných činov účinne napomáhať ich objasneniu a predchádzaniu.

Na pochopenie teórie dokazovania treba vymedziť okruh objektov materiálneho sveta, ktoré skúma. Tieto objekty možno charakterizovať vo všeobecnej rovine ako udalosti relevantné pre proces objasňovania trestných činov. Označením udalosti ako relevantnej však nie je zodpovedaná otázka, čo je také špecifické z materiálneho sveta, že tu existuje samostatná disciplína, ktorá toto špecifikum poznáva. Je nevyhnutné si uvedomiť, že dané relevantné udalosti (aj keď tak nie sú označované) sú skúmané aj inými vednými disciplínami, s ktorými má teória dokazovania relatívne úzke vzťahy.

Exaktnosť teórie dokazovania sa prejavuje v správnom vymedzení vzťahu objektu a predmetu poznania. Objekt poznania vyjadruje objektívnu existenciu skúmaných (poznávaných) javov, ich vlastností, vzťahov a zákonov ich rozvoja. Objekt poznania je východiskovým pojmom pre interpretáciu nášho poznania. Predmet poznania určuje hranice, medze, v ktorých sa skúma objekt poznania. V predmete poznania sú vyjadrené tie vlastnosti, vzťahy i zákony rozvoja skúmaného objektu, ktoré sú už zahrnuté v poznaní a vyjadrené v určených logických formách. V predmete poznania sú formulované hlavné smery skúmania a tiež možnosti riešenia úloh metódami a prostriedkami danej disciplíny.

Teória dokazovania skúma objekt poznania, ktorým je trestná činnosť, t. j. objekt, ktorý skúmajú viaceré vedné odbory (kriminológia, trestné právo, kriminalistika, forenzné

disciplíny a pod.). Prečo skúma teória dokazovania práve tento objekt, nie je tiež vec ľubovoľná. Voľba objektu skúmania je determinovaná množstvom obmedzujúcich činiteľov, ako sú úroveň poznania všeobecne, úroveň poznania samotného objektu, sú to personálne, časové, materiálne možnosti a nakoniec aj ciele poznania.⁴

Špecifikum teórie dokazovania vyjadruje jej predmet, ktorý je determinovaný:

- veľkou variabilnosťou objektov, ktoré skúma, t. j. rozsahom a rôznorodosťou objasňovaných udalostí,
- variabilnosťou zdrojov informácií o týchto udalostiach,
- širokým spektrom poznávacích metód a im zodpovedajúcich prostriedkov a postupov,
- pomerne rozsiahlym počtom subjektov vykonávajúcich objasňovanie trestných činov.

Teória dokazovania je založená na práci s informáciami relevantnými z hľadiska trestného procesu. Predmet teórie vychádza z tých informácií, ktoré sú výsledkom odrazu páchatel'ovej činnosti v prostredí, v ktorom pôsobil a vo vedomí ľudí, ktorí rozdielnym spôsobom túto činnosť páchatel'a vnímali a zaregistrovali. Do predmetu sú zaradené aj vzájomné vzťahy medzi procesnými subjektami, ktorí sa zúčastňujú na zisťovaní, zaisťovaní, analýze a využívaní relevantných informácií cestou vykonávania procesných úkonov.

Teória vychádza z poznania týchto okruhov zákonitostí:

- Zákonitosti vzniku, priebehu a zániku objasňovaných trestných činov.
- Zákonitosti vzniku, pretrvávania a zániku relevantných informácií o trestných činov.
- Zákonitosti získavania a využívania relevantných informácií o trestných činov v trestnom procese, t. j. zákonitostí procesu poznávania trestných činov

Predmetom teórie dokazovania je časť objektívnej reality - trestné činy, ktorých prejavy teória dokazovacej činnosti skúma a výsledky tohto skúmania sa využívajú v procese objasňovania trestných činov v rámci metodík objasňovania ich jednotlivých druhov.

Do predmetu teórie dokazovania patria zákonitosti vzniku, priebehu a zániku trestných činov. Pôjde predovšetkým o zákonitosť vzájomnej podmienenosti situácie objasňovania trestného činu a vzniku, priebehu a ukončenia udalosti trestného činu. Efektívnosť objasňovania je podmienená poznaním kauzálnych súvislostí medzi determinujúcimi podmienkami tejto situácie a vznikom, priebehom a ukončením udalosti trestného činu v smere poznania jej prejavov formou získavania relevantných informácií, zakódovaných v jednotlivých druhoch kriminalistických stôp. Trestný čin sa chápe ako udalosť, ktorá podmieňuje vznik, priebeh a zánik jednotlivých situácií objasňovania, tým že páchatel' o spáchaní trestného činu zanecháva

⁴ HOLCR, K.: Logika, metodológia a metódy vedeckého poznania. Bratislava, Akadémia PZ SR 1996, s. 7.

relevantné informácie. Teória dokazovania rozpracováva špecifické metódy a im zodpovedajúce postupy, prostriedky a operácie ich zisťovania, zaist'ovania, skúmania a vyhodnocovania s cieľom riešenia jednotlivých situácií objasňovania. Špecifická situácia je potom základným prvkom procesu objasňovania trestných činov.⁵

Druhou skupinou zákonitostí predmetu teórie dokazovania sú zákonitosti vzniku, pretrvávania a zániku relevantných informácií. Trestný čin ako udalosť sa chápe ako určitý dej, proces. Rovnako je tu možné hovoriť o procese získavania informácií o udalosti trestného činu, t. j. procese získavania informácií, ktoré sú nevyhnutným predpokladom riešenia jednotlivých situácií procesu objasňovania trestných činov.

Informačno-analytické zabezpečenie trestného procesu je jedným zo základných predpokladov jeho efektívneho riadenia a organizácie a súčasne tvorí sústavu poznatkov o stave, štruktúre, úrovni a dynamike jeho procesného objasňovania, ako aj o poznatkoch s tým súvisiacich.

Do predmetu teórie dokazovania patria zákonitosti ovplyvňujúce vznik, pretrvávanie a zánik relevantných informácií. Či informácia vôbec vznikne na určitý čas nevyhnutný na to, aby sa dostala k subjektu objasňovania, ako adresátovi relevantnej informácie, závisí od viacerých kritérií a zákonitostí:

- Každá udalosť trestného činu sa viaže k určitému spôsobu svojho vzniku (resp. spôsobu priebehu). Daný spôsob zanecháva odraz v materiálnom prostredí a vo vedomí ľudí vo forme zakódovaných informácií o danej udalosti. Nie je možné, aby daná udalosť vznikla (pripravovala sa, prebehla, či bola ukončená) bez vzniku relevantných informácií.
- Rozsah, kvalita, priamosť či odôvodnenosť relevantných informácií je determinovaná viacerými objektívnymi (spôsob spáchania a utajovania trestných činov, uplynutie času od vzniku informácie do uskutočnenia prenosu informácie k adresátovi, poškodenie informácie po jej vzniku, počas prenosu a pod.) a subjektívnymi okolnosťami, (subjektívne nedostatky v činnosti subjektov objasňovania pri získavaní a analýze relevantných informácií, subjektívne ničenie, poškodzovanie a falšovanie zo strany páchatel'a a ostatných osôb zúčastnených na spáchaní a utajovaní trestného činu).
- Zánik relevantných informácií je determinovaný objektívnymi a subjektívnymi faktormi.

⁵ HLAVA, J.: Kriminalistická situácia. Bratislava, Akadémia PZ 1998, ŠIMOVČEK, I. a kol.: Kriminalistika. Bratislava, Akadémia PZ 1997, s. 491-500, HLAVA, J.: Poznanie príčin vzniku nepriaznivej kriminalistickej situácie, významný predpoklad objasňovania a dokumentovanie korupcie. In: Policajná teória a prax. č. 2/1996, s. 22-34.

Tretou skupinou zákonitostí tvoriacich predmet teórie dokazovania sú zákonitosti získavania a využívania relevantných informácií o trestných činoch vo trestnom procese, t. j. zákonitosti procesu poznávania udalosti trestného činu.

Proces objasňovania trestných činov sa tiež chápe ako informačný proces začínajúci získaním podnetu k objasňovaniu udalosti trestného činu, ako relevantnej informácie o jeho príprave, priebehu alebo už ukončení.⁶

Proces objasňovania trestných činov má podobu neustáleho zabezpečovania nových informácií, potvrdzovania a dopĺňovania už získaných informácií, vylučovania nepravdivých a nepotrebných informácií, boja proti vnášaným dezinformáciám a pod. Je nevyhnutné si uvedomiť, že daný proces nepredstavuje z hľadiska informatiky proces nepretržitého narastania relevantných informácií. Výsledkom tohto procesu môže byť nepotvrdenie už zabezpečených informácií a samotný proces môže končiť neúspešne, bez vyriešenia situácie (napríklad objasňovanie sa preruší, pretože sa vyvrátili všetky vytýčené vyšetrovacie verzie). Jednotlivé úkony zabezpečovania relevantných informácií môžu mať formu, ktorá je právne reglementovaná⁷, ale z hľadiska obsahu, t. j. poznávacích metód sú aplikáciou výsledkov teórie dokazovania. Práve aplikačný charakter týchto úkonov a ich nasmerovanie na riešenie jednotlivých situácií, vytvára z hľadiska poznávania novú kvalitu a poskytuje týmto úkonom ich špecifičnosť a výlučnosť.

Pre trestné konanie sú rozhodujúce tie relevantné informácie, ktoré procesným stranám a súdu umožňujú poznanie skutočností dôležitých pre ich rozhodnutie, t. j. vyhľadať, vykonať, preveriť a vyhodnotiť dôkazy o týchto skutočnostiach.

Dôkazne relevantná informácia sa získava z prameňa dôkazov cestou využívania viacerých dôkazných prostriedkov. Dôkaz sa spája s určitou osobou alebo s určitou vecou, ako nositeľmi dôkazov. Existuje tu úzka súvislosť medzi dôkazným prostriedkom, nositeľom dôkazov a dôkazom samotným. Dôkazným prostriedkom je vlastná procesná činnosť orgánov činných v trestnom konaní a súdu, vykonávaná podľa ustanovení Trestného poriadku za účelom poznávania skutočností dôležitých pre trestné konanie.⁸

Na zabezpečenie relevantných informácií sú v Trestnom poriadku primárne určené dôkazné prostriedky upravené v jeho V. hlave. Týmito sú Sledovanie osôb a vecí (§ 113 TP), Vyhотовovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov (§ 114 TP),

⁶ ŠIMOVČEK, I.: Podnety kriminalistického objasňovania trestnej činnosti. Bratislava, Akadémia PZ 1995.

⁷ ŠIMOVČEK, I.- MAMRILLA, P.: Niekoľko poznámok k aplikácii niektorých metód kriminalistickej praktickej činnosti z hľadiska novelizácie Trestného poriadku. In: Československá kriminalistika č. 2/1991, s. 142-145.

⁸ MATHERN, V. Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava, Obzor, 1984, s. 5-7.

Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky (§ 115 TP), Oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke (§ 116 TP), Agent (§ 117 TP), Porovnanie údajov v informačných systémoch (§ 118 TP).

Zistenie dôkazne relevantných informácií je úlohou dokazovania. Dokazovanie tvorí podstatnú časť procesnej činnosti zainteresovaných procesných subjektov a súdov. Súhrn noriem, ktoré upravujú postup procesných strán a súdu pri získavaní relevantných informácií, ktoré sú potrebné pre vydanie rozhodnutia v trestnom konaní, t. j. pre aplikáciu normy hmotného práva, predstavuje dôkazné právo.

Trestno-procesné dokazovanie je postup procesných strán a súdu pri zabezpečovaní relevantných dôkazných informácií, ktorý je upravený zákonom a ktorého cieľom je spoznať skutočnosti dôležité pre rozhodnutie.

Teória dokazovania skúma zákonitosti poznávania v trestnom procese, zásady zisťovania faktov a ostatných okolností. Teória dokazovania skúma aj dôkazné právo a jeho použitie v trestnom procese, vypracováva návrhy na zdokonalenie dokazovania a na skvalitnenie aplikačnej praxe⁹. Rozvoj teórie dokazovania je pevne spojený s rozvojom všeobecných zásad trestného konania v oblasti boja s trestnou činnosťou. Teória a dokazovania má interdisciplinárny charakter, pretože vo svojom rozvoji čerpá z poznatkov trestného práva hmotného a procesného, kriminalistiky, kriminológie, penológie a logiky.

Zabezpečovanie dôkazne relevantných informácií je proces, skladajúci sa z niekoľkých navzájom súvisiacich etáp, akými sú vyhľadanie dôkazov, preverenie dôkazov, vykonávanie dôkazov a hodnotenie dôkazov.

Vyhľadanie dôkazov predstavuje vyhľadávanie nositeľov dôkazov, t. j. osôb a vecí. V tejto etape sa odhaľujú objekty (osoby a veci), ktoré môžu byť prameňmi dôkazov, cestou využívania dôkazných prostriedkov sa získavajú konkrétne dôkazne informácie.

Preverenie dôkazov predstavuje poznanie obsahu dôkazov, zahrňujúc aj preverenie hodnovernosti tohto obsahu a stanovenie zhodnosti daného dôkazu so všetkými ostatnými dôkazmi vo veci. Vykonávanie dôkazov predstavuje procesné zadokumentovanie dôkaznej informácie v zmysle Trestného poriadku.

Hodnotenie dôkazov je záverečná, najdôležitejšia činnosť v procese dokazovania, ktorá završuje proces získavania relevantných informácií. Ide o myšlienkovú činnosť orgánov činných v trestnom konaní a súdu, pri ktorej sa dôkazy hodnotia jednotlivo i vo vzájomných

⁹ MATHERN, V. Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava, Obzor, 1984, s. 9–18. VIKTORYOVÁ, J. a kol. Teória a prax dokazovania vo vyšetrovaní. Bratislava, Akadémia PZ, 2001, s. 19.

súvislostiach. Hodnotí sa zákonnosť a prípustnosť dôkazov, ich závažnosť (vzťah k predmetu dokazovania), a vierohodnosť dôkazov.

Subjektom získavania dôkazne relevantných informácií sú orgány činné v trestnom konaní a súd. Obstarat' dôkaz však môže aj strana vystupujúca v trestnom konaní. Trestný poriadok neobsahuje žiadne ustanovenia o tom, že by niektoré dôkazy mali väčšiu dôkaznú silu, rovnako neplatí zásada, že priznanie obvineného je korunou dôkazov a že je to hlavný dôkaz.

Dokazovanie je radom na seba nadväzujúcich úkonov, je procesom cieľavedome zameraný k náležitému zisteniu skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností. Proces dokazovania nie je len mechanickou činnosťou, pri ktorej by išlo len o zozbieranie dôkazov. Nie je však ani len intelektuálnou činnosťou, pri ktorej by sa z vykonaných dôkazov vyvodzovali závery.

Teória dokazovania delí dôkazy podľa určitých kritérií do niekoľkých skupín. Pri subjektívnom osobnom dôkaze je človek dôkazným prostriedkom a to aktívnym, naproti tomu pri objektívnych osobných dôkazoch je pasívnym objektom.

Objektívnym je osobný dôkaz vtedy, keď sa skutočnosti spojené s osobou človeka (telesné alebo psychické) poznávajú bez jeho aktívnej účasti. Tu je osobnosť človeka pasívnym objektom. Nositeľom objektívneho osobného dôkazu môže byť tak obvinený ako aj každá iná osoba.

Pri subjektívnom osobnom dôkaze osoba ako nositeľ dôkazu je aktívnym dôkazným prostriedkom, keďže dôkaz spočíva v ľudskom vnímaní, pocitoch a myslení. Tu osoba ako nositeľ dôkazu sama pôsobí prostredníctvom svojej výpovede.

Medzi subjektívne osobné dôkazné prostriedky patria:

- výpoveď obvineného,
- výpoveď svedka, poškodeného,
- konfrontácia, rekognícia, previerka výpovede na mieste.

Ďalším kritériom delenia dôkazov je ich delenie bez ohľadu na dôkazný prostriedok alebo nositeľa dôkazu. Podľa vzťahu k predmetu obvinenia delíme dôkazy na usvedčujúce a ospravedlňujúce. Usvedčujúcimi sú akékoľvek dôkazy, ktoré sú v neprospech obvineného a ktoré mu priťažujú. Ospravedlňujúcim je zase naopak taký dôkaz, ktorý je v prospech obvineného, ktorý prispieva k zlepšeniu jeho pozície v trestnom konaní. Z jedného dôkazného prameňa sa môže čerpať dôkaz tak v neprospech ako aj v prospech obvineného. Kvalifikovať dôkaz ako usvedčujúci alebo ospravedlňujúci možno až pri hodnotení dôkazu.

Iným kritériom delenia dôkazov je vzťah prameňa poznatku o dokazovanej skutočnosti k tejto skutočnosti, na základe čoho poznáme dôkazy pôvodné a dôkazy odvodené. Pôvodný prameň informácií bezprostredne vnímal skutočnosť, ktorá je predmetom dôkazu alebo bezprostredne

odráža skutočnosť a je taktiež bezprostredne v styku s orgánom činným v trestnom konaní a súdom, ktorý dôkaz vykonáva. Odvodený dôkaz získava orgán činný v trestnom konaní a súd zo sprostredkujúceho prameňa.¹⁰

Pokiaľ ide o hodnotu odvodeného dôkazu, nemožno vopred zaujať nedôveru k takémuto dôkazu. Len v priebehu hodnotenia odvodeného dôkazu a pri jeho previerke možno vyniesť hodnotiaci úsudok. Odvodený dôkaz obyčajne obsahuje menej informácií o veci ako dôkaz pôvodný. Niekedy sa hovorí aj o „očitom svedkovi“ – jeho výpoveď by bola pôvodným dôkazom a o „svedkovi z počutia“, ktorého výpoveď by bola odvodeným dôkazom. Svedok z počutia aj keď presne reprodukuje to, čo počul od „očitého svedka“, nemusí ešte vypovedať pravdu, lebo je tu nebezpečenstvo, že nesprávne rozumel obsahu reči, ktorú počul od očitého svedka.

Podľa pomeru k záveru, ktorý orgán činný v trestnom konaní a súd z dôkazov vyvodzuje, môžeme dôkazy deliť na priame a nepriame. Za priamy dôkaz považujeme taký dôkaz, ktorý priamo potvrdzuje alebo vyvracia dokazovanú skutočnosť.

Nepriamy dôkaz (indícia) poukazuje na inú skutočnosť (teda nie priamo tú, ktorá je predmetom dôkazu), ale z tejto skutočnosti si môže orgán činný v trestnom konaní a súd urobiť záver o existencii alebo neexistencii dokazovanej skutočnosti. Ide o nepriamy vzťah. Ak máme k dispozícii len nepriame dôkazy (indície), neznamená to, že by to boli nespoľahlivejšie alebo horšie dôkazy, ako dôkazy priame. Jeden nepriamy dôkaz však nestačí na preukázanie dokazovanej skutočnosti, ale musí tu byť viacej nepriamych dôkazov, ktoré spolu tvoria takú sústavu, že jej jednotlivé časti sú navzájom v súlade, že jedna okolnosť vyplýva z druhej a že sa vzájomne dopĺňajú a potvrdzujú. Sústava nepriamych dôkazov musí byť uzavretá, dôkazy musia vo svojom súhrne viesť logicky k jedinému záveru a musia vylučovať možnosť akéhokoľvek iného záveru. Nepriame dôkazy slúžia na preverovanie priamych dôkazov a niekedy sa prostredníctvom nich dajú vyhľadať iné priame dôkazy.¹¹

Dôkazná situácia je určitý stav, v ktorom sa odráža v konkrétnom časovom okamihu množstvo zhromaždených dôkazne relevantných informácií. Predmetom dôkazu sa rozumie skutočnosť, ktorá sa má dokazovaním zistiť.¹²

Proces zabezpečovania dôkazne relevantných informácií predstavuje proces poznania určitého javu, predmetu, t. j. trestného činu a jeho páchatel'a. Poznávanie v tomto procese vychádza zo

¹⁰ IVOR, J. a kol. Trestne právo procesne. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava, Iura Edition, 2010, s. 435–437.

¹¹ PROKEINOVÁ, M. Dokazovanie a jednotlivé dôkazne prostriedky v trestnom procese (s praktickými príkladmi). Bratislava, UK v Bratislave PF Vydavateľské oddelenie, 2009, s. 23–24.

¹² VIKTORYOVÁ, J. a kol. Teória a prax dokazovania vo vyšetrovaní. Bratislava, Akadémia PZ, 2001, s. 39.

zákonitostí teórie odrazu a vzniku stôp. Predmet poznania tu určujú tieto skutočnosti. Trestný čin je jav, ktorý sa už stal, z čoho vyplýva, že tu pôjde o poznanie faktov a okolností, ktoré existovali v minulosti, t. j. ide o získavanie informácií o minulých udalostiach. Takýmto charakterom sa vyznačuje väčšina poznávaných okolností, ktoré viedli k trestnej činnosti alebo umožnili jej spáchanie.

Objasňovanie trestných činov nezačína vždy a ani neprebíha za situácie, kedy je dostatok východiskových poznatkov o trestnom čine. Väčšinou sú k dispozícii len jednotlivé údaje a informácie, medzi ktorými chýbajú súvislosti spájajúce ich v celok a umožňujúce vytvoriť si jasnú predstavu o udalosti ako celku. V takomto prípade musí orgán činný v trestnom konaní a súd použiť zovšeobecnené skúsenosti, osobné znalosti, aby našiel chýbajúcu súvislosť a spojiť jednotlivé informácie do uceleného reťazca. Formou analógie orgán činný v trestnom konaní a súd využíva zovšeobecnené skúsenosti, vlastné znalosti, ktoré mu slúžia ako prameň poznania pri nedostatku iných prameňov poznania spáchaného trestného činu.¹³

Poznanie objektívnej skutočnosti spáchania trestného činu predstavuje zložitú a náročnú cestu. Predovšetkým musí orgán činný v trestnom konaní a súd pomocou procesných úkonov a opatrení vyhľadať a vyhodnotiť všetky relevantné informácie. Z nich získava veľké množstvo informácií, ktoré je treba prehodnotiť na základe zložitej myšlienkovvej činnosti, kým sa mu podarí vytvoriť skutočný obraz o vyšetrovanej udalosti a jej páchatel'ovi.

Pri myšlienkovvej činnosti sa využívajú aj rôzne logické postupy. Logické operácie sú výsledkom určitého poznania, prebiehajúceho v jednotlivých etapách v dostatočne ohraničenej sfére, t. j. medzi vytýčenými úlohami a známymi skutočnosťami, kedy je možné presne rozdeliť to, čo je dané a čo je treba zistiť a dokázať.

Z hľadiska procesu získavania dôkazne relevantných informácií takáto forma myslenia pripadá do úvahy v okamihu, keď je možné pracovať s určitými vymedzenými pojmami, kedy sú už známe určité vzťahy medzi javmi, opierajúcimi sa o vyhľadané a dôkaznými prostriedkami overené fakty.

Logické myslenie sa využíva v prípade, keď proces myslenia prebieha od známych predpokladov (faktov) k hľadanému, teda k dokazovanej skutočnosti, ktorá je v hrubých rysoch známa. Odpoveď na danú otázku sa získava na základe vyvodzovania jedného záveru z druhého. Tiež vtedy, ak je vzťah medzi hľadanou odpoveďou - dokazovanou skutočnosťou a predpokladmi buď jednoznačný alebo ohraničený len na určitý obmedzený počet možných variantov. Proces myslenia pri dokazovaní trestných činov prebieha vo forme tvorivého

¹³ ŠIMOVČEK, I. a kol. Trestne právo procesne. Plzeň, Aleš Čeněk, 2011, s. 157–163,

a logického myslenia. Tvorivé myslenie vo väčšine prípadov predchádza mysleniu logickému, avšak často sa prvky oboch foriem navzájom prelínajú.¹⁴

Proces zabezpečovania dôkazne relevantných informácií je procesom zhromažďovania, skúmania, hodnotenia a využívania dôkazov. Z hľadiska informačného obsahu predstavuje tento proces získanie, zhromaždenie, uschovanie, odovzdanie, spracovanie a využitie dôkazných informácií, ktoré sú obsahom dôkazu. Získanie, uschovávanie, odovzdávanie a spracovávanie dôkazných informácií sa vykonáva v celom procese dokazovania. Tieto štádiá pohybu informácií sú úzko spojené a vzájomne sa prelínajú.

Pritom je potrebné si uvedomiť, že dôkazné informácie nie sú jedinými druhmi relevantných informácií, ktoré získava orgán činný v trestnom konaní a súd v priebehu dokazovania. Okrem procesných úkonov, vykonáva orgán činný v trestnom konaní a súd v priebehu zhromažďovania, skúmania a hodnotenia dôkazných informácií aj celý komplex organizačných, pátracích a iných opatrení, ktoré proces dokazovania zabezpečujú.

Pri vykonávaní týchto opatrení získava a spracúva orgán činný v trestnom konaní a súd určitý objem informácií, tieto informácie však nie sú dôkazné, pretože ich zdrojom nie sú samotné zmeny v prostredí, t. j. dôkazy. Sú to informácie napríklad o mieste výskytu možných nositeľov dôkazných informácií a o ich charaktere, o podmienkach, v ktorých bude potrebné vykonávať dôkazy, o obsahu procesu, s ktorými súvisí vznik dôkazov a podobne. Tieto údaje je možné nazvať ako orientačné informácie.

Orientačné informácie je možné získať tak procesnou, ako aj neprocesnou cestou. Ich získanie je výsledkom nielen vyšetrovateľskej činnosti, ale aj činnosti operatívno-pátracej a nakoniec aj činnosti špecialistov a iných osôb, ktoré tieto informácie vyšetrovateľom oznamujú.

Pod získavaním orientačných informácií z procesných prameňov rozumieme využívanie výsledkov zovšeobecnenia vyšetrovateľskej praxe z dokazovania určitého druhu trestnej činnosti, využívanie poznania spôsobov páchania a utajovania trestných činov, osobnej skúsenosti a profesionality vyšetrovateľa a podobne.

Obsahom orientačnej informácie získanej z mimo-procesných zdrojov môže byť:

- upozornenie na objekty ako možné zdroje dôkaznej informácie, napríklad na ich charakter, miesto výskytu, spôsob získania zdroja dôkazu, najvhodnejšie procesné postupy a podobne,
- údaje o možnom správaní účastníkov procesu dokazovania pri vyšetrowaní,

¹⁴ VIKTORYOVÁ, J. a kol. Teória a prax dokazovania vo vyšetrowaní. Bratislava, Akadémia PZ, 2001, s. 29–31.

- údaje o okolnostiach, ktoré je potrebné dokázať, napríklad umožňujúce riešiť otázku o voľbe najefektívnejších prostriedkov dokazovania, taktických a technických postupov zhromažďovania dôkazov,
- údaje umožňujúce správne hodnotiť zhromaždené dôkazy.¹⁵

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

HLAVA, J.: Poznanie príčin vzniku nepriaznivej kriminalistickej situácie, významný predpoklad objasňovania a dokumentovanie korupcie. In: Policajná teória a prax. č. 2/1996, s. 22-34.

HLAVA, J.: Kriminalistická situácia. Bratislava, Akadémia PZ 1998.

HOLCR, K.: Logika, metodológia a metódy vedeckého poznania. Bratislava, Akadémia PZ SR 1996.

IVOR, J. a kol.: Trestne právo procesne. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava, Iura Edition, 2010.

JALČ, A.: Teoretické a praktické otázky dokazovania v trestnom konaní. Bratislava, EUROUNION, 2008.

KONRÁD, Z.: Zamyšlení nad problematikou zkoumání vyšetřovacích situací. In: Kriminalistika a jej význam pre rozvoj bezpečnostných disciplín. Zborník materiálov z vedeckého seminára konaného 16.marca 1994. Bratislava, Akadémia PZ 1994.

MATHERN, V.: Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava, Obzor, 1984.

MUSIL, J.: Nepříznivé vyšetřovací situace. Československá kriminalistika č. 43/1986, s. 301-309.

MUSIL, J. a kol.: Úvod do kriminalistiky. Praha, Policejní akademie ČR 1998.

PROKEINOVÁ, M.: Dokazovanie a jednotlivé dôkazne prostriedky v trestnom procese (s praktickými príkladmi). Bratislava, UK v Bratislave PF Vydavateľské oddelenie, 2009.

ŠIMOVČEK, I.- MAMRILLA, P.: Niekoľko poznámok k aplikácii niektorých metód kriminalistickej praktickej činnosti z hľadiska novelizácie Trestného poriadku. In: Československá kriminalistika č. 2/1991, s. 142-145.

ŠIMOVČEK, I.: Podnety kriminalistického objasňovania trestnej činnosti. Bratislava, Akadémia PZ 1995.

ŠIMOVČEK, I. a kol.: Kriminalistika. Bratislava, Akadémia PZ 1997.

¹⁵ JALČ, A. Teoretické a praktické otázky dokazovania v trestnom konaní. Bratislava, EUROUNION, 2008, s. 11.

ŠIMOVČEK, I.: Teória kriminalistiky. Bratislava, Iura Edition 2001.

ŠIMOVČEK, I. a kol. Trestne právo procesné. Plzeň, Aleš Čeněk, 2011.

VAJDA, L.: Základy teórie a praxe dokazovania v trestnom konaní. Bratislava, Právnický inštitút MS SR 1992.

VIKTORYOVÁ, J. a kol.: Teória a prax dokazovania vo vyšetrovaní. Bratislava, Akadémia PZ, 2001.

VIKTORYOVÁ, J.: Východiská tvorby Teórie vyšetrovania a jej základných metodík. In: Konštituovanie policajno-bezpečnostnej vedy. Zborník materiálov z vedeckého seminára konaného dňa 6.11. 1996. Bratislava, Akadémia PZ 1996, s. 155-174.

ELEKTRONICKÝ MONITORING A ZVÝŠENIE DÔVERY K ALTERNATÍVNYM TRESTOM¹

ELECTRONIC MONITORING AND INCREASING CONFIDENCE ALTERNATIVE PENALTIES

Jaroslav Klátik, Ingrid Mencerová, Miroslav Kelemen²

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá právnou úpravou alternatívnych trestov so zameraním na trest domáceho väzenia. Autori sa venujú vplyvu novely Trestného zákona a Trestného poriadku, účinnou od 1. januára 2019 na efektívnejšiu úpravu alternatívnych trestov pri zohľadnení základných limitov ich ukladania.

Kľúčové slová

elektronický monitoring, trest domáceho väzenia, probačný a mediačný úradník, alternatívny trest, premena zvyšku trestu domáceho väzenia

Abstract

The paper deals with the regulation of alternative punishments, focusing on the punishment of domestic jail. The authors address the impact of the amendment to the Criminal Code and the Criminal Procedure Code on the more effective modification of alternative punishments, taking into account the basic limits of their imposition.

Keywords

electronic monitoring, home prison sentences, probation and mediation officer, alternative punishment, transfer of remnant of domestic custody

Úvod

Elektronický monitoring obvinených a odsúdených osôb v slovenských podmienkach ako inovatívna služba umožňuje flexibilnejšie ukladanie alternatív k trestu odňatia slobody (napr. domáce väzenie, monitorovanie dodržiavania zákazu priblíženie sa k inej osobe a lokalite, dodržiavanie určených hodín pobytu na pracovisku, alebo aj sledovanie konzumácie alkoholických nápojov, omamných látok a pod.). Ide o výrazne efektívnejšie opatrenia v náprave odsúdených než ich umiestnenie v ústave na výkon trestu. Využitie e-služieb pokryje

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0437.

² Doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD. je vedúcim katedry na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky forenzných disciplín Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Doc. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD. je docentkou na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky forenzných disciplín Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Prof. Ing. Miroslav Kelemen, DrSc., LL.M., MBA je profesorom na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky forenzných disciplín Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

aj také oblasti, ako sú prípady domáceho násilia, drobných krádeží, obťažovania, neprispôsobivého susedského správania a pod. Využitie elektronického monitorovania možno v zásade pri všetkých troch základných etapách trestnej justície, t. j. pred samotným súdnym rozhodnutím o vine, ako súčasť alternatívneho trestu k trestu odňatia slobody, po prepustení ako súčasť probačného dohľadu. Technické prostriedky sa nemusia využívať iba na kontrolu výkonu rozhodnutí súdov v trestných alebo občianskych súdnych konaniach, ale aj na zjednodušenie kontroly odsúdených vykonávanej Zborom väzenskej a justičnej stráže v ústavoch pre výkon trestu odňatia slobody.

S elektronickým monitoringom sú spojené aj náklady, ktoré podľa ministerstva spravodlivosti nie sú také vysoké ako náklady na výkon trestu odňatia slobody, pokiaľ však nerátame náklady spojené s prevádzkou technických zariadení a procesnej činnosti probačných a mediačných úradníkov, prípadne príslušníkov Policajného zboru SR. Náklady spojené s prevádzkou zariadení znáša štát spolu s odsúdeným. Výšku nákladov, ktoré hradí kontrolovaná osoba upravuje vykonávací predpis.

Zavedenie elektronického monitoringu má aj svojich odporcov a kritikov. Mnohí vidia problém v miere, akou dochádza k zásahu štátu do súkromia odsúdených páchatel'ov. Napríklad pri aplikácii trestu domáceho väzenia dochádza k porušovaniu rovnosti pred zákonom, pretože tento trest nie je možné uložiť človeku bez domova. Kritici elektronického monitoringu spochybňujú jeho možnosti pri napĺňaní účelu trestu.

1 Limity elektronického monitoringu pri napĺňaní účelu alternatívnych trestov

Otázky spojené s účelom trestu patria v celej histórii trestnoprávnej teórie i praxe medzi základné problémy. Názory na účel trestu sa historicky menia najmä v závislosti od preferovaných hodnôt spoločnosti a momentálneho vnímania hrozby a strachu z kriminality.³ Súčasný systém trestov a zásady pre ukladanie trestov sa zakladajú na myšlienke, že trest má byť úmerný stupňu závažnosti činu pre spoločnosť, má byť individualizovaný a diferencovaný vzhľadom na charakter spáchaného činu i osobu páchatel'a, má byť spravodlivý a zákonný.

Účel trestu nie je v súčasnom Trestnom zákone⁴ explicitne vyjadrený, no obsahovo je vyjadrený v základných zásadách ukladania trestov. Podľa § 34 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona (ďalej aj „TZ“) *„trest má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred*

³ K tomu bližšie pozri: KLÁTIK, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 221 – 227; MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. aktualizované a prepracované* Šamorín: Heuréka, 2015, s. 292 – 298.

⁴ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (TZ) v znení neskorších predpisov.

páchateľom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov, pričom zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatel'a spoločnosťou“. Z uvedeného zákonného ustanovenia je zrejmá snaha o proporcionálne pôsobenie odstrašujúceho a výchovného účinku trestu so súčasným zabezpečením ochrany spoločnosti ako celku i jednotlivcov pred páchatel'mi trestných činov. Jednotlivé zložky tvoriace obsah pojmu účel trestu tvoria jednotu, vzájomne sa dopĺňajú a podmieňujú. Pri rôznych druhoch trestu sú rôzne zastúpené. Pri treste odňatia slobody do popredia vystupuje priama represia, pri treste domáceho väzenia je výraznejšia výchovná zložka a nepriame represívne pôsobenie. Praktické napĺňanie účelu trestu však závisí na mnohých faktoroch a často veľmi protichodných záujmoch, reflektujúcich v rôznej miere konkrétnu spoločenskú situáciu a najmä celkový stav kriminality a verejnej mienky.

Alternatívne tresty majú pri napĺňaní účelu trestu svoje špecifiká. Základným zmyslom alternatívnych trestov je nahradenie ukladania nepodmienečných trestov odňatia slobody vo vhodných, spravidla menej závažných prípadoch, zníženie väzenskej populácie a nákladov na väzenský systém a zároveň aj snaha dosiahnuť pokles recidívy.

Za alternatívy k trestu odňatia slobody v zmysle slovenského Trestného zákona možno považovať inštitúty trestného práva hmotného, ktoré predstavujú alternatívu k nepodmienečnému trestu odňatia slobody. Celkom neeliminujú stratu osobnej slobody, ale znižujú jej mieru na nevyhnutné minimum. Tresty, ktoré spĺňajú kritériá i charakteristiku alternatívnych trestov a sú zakotvené v Trestnom zákone, sú dva – trest domáceho väzenia a trest povinnej práce.⁵ Sú to tresty, ktoré súd môže uložiť namiesto trestu odňatia slobody, aj keď by inak mohol trest odňatia slobody uložiť, avšak sa predpokladá, že vzhľadom na osobu páchatel'a a okolnosti prípadu bude účel trestu dosiahnutý aj inak ako výkonom trestu odňatia slobody v ústave na výkon trestu odňatia slobody. Alternatívnu povahu uvedených trestov dokazuje aj ich nezlučiteľnosť s trestom odňatia slobody podľa § 34 ods. 7 TZ. V súvislosti s druhmi trestov, ktoré radíme medzi alternatívy k trestu odňatia slobody je spornou otázkou, či možno k nim zaradiť aj podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. Autori tohto príspevku patria k názorovej skupine, ktorá ich chápe skôr ako osobitné formy výmery trestu, osobitný výkon trestu odňatia slobody, či osobitné inštitúty, ktoré sú popri trestoch a ochranných opatreniach

⁵ Ak sa peňažný trest ukladá podľa § 56 ods. 2 TZ, možno ho považovať za alternatívny trest k trestu odňatia slobody. Priamo v tomto ustanovení je totiž uvedené, že peňažný trest sa ukladá vtedy, ak vzhľadom na povahu spáchaného prečinu a možnosť nápravy páchatel'a sa trest odňatia slobody neukladá.

prostriedkom na dosiahnutie účelu trestu. Keďže tieto inštitúty nie sú uvedené v § 32 TZ, v zmysle ktorého sú za samostatné tresty považované len tresty taxatívne vymenované v tomto ustanovení, nemôžeme ich za samostatné tresty považovať. Avšak domnievame sa, že podmienené odsúdenie a podmienené odsúdenie s probačným dohľadom možno subsumovať pod pojem alternatívy k trestu odňatia slobody. V § 32 TZ zakotvené nie sú, ale sú formami trestu odňatia slobody, ktorý je tam výslovne uvedený. Sú právnym následkom trestného činu a ich povaha vo vzťahu k nepodmienenému trestu odňatia slobody je nepochybne alternatívna. Ak teda okrem formálneho poňatia alternatívnych trestov, ktoré by inak tieto inštitúty pojmovovo vylučovalo, zohľadníme aj ich obsah a funkciu, možno aj podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom vnímať ako alternatívy k trestu odňatia slobody (ale nie ako alternatívne tresty).

V čom sú špecifická alternatívnych trestov pri napĺňaní účelu trestov? Alternatívne tresty by mali výraznejšie prispievať k prevýchove páchatel'a. Mali by plniť aj reštitučnú a kompenzačnú funkciu vo vzťahu k poškodenému ale aj celej spoločnosti. Očakáva sa od nich vyššia účinnosť trestného postihu, posilnenie individuálneho prístupu a postupné znižovanie recidívy. Z pohľadu páchatel'ov trestných činov možno hovoriť v kontexte alternatívnych trestov o spravodlivejšom, humánnejšom postihu a lepšom dosiahnutí individuálnych preventívnych účinkov.

Inštitúciou, ktorá by mala vytvárať podmienky pre uplatnenie alternatívnych trestov je probačná a mediačná služba. Výkon probácie a mediácie upravuje osobitný zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Uplatnenie probácie by malo viesť k zvýšeniu účinnosti trestnej represie a k dosiahnutiu vyváženého pomeru medzi trestnou represiou a prevenciou. Význam probácie spočíva hlavne v diferencovanom prístupe k páchatel'ovi trestného činu a vo využití účinnejších prostriedkov na reakciu na spáchaný trestný čin, než je trest odňatia slobody. Podstatou probácie je konštruktívna metóda prevýchovy a iného pozitívneho ovplyvňovania správania sa páchatel'a trestného činu, ktorá je založená na vzájomnej kombinácii prvkov kontroly, pomoci a poradenstva. Páchatel' je ušetrený škodlivých dôsledkov výkonu trestu odňatia slobody. Probáciu nemožno chápať ako prejav rezignácie na splnenie účelu trestu, alebo ako zmiernenie trestnej represie a zhovievavý postoj k páchatel'ovi trestného činu. Jej význam spočíva v diferencovanejšom prístupe a zaobchádzaní s páchatel'mi rôznych trestných činov. Autorita probačných a mediačných úradníkov (ďalej aj „PaMÚ“) je odvodená od authority súdu, preto nie je možné zamieňať ich činnosť s prácou sociálnych pracovníkov, aj keď

niektoré ich postupy a metódy majú podobný charakter. Z podstaty probácie sa dá odvodiť aj jej základné zameranie. Práca probačného úradníka smeruje nielen k realizácii dohľadu súdu, ale najmä k starostlivosti o páchatel'a k pomoci v jeho problémoch s cieľom posilnenia jeho schopnosti bezkonfliktného spôsobu života v spoločnosti a pozitívneho vzťahu k prostrediu v ktorom žije, prípadne schopnosti nájsť nové prostredie, ktoré ho nebude negatívne ovplyvňovať vo vzťahu k trestnej, či inej protispoločenskej činnosti.⁶

Ukázalo sa, že probačná a mediačná služba nie je z rôznych dôvodov schopná plniť všetky úlohy spojené s uplatňovaním alternatívnych trestov. Najmä v súvislosti s výkonom trestu domáceho väzenia sa dlhodobo poukazovalo na to, že jeho kontrola vykonávaná prostredníctvom PaMÚ nie je dostatočná. Dohľad sa vykonával náhodnými kontrolami v mieste výkonu trestu domáceho väzenia. Odhalenie porušenia povinností odsúdeného takýmto spôsobom bolo málo pravdepodobné. Nízky počet PaMÚ, množstvo ďalších úloh nimi vykonávaných v trestnom konaní, ako aj nevykonávanie kontrol mimo pracovnej doby, to všetko oslabovalo možnosť kontroly odsúdených na trest domáceho väzenia. Kontrole vykonávanej prostredníctvom PaMÚ sudcovia nedôverovali a najmä tým zdôvodňovali nízky počet uložených trestov domáceho väzenia. Je potrebné zabezpečiť kontrolu výkonu tohto druhu trestu prostriedkami elektronického monitoringu.

2 Význam elektronického monitoringu pri uplatňovaní alternatívnych trestov

V súvislosti so snahou o širšie zavedenie a uplatnenie alternatívnych trestov do praxe bol prijatý osobitný zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý upravuje technické prostriedky a podmienky ich použitia pri kontrole výkonu niektorých rozhodnutí. Technické prostriedky (tzv. elektronický monitoring) majú za cieľ okrem iného prispieť k efektívnejšej kontrole podmienok uložených v rámci alternatívnych trestov a zvýšiť ich účinnosť. Kontrola technickými prostriedkami nie je sankčným mechanizmom, ale je nástrojom kontroly výkonu zákonom ustanovených rozhodnutí, ktorými sa ukladajú zákazy, povinnosti alebo obmedzenia (sankcie).

Od elektronického monitoringu sa tiež očakáva, že by mohol prispieť k poklesu recidívy, resp. pokračovania páchania trestnej činnosti, zvýšeniu šance resocializácie delikventov, ochrane rodiny, zmierneniu ekonomických a sociálnych následkov väzobného

⁶ Dôvodová správa k Zákonu č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov [cit.15.11.2018] Dostupné na internete: <http://www.epi.sk/dovodova-sprava/Dovodova-sprava-k-zakonu-c-550-2003-Z-z.htm>.

postihu odsúdeného a jeho rodinných príslušníkov, ochrane obetí domáceho násilia, obmedzeniu výtržníctva na spoločenských podujatiach.

Projekt Elektronické služby monitoringu obvinených a odsúdených osôb (ďalej aj „ESMO“) bol nasadený do ostrej prevádzky 1. januára 2016. Hlavným dôvodom na realizáciu projektu ESMO bol záväzok Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej aj „MS SR“) definovaný Programovým vyhlásením vlády Slovenskej republiky 2012 – 2014, podľa ktorého sa mal rezort osobitne zamerať na možnosti ukladania alternatívnych trestov a zvýšený dôraz na prevenciu trestnej činnosti.

Po prvých praktických skúsenostiach možno konštatovať, že elektronický monitoring nie je „všielik“ pri napĺňaní účelu alternatívnych trestov. Vo februári 2017 Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky realizoval kontrolu Elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených osôb, zameranú na hodnotenie cieľov a merateľné ukazovatele projektu. Kontrola preukázala, že sa zatiaľ nepodarilo dosiahnuť deklarované prínosy zo zavedenia ESMO, spočívajúce v úspore nákladov na väzenstvo. Miera ukladania alternatívnych trestov zostala v porovnaní s obdobím pred realizáciou ESMO zatiaľ nezmenená. Projekt predpokladal naplniť cieľovú hranicu 2000 monitorovaných osôb ročne. V roku 2016 bol počet kontrolovaných osôb elektronickým monitoringom 25, čo predstavuje 1,25 % z cieľového počtu. Z toho len ôsmim bol uložený trest domáceho väzenia. Ani v blízkej budúcnosti nemožno predpokladať nejaký prudký nárast ukladania trestu domáceho väzenia. Hlavný dôvod prečo súdy neukladajú tento druh trestu je pravdepodobne v tom, že vzhľadom na zákonné predpoklady pre jeho uloženie a technické požiadavky pre jeho výkon⁷, je nedostatočný počet „vhodných“ páchatel'ov. Trest domáceho väzenia môže byť uložený len za menej závažné trestné činy. Kapacitne by tak mohol odľahčiť oddelenia väznic s najnižším stupňom stráženia, v ktorých situácia nie je taká kritická. Preplnenosť vykazujú najmä oddelenia so stredným stupňom stráženia. Systém, ktorý je dimenzovaný na 2 000 monitorovaných osôb ročne, tak nie je využitý, pričom jeho údržba a servis stoja daňových poplatníkov viac ako 3 mil. eur ročne.⁸ K negatívam, ktoré ovplyvňujú využívanie ESMO, patrí aj nefunkčnosť a nedostatočná užívateľská prívetivosť niektorých komponentov systému ESMO, nevyužívanie niektorých komponentov v takom kapacitnom rozsahu, na aký boli

⁷ K tomu pozri Vyhlášku Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 178/2015 Z. z. o materiálo – technických podmienkach použitia technických prostriedkov.

⁸ Záverečná správa Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky z roku 2017 - Kontrola implementácie a využívania Elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených osôb. Dostupné na: <https://www.nku.gov.sk/documents/10157/e82a1418-7c85-4814-9e6d-415b375f02e8>, s. 11.

dimenzované. Príčinou tohto stavu bola časová tieseň v etape implementácie projektu, ktorá neumožnila detailne preveriť a otestovať všetky funkcionality.

Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov priniesol okrem iného aj úplne nový inštitút do trestného práva, a to možnosť premeny zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia.⁹ Premena trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia môže byť všeobecne vnímaná ako určitý vhodný medzistupeň medzi výkonom trestu odňatia slobody a prepustením odsúdeného na slobodu. Podmienky premeny trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia sú nastavené takmer zhodne ako podmienky pre podmiennečné prepustenie, takže nie je jasné, kedy by súd mal uplatniť premenu a kedy podmiennečné prepustenie. Tak podmiennečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody ako aj premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia možno uplatniť po právoplatnom odsúdení páchateľa, ktorému sa uložil nepodmiennečný trest odňatia slobody a majú podľa nášho názoru rovnaký účel - neznamenajú ukončenie prevýchovného a resocializačného procesu, ale predstavujú jeho ďalšie pokračovanie v iných podmienkach. Podoba, v akej bol tento inštitút pôvodne prijatý, vzbudzuje aj vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti pochybnosti o jeho zmysle a využiteľnosti.¹⁰ Už od prijatia tejto legislatívnej zmeny viacerí odborníci upozorňovali, že premena sa bude pravdepodobne uplatňovať pri kratších trestoch odňatia slobody, pretože pri nich termín na možnosť premeny trestu uplynie skôr ako termín na možnosť podmiennečného prepustenia z výkonu trestu. Dôvodne sa predpokladalo, že v aplikačnej praxi nebudú ojedinelé prípady, keď odsúdený si vyhodnotí, čo je pre neho „výhodnejšie“ a radšej vo výkone trestu odňatia slobody zotrvá o niekoľko mesiacov dlhšie, aby mohol požiadať o podmiennečné prepustenie a s premenou bude súhlasiť až v prípade zamietnutia jeho návrhu o podmiennečné prepustenie.¹¹ Ako sa uvádza v Ročenke Zboru

⁹S účinnosťou od 1. januára 2016 je možné v súlade s Trestným zákonom (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov) premeniť zvyšok trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia (§ 65a TZ).

¹⁰ K tomu pozri MENCEROVÁ, I: Je premena zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia alternatívou k podmiennečnému prepusteniu z výkonu trestu odňatia slobody? In: *Banskobystrické dni práva: sekcia verejného práva*. Banská Bystrica : Belianum, 2017, s. 89-96.

¹¹ Podľa pôvodnej právnej úpravy bolo možné premeniť (okrem splnenia ďalších podmienok) TOS po vykonaní jeho 1/3, ak zároveň zvyšok trestu nebol dlhší ako 2 roky a len so súhlasom odsúdeného. V prípade uloženého 12 mesačného TOS bolo možné takýto trest premeniť po vykonaní 4 mesiacov, pričom podmiennečne prepustiť bolo možné na slobodu odsúdeného po 6 mesiacoch. V uvedenej situácii bol odsúdený len vo výnimočných prípadoch motivovaný súhlasiť s premenou trestu na TDV, kedy by po prepustení z ústavu vykonával trest „na slobode“, avšak zvyšných 8 mesiacov by bol pod prísnu kontrolou, ak po 6 mesiacoch výkonu trestu ho možno prepustiť bez závažnejších zásahov do jeho života. Najväčší časový rozdiel (cca 6 mesiacov) medzi možnosťou opustiť ústav pri premene TOS na TDV alebo pri podmiennečnom prepustení bol pri 36 mesačnom treste, pričom pri vyššej trestnej sadzbe sa rozdiel zmenšoval a pri 49-mesačnom treste bolo dokonca možno odsúdeného skôr podmiennečne prepustiť, ako mu umožniť premenu na TDV. Uvedený stav bol

väzenskej a justičnej stráže za rok 2016 riaditelia ústavov podali v roku 2016 spolu 24 návrhov na premenu¹², hoci kumulatívne podmienky na podanie návrhu boli splnené až v 670 prípadoch. Obdobná štatistika bola aj za roky 2017 a 2018. Ukázalo sa, že hlavným problémom nevyužívania premeny je absencia súhlasu odsúdeného s podaním návrhu. Z dostupných vyjadrení odsúdených vyplýva, že hlavným dôvodom odopretia súhlasu je kolízia premeny s inštitútom podmienenečného prepustenia (tento dôvod uviedlo až 84 % odsúdených, ktorí konkretizovali dôvod odopretia súhlasu).¹³ Možnosť premeny trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia je podmienená a tým aj limitovaná materiálno-technickými podmienkami použitia technických prostriedkov.¹⁴

Kontrola technickými prostriedkami sa môže realizovať aj v prípade kontroly uložených primeraných obmedzení alebo povinností pri uplatnení inštitútov podmienenečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody [§ 50 ods. 4 písm. d) TZ], podmienenečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom (§ 51 ods. 5 TZ), pri ukladaní trestu zákazu pobytu (§ 62 ods. 4 TZ) ako aj trestu zákazu účasti na verejných podujatiach (§ 62 ods. 5 TZ) a pri ukladaní ochranného dohľadu (§ 77 ods. 3 TZ).

Z dôvodu krátkej doby aplikačnej praxe systému a nízkej intenzity ukladania alternatívnych trestov a z toho vyplývajúceho využívania technických prostriedkov ESMO nie je možné kvalifikovane zhodnotiť komplexný prínos zo zavedenia ESMO ako aj naplnenie čiastkových cieľov. Ako sa však uvádza v záverečnej správe Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky ku kontrole implementácie a využívania Elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených osôb: *„Ohrozené sú takmer všetky parametre projektu, vrátane doby návratnosti zdrojov. Hlavné problémy, ktoré boli dôvodom na jeho realizáciu, sa nepodarilo a zrejme ešte dlho nepodarí vyriešiť.“*¹⁵

spôsobený najmä obmedzujúcou podmienkou maximálneho 2-ročného zvyšku trestu, ktorý možno vykonať formou TDV.

¹² O premene zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia rozhoduje súd na návrh riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody, v ktorom sa trest vykonáva. (poznámka autora)

¹³ Ročenke Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2016. Dostupné na: <http://www.zvjs.sk/dokumenty/rocenky/Ro%C4%8Denka%202016.pdf>.

¹⁴ K tomu pozri Vyhlášku Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 178/2015 Z. z. o materiálno – technických podmienkach použitia technických prostriedkov.

¹⁵ Záverečná správa Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky z roku 2017 - Kontrola implementácie a využívania Elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených osôb. Dostupné na: <https://www.nku.gov.sk/documents/10157/e82a1418-7c85-4814-9e6d-415b375f02e8>, s.6.

3 Činnosť Komisie Ministerstva spravodlivosti SR o využívaní elektronického monitoringu osôb

Za účelom zefektívnenia využívania elektronického monitoringu pri ukladaní alternatívnych trestov ako aj vytvorenia lepších podmienok pre reálne využívanie kontroly dodržiavania niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami bola v roku 2018 na pôde Ministerstva spravodlivosti SR vytvorená Komisia MS SR pre ESMO. Na základe diskusie, ktorá prebehla v pracovnej skupine vyplynula pre jej ďalšiu konštruktívnu činnosť potreba „kategorizácie“ jednotlivých tém/návrhov týkajúcich sa využitia elektronického monitoringu. Ako jedna z vhodných možností sa javilo rozdelenie týchto tém z hľadiska fázy konania, ktorej sa týkajú, teda fázy, v ktorej sa elektronický monitoring má aplikovať. Zároveň sa zohľadňoval fakt, že pre zavedenie skupinou identifikovaných vhodných riešení do praxe bude s vysokou pravdepodobnosťou potrebné zabezpečiť primerané interné organizačné/technické procesy na strane štátu, resp. i požadované personálne kapacity.

Napriek tomu, že pri riešení problematiky by pracovná skupina mohla postupovať v súlade s priebehom trestného konania, teda by mohla zvoliť akúsi „chronologickú“ metódu, a ako prvú by tak prejednávala kategóriu „prípravné konanie“, navrhla ako prvú prejednať kategóriu „konanie pred súdom“. Jedným z dôvodov takéhoto prístupu je skutočnosť, že v súčasnosti najproblematickejšie sú vnímané úkony PaMÚ v prípravnom konaní – v prípadoch zadržania osoby a povinnosti rozhodnúť o väzbe v zákonom stanovenej lehote, a to najmä vo veciach, v ktorých táto lehota plynie počas dní pracovného pokoja. Už teraz možno predpokladať, že vysporiadanie sa s osobitosťami tejto fázy konania z hľadiska jej organizačného/technického zabezpečenia na súdoch (a prípadnej spolupráce nielen medzi sudcom a PaMÚ, ale i PZ SR a prokurátorom) by bolo náročné. Zároveň je potrebné podotknúť, že najväčšie využitie má elektronický monitoring v SR práve pri nahradení väzby (43 %), pričom pri treste domáceho väzenia (ďalej aj „TDV“) je to 36 % a pri premene trestu odňatia slobody (ďalej aj „TOS“) na TDV je to len 12 %. Zároveň v pomere k technickým kapacitám, ktoré má SR k dispozícii, je najmenej využívaný práve TDV vrátane premeny TOS na TDV - v sledovanom období (1/2016 – 5/2018) využitých 32/1000 zariadení na kontrolu prítomnosti (domácich staníc), tzn. 3,2 %

Ako jedna z možností využitia elektronického monitoringu v praxi je jeho aplikácia pri TDV. V súčasnosti podľa § 53 TZ, trest domáceho väzenia až na dva roky môže súd uložiť páchateľovi prečinu, ak

- a) vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchateľa postačuje uloženie tohto trestu,

- b) páchateľ dal písomný sľub, že sa v určenom čase bude zdržiavať v obydlí na určenej adrese a pri výkone kontroly poskytne potrebnú súčinnosť,
- c) sú splnené podmienky výkonu kontroly technickými prostriedkami.

(presnú formuláciu zákonných podmienok som sem presunula zo s. 13, kde sme ich duplicitne uvádzali) Ak pri súčasných podmienkach je využitie tohto druhu trestu vrátane TOS, ktorý bol následne premenený na TDV vo vzťahu k dostupnej technickej kapacite pre tento druh monitoringu 3,2 %, tak ako vhodné sa javí a prehodnotenie týchto podmienok. Podľa doterajších poznatkov podstatná časť páchateľov menej závažnej trestnej činnosti (prečiny) nespĺňala zákonom stanovené technické podmienky pre povinnú aplikáciu ESMO v rámci výkonu TDV resp. iné „požiadavky“ - nie sú zamestnaní, resp. nemajú stabilný príjem, nemajú bydlisko, nie sú odberateľom elektrickej energie a pod. Podľa poznatkov založených na údajoch z aplikačnej praxe bol tento stav ovplyvnený najmä sociálnou úrovňou páchateľov tohto druhu trestnej činnosti, pričom práve životné podmienky sú v prípade TDV základným faktorom pre uloženie perspektívneho trestu z hľadiska účinku a vplyvu na ďalší život páchateľa, ale aj spoločnosť. Sociálna skladba páchateľov práve v tejto kategórii trestnej činnosti preto úplne nezodpovedá požiadavkám na uloženie trestu domáceho väzenia a jeho nerušený výkon a z tohto hľadiska môžu byť (abstrahujúc od faktoru závažnosti trestnej činnosti a rizika pre spoločnosť) vhodnými adresátmi tohto typu trestu aj páchatelia zločinu. Podľa dostupných informácií, krajiny v EÚ neviažu použitie (čoho) vo všeobecnosti na typ trestnej činnosti alebo vymedzené skutky. V praxi sa však využíva

- v prípravnom konaní najmä v prípadoch drogovej trestnej činnosti, trestných činoch proti majetku, násilných trestných činoch a ekonomickej trestnej činnosti (Francúzsko, Portugalsko, Švajčiarsko),
- pri odsúdeniach/podmienečných odkladoch prevažne pri trestných činoch v cestnej premávke, drogovej trestnej činnosti a v prípadoch krádeží,
- pri podmienečnom prepustení v širokej škále prípadov prevažuje závažnejšia a násilná trestná činnosť, drogové trestné činy, sexuálne násilie, podvod a prevádzachstvo.

Z dostupných informácií nemožno vyvodit' jednoznačný záver, že neexistuje právny poriadok, ktorý by vylučoval určité trestné činy z použitia elektronického monitoringu. V niektorých krajinách (Francúzsko, Portugalsko a iné) sú z aplikácie elektronického monitoringu vylúčené práve osoby obvinené/odsúdené za menej závažnú trestnú činnosť. (asi by bolo vhodné uviesť pramene týchto informácií) Komisia preto predložila na posúdenie návrh, podľa ktorého by mohol byť uložený TDV aj v prípadoch spáchaného zločinu, avšak nie v absolútnom rozsahu. Ako jedno z riešení sa navrhovalo taxatívne

vymedziť jednotlivé skutkové podstaty, pri ktorých možno uložiť TDV (resp. i alternatíva negatívneho vymedzenia skutkových podstat, pri ktorých nemožno uložiť TDV).

Zároveň však Komisia MS SR navrhla upraviť :

- základné zásady ukladania trestov (§ 34 ods. 6 TZ),
- predĺžiť maximálnu dĺžku TDV zo súčasných 2 rokov na 3 roky.

4 Odstránenie prekážok v postupoch aplikačnej praxe a zrýchlenie postupov v niektorých prípadoch využitia alternatívneho trestania v dôsledku novely č. 321/2018 Z. z.

Zákon č. 321/2018 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, účinný od 01. 01. 2019 (ďalej aj „novela“) je novelou Trestného zákona a Trestného poriadku, ktorým sa majú nanovo určiť limity ukladania trestu domáceho väzenia ako alternatívneho trestu. Ide o priamo aplikáciu výsledkov Komisia MS SR pre ESMO, ktorá si za cieľ zvolila zefektívniť alternatívy k nepodmienečnému trestu odňatia slobody.

Zavedenie elektronického systému monitorovania osôb v Slovenskej republike bol jedným zo spôsobov, ktorým sa mala podporiť oblasť probácie a plnenie jej cieľov. Avšak práve zavedením tohto nového nástroja sa zároveň začali prejavovať nedostatky tejto oblasti a kolízia jednotlivých úloh justičného systému. Niektoré súčasné procesy tohto prostredia upravené platnou legislatívou využitie alternatívneho trestania komplikujú, bránia ich efektívnej príprave a následnému výkonu a nesledujú potrebu synergie medzi zapojenými subjektami (sudca, prokurátor, probačný a mediačný úradník, Zbor väzenskej a justičnej stráže). Z vyššie uvedených dôvodov je prax v oblasti využívania alternatívneho trestania a s tým spojeného výkonu probácie a mediácie v jednotlivých regiónoch nejednotná.

Túto novelu si vyžiadali nutné zmeny v oblasti ukladania obmedzení a povinností všeobecne, ukladania podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody, premeny trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, zabezpečenia riadneho výkonu ochranného dohľadu, prípravy a realizácie trestu povinnej práce, výkonu kontroly technickými prostriedkami pri nahradenej väzbe i pri treste domáceho väzenia.

Zmeny príslušnej legislatívy obsahovo predstavujú predovšetkým reakciu na požiadavky aplikačnej praxe, akúsi optimalizáciu, prispôbovanie právnej úpravy aktuálnym požiadavkám na flexibilné postupy dotknutých subjektov v trestnom konaní, ktoré podmieňujú efektívne ukladanie a výkon alternatívnych sankcií, teda aplikovanie princípov

restoratívnej justície. Základné ciele tejto novely sú odstránenie prekážok v postupoch aplikačnej praxe a zrýchlenie postupov v niektorých prípadoch využitia alternatívneho trestania, zefektívnenie práce probačného a mediačného úradníka a optimalizácia prípravy a realizácie kontroly výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami. Novelou sa súčasne riešia vybrané nedostatky právnej úpravy týkajúcej sa trestného práva, ktoré boli identifikované na podklade poznatkov získaných z aplikačnej praxe alebo vyplývajúcich z judikatúry súdov.¹⁶ Pri treste domáceho väzenia odsúdený po dobu jeho výkonu je povinný v čase, ktorý určí súd, zdržiavať sa vo svojom obydľí vrátane k nemu prináležiacich vonkajších priestorov, viesť riadny život a podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami. Súd môže uložiť páchatelovi počas výkonu trestu domáceho väzenia obmedzenia alebo povinnosti uvedené v § 51 ods. 3 a 4 TZ, smerujúce k tomu, aby viedol riadny život. Po dobu výkonu trestu domáceho väzenia môže odsúdený opustiť svoje obydlie len po predchádzajúcom súhlase PaMÚ, a len z naliehavého dôvodu a na nevyhnutne potrebný čas. Tento čas sa započítava do výkonu trestu. Novelou Trestného zákona č. 321/2018 Z. z. sa reaguje na poznatky aplikačnej praxe v zmysle, ktorých bolo identifikované správanie kontrolovaných osôb, ktorým sa snažia docieľiť marenie kontroly technickými prostriedkami, a tým aj mariť preukázanie nedodržiavania podmienok uloženého trestu, povinností alebo obmedzení. Právny poriadok však nijako neupravoval sankciu za takéto správanie a neprispieval tak k motivácii páchatel'ov trestných činov dodržiavať prevádzkové pokyny pre kontrolu technickými prostriedkami. Z uvedeného dôvodu sa výslovne upravilo, že dôvodom pre premenu trestu domáceho väzenia na trest odňatia slobody môže byť aj marenie výkonu kontroly technickými prostriedkami.

V ust. § 65a TZ, najmä pokiaľ má dôjsť k premene zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia ide o odstránenie „kolízie“ lehoty pre podmienené prepustenie pri odsúdenom za prečin a lehoty pre možnosť premeny trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia. V prípade možnosti vykonať zvyšok trestu vo forme TDV v dĺžke 3 roky sa vytvára motivačný priestor pre využitie premeny TOS na TDV – uprednostnenie pred využitím podmieneného prepustenia aj pre páchatel'ov odsúdených za prečin pri trestných sadzbách v dĺžke 37 až cca 60 mesiacov.

Novelou došlo aj k zmene § 66 TZ pokiaľ ide o podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody. Ide o vytvorenie možnosti aplikácie elektronického monitoringu pri

¹⁶ Dôvodová správa k zákonu č. 321/2018 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony Dostupné na: <http://www.epi.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-321-2018-z-z.htm>

ukladaní trestov v záujme zvýšenia úspešnosti reintegrácie páchatel'a do spoločnosti. V Slovenskej republike doposiaľ správanie odsúdeného po podmienenom prepustení z výkonu TOS, teda počas skúšobnej doby nebolo kontrolované technickými prostriedkami ani iným obdobným efektívnym nástrojom. Podľa právnej úpravy účinnej od 1. januára 2016 možno aj pri rozhodnutí o podmienenom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody nariadiť kontrolu technickými prostriedkami, čo však v praxi (v niektorých prípadoch ako príliš obmedzujúce riešenie) nie je využívané. Zároveň je vo väzenskom systéme evidované množstvo prípadov páchatel'ov zločinu, ktorí sú vo výkone trestu odňatia slobody po prvý krát, pričom často ide o páchatel'ov, ktorí v porovnaní s páchatel'mi prečinov predstavujú nižšiu mieru rizika ďalšieho zlyhania a dĺžka pobytu v ústave na výkon trestu odňatia slobody ovplyvňuje úspešnosť ich následnej reintegrácie do spoločnosti. Kratší, resp. nevyhnutne dlhý pobyt odsúdeného vo výkone TOS napomáha úspešnej resocializácii páchatel'a a zároveň u prvotrestaných páchatel'ov je vyšší predpoklad ich úspešného začlenenia do spoločnosti v porovnaní s viacnásobne trestanými páchatel'mi menej závažných prečinov. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že dlhodobé uväznenie vplyvom procesu prizonizácie znižuje, ba až znemožňuje pravdepodobnosť úspešnej reintegrácie po prepustení (napr. v oblasti sociálnych vzťahov). Pôsobí negatívne na formovanie sociálne žiaducich vzorcov správania, znižuje účinnosť resocializačných zámerov a postihuje i tzv. prosociálny typ odsúdených. Je však potrebné zachovávať veľkú opatrnosť pri zovšeobecňovaní procesu prizonizácie, ako sa tradične zdôrazňuje v niektorých spisoch v odbore väzenskej sociológie. Možno očakávať, že pravdepodobnosť zlyhania vo viacerých podstatných sférach sociálneho života – v profesii, partnerskom i občianskom živote – sa zvýši s dĺžkou uväznenia. Prijala sa preto možnosť výlučne na návrh riaditeľ'a príslušného ústavu (tzn. nie na návrh odsúdeného) prepustiť osobu odsúdenú za spáchanie zločinu už po výkone 1/2 TOS, ak bude zároveň pre účely dohľadu nad správaním odsúdeného v skúšobnej dobe nariadená kontrola technickými prostriedkami. Návrh na podmienené prepustenie takéhoto odsúdeného bude podávať riaditeľ' ústavu po posúdení prípadu umiestňovacou komisiou, ktorej predsedom je vedúci oddelenia výkonu trestu a členmi komisie sú pedagóg, psychológ, lekár, sociálny pracovník, príslušník zboru z organizačno-právneho oddelenia, úseku zamestnávania, výroby a odbytu, preventívno-bezpečnostnej služby, oddelenia ochrany a obrany alebo ďalší príslušníci zboru alebo zamestnanci zboru určení riaditeľ'om ústavu. Ak nebudú splnené materiálno-technické podmienky pre použitie kontroly technickými prostriedkami, resp. iné stanovené podmienky, podmienené prepustenie po 1/2 vykonaného trestu nebude možné. V takom prípade bude

možné využiť inštitút podmieneného prepustenia po vykonaní 2/3 TOS, pričom je tiež možné využiť kontrolu technickými prostriedkami, ak je to vhodné.

Záver

V podmienkach Slovenskej republiky je elektronický monitoring aplikovaný od 01.01.2016. Vzhľadom k tomu, že v európskych krajinách je elektronický monitoring postupne zavádzaný od 90. rokov minulého storočia, máme možnosť zúročiť skúsenosti iných štátov. Spôsoby jeho aplikácie sa rôznia. Kým v niektorých krajinách tvorí samostatne stojacu sankciu, v iných je len súčasťou iných uložených sankcií. Elektronický monitoring je používaný napríklad aj v rámci výkonu trestu odňatia slobody v rôznych formách. Pri kontrole pobytu odsúdeného počas výkonu časti trestu mimo väznice (pri domácom väzení), pri kontrole pohybu odsúdených počas krátkodobých pobytov mimo väznice, alebo pri kontrole a riadení odsúdených v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody. Niektoré krajiny aplikujú elektronický monitoring ako náhradu väzby. V praxi sa rozlišujú viaceré modely elektronického monitoringu, v krajinách Európy sa označujú ako *Front door a Back door*. *Front door* model ustanovuje kontrolu elektronickými prostriedkami ako druh trestu alebo ako súčasť súdom určených podmienok pri uložení alternatívneho trestu. Pri *Back door* modele je elektronický monitoring súčasťou podmieneného prepustenia odsúdeného. V európskych krajinách sa využíva systém GPS a rádiová technológia monitorovania, ktoré môžu byť doplnené o hlasovú verifikáciu.

Aj európske krajiny, resp. štáty Európskej únie sa pri výkone domáceho väzenia snažia klásť najväčší dôraz na nápravnú funkciu trestu, ktorá je spájaná s rôznymi rehabilitačnými programami zameranými na osobnosť páchatel'a.¹⁷ V krajinách Európy prevažne nie je možné uložiť, resp. nariadiť domáce väzenie bez akéhokoľvek súhlasu odsúdeného a prípadne aj ostatných členov domácnosti. Najväčšou motiváciou pre odsúdených na to, aby súhlasili s domácim väzením a elektronickým monitoringom, je možnosť vyhnúť sa pobytu o väzení. Výhoda trestu domáceho väzenia spočíva v možnosti efektívne a šetrne ovplyvňovať odsúdeného. Pri aplikácii domáceho väzenia ustupuje sankčný charakter trestu a domáce väzenie je vnímané skôr ako liečebná terapia, ktorá vedie k náprave odsúdeného. Uloženiu tejto sankcie predchádza hodnotenie odsúdeného. Faktory, ktoré sa často berú do úvahy, sú zamestnateľnosť, užívanie návykových látok a stabilita životných podmienok. Mal by byť zohľadnený aj zdravotný stav páchatel'a. Existujú aj prípady kedy sa domáce väzenie použilo

¹⁷ K tomu pozri KLIMEK, L. a kol.: *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 268.

pre ľudí s terminálnymi chorobami, ktoré nepredstavujú pre komunitu, v ktorej odsúdený žije žiadne riziká a mnohokrát takýto odsúdení len chcú zomrieť dôstojne vo svojich domovoch alebo so svojimi rodinami, čo je každopádne humánný spôsob výkonu trestu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

KLÁTIK, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, ISBN 978-80-7ň380-725-2

KLIMEK, L. a kol.: *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, ISBN 978-80-8168-601-6.

MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. 2. aktualizované a prepracované Šamorín: Heuréka, 2015, ISBN 978-80-8175-011-5

MENCEROVÁ, I: Je premena zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia alternatívou k podmienenému prepusteniu z výkonu trestu odňatia slobody? In: *Banskobystrické dni práva: sekcia verejného práva*. - ISBN 978-80-557-1285-7. - Banská Bystrica : Belianum, 2017, s. 89-96.

Zákony:

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 178/2015 Z. z. o materiálno – technických podmienkach použitia technických prostriedkov

Internetové zdroje :

Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2016. Dostupné na: <http://www.zvjs.sk/dokumenty/rocenky/Ro%C4%8Denka%202016.pdf>.

Záverečná správa Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky z roku 2017 - Kontrola implementácie a využívania Elektronického systému monitoringu obvinených a

odsúdených osôb. Dostupné na: <https://www.nku.gov.sk/documents/10157/e82a1418-7c85-4814-9e6d-415b375f02e8>

Dôvodová správa k zákonu č. 321/2018 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony Dostupné na: <http://www.epi.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-321-2018-z-z.htm>
<https://www.nku.gov.sk/documents/10157/e82a1418-7c85-4814-9e6d-415b375f02e8>
<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=6368&d=338780>

PRÁVNÁ ÚPRAVA ELEKTRONICKÉHO MONITORINGU NA ÚROVNI EURÓPSKEJ ÚNIE A V SLOVENSKEJ REPUBLIKE¹

LAW ON THE ELECTRONIC MONITORING AT THE LEVEL OF THE EUROPEAN UNION AND IN THE SLOVAK REPUBLIC

Libor Klimek²

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá právnou úpravou elektronického monitoringu na úrovni Európskej únie a v Slovenskej republike. Je rozdelený do dvoch sekcií. Kým prvá sekcia sa zameriava na úroveň Európskej únie, druhá sekcia sa zameriava na kontext Slovenskej republiky.

Kľúčové slová

elektronický monitoring, rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami, zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami

Abstract

The contribution deals with law on the electronic monitoring at the level of the European Union and in the Slovak Republic. It is divided into two sections. While the first section is focused on the level of the European Union, the second section is focused on the context of the Slovak Republic.

Keywords

electronic monitoring, Framework Decision 2008/947/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments and probation decisions with a view to the supervision of probation measures and alternative sanctions, Act No. 78/2015 Coll. on Control of the Execution of Certain Decisions by Technical Instruments

Úvod

Elektronický monitoring je modernou formou kontroly osôb vo výkone určitých druhov trestov (resp. sankcií) v trestnom práve. Záleží na právnej úprave konkrétneho štátu, ktoré tresty (resp. sankcie) spadajú pod jeho rozsah. Elektronický monitoring je uplatňovaný v členských štátoch Európskej únie, vrátane Slovenskej republiky. Príspevok sa zameriava na

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0437.

² Doc. JUDr. et PhDr. mult. Libor Klimek, PhD. Docent na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín a riaditeľ Kriminologického a kriminalistického výskumného centra. Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici; libor.klimek@umb.sk / libor.klimek@yahoo.com

základné východiská právnej úpravy jednak na úrovni Európskej únie, ako aj v právnom poriadku Slovenskej republiky.

Právna úprava na úrovni Európskej únie

Právna úprava elektronického monitoringu na úrovni Európskej únie, v princípe, takmer neexistuje. Doposiaľ nebol prijatý ucelený predpis, ktorý by túto oblasť upravoval.

Na druhej strane, skromnú zmienku ohľadne elektronického monitoringu obsahuje **Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami**³ (ďalej len „Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií“). Cieľom Rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií je uľahčenie sociálnej nápravy odsúdených osôb, zlepšenie ochrany obetí a širokej verejnosti a uľahčenie uplatňovania vhodných probačných opatrení a alternatívnych sankcií v prípade páchatel'ov, ktorí nežijú v štáte odsúdenia. Na účely dosiahnutia týchto cieľov Rámcové rozhodnutie ustanovuje pravidlá, podľa ktorých iný členský štát EÚ než členský štát, v ktorom bola dotknutá osoba odsúdená, uznáva rozsudky a prípadné probačné rozhodnutia a dohliada na probačné opatrenia uložené na základe takého rozsudku alebo alternatívne sankcie uvedené v takomto rozsudku a prijíma všetky ďalšie rozhodnutia súvisiace s týmto rozsudkom.⁴

Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií neobsahuje žiadne normatívne ustanovenie adresované členským štátom v súvislosti s elektronickým monitoringom, avšak, jeho tvorcovia v jeho preambule uviedli, že „[v]o vhodných prípadoch by sa na účely dohľadu nad probačnými opatreniami alebo alternatívnymi sankciami mohlo v súlade s vnútroštátnymi právnymi predpismi a postupmi používať *elektronické monitorovanie*“⁵.

³ Rámcové rozhodnutie Rady 2008/947/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami v znení Rámcového rozhodnutia Rady 2009/299/SVV z 26. februára 2009. Úradný vestník Európskej únie, L 337/102, 16. december 2008. Bližšie pozri: KLIMEK, L. *Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law*. Cham: Springer, 2017, 742 pages; taktiež: KLIMEK, L. *Vzájomné uznávanie alternatívnych sankcií v Európskej únii*. In: STRÉMY, T. (ed.) *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov*. Zborník príspevkov z konferencie konanej 4. mája 2017 v Trnave na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity. Praha: Leges, 2017, s. 308-319.

⁴ Čl. 1 ods. 1 Rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií.

⁵ Bod č. 11 preambuly Rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií.

Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií sa vzťahuje na:⁶

- uznávanie rozsudkov a prípadných probačných rozhodnutí,
- postúpenie zodpovednosti za dohľad nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami, a
- všetky ďalšie rozhodnutia súvisiace s rozhodnutiami uvedenými v prvom a druhom uvedenom prípade.

Možno dodať, že Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií je založené na mechanizme vzájomného uznávania justičných rozhodnutí v trestných veciach v Európskej únii. Nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy⁷ v roku 2009 vzájomné uznávanie bolo umiestnené do centra právnej sily v EÚ, a to do Zmluvy o fungovaní Európskej únie⁸. Stalo sa jedným z dvoch hlavných pilierov justičnej spolupráce v trestných veciach, spolu s aproximáciou trestnoprávných predpisov členských štátov EÚ. Na základe tejto zmluvy „*justičná spolupráca v trestných veciach v Únii je založená na zásade vzájomného uznávania rozsudkov a iných justičných rozhodnutí*“ a zahŕňa aproximáciu zákonov a iných právnych predpisov členských štátov⁹. Teda, vzájomné uznávanie je považované za jeden z dvoch hlavných pilierov justičnej spolupráce v trestných veciach, spolu s aproximáciou trestnoprávných predpisov členských štátov EÚ.

Koncept vzájomného uznávania nie je v kontexte európskej integrácie úplne nový. Naopak, je všeobecným konceptom, ktorý sa nachádza v samom koreni európskej integrácie. Je celkom jednoduché nájsť príklady v práve Európskej únie, kde sa objavuje. Nachádzame ho napr. v základnom princípe vnútorného trhu EÚ, že výrobok, ktorý je legálne vyrábaný a predávaný v jednom členskom štáte, je možné exportovať do iného členského štátu, ako aj ho v ňom predávať. Následne, možno hovoriť o vzájomnom uznávaní vysokoškolského vzdelania, ktoré má vplyv na schopnosť pracovať v inom členskom štáte. Teda, vzájomné

⁶ Čl. 1 ods. 2 písm. a), b) a c) Rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií.

⁷ Lisabonská zmluva, ktorou sa mení Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva. Úradný vestník Európskej únie, C 306/1, 17. december 2007. K právu EÚ po zmenách vykonaných Lisabonskou zmluvou bližšie pozri napr.: CHALMERS, D. – DAVIES, G. et MONTI, G. *European Union Law*. 3rd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 1219 strán; CRAIG, P. – De BÚRCA, G. *EU Law: Text, Cases and Materials*. 5th edition. New York: Oxford University Press New York, 2014, 1155 strán; KACZOROWSKA, A. *European Union Law*. 3rd edition. Oxon – New York: Routledge-Cavendish, 2013, 969 strán.

⁸ Zmluva o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník Európskej únie, C 83/47, 30. marec 2010.

⁹ Čl. 82 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy.

uznávanie justičných rozhodnutí a rozsudkov je len jedným uplatnením všeobecného princípu vzájomného uznávania, a to na účely trestného práva.¹⁰

Právna úprava v Slovenskej republike

Prijatím rekodifikovaného Trestného zákona¹¹ a Trestného poriadku¹² sa s účinnosťou od 1. januára 2006 zaviedol do právneho poriadku Slovenskej republiky inštitút kontroly technickými prostriedkami, a to v súvislosti so zavedením (v tom čase) novej trestnej sankcie – trestu domáceho väzenia. Účelom tohto inštitútu je zabezpečiť kontrolu výkonu rozhodnutia, ktorým sa ukladá trest domáceho väzenia a napomôcť získať komplexné informácie o dodržiavaní podmienok uloženého trestu. Systém kontroly technickými prostriedkami však nebol zavedený do praxe ihneď.

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky spustilo v roku 2013 projekt Elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených (ESMO), ktorý je spolufinancovaný Európskou úniou z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja prostredníctvom Operačného programu Informatizácia spoločnosti. Jedným z cieľov projektu je práve naplnenie pôvodných ideí trestných rekodifikácií a zavedenie funkčného systému kontroly technickými prostriedkami, ako aj podpora využívania odklonov a alternatívnych trestov.

Právna úprava elektronického monitoringu v Slovenskej republike je obsiahnutá **v zákone č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami.**¹³ Cieľom návrhu tohto zákona bolo vytvoriť legislatívne podmienky pre reálne využívanie kontroly dodržiavania niektorých rozhodnutí – najmä súdnych – technickými prostriedkami so zámerom zlepšenia využívania alternatívnych trestov alebo odklonov v trestnom konaní. Okrem iného, návrh zákona na tento účel nanovo vymedzil inštitút probácie, trest domáceho väzenia a zavádza možnosť premeny zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia. Navyše, súčasťou návrhu zákona bola aj realizácia

¹⁰ASP, P. *Mutual Recognition and the Development of Criminal Law Cooperation within the EU*. In: HUSABØ, E. J. – STRANDBAKKEN, A. (eds.) *Harmonization of Criminal Law in Europe*. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2005, s. 28-29.

¹¹ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

¹² Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

¹³ Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. V písomnom vyhotovení príspevku bolo použité znenie zákona s účinnosťou od 1. januára 2019 v zmysle jeho novely zákonom č. 321/2018 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

vybraných opatrení Európskeho výboru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania v oblasti výkonu trestu odňatia slobody a väzby.¹⁴

Ako očakávané prínosy aplikácie zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami boli stanovené nasledovné ciele:¹⁵

- zvýšenie bezpečnosti občanov pomocou zavedenia elektronických služieb,
- zlepšená sociálna inklúzia odsúdených a zníženie recidívy,
- zefektívnenie práce probačných a mediačných úradníkov,
- zníženie nákladov na výkon trestu,
- zvýšenie dôvery k alternatívnym trestom a
- ochrana pred domácim násilím.

Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami upravuje **technické prostriedky a podmienky ich použitia pri kontrole výkonu niektorých rozhodnutí**.¹⁶ Pokiaľ ide o používanie technických prostriedkov Zborom väzenskej a justičnej stráže v mieste výkonu trestu odňatia slobody na účely kontroly odsúdených upravuje zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody.¹⁷ Avšak, ustanovenia zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami sa pri používaní technických prostriedkov v tomto kontexte použijú primerane.¹⁸

Pokiaľ ide o technické prostriedky na základe zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami, je možná aplikácia týchto inštitútov:

- osobné identifikačné zariadenie,
- zariadenie na kontrolu prítomnosti v mieste výkonu rozhodnutia,
- zariadenie na určenie polohy kontrolovanej osoby,
- zariadenie varovania blízkosti,
- zariadenie kontroly požitia alkoholu,
- zariadenie hlasového overenia prítomnosti kontrolovanej osoby a
- zariadenie probačného a mediačného úradníka.

¹⁴ Dôvodová správa k návrhu zákona o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami.

¹⁵ Dôvodová správa k návrhu zákona o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami.

¹⁶ § 1 ods. 1 zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami.

¹⁷ Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Bližšie pozri: IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné I: Všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, ISBN 978-80-8168-509-5, 556 strán.

¹⁸ § 1 ods. 2 zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami.

Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami detailne vymedzuje uvedené technické prostriedky, ako aj podmienky výkonu kontroly uvedenými technickými prostriedkami, vrátane ich použitia. Analýza jednotlivých technických prostriedkov by bola, žiaľ, nad rámec zamerania tohto konferenčného príspevku.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice

HUSABØ, E. J. – STRANDBAKKEN, A. (eds.) *Harmonization of Criminal Law in Europe*. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2005, ISBN 90-5059-474-X, 157 pages

IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné I: Všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, ISBN 978-80-8168-509-5, 556 strán

KLÁTIK, J. a kol. *Trestné právo hmotné: Všeobecná časť*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, ISBN 978-80-7380-725-2, 450 strán

KLIMEK, L. *Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law*. Cham: Springer, 2017, 742 pages

KLIMEK, L. *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 264 strán

Periodiká a zborníky

KLÁTIK, J. *Uplatňovanie restoratívnej justície a elektronického monitoringu na Slovensku a vo vybraných štátoch Európskej únie*. In: ROMŽA, S. (ed.) *Košické dni trestného práva: Perspektívy vývoja európskeho trestného práva: Zborník vedeckých príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018, ISBN 978-80-8152-613-8, s. 272-285

KLIMEK, L. *Vzájomné uznávanie alternatívnych sankcií v Európskej únii*. In: STRÉMY, T. (ed.) *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov*. Zborník príspevkov z konferencie konanej 4. mája 2017 v Trnave na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity. Praha: Leges, 2017, s. 308-319

ŠČERBA, F. *Trest povinné práce a domáciho väzení: srovnání české a slovenské právní úpravy*. In: *Justičná revue*, roč. 62, č. 8-9/2010, s. 956-967

Právne predpisy

Rámcové rozhodnutie Rady 2008/947/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad

probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami v znení Rámcového rozhodnutia Rady 2009/299/SVV z 26. februára 2009. Úradný vestník Európskej únie, L 337/102, 16. december 2008

Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Zmluva o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník Európskej únie, C 83/47, 30. marec 2010

Iné pramene

Dôvodová správa k návrhu zákona o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami

Initiative of the Federal Republic of Germany and of the French Republic with a view to adopting a Council Framework Decision (2007/.../JHA) of ... on the recognition and supervision of suspended sentences, alternative sanctions and conditional sentences. Official Journal of the European Union, C 147/1 of 30th June 2007

ELEKTRONICKÝ MONITORING OBVINENÝCH A ODSÚDENÝCH OSÔB V SLOVENSKEJ REPUBLIKE (VYBRANÉ ASPEKTY)¹

ELECTRONIC MONITORING OF ACCUSED AND CONVICTED PERSONS IN THE SLOVAK REPUBLIC (SELECTED ASPECTS)²

Erik Elias³

Abstrakt

Autor sa v predkladanom príspevku zmiňuje o elektronickom monitorovaní obvinených a odsúdených osôb na našom území. Bližšie charakterizuje zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami, a taktiež národný projekt ESMO – jeho význam, hlavné ciele a samotné náklady jeho realizácie.

Kľúčové slová

elektronický monitoring, elektronický náramok, obvinený, odsúdený, projekt ESMO

Abstract

In the present article, the author mentions the electronic monitoring of accused and convicted persons in our territory. It is further characterized by Act no. 78/2015 Z. z. the control of the execution of certain decisions by technical means, as well as the national ESMO project – its importance, its main objectives and the cost of its implementation.

Keywords

Electronic monitoring, electronic bracelet, accused, convicted, ESMO project.

Úvod

V súčasnej dobe dochádza k presadzovaniu nových foriem spravodlivosti, ktoré by mohli nahradiť alebo doplniť niektoré tradičné avšak už nie plne efektívne trestnoprávne inštitúty. Do popredia nastupuje alternatívne riešenie menej závažnej trestnej činnosti ako hlavná metóda práce s odsúdenou osobou.

V súvislosti so snahou o širšie uplatnenie a zavedenie alternatívnych trestov do praxe bol prijatý aj osobitný zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0437.

² This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-15-0437.

³ JUDr. Erik Elias, spoluriešiteľ projektu APVV-15-0437 pod názvom „Interdisciplinárny prístup k elektronickému monitoringu obvinených a odsúdených osôb v slovenskom prostredí“. Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica, e-mail: erik.elias@umb.sk

technickými prostriedkami, ktorý upravil technické prostriedky a podmienky ich použitia, vrátane alternatív k trestu odňatia slobody. Práve technické prostriedky alebo tzv. elektronický monitoring má za cieľ zvýšiť účinnosť alternatívnych trestov a prispieť k efektívnejšej kontrole podmienok uložených v rámci nich.

Inštitút elektronického systému monitorovania osôb je na území Slovenskej republiky novou záležitosťou hoci vo svete je známy už desiatky rokov a aj keď nepredstavuje až taký závažný zásah do základných ľudských práv a slobôd ako trest odňatia slobody, je zásadným narušením súkromia, osobných údajov či osobnej slobody. To spôsobilo nutnosť potreby vytvorenia vyváženej, ústavne konformnej právnej úpravy, ktorá zaručí legitimitu, legalitu a proporcionalitu zásahov do uvedených práv a slobôd.

V každej dobe si spoločnosť vytvárala určité pravidlá a normy spolužitia, ktoré dodržiavala, a na základe ktorých si chcela udržať určitý spoločenský poriadok. Nie každý jedinec ich však dokázal akceptovať a vplyvom rôznych krízových životných situácií sa dopúšťal páchania trestnej činnosti. V súčasnej dobe sa táto činnosť najčastejšie sankcionuje ukladaním trestu odňatia slobody, čo možno pozorovať na preťažení kapacít ústavov výkonu trestu odňatia slobody. V právnom štáte by však malo byť trestné právo ovládané zásadou „*ultima ratio*“, pri ktorej sa má využívanie tohto trestu znížiť na minimum a umožniť jeho ukládanie len v tých krajných prípadoch, keď na zabezpečenie ochrany spoločnosti pred páchatelom niet inej cesty.

Vývoj spoločnosti so sebou priniesol iný pohľad na trestanie, ktorý je charakteristický hľadaním nových foriem spravodlivosti, ktoré by mohli nahradiť alebo doplniť niektoré tradičné, avšak už nie plne efektívne trestnoprávne inštitúty. V rámci toho sa na celom svete začala presadzovať snaha o využívanie alternatív k trestu odňatia slobody, v prípadoch menej závažnej trestnej činnosti. S rozširovaním týchto alternatív, v rámci ktorých sa odsúdený ponecháva na slobode s uloženými určitými povinnosťami či obmedzeniami, však začali vznikať problémy s kontrolou ich výkonu. Preto si odborníci začali klásť otázku a zaoberať sa tým ako využiť na kontrolovanie odsúdených technické prostriedky. Odpoveďou je inštitút elektronického monitorovania.

Elektronické monitorovanie odsúdených či obvinených osôb sa javí pri výkone väzby alebo určitých trestov ako účinný nástroj dohľadu výkonu primeraných povinností a obmedzení. Hoci nepredstavuje až taký závažný zásah do základných práv a slobôd ako väzba či výkon nepodmienečného trestu odňatia slobody, je zásadným zásahom do súkromia, osobných údajov, či osobnej slobody. Nutnosť potreby vytvorenia vyváženej, ústavne

konformnej právnej úpravy, ktorá zaručí legitimitu, legalitu a proporcionalitu zásahov do uvedených práv a slobôd bola preto na mieste.⁴

Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a jeho charakteristika

Prijatie rekonštruovaných trestnoprávných kódexov s účinnosťou od 1.1.2006 malo za následok zavedenie inštitútu kontroly technickými prostriedkami do právneho poriadku Slovenskej republiky.⁵ Vplyvom ideí restoratívnej spravodlivosti došlo k rozšíreniu deviatich trestov, ktoré sa dovtedy mohli uložiť páchatelom podľa pôvodného Trestného zákona o ďalšie tresty, čím sa ich počet ustálil na čísle dvanásť. Išlo o trest povinnej práce, trest zákazu účasti na verejných podujatiach a trest domáceho väzenia, kde v súvislosti s dohľadom nad výkonom tohto trestu sa narazilo na prvé polemiky o potrebe zavedenia tzv. elektronických náramkov.⁶

Problém bol v tom, že hoci zákon upravoval vo svojich ustanoveniach kontrolu technickými prostriedkami, jej aplikácia nebola na území Slovenskej republiky možná, nakoľko sme technickými prostriedkami nedisponovali. Ďalšími dôvodmi na zavedenie elektronického monitoringu boli preplnené väznice a ich finančná zaťaženosť, náročná resocializácia páchatelov, nevyužitie ukladania alternatív k trestu odňatia slobody a taktiež aj absentovanie elektronických služieb pre oblasť bezpečnosti občanov.⁷ V súčasnosti je aj v krajinách Európskej únie tendencia pristupovať k ukladaniu alternatívnych trestov, nakoľko majú práve tieto preukázateľne výrazný výchovný účinok, keďže odsúdený vykonáva normálnu pracovnú činnosť, venuje sa svojej rodine a v určitom stanovenom čase sa musí zdržiavať doma a dodržiavať konkrétny režim.⁸

Taktiež, mnohé dokumenty medzinárodného charakteru vyzývali práve na využitie alternatívnych trestov v krajinách, ako napríklad rezolúcia OSN č. 6 o alternatívnych opatreniach v trestných veciach, rezolúcia OSN č. 16 o znížení počtu väzňov, o alternatívach

⁴ ZÁHORA, J. Európske štandardy pre monitorovanie osôb v trestnom konaní. In *Trestněprávní revue*. 2014, roč. 13, č. 11-12, s. 255.

⁵ STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia*. Praha : Leges, 2015, s. 290.

⁶ LENGYELOVÁ, J. Elektronický monitoring a perspektívy jeho využitia v (ne)trestnej oblasti v Slovenskej republike. In *Trestní právo*. 2014, roč. 18, č. 1, s. 23.

⁷ Dostupné na internete

<<https://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Naseprojekty/Elektronicke.sluzby.monitoringu/Uvod.aspx>[cit.2018-11-12].

⁸ Dostupné na internete <http://www.tvnoviny.sk/domace/1782338_taketo-naramky-coskoro-uvide-na-ulici> [cit. 2018-12-15].

trestu odňatia slobody a o spoločenskej reintegrácii páchatel'ov.⁹ Preto aj napriek zavedeniu trestu domáceho väzenia do systému trestov nebolo možné tento inštitút často využívať a tak sa dospelo k prijatiu zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami, ktorý mal práve tento problém vyriešiť a vytvoriť reálne podmienky pre zavedenie elektronického monitoringu osôb.¹⁰

Pri tvorbe a realizácii zákona sa vychádzalo z Odporúčania Výboru ministrov o elektronickom monitorovaní z dňa 19. februára 2014, účelom ktorého bolo stanovenie a definovanie základných zásad pre výkon elektronického monitorovania v rámci trestného konania.

Medzi základné zásady pre elektronický monitoring v trestnom konaní zahrňujeme:

- *Zákonnosť* hovorí o používaní monitoringu, ktorý je upravený zákonom, jeho typoch a trvaní a taktiež aj o jednotlivých formách v rámci trestného konania.
- *Zabránenie „Net-widening efektu“*, v rámci neho sa v prípravnom konaní nemá rozširovať monitorovanie na osoby, na ktoré sa to nevyhnutne nevyžaduje.
- *Výkon monitorovania osôb formou, ktorá obmedzuje základné práva a slobody len v nevyhnutnej miere*, t. j. nie vo väčšom rozsahu ako je uvedené v rozhodnutí.
- *Zákaz diskriminácie* na základe farby, pohlavia, národnosti, rasy, jazyka, náboženstva, vlastníctva a podobne.
- *Súdna preskúmateľnosť*, v zmysle ktorej musí byť každé rozhodnutie o uložení či zrušení elektronického monitoringu ukladané súdom alebo preskúmateľné súdom.
- *Proporcionálnosť* znamená, že formy elektronického monitorovania by mali byť primerané podmienkam trvania a zásahom vo vzťahu k danému trestnému činu.
- *Samostatné používanie elektronického monitorovania v obmedzenom rozsahu* len z dôvodu prevencie kriminality a zabezpečenia dohľadu počas určitého obdobia jeho výkonu.
- *Ochrana záujmov rodiny* a to tak, že pri vymeraní typu, doby a podoby monitorovania sa má brať do úvahy aj jeho dopad na záujmy a práva rodinných príslušníkov a tretích strán v mieste zdržiavania páchatel'a.
- *Zodpovednosť štátu* za dodržiavanie etického a odborného štandardu.

⁹ Bližšie pozri: ELIAS, E. Trest domáceho väzenia ako alternatíva výkonu trestu odňatia slobody s poukázaním na z. č. 78/2015 Z. z. In *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii*, roč. 21. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2017, s. 10.

¹⁰ KLÁTIK, J. – HRUŠKA, R. – ŽUFFA, M. Elektronické náramky pre odsúdených páchatel'ov. In *Sekcia verejného práva. Zborník z II. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické zámocké dni práva*. Banská Bystrica : Belianum, 2017, s. 75.

- *Transparentnosť*, v zmysle ktorej majú verejné orgány zabezpečiť transparentné zverejnenie podstatných poznatkov verejnosti.
- *Primeranosť úhrady nákladov* v prípade povinnosti obvineného podieľať sa na nich a to pri výške poplatku primeraného finančnej situácii monitorovanej osoby.
- *Nezávislá kontrola*, ktorej obsahom je existencia štátnej inšpekcie a účinné postupy pre nezávislé a nestranné kontroly agentúr zodpovedných za monitoring, ktoré sú v súlade s právnym poriadkom štátu.¹¹

Príprava návrhu zákona bola v kompetencii medzirezortného pracovného kolektívu zastúpeného ústrednými orgánmi štátnej správy, súdmi, prokuratúrou, Zborom väzenskej a justičnej stráže a akademickou obcou.¹²

Pri tvorbe právnej úpravy boli vzorom právne poriadky štátov, ktoré využívajú rovnaký alebo podobný systém a v tejto súvislosti Ministerstvo spravodlivosti SR nadviazalo účinnú a efektívnu medzinárodnú spoluprácu práve s Ministerstvom spravodlivosti a s Úradom probačnej a mediačnej služby Českej republiky, ktorých vedomosti a prax boli vzácnym príspevkom pri tvorení slovenskej právnej úpravy.¹³

Zákon bol vyhotovený na podklade programového vyhlásenia, plánu legislatívnych úloh vlády na rok 2014 a uznesenia vlády č. 453/2014. Platnosť nadobudol dňa 17. apríla 2015 a účinnosť dňa 1. januára 2016, čím tiež došlo k novelizácii tak Trestného zákona ako aj Trestného poriadku.¹⁴

Ciele, ktoré sa mali navrhovanou právnou úpravou dosiahnuť možno zosumarizovať nasledovne:

- zvýšenie dôvery v alternatívy k trestu odňatia slobody,
- zvýšenie bezpečnosti občanov Slovenskej republiky prostredníctvom zavedenia elektronických služieb,
- zníženie recidívy a zlepšená spoločenská inklúzia odsúdených,
- efektívnejšia práca probačných a mediačných úradníkov,
- minimalizovanie nákladov na výkon trestu,

¹¹ ZÁHORA, J. Európske štandardy pre monitorovanie osôb v trestnom konaní. In *Trestněprávní revue*. 2014, roč. 13, č. 11-12, s. 257-258.

¹² Dôvodová správa k zákonu č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹³ STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia*. Praha : Leges, 2015, s. 293.

¹⁴ KLÁTIK, J. – HRUŠKA, R. – ŽUFFA, M. Elektronické náramky pre odsúdených páchatel'ov. In *Sekcia verejného práva. Zborník z II. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické zámocké dni práva*. Banská Bystrica : Belianum, 2017, s. 76-78.

- ochrana pred domácim násilím.¹⁵

Možnosť nastoliť kontrolu technickými prostriedkami zakotvila navrhovaná úprava do kompetencií súdu alebo prokurátory a jej výkon zaistí probačný a mediačný úradník v súčinnosti s operačným strediskom. Ministerstvo spravodlivosti sa bude starať o činnosť tohto strediska a rovnako bude spravovať používané technické prostriedky. V tomto súvisi je dôležité vnímať túto kontrolu technickými prostriedkami ako nástroj kontroly výkonu zákonom ustanoveného rozhodnutia, ktorým sa ukladá trest, obmedzenie, povinnosť či sa nariaďuje predbežné opatrenie a nie ako sankčný mechanizmus, nakoľko sa aj kontrolovaná osoba podieľa na úhrade nákladov vzniknutých v súvislosti s prevádzkou týchto zariadení.¹⁶

Z hľadiska obsahovo formálnej úpravy sa zákon vo svojom prvom článku člení na štyri časti, pričom prvá časť zahŕňa vymedzenie objektu úpravy a hlavných pojmov, druhá časť opisuje technické prostriedky a podmienky, ktoré je nutné splniť aby bolo možné ich použitie, tretia časť predstavuje kontrolu technickými prostriedkami a štvrtou časťou sú spoločné ustanovenia.¹⁷

Špecifikum zákona sa prejavuje aj v jeho charaktere, v zmysle ktorého k jeho aplikácii môže dôjsť len v situácii, ak prokurátor alebo súd vydá rozhodnutie s účinkom v podobe povinnosti alebo možnosti použitia tejto kontroly technickými prostriedkami a zároveň ak táto bude nariadená, výnimkou je však prípad kontroly povinnej zo zákona.¹⁸

Ustanovenia tohto zákona definujú viacero významných pojmov, ktoré sa týkajú elektronického monitorovania. Ide predovšetkým o pojmy ako „*kontrolovaná osoba*“, ktorou je fyzická osoba majúca povinnosť podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami na základe rozhodnutia. „*Chránená osoba*“ je tiež fyzickou osobou, ku ktorej má uvedená osoba, ktorá sa kontroluje uložený zákaz priblížiť sa na určitú vzdialenosť a to na základe rozhodnutia. „*Technický prostriedok*“ predstavuje zariadenie alebo ich komplex, ktorý umožňuje vykonanie kontroly výkonu rozhodnutí za podmienok, ktoré stanovuje zákon a súčasne ich aj v § 3 vymedzuje. „*Operačným strediskom*“ je určené pracovisko, ktoré vykonáva a zabezpečuje neustály chod a obsluhu centrálného monitorovacieho systému. Taktiež spravuje neprestajný dozor nad riadnou činnosťou technických prostriedkov. „*Centrálny monitorovací systém*“ zákon definuje ako informačný systém, ktorý

¹⁵ Dôvodová správa k zákonu č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁶ STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia*. Praha : Leges, 2015, s. 294.

¹⁷ Dostupné na internete <http://www.ja-sr.sk/files/Elektronicky_system_monitoringu_osob_ESMO.pdf> [cit. 2018-12-15].

¹⁸ Dôvodová správa k zákonu č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

zaregistrovaním bezpečnostných a prevádzkových incidentov monitoruje priebeh kontroly a komunikuje s jednotlivými technickými prostriedkami. „Bezpečnostný incident“ upozorňuje na narušenie povinností, zákazov či obmedzení vychádzajúcich z ukladaného rozhodnutia. Naproti nemu stojí „prevádzkový incident“, ktorý na rozdiel od bezpečnostného nespočíva v porušení podmienok výkonu rozhodnutia, ale napríklad vo vybití bateriek zariadenia alebo v nejakej inej poruche.¹⁹

Využitie elektronického monitorovania prichádza do úvahy pri samotnom súdnom rozhodovaní o vine, ako súčasť alternatívneho trestu voči trestu odňatia slobody a ako súčasť probačného dohľadu po prepustení odsúdeného.

Zmysel zákona spočíva v úprave detailného postupu zapojených subjektov pri kontrolovaní výkonu rozhodnutí technickými prostriedkami a to v nadväznosti na právnu úpravu obsiahnutú v Trestnom poriadku, Trestnom zákone a v Civilnom sporovom poriadku, ktoré určité druhy rozhodnutí, ktorých kontrolu bude možné sledovať ustanovujú.

Nariadenie výkonu kontroly bude teda prichádzať do úvahy pri rozhodnutiach, ktorým sa ukladá:

- trest domáceho väzenia, alebo ktorým sa premieňa trest odňatia slobody na trest domáceho väzenia,
- trest zákazu pobytu,
- trest zákazu účasti na verejných podujatiach,
- ochranný dohľad a súčasne boli uložené primerané povinnosti a obmedzenia, ktorých povaha kontrolu pripúšťa,
- probačný dohľad pri podmienčnom odklade výkonu trestu odňatia slobody a súčasne boli uložené primerané povinnosti a obmedzenia, ktorých povaha kontrolu pripúšťa,
- probačný dohľad pri podmienčnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody a súčasne boli uložené primerané povinnosti a obmedzenia, ktorých povaha kontrolu pripúšťa,
- rozhodnutie, ktorým sa podmienčne zastavuje trestné stíhanie a súčasne boli uložené povinnosti a obmedzenia, ktorých povaha kontrolu pripúšťa,
- neodkladné opatrenie podľa § 325 ods. 3 Civilného sporového poriadku.²⁰

S elektronickým monitoringom úzko súvisí pilotný projekt „Elektronický systém monitorovania osôb“ – ESMO, ktorému tento zákon vytvára legislatívne podmienky pre

¹⁹ § 2 z. č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²⁰ KLÁTIK, J. – HRUŠKA, R. – ŽUFFA, M. Elektronické náramky pre odsúdených páchatel'ov. In *Sekcia verejného práva. Zborník z II. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické zámocké dni práva*. Banská Bystrica : Belianum, 2017, s. 78-80.

úspešné realizovanie a s uskutočnením ktorého prispelo Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky k zavedeniu plne fungujúceho systému kontroly technickými prostriedkami a tiež k podpore využívania odklonov a alternatív k trestu odňatia slobody a tým k napĺňaniu pôvodných ideí trestných rekodifikácií.²¹

Národný projekt ESMO

Spustenie pilotného projektu Elektronického systému monitorovania obvinených a odsúdených osôb - ESMO spolufinancovala Európska únia z peňažných prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja cez Operačný program Informatizácii spoločnosti a jeho uvedenie do plynulého chodu nastalo 1. januára 2016. Hlavný dôvod realizácie spočíval v záväzku rezortu spravodlivosti uvedenom v Programovom vyhlásení vlády Slovenskej republiky 2012 – 2016, v rámci ktorého malo ministerstvo upriamiť pozornosť na prevenciu páchania trestnej činnosti a na možnosti ukladania alternatív k trestu odňatia slobody. Následnými diskusiami JUDr. Tomáša Borca, vtedajšieho ministra spravodlivosti SR, a to najmä v rámci Európskej komisie, sa prvotný úmysel použitia monitoringu rozšíril aj na civilnú oblasť. Nastavenie projektu vyplýva hlavne z dlhodobej praxe ostatných štátov, ktoré používajú elektronický monitoring. Využívať sa bude jedna z najmodernejších otestovaných technológií, čo predpokladá projekt podľa nastavených kritérií.²²

Pre vydarené zavedenie projektu bolo nutné dosiahnuť uvedené zámery:

- utvoriť novú legislatívnu úpravu, ktorá sa bude vzťahovať na praktickú aplikáciu elektronického monitorovania osôb,
- zriadiť kontrolný orgán, centrálu a dispečing elektronického monitoringu, taktiež aj s centrálnym úložiskom údajov o osobách, ktoré sa monitorujú s náležitou HW vybavenosťou, sieťovou infraštruktúrou a back-up centrom,
- vytvoriť integrovaný informačný systém, ktorý zefektívni mediačným a probačným úradníkom robotu,
- zaviesť elektronický monitoring v trestnej i civilnej oblasti.²³

Projekt je podľa JUDr. Borca príkladom efektívneho využívania eurofondov, pomocou ktorých vláda Slovenskej republiky prispeje k vyriešeniu problémov či už v oblasti

²¹ STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia*. Praha : Leges, 2015, s. 290.

²² VROBELOVÁ, L. Elektronický systém monitorovania osôb (ESMO) – zavádzanie moderných metód do slovenského väzenstva. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha : Leges, 2014, s. 310.

²³ Dostupné na internete <<http://www.projustice.sk/trestne-pravo/elektronicky-system-monitoringu-osob>> [cit. 2018-12-19].

infraštruktúry, zamestnanosti mladej generácie alebo v oblasti väzenstva a bezpečnosti občanov. Jedná sa o jeden z najvýznamnejších projektov v histórii slovenského väzenstva počas predchádzajúcich 45 rokov.²⁴

Implementáciou projektu ESMO, ktorá sa začala vo februári 2014, sa zaviedol moderný, účinný a scelený informačný systém, ktorý poskytuje služby v elektronickej sfére súvisiace s elektronickým monitoringom slúžiace samosprávam, podnikateľom a v neposlednom rade občanom.²⁵ Časový harmonogram ďalej pozostával z testovacej fázy, ktorá bola spustená koncom mája 2015 a realizovanie pilotnej prevádzky začalo už 1. júla 2015. Projekt sa ukončil a odovzdal do riadnej prevádzky 30. septembra 2015.²⁶

Medzi legislatívne výstupy pilotného projektu elektronického systému monitorovania osôb zaradujeme:

- zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- novelizácie súvisiacich predpisov a to Trestného zákona, Trestného poriadku, Civilného sporového poriadku, zákona o súdnych úradníkoch, o probačných a mediačných úradníkoch, o výkone trestu odňatia slobody a zákona o výkone väzby,
- vyhláška č. 178/2015 Z. z. o materiálno-technických podmienkach použitia technických prostriedkov,
- vyhláška č. 225/2015 Z. z., ktorou sa ustanovuje suma náhrady nákladov výkonu kontroly technickými prostriedkami.²⁷

Význam a hlavné ciele elektronického monitoringu

Elektronický monitoring v podmienkach Slovenskej republiky ako nová inovatívna služba môže umožniť pružnejšie ukladanie alternatívnych trestov ako je domáce väzenie, sledovanie dodržiavania zákazu priblíženia sa k druhej osobe a k určitému územiu a taktiež aj sledovanie konzumácie nápojov s obsahom alkoholu, omamných látok. E-služby majú potenciál pokryť oblasť domáceho násillia a drobných krádeží, obťažovania a susedského správania, ktoré je neprispôsobivé.

²⁴ Dostupné na internete <<http://www.parlamentnykurier.sk/kur228a229-14/56.pdf>> [cit. 2018-12-19].

²⁵ KLÁTIK, J. – HRUŠKA, R. – ŽUFFA, M. Elektronické náramky pre odsúdených páchatel'ov. In *Sekcia verejného práva. Zborník z II. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické zámocké dni práva*. Banská Bystrica : Belianum, 2017, s. 78.

²⁶ Dostupné na internete <<http://justice.gov.sk/Dokumenty/ESMO/ESMObrozura.pdf>> [cit. 2018-12-19].

²⁷ Dostupné na internete <<http://www.projjustice.sk/trestne-pravo/elektronicky-system-monitorovania-osob>> [cit. 2018-12-19].

Reálny potenciál tohto inštitútu sa využije naplno zverejňovaním služieb v elektronickej podobe, ktoré dajú občanom možnosť oznámiť porušenie zákona, zavedením aktívnych služieb, ktoré upozorňujú pred prítomnosťou páchatel'a, ako prevencia trestnej činnosti týkajúca sa násilia a majetku a v neposlednom rade realizovaním samotného elektronického monitoringu na odsúdené osoby, ktoré využívajú alternatívne formy trestania.²⁸

Z vecného hľadiska sú príčinou na realizovanie projektu ESMO tri základné problémy, a to:

- v oblasti bezpečnosti obyvateľov skoro úplné absentovanie elektronických služieb,
- alternatívne tresty boli ukladané vo veľmi nízkej miere,
- existencia nedostatočných ubytovacích miest vo väzniciach na území Slovenskej republiky.

Primárny cieľ projektu pozostáva v zavedení elektronických služieb, ktoré majú súvis s elektronickým monitoringom a tiež vo vytvorení integrovaného informačného systému pre väčšiu efektívnosť v práci mediačných a probačných úradníkov.²⁹

Okrem uvedeného základného cieľa boli vymedzené aj štyri špecifické ciele:

- zaviesť elektronické služby ministerstva spravodlivosti, ktoré budú plnohodnotne a plne sofistikovane slúžiť na účel bezpečnosti občanom,
- vybudovať mediačnej a probačnej službe integrovaný informačný systém, ktorý dovoľí jej zamestnancom vykonávať efektívne prácu so spravovanými agendami, zákonom nariadeným monitoringom občanov, prácu s informáciami a ich výmenu s inými orgánmi, ktoré medzi sebou spolupracujú a to s orgánmi činnými v trestnom konaní, súdmi, Zborom väzenskej a justičnej stráže,
- zverejňovať elektronické služby, ktoré slúžia na zvýšenie bezpečia občanov,
- zaviesť elektronický monitoring na zákonom stanovené účely pri ukladaní alternatív k trestu odňatia slobody alebo primerané obmedzenia a povinnosti či predbežné opatrenia pre začiatočnú účelovú skupinu dve tisíc osôb ročne a to s možnosťou rozšíriť tento počet.

Aké boli skutočné náklady realizácie národného projektu ESMO?

Realizácia pilotného projektu prebehla v rámci OPIS priority osi Elektronizácia verejnej správy a rozvoja elektronických služieb a jeho hlavný dokument predstavovala Zmluva o poskytnutí nenávratného finančného príspevku, ktorá sa uzatvorila 29. novembra

²⁸ Dostupné na internete

<<https://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Naseprojekty/Elektronicke.sluzby.monitoringu/Uvod.aspx> [cit.2018-12-20].

²⁹ Dostupné na internete <<http://justice.gov.sk/Dokumenty/ESMO/ESMObrozura.pdf>> [cit. 2018-12-19].

2013. Jediným vhodným kandidátom, s ohľadom na zákonnú pôsobnosť vo sfére väzenia, súdnej moci a taktiež aj mediácie a probácie bolo Ministerstvo spravodlivosti SR.

Výsledkom vykonaného verejného obstarávania v apríli 2014 bola zmluva o poskytovaní komplexných služieb k ESMO, uzavretá medzi ministerstvom spravodlivosti a spoločnosťou ICZ Slovakia, a. s., ktorá sa stala dodávateľom technického riešenia projektu. Z Európskeho fondu regionálneho rozvoja sa spolufinancovalo technické riešenie zavedenia elektronického monitoringu. Štátny rozpočet hradí náklady aspoň počas piatich rokov v súvislosti s trvalou udržateľnosťou projektu, ktorou je prevádzku systému a vlastné financie na servisné zásahy.

Maximálne náklady, ktoré vychádzali zo štúdie uskutočniteľnosti predstavovali bezmála sumu 26 945 900,00 €, čo znamenalo kalkuláciu na rok pre 2000 náramkov.³⁰ Oprávnené náklady projektu sa vyšplhali na výšku 26 896 257,00 €. Okrem nich sa čerpali aj výdavky z rozpočtu kapitoly Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky a to na softvérové licencie a hardvér v sume 358 800,00 €. Celková suma výdavkov tak predstavovala navýšenie na 27 255 057,00 €. Zmluvou o poskytovaní servisných služieb sa zabezpečila udržateľnosť projektu a to aspoň na dobu trvania piatich rokov v podobe paušálne stanovenej mesačnej platby a to v maximálnej ročnej sume 3 860 000, 00 €.

Ministerstvo spravodlivosti SR tiež platilo v rámci mesačného paušálu pevne stanovený poplatok za služby prevádzkovej podpory a údržby a to za počet servisných výjazdov, ktorý sa dohodol v počte 300 výjazdov za rok.

Dodatkom k uvedenej zmluve sa cena znížila o 210 306,00 € v roku 2016 a v nasledujúcich ročných obdobiach skoro o 750 000,00 € ročne a to z dôvodu nízkeho počtu využívania technických prostriedkov, čo sa v prvých rokoch realizácie tohto projektu dalo predpokladať.³¹

Záver

V príspevku sa autor zamerával na problematiku elektronického systému monitorovania osôb, ktorá je v súčasnosti na území Slovenskej republiky pertraktovanou témou, nakoľko ide o novozavedený inštitút a je potrebné mu venovať dostatočnú pozornosť.

Postoj štátu k ukladaniu trestu odňatia slobody sa začal uberať aj iným smerom ako tradičným, a to z dôvodov preplnenia väzníc, vysokých nákladov spojených s prevádzkou

³⁰ Dostupné na internete <<http://www.nku.gov.sko/documents/10157/265201/96037-145052-57.pdf>> [cit. 2018-12-15].

³¹ Dostupné na internete <<http://www.najpravo.sk/clanky/namiesto-dvoch-tisic-odsudenych-dostali-elektronicke-naramky-len-dvadsiat-piat.html?print=1>> [cit. 2018-12-15].

väzenského systému, zaťažnosti súdov, vysokej recidívy, neúčinnosti resocializačných programov v rámci výkonu trestu či rastu kriminality. Trest odňatia slobody preto stráca svoj charakter univerzálnosti a prestáva byť chápaný ako najúčinnější forma potrestania a do popredia nastupuje alternatívne riešenie menej závažnej trestnej činnosti ako hlavná metóda práce s odsúdeným.

Vplyvom restoratívnej justície došlo k rozšíreniu trestov v našom právnom poriadku o ďalšie dva druhy, a to trestu povinnej práce a trestu domáceho väzenia a k zavedeniu inštitútu kontroly technickými prostriedkami. V tejto súvislosti sa s výkonom dohľadu práve nad domácim väzením narazilo na prvé polemiky o potrebe tzv. elektronických náramkov, nakoľko jeho aplikácia nebola možná, keďže sme technickými prostriedkami nedisponovali. V súčasnosti sa počet druhov trestov ustálil na čísle dvanásť, čo bolo spôsobené prijatím zákona č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí, ktorý do Trestného zákona zakotvil trest zákazu účasti na verejných podujatiach.

V predkladanom príspevku preto autor venoval pozornosť prijatiu osobitného zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a spusteniu pilotného projektu ESMO do ostrej prevádzky, ktorému tento zákon vytvára legislatívne podmienky pre úspešné realizovanie v praxi, a práve týmito sa dospelo k zavedeniu plne fungujúceho systému kontroly technickými prostriedkami.

Dôležitú časť predstavovala aplikácia inštitútu elektronického monitorovania v praxi, v rámci ktorej sa využívajú technické prostriedky na jednotlivé typy monitoringu, a to aj v ich rôznej kombinácii.³² Za účelom úspešného implementovania tohto projektu obstaralo Ministerstvo financií SR systém, ktorý umožňuje monitorovať 2000 osôb a v rámci neho boli nakúpené zariadenia na monitoring cez GPS signál, elektronické náramky, zariadenia na telefonický monitoring a pre probačných úradníkov, čo je ale vzhľadom na naše právne prostredie po reálnom a kritickom zhodnotení nedosiahnuteľné.³³

Preto po už vyše troch rokoch fungovania elektronického systému monitoringu osôb možno zhodnotiť tento inštitút ako nedostatočne využitý vzhľadom na potenciál, ktorý v sebe skrýva. Pozitívna je však snaha ministerstva spravodlivosti, ktoré rieši využívanie technických prostriedkov v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, kde pri 270 odsúdených prebiehalo

³² Bližšie pozri: KELEMEN, M. – KLÁTIK, J. – MENCEROVÁ, I. et al. Electronic monitoring of persons – its implementation, use and types in the application practice. In *Electronic monitoring of persons – effects and possibilities*. San Antonio, Texas, USA : FedEx Print & Ship Center. 2018, p. 20-32.

³³ Bližšie pozri: ELIAS, E. Zavedenie a využívanie elektronického monitoringu osôb v praxi. In *Banskobystrické Zámocké dni práva, sekcia verejného práva pod názvom „Efektivita preventívnej, represívnej a reparačnej funkcie sankcií vo verejnom práve a ich vzájomná synergia, Zborník z III. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Belianum, 2018, s. 116-117.

stráženie na pracoviskách a v súčasnosti sa zavádza projekt na kontrolu odsúdených, ktorí dostanú mimoriadne voľno a môžu opustiť ústav na výkon trestu odňatia slobody za odmenu.

V záverečnej správe o kontrole implementácie a využívania Elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených osôb vydannej Najvyšším kontrolným úradom Slovenskej republiky sú okrem iného uvedené odporúčania pre Ministerstvo spravodlivosti SR, ktoré by malo pre zvýšenie intenzity využívania elektronického monitoringu na území Slovenskej republiky prijať.

Aj napriek tomu, že sa systém elektronických náramkov v súčasnosti nepoužíva v očakávanej miere, pre slovenské zákonodarstvo predstavuje nepochybne prínos. Počas prvých piatich rokov však nie je možné reálne očakávať, že sa vďaka nemu vyriešia problémy týkajúce sa nedostatočných kapacít v ústavoch výkonu trestu odňatia slobody či neefektívnosť a slabé využívanie alternatívnych trestov. To je možné dosiahnuť len s úsilím zvyšovania miery využívania systému elektronického monitorovania a súčasne pokračujúcej osvety medzi kompetentnými orgánmi a informovaní odbornej či laickej verejnosti o tomto, v našich podmienkach pomerne mladom inštitúte.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ELIAS, E. 2018. Zavedenie a využívanie elektronického monitoringu osôb v praxi. In *Banskobystrické Zámocké dni práva, sekcia verejného práva pod názvom „Efektivita preventívnej, represívnej a reparačnej funkcie sankcií vo verejnom práve a ich vzájomná synergia, Zborník z III. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Belianum, 2018, ISBN 978-80-557-1404-2. s. 116-117.

ELIAS, E. 2017. Trest domáceho väzenia ako alternatíva výkonu trestu odňatia slobody s poukázaním na z. č. 78/2015 Z. z. In *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii*, roč. 21. Banská Bystrica : Belianum, 2017, ISBN 978-80-557-1232-1. s. 6-13.

KELEMEN, M. – KLÁTIK, J. – MENCEROVÁ, I. et al. 2018. Electronic monitoring of persons – its implementation, use and types in the application practice. In *Electronic monitoring of persons – effects and possibilities*. San Antonio, Texas, USA : FedEx Print & Ship Center. 2018, 174 pages. ISBN 978-0-692-10738-6.

KLÁTIK, J. – HRUŠKA, R. – ŽUFFA, M. 2017. Elektronické náramky pre odsúdených páchatel'ov. In *Sekcia verejného práva. Zborník z II. ročníka medzinárodnej vedeckej*

konferencie Banskobystrické dni práva. Banská Bystrica : Belianum, 2017, ISBN 97880-557-1285-7, s. 73-88.

KLÁTIK, J. a kol. 2018. *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Plzeň : Aleš Čenek, s. r. o., 2018, 449 s. ISBN 978-80-7380-725-2.

LENGYELOVÁ, J. 2014. Elektronický monitoring a perspektívy jeho využitia v (ne)trestnej oblasti v Slovenskej republike. In *Trestní právo*. ISSN 1211-2860, 2014, roč. 18, č. 1, s. 23-32.

MADLIAK, J. a kol. 2015. *Trestné právo hmotné 1. Všeobecná časť*. Banská Bystrica : Belianum, 2015, 458 s. ISBN 978-80-557-0800-3.

STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M. 2015. *Restoratívna justícia*. Praha : Leges, 2015, 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.

VROBELOVÁ, Ľ. 2014. Elektronický systém monitoringu osôb (ESMO) – zavádzanie moderných metód do slovenského väznenstva. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha : Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-034-5, s. 309-317.

ZÁHORA, J. 2014. Európske štandardy pre monitorovanie osôb v trestnom konaní. In *Trestněprávní revue*. ISSN 1213-5313, 2014, roč. 13, č. 11-12, s. 255-262.

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 549/2003 Z. z. o súdnych úradníkoch.

Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Vyhláška č. 178/2015 Z. z. Ministerstva spravodlivosti SR z 27. júla 2015 o materiálo-technických podmienkach použitia technických prostriedkov.

Dôvodová správa k zákonu č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

<http://www.crz.gov.sk>

<https://www.esmo.gov.sk>

<http://www.europskaunia.sk>

<http://www.ja-sr.sk>

<https://www.justice.gov.sk>

<http://www.najpravo.sk>

<https://www.nku.gov.sk>

<http://www.parlamentnykurier.sk>

<https://www.pmscr.cz>

<http://www.projustice.sk>

<http://www.vjhr.sk>

<http://www.zvjs.sk>

TREST DOMÁCEHO VÄZENIA S VYUŽITÍM ELEKTRONICKÉHO MONITORINGU

DOMESTIC PRISON PENALTY WITH USE ELECTRONIC MONITORING

Martin Orviský,¹ Zoltán Valentovič²

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá analýzou trestu domáceho väzenia. Analyzuje podmienky ukladania trestu domáceho väzenia stanovené Trestným zákonom a uvádza návrhy de lege ferenda pre novelizáciu Trestného zákona za účelom zvýšenia ukladania trestu domáceho väzenia zo strany súdov. Príspevok analyzuje aj dostupnú judikatúru okresných a krajských súdov so zameraním na dôvody, prečo súdy odmietajú ukladať trest domáceho väzenia a dôvody, pre ktoré súdy naopak k uloženiu trestu domáceho väzenia pristupujú.

Kľúčové slová

Trest domáceho väzenia. Elektronický monitoring. Recidíva.

Abstract

The paper deals with the analysis of the domestic prison penalty. It analyzes the conditions for the imposition of a domestic prison penalty set out in the Criminal Code and makes proposals de lege ferenda for the amendment of the Criminal Code in order to increase the imposition of a domestic prison penalty by the courts. The paper analyzes the available case law of district and county courts, focusing on why courts refuse to impose domestic custodial sentences, and the reasons for which the courts have access to the imposition of a domestic jail sentence.

Keywords

Domestic prison sentence. Electronic monitoring. Relapse.

Úvod

Trestné právo je ovládané zásadou, podľa ktorej žiadny trestný čin nemôže zostať bez zákonného trestu (nullum crimen sine poena legali). Avšak v tejto súvislosti je potrebné dodať, že táto zásada vyjadruje myšlienku neodvratiteľnosti trestného postihu v prípade spáchania trestného činu, ktorý má byť primeraný spáchanému trestnému činu (teda účelom

¹ Mgr. Martin Orviský, PhD. – advokátsky koncipient v advokátskej kancelárii Landl and CO.,

² JUDr. Zoltán Valentovič, PhD. – výskumný pracovník na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

trestného práva nie je exeplárne prísny trestom potrestať páchatel'a).³ Ostatne ako Ústavný súd SR tak aj Ústavný súd ČR vo svojej judikatúre opakovane uvádzajú, že v rámci trestného práva je nutné aplikovať zásadu „ultima ratio“ teda využívať prostriedky trestného práva ako poslednú možnosť nápravy. Ústavný súd ČR vo svojich rozhodnutiach ďalej spresnil, že súčasťou zásady „ultima ratio“ je aj požiadavka „*aby obmedzenia základných práv jednotlivcov v dôsledku trestných sankcií boli proporcionálne a súladné s účelom trestného práva.*“⁴ Súčasné chápanie účelu trestu v moderných trestnoprávných systémoch sa už odklonilo od tzv. absolútnej teórie trestania zastávanej napr. Imanuelom Kantom, podľa ktorej nutnosť trestať zločin (resp. akýkoľvek trestný čin) je daná už faktom jeho spáchania (fiat iustitia, pereat mundus - spravodlivosť musí zvíťaziť aj keby mal zahnúť svet). Táto teória už v súčasnosti nezodpovedá terajšiemu chápaniu zmyslu trestného práva a účelu trestania, kedy moderné trestnoprávne systémy už zohľadňujú následky, ktoré by mohli byť vyvolané aplikáciou trestnoprávnej normy (napr. na rodinu páchatel'a a pod.) a pre tieto prípady, kedy presadenie trestnej normy by mohlo spôsobiť viac škody ako úžitku, pripúšťajú, za presne stanovených podmienok niektoré výnimky zo všeobecných pravidiel oficiality a legality.⁵ Podobne Ústavný súd SR v jednom zo svojich náleзов čo sa týka účelu trestu uvádza, že „*obsahom vykonávaného trestu je určitá ujma na inak chránených základných právach a slobodách páchatel'a (napr. na osobnej slobode, na majetku, na cti a pod.). Ujma nie je cieľom trestu, je iba nevyhnutným prostriedkom na dosiahnutie účelu trestu. V trestnom zákonodarstve právneho štátu nie je trest sám o sebe účelom, nepredstavuje odplatu za spáchaný trestný čin. Toto ponímanie trestu sa líši od absolútnych teórií trestu vychádzajúcich zo zásady „punitur, quia peccatum est“, teda „trestá sa, pretože bolo spáchané zlo“. Naopak, relatívne teórie trestu spájali s jeho ukladaním určité pre spoločnosť užitočné ciele („punitur, ne peccetur“, teda „trestá sa, aby nebolo páchané zlo“). Zmiešané teórie trestu usilovali o spojenie odplatnej i účelovej funkcie trestu. Na tomto mieste je zároveň potrebné zdôrazniť, že ani absolútne teórie nepočítali s ukladaním neprimeraných trestov. Napriek niekedy drastickej povahe použitých trestnoprávných prostriedkov totiž v zmysle zásady „oko za oko, zub za zub“ ráтали so spôsobením rovnakej ujmy páchatel'ovi. Požiadavka primeranosti trestu je obsiahnutá i v myšlienke predstaviteľa absolútnej teórie trestu G. W. F. Hegla, podľa ktorého bezprávie je negáciou práva, a trest je teda negáciou tejto negácie. Hegel poukazuje na skutočnosť, že páchatel'a môže so spravodlivosťou, a teda*

³ Pozri Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 11.06.2018 sp. zn. II. ÚS 1152/17

⁴ Pozri napr. Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 10.02.2011 sp. zn. III. ÚS 2523/10 bod 33. Až 35.

⁵ Pozri napr. Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 10.02.2011 sp. zn. III. ÚS 2523/10 bod 33. Až 35.

aj so spoločnosťou, zmieriť len spravodlivý trest. Trest sa musí rovnať spôsobenému bezpráviu. Z uvedeného vyplýva, že v prípade, ak bude trest, resp. odplata obsiahnutá v treste, prísnejšia ako bezprávie spôsobené trestným činom, nedôjde len k negácii tohto bezprávia, ale zároveň uloženým trestom vznikne nové bezprávie – bezprávie voči neprimerane potrestanému páchatel'ovi trestného činu. Neprimeraný trest je teda negáciou práva, ktorá sa svojou podstatou (negovaním práva) ničím nelíši od trestného činu, pričom páchatel', ktorému toto bezprávie spôsobil štát, nebude mať možnosť dosiahnuť negáciu štátom spôsobenej negácie práva, keďže monopol na trestanie má v rukách štát.“⁶ Všetky tieto myšlienky ohľadne účelu trestu a primeranosti trestu sa prejavujú aj v našom právnom poriadku, a to najmä v prípade ukladania alternatívnych trestov a teda aj používania elektronického monitoringu obvinených a odsúdených.

V súlade so zámerom zákonodarcu podporiť vyššie uvedenú zásadu humánosti pri ukladaní trestov a reagovať tak na medzinárodné dokumenty apelujúce na využívanie alternatívnych trestov (ako je napr. rezolúcia OSN č. 6 o alternatívnych opatreniach v trestných veciach alebo rezolúcia OSN č. 16 o znížení počtu väzňov, o alternatívach trestu odňatia slobody a o spoločenskej reitegrácii páchatel'ov ale aj právne akty Európskej únie v oblasti ukladania trestu domáceho väzenia s využívaním elektronického monitoringu) bol v právnom poriadku SR prijatý zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami na dostatočné zabezpečenie kontroly odsúdených počas výkonu trestu domáceho väzenia. Náklady na zavedenie projektu kontroly výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami boli cca. 27 miliónov EUR (poskytnutých najmä z fondov EÚ) a cieľom spustenia tohto projektu bolo okrem zníženia nákladov na odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody a zníženia preplnenosti ústavov na výkon trestu odňatia slobody, najmä dopomôcť k nádejnejšej resocializačnej prognóze odsúdeného, ktorý aj po nástupe na tento druh (alternatívneho) trestu zostáva začlenený v kruhu rodiny, pracuje, neprichádza o prácu, o príjem, môže si plniť svoje záväzky, zostávajú mu zachované citové, sociálne a ekonomické väzby a zároveň sa takouto alternatívou predchádza nežiadúcej adaptácii odsúdeného na väzenský život (páchatel' nepreberia kriminálne správanie od iných odsúdených a rovnako nepreberie spoločensky nežiadúce správanie a protispoločenské názory). Jednou z možností ako uvedené ciele dosiahnuť je práve prostredníctvom ukladania alternatívnych trestov ako je napr. trest domáceho väzenia. Cieľov tohto príspevku preto bude analyzovať podmienky ukladania trestu domáceho väzenia, ktorý sa v súčasnosti ukladá

⁶ Pozri Nález Ústavného súdu SR zo dňa 28.11.2012 sp. zn. PL. ÚS 106/2011

obligatórne s využitím elektronického monitoringu, a to z teoretického hľadiska a zároveň analyzovať dostupnú judikatúru slovenských súdov súvisiacu s ukladaním tohto druhu trestu so zameraním na dôvody, pre ktoré súdy ukladajú resp. odmietajú ukladať trest domáceho väzenia.

Podmienky ukladania trestu domáceho väzenia podľa Trestného zákona

Pokiaľ ide o teoretické hľadisko ukladania trestu domáceho väzenia s využitím elektronického monitoringu, podmienky pre uloženie tohto trestu sú uvedené v § 53 ods. 1 Trestného zákona⁷, pričom v zmysle tohto zákonného ustanovenia môže byť trest domáceho väzenia uložený len za splnenia 4 nasledujúcich podmienok, a to: a) že páchatel' musel spáchať prečin (t.j. je vylúčené uložiť trest domáceho väzenia v prípade spáchania zločinu resp. obzvlášť závažného zločinu ako podkategórie zločinu); b) vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomeru páchatel'a postačuje uloženie trestu domáceho väzenia; c) páchatel' dá písomný sľub, že sa bude v určenom čase zdržiavať v obydlí na určenej adrese a poskytne súčinnosť pri výkone kontroly; a d) sú splnené podmienky pre elektronické monitorovanie odsúdeného (t.j. je možná kontrola technickými prostriedkami napr. z hľadiska dostupnosti signálu, elektrickej energie a pod., pričom v prípade absencie splnenia tejto podmienok pre elektronické monitorovanie nie je možné trest domáceho väzenia uložiť). Teda je možné zhrnúť, že základné kritérium, ktoré zákonodarca určil pre ukladanie trestu domáceho väzenia je najmä okruh trestných činov – len prečinov, za spáchanie ktorých je možné tento druh trestu uložiť, za súčasného splnenia podmienky, že trest domáceho väzenia je možné uložiť najviac na dva roky. Prof. Čentěš v komentári k Trestnému zákonu v súvislosti s trestom domáceho väzenia uvádza, že tento trest možno uložiť najmä odsúdeným, ktorým s ohľadom na závažnosť konania alebo možnosti ich nápravy je potrebné uložiť trest s obmedzením osobnej slobody, ale s ohľadom na ich pomery, postačuje aj miernejšia forma obmedzenia, preto trest domáceho väzenia predstavuje miernejšiu formu trestu oproti nepodmienečnému trestu odňatia slobody.⁸ Rovnako aj v praxi Okresný súd Nitra v tejto súvislosti uviedol, pričom s týmto právnym názorom sa v plnom rozsahu stotožňujeme, že ukladanie tohto druhu trestu sa vzťahuje na prípady, kedy nepostačuje pre páchatel'a podmiennečné odsúdenie, alebo probačný dohľad, ale vzhľadom na

⁷ Podľa § 51 ods. 1 Trestného zákona: „Trest domáceho väzenia až na dva roky môže súd uložiť páchatel'ovi prečinu, ak a) vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchatel'a postačuje uloženie tohto trestu, b) páchatel' dal písomný sľub, že sa v určenom čase bude zdržiavať v obydlí na určenej adrese a pri výkone kontroly poskytne potrebnú súčinnosť, c) sú splnené podmienky výkonu kontroly technickými prostriedkami.“

⁸ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon Veľký komentár*. Vydavateľstvo EUROKODEX, 2018. s. 109

jeho vlastnosti a rodinné pomery postačuje podstatne menšia intenzita zásahu voči páchatel'ovi ako pri výkone trestu odňatia slobody.⁹ Nespornou výhodou trestu domáceho väzenia je podľa nášho názoru skutočnosť, že v prípade jeho uloženia tento trest naďalej umožňuje páchatel'ovi pracovať prípadne podnikat' (vykonávať ekonomickú činnosť) a tak zabezpečiť napr. ekonomickú stránku svojej rodiny alebo zabezpečiť úplnú náhradu škody poškodenému, čo považujeme oproti trestu odňatia slobody za nespornú výhodu.

Keďže tento druh trestu je naďalej pomerne málo využívaný, v prípade podmienok jeho uloženia z teoretického hľadiska predstavuje podľa nášho názoru najväčšiu prekážku jeho ukladania (okrem nesplnenia technických podmienok pre elektronické monitorovanie) fakt, že je možné trest domáceho väzenia uložiť len v prípade spáchania prečinu. Táto skutočnosť v značnej miere zužuje okruh trestných činov, pre spáchanie ktorých je možné trest domáceho väzenia uložiť. Uvedená situácia je o to vypuklajšia najmä v prípade majetkovej trestnej činnosti¹⁰, kedy sa páchatel' môže dostať do kategórie zločinu spôsobením vyššej škody, pričom tento páchatel' často nepredstavuje pre spoločnosť hrozbu (keď ide napr. o prvopáchatel'a) a uložením trestu domáceho väzenia by ako už bolo uvedené vyššie páchatel' mohol naďalej sám zostať ekonomicky činný a tak prispieť k odstráneniu spôsobenej škody a zároveň by sa nedostal do kontaktu so zlým vplyvom ostatných odsúdených, čo môže prispieť k jeho resocializácii. Navyac najmä pri prvopáchatel'och majetkov trestnej činnosti v prípade, ak sa spôsobenou škodou dostanú do kategórie zločinu (teda spôsobili vyššiu škodu), ide práve o prípady, kedy často už nie je možné uložiť podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody (vzhľadom na výšku trestnej sadzby, ktorá sa za spáchanie môže uložiť) ale na druhej strane uloženie trestu odňatia slobody by bolo neprimerane prísne a preto by práve v týchto situáciách bolo vhodné zväžiť pre týchto páchatel'ov uloženie trestu domáceho väzenia, čo však vzhľadom k tomu, že tento druh trestu je možné uložiť len pri spáchaní prečinu neprichádza do úvahy. V tejto súvislosti sa preto naskytuje otázka, či by túto prekážku de lege ferenda nebolo možné odstrániť rozšírením možnosti ukladania trestu domáceho väzenia aj na zločiny. Vzhľadom na predtým uvedené skutočnosti, máme za to, že práve rozšírenie možnosti uloženia trestu domáceho väzenia do budúcnosti aj pre zločiny, by mohlo prispieť k častejšiemu ukladaniu trestu domáceho väzenia. Zároveň aby však nedošlo

⁹ Pozri Rozhodnutie Okresného súdu Nitra zo dňa 11.04.2016 sp. zn. 0T/96/2015

¹⁰ V tejto súvislosti je možné poukázať najmä na stanovisko Najvyššieho súdu SR zo dňa 12.12.2011 sp. zn. Tpj 78/2012 publikované v zbierke stanovísk a rozhodnutí Najvyššieho súdu SR č. 6/2012 pod č. R 116/2012, podľa ktorého v prípade spáchania krádeže vlámaním, ak páchatel' spôsobil aspoň malú škodu sa tento skutok má posudzovať ako zločin krádeže podľa § 212 ods. 1, ods. 4 písm. b) Trestného zákona, za ktorý Trestný zákon stanovuje trestnú sadzbu v rozmedzí 3 až 10 rokov a teda napr. v prípade, ak páchatel' ukradne z auta ktoré si otvorí viac ako 266,01 EUR, je tento skutok nutné kvalifikovať ako zločin krádeže, čo automaticky vylučuje možnosť uloženia trestu domáceho väzenia.

k ukladaniu tohto trestu aj v prípade závažnej trestnej činnosti, kedy je potrebné uložiť bezpodmienečný trest odňatia slobody, máme za to, že uloženie trestu odňatia slobody by malo byť obmedzené na zločinu, za ktorý Trestný zákon ukladá hornú hranicu trestnej sadzby neprevyšujúcu 10 rokov odňatia slobody. Zároveň však máme za to, že by sa mala zvýšiť aj doba trvania trestu domáceho väzenia, na ktorú sa tento trest môže uložiť, a to aspoň na štyri roky, čím sa zaistí možnosť pre voľnú úvahu súdu pre uloženie tohto druhu trestu (a zohľadnenie príťažujúcich a poľahčujúcich okolností), keď trest domáceho väzenia sa bude môcť uložiť páchatelovi zločinu, ktorého horná hranica neprevyšuje 10 rokov, avšak súčasne za splnenia podmienky, že súd bude môcť uložiť tomuto páchatelovi najviac trest v trvaní štyroch rokov domáceho väzenia.

Trest domáceho väzenia v judikatúre slovenských súdov

Z hľadiska praktického prínosu tohto príspevku sme analyzovali 25 verejne dostupných rozhodnutí slovenských okresných a krajských súdov týkajúcich sa ukladania trestu domáceho väzenia s využitím elektronického monitoringu (rozhodnutia Najvyššieho súdu a Ústavného súdu vzhľadom k prijatiu zákona č. 78/2015 Z. z. len v roku 2015 ešte nie sú v čase písania tohto príspevku k dispozícii). Z hľadiska uloženia trestu domáceho väzenia došlo len v prípade 9 rozhodnutí (z 25 analyzovaných rozhodnutí) k uloženiu trestu domáceho väzenia s využitím elektronického monitoringu (ktorý sa v súčasnosti v prípade trestu domáceho väzenia ukladá obligatórne ako jedno z obmedzení odsúdeného), pričom tento typ trestu bol navyše využívaný v rámci súdov v obvode Krajského súdu Banská Bystrica. Zároveň z hľadiska spáchaných trestných činov, za ktoré bol tento trest ukladaný resp. navrhovaný zo strany obhajoby na uloženie, prevažujú trestné činy proti majetku (najmä krádež, sprenevera a úverový podvod) a trestné činy proti poriadku vo veciach verejných (z týchto trestných činov prevažuje najmä marenie výkonu úradného rozhodnutia, a to hlavne v prípade neplatenia výživného). Nakoľko je trest domáceho väzenia s využitím elektronického monitoringu ukladaný stále v malom rozsahu, z hľadiska analýzy týchto rozhodnutí sme sa zamerali najmä na dôvody prečo ukladanie tohto trestu súdy odmietajú a dôvody, ktoré naopak súdy vedú k uloženiu tohto alternatívneho druhu trestu (resp. dôvody, ktoré najčastejšie uvádza obhajoba aby pre klienta dosiahla uloženia trestu domáceho väzenia a ich úspešnosť pri úvahe súdu o uložení tohto trestu), nakoľko aj podľa komentára k Trestnému zákonu, pri rozhodovaní o uložení trestu domáceho väzenia by súd mal vždy odôvodniť, aké

dôvody a konkrétne skutočnosti ho viedli k uloženiu tohto druhu trestu¹¹, prípadne prečo v prípade, ak uloženie tohto trestu navrhne obhajoba, jeho uloženie nie je možné.

Z hľadiska dôvodov, ktoré súdy viedli k odmietnutiu uloženia trestu domáceho väzenia s využitím elektronického monitoringu by sme tieto dôvody mohli na základe analýzy vykonaných rozhodnutí zaradiť do dvoch hlavných kategórii. V prípade prvej kategórie išlo o situácie, kedy neboli splnené technické podmienky na elektronické monitorovanie odsúdeného (z praktického hľadiska sem možno zaradiť podmienky ako je dostupnosť GPS signálu ale aj dostupnosť elektrickej energie, s čím súvisí aj pravidelné platenie platieb za elektrickú energiu. V tejto súvislosti je možné poukázať na jednu zo situácií, ktorú riešil Krajský súd Prešov, kedy trestný čin, za ktorý bol páchateľ odsúdený, bol práve opakovaný neoprávnený odber elektrickej energie a práve vzhľadom na opakovanú recidívu pri neoprávnenom odbore elektrickej energie zo strany páchateľa mal súd za to, že je spochybnená schopnosť páchateľa platiť pravidelné platby za dodávku elektrickej energie a z tohto dôvodu odmietol uložiť trest domáceho väzenia, nakoľko mal za to, že nie sú splnené technické podmienky¹²), teda išlo o príčiny technického charakteru. Z hľadiska splnenia technických podmienok ide o podmienky, ktorých splnenie súd nevie nijakým spôsobom ovplyvniť a tieto závisia čisto od materiálnych podmienok na strane páchateľa, preto čo sa týka splnenia technických podmienok, môže tu hroziť diskriminácia určitých páchateľov, keďže uloženie trestu domáceho väzenia z tohto dôvodu nepripadá do úvahy pre páchateľov pochádzajúcich zo sociálne slabšieho prostredia (napr. neplatiacich platby za elektrinu) alebo páchateľov bývajúcich v miestach bez dostupnosti potrebného signálu. Nakoľko však ide o podmienky technického charakteru, ktoré sa vzhľadom na momentálnu dostupnosť technológií nedajú zabezpečiť inak máme za to, že splnenie technických predpokladov pre monitorovanie odsúdených tak ako je nastavené podľa zákona č. 78/2015 Z.z. nediskriminuje jednotlivých páchateľov a je preto v súlade s Ústavou SR.

Druhým prípadom sú potom dôvody vyplývajúce zo správania odsúdeného, a to či už jeho recidíva, nekritický postoj k spáchanému trestnému činu alebo odmietnutie spolupráce zo strany odsúdeného (napr. v rozhodnutí Okresného súdu Ružomberok odsúdení neumožnil probačnému úradníkovi vstup do svojho obydľia a vykonanie kontroly splnenia technických podmienok pre uloženie trestu domáceho väzenia a nakoľko súd nemohol preveriť splnenie technických podmienok uloženia trestu domáceho väzenia, mal za to, že tieto nie sú splnené a trest domáceho väzenia páchateľovi nemožno uložiť a preto tento súd uložil namiesto trestu

¹¹ ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon Veľký komentár*. Vydavateľstvo EUROKODEX, 2018. s. 109.

¹² Pozri Rozhodnutie Krajského súdu Prešov zo dňa 15.02.2017 sp. zn. 2To/49/2016

domáceho väzenia trest odňatia slobody¹³). Recidíva však bola jednoznačne najčastejším dôvodom odmietnutia uloženia trestu domáceho väzenia zo strany súdu - bola dôvodom pre odmietnutie uloženia tohto alternatívneho druhu trestu až v 10 rozhodnutiach zo 16 rozhodnutí okresných a krajských súdov, ktoré sme v rámci výskumu analyzovali a ktoré odmietli uloženie trestu domáceho väzenia. V tejto súvislosti je však podľa nášho názoru potrebné uviesť, že aj napriek recidíve páchatel'a, súd nemôže automaticky odmietnuť uložiť trest domáceho väzenia len pre skutočnosť, že páchatel' spáchal trestný čin opakovane, ale v prípade, ak sú na to splnené Trestným zákonom určené podmienky, mal by súd naďalej zvážiť aj možnosť uloženia trestu domáceho väzenia a nie tento alternatívny druh trestu pre recidívu páchatel'a automaticky odmietnuť. Ďalším dôvodom, pre ktorý súdy odmietali pristúpiť k trestu domáceho väzenia bol aj nekritický postoj páchatel'a k spáchanej trestnej činnosti a páchatel'ovo odmietanie spolupráce so súdom pri zisťovaní splnenia technických podmienok pre uloženie trestu domáceho väzenia,¹⁴ avšak v prípade týchto dvoch dôvodov bol trest domáceho väzenia najčastejšie odmietnutý práve pre kombináciu týchto dôvodov.

Dôvody, pre ktoré súdy naopak pristupujú k uloženiu trestu domáceho väzenia možno zhrnúť do troch základných kategórii, a to 1.) vzhľadom na povahu spáchaného činu a prevýchovu páchatel'a postačuje uloženie trestu domáceho väzenia; 2.) nepriaznivý zdravotný stav páchatel'a; a 3.) odkázanosť páchatel'ových blízkych na jeho osobu (napr. keď sa páchatel' stará o ťažko chorého príbuzného, zabezpečuje pre svoju rodinu jediný zdroj príjmu a pod.). Z týchto kategórii súd pristúpil najčastejšieho k uloženiu trestu domáceho väzenia a to aj pri recidíve páchatel'a, v prípade odkázanosti páchatel'ových blízkych na jeho osobu, pričom v prípade odkázanosti iných osôb na páchatel'a súdy v dvoch rozhodnutiach, kedy uloženie trestu domáceho väzenia nebolo možné z technických príčin, pristúpili k uloženiu iného alternatívneho trestu (a to trestu povinnej práce alebo peňažnému trestu).¹⁵ Išlo napr. o prípad, kedy sa páchatel' staral o ťažko chorú dcéru, ktorá potrebovala lieky, na ktoré páchatel' nemal finančné prostriedky a preto tieto lieky ukradol, pričom tento motív páchatel'a a jeho správanie súd zohľadnil aj pri ukladaní trestu a uložil páchatel'ovi trest povinnej práce, keďže pre trest domáceho väzenia neboli splnené technické predpoklady.¹⁶ Pokiaľ ide o ďalšie dve uvedené kategórie, tieto predstavovali dôvod pre uloženie trestu domáceho väzenia najmä v ich vzájomnom spojení, kedy nešlo o spáchanie závažného trestného činu

¹³ Pozri Rozhodnutie Okresného súdu Ružomberok zo dňa 06.04.2016 sp. zn. 1T/98/2015

¹⁴ Pozri napr. Rozhodnutie Krajského súdu Nitra zo dňa 13.06.2017 sp. zn. 1To/27/2017 alebo Rozhodnutie Okresného súdu Ružomberok zo dňa 06.04.2016 sp. zn. 1T/98/2015

¹⁵ Pozri Rozhodnutie Krajského súdu Prešov zo dňa 28.02.2018 sp. zn. 2To/5/2018 alebo Rozhodnutie Okresného súdu Vranov nad Topľou zo dňa 30.10.2017 sp. zn. 12T/55/2016

¹⁶ Pozri Rozhodnutie Okresného súdu Vranov nad Topľou zo dňa 20.09.2017 sp. zn. 12T/122/2016

(alebo išlo o prvopáchateľa alebo páchatel'a so značným časovým odstupom od spáchania posledného trestného činu).

Záver

Pokiaľ by sme teda mali na záver zhrnúť dôvody, ktoré bránia ukladaniu trestu domáceho väzenia s využitím elektronického monitoringu, je možné uviesť, že z teoretického hľadiska ide o základnú zákonodarcom stanovenú podmienku pre uloženie tohto alternatívneho druhu trestu a to, že je možné tento trest uložiť len pre spáchanie prečinu. Táto prekážka však môže byť podľa nášho názoru odstránená zásahom zákonodarcu prostredníctvom novelizácie Trestného zákona, ktorá umožní ukladať trest domáceho väzenia aj v prípade zločinov, ktorých horná hranica trestnej sadzby neprevyšuje 10 rokov, tak ako sme uvádzali v texte tohto príspevku. Z praktického hľadiska je potom najväčšími prekážkami z hľadiska rozhodovania súdov pre ukládanie tohto trestu jednak nesplnenie technických podmienok pre elektronické monitorovanie odsúdených, čo sa však do budúcnosti môže zmeniť zlepšením technológie (prípadne zvyšovaním životnej úrovne obyvateľov) a jednak recidíva. V súvislosti s recidívou páchatel'a je však potrebné povedať, že v prípade jej existencie by súd nemal automaticky odmietnuť uloženie trestu domáceho väzenia, ale toto by mal zvážiť s ohľadom na všetky dostupné skutočnosti (ako sú pomery páchatel'a, závažnosť spáchaného trestného činu a pod.), pričom aj v praxi možno pozorovať, že v prípade existencie okolností ako je odkázanosť iných osôb na páchatel'a (keď je páchatel' jediný živiteľ rodiny, alebo je na ňom závislá ťažko chorá osoba) tieto okolnosti môžu ovplyvniť súd, aby zvážil uloženie alternatívneho trestu a nie trestu odňatia slobody.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice

ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon Veľký komentár. Vydavateľstvo EUROKODEX, 2018. 1008 s. ISBN 978-80-81550-76-8

Judikatúra

Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 11.06.2018 sp. zn. II. ÚS 1152/17

Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 10.02.2011 sp. zn. III. ÚS 2523/10

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 28.11.2012 sp. zn. PL. ÚS 106/2011

Rozhodnutie Krajského súdu Banská Bystrica zo dňa 30.05.2018 sp. zn. 3To/64/2018

Rozhodnutie Krajského súdu Nitra zo dňa 13.06.2017 sp. zn. 1To/27/2017
Rozhodnutie Krajského súdu Prešov zo dňa 15.02.2017 sp. zn. 2To/49/2016
Rozhodnutie Krajského súdu Prešov zo dňa 16.03.2017 sp. zn. 7To/25/2016
Rozhodnutie Krajského súdu Prešov zo dňa 18.01.2018 sp. zn. 3To/32/2017
Rozhodnutie Krajského súdu Prešov zo dňa 28.02.2018 sp. zn. 2To/5/2018
Rozhodnutie Krajského súdu Trenčín zo dňa 22.02.2016 sp. zn. 3To/90/2014
Rozhodnutie Krajského súdu Trenčín zo dňa 03.12.2018 sp. zn. 23To/137/2018
Rozhodnutie Okresného súdu Humenné zo dňa 26.09.2016 sp. zn. 1T/16/2016
Rozhodnutie Okresného súdu Humenné zo dňa 05.09.2016 sp. zn. 1T/55/2016
Rozhodnutie Okresného súdu Kežmarok zo dňa 18.02.2016 sp. zn. 6T/50/2015
Rozhodnutie Okresného súdu Nitra zo dňa 11.04.2016 sp. zn. 0T/96/2015
Rozhodnutie Okresného súdu Piešťany zo dňa 09.09.2016 sp. zn. 16T/4/2016
Rozhodnutie Okresného súdu Ružomberok zo dňa 06.04.2016 sp. zn. 1T/98/2015
Rozhodnutie Okresného súdu Stará Ľubovňa zo dňa 07.03.2016 sp. zn. 1T/10/2016
Rozhodnutie Okresného súdu Spišská Nová Vec zo dňa 10.10.2018 sp. zn. 1T/43/2018
Rozhodnutie Okresného súdu Vranov nad Topľou zo dňa 05.10.2017 sp. zn. 12T/14/2016
Rozhodnutie Okresného súdu Vranov nad Topľou zo dňa 30.10.2017 sp. zn. 12T/55/2016
Rozhodnutie Okresného súdu Vranov nad Topľou zo dňa 20.09.2017 sp. zn. 12T/122/2016
Rozhodnutie Okresného súdu Zvolen zo dňa 24.09.2018 sp. zn. 4T/97/2018
Rozhodnutie Okresného súdu Zvolen zo dňa 01.08.2018 sp. zn. 4T/25/2018
Rozhodnutie Okresného súdu Zvolen zo dňa 11.07.2018 sp. zn. 5T/10/2018
Rozhodnutie Okresného súdu Zvolen zo dňa 11.07.2018 sp. zn. 5T/131/2018
Rozhodnutie Okresného súdu Zvolen zo dňa 29.11.2017 sp. zn. 1T/145/2016
Rozhodnutie Okresného súdu Žiar nad Hronom zo dňa 20.08.2018 sp. zn. 2T/41/2017

**VYBRANÉ PŘÍKLADY NORIEM VEREJNÉHO PRÁVA
UPRAVUJÍCICH ČINNOSTĚ ADVOKÁTŮV PO ZAVEDENÍ
ELEKTRONICKÉHO MONITORINGU A ICH APLIKÁCIE
VO VYBRANÝCH ŠTÁTOCH USA A EÚ A NA SLOVENSKU¹
SELECTED EXAMPLES OF PUBLIC LAW REGULATING
THE WORK OF DEFENCE ATTORNEYS IN RELATION TO THE
ELECTRONIC MONITORING OF OFFENDERS AND THEIR
APPLICATION IN THE SELECTED U.S. AND EU STATES
AND IN SLOVAKIA¹**

Peter Mihók², Martin Orviský³, Anna Vaňová⁴

Abstrakt

Príspevok sumarizuje výsledky pilotného primárneho a sekundárneho výskumu uskutočneného v rámci projektu „Interdisciplinárny prístup k elektronickému monitoringu obvinených a odsúdených osôb v slovenskom prostredí“. Na príkladoch z vybraných štátov USA, EÚ a zo Slovenska sú v príspevku predstavené vybrané príklady noriem verejného práva upravujúcich činnosť advokátov po zavedení elektronického monitoringu a ich aplikácie. V závere príspevku sú zosumarizované hlavné podnety pre možný budúci výskum na Slovensku v tejto oblasti.

Kľúčové slová

Elektronický monitoring (EM), advokáti, Spojené štáty americké (USA), Európska únia (EÚ), Slovensko

Abstract

This paper summarises the findings of those English language publications that the author considers the most relevant in the context of preparations for potential future research activities focused on the effectiveness of electronic monitoring of offenders in Slovakia. Using the examples from foreign countries, this paper presents research activities aimed at assessing effectiveness in terms of reducing recidivism, cost-effectiveness and

¹ Tento príspevok vznikol vďaka grantu od Agentúry na podporu výskumu a vývoja na projekt „Interdisciplinárny prístup k elektronickému monitoringu obvinených a odsúdených osôb v slovenskom prostredí“ (akronym IPAMOS, zmluva č. APVV-15-0437).

² Ing. Peter Mihók, PhD. je vedecko-výskumný pracovník pracujúci na plný úväzok vo Výskumnom a inovačnom centre Ekonomickej fakulty (EF) Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici (UMB). Tretí stupeň vysokoškolského štúdia ukončil na EF UMB v roku 2009 v odbore Verejná ekonomika a služby.

³ Mgr. Martin Orviský je advokátsky koncipient a zamestnanec Právnickej fakulty UMB zapojený do riešenia projektu „Interdisciplinárny prístup k elektronickému monitoringu obvinených a odsúdených osôb v slovenskom prostredí“. Vyštudoval Právnickú fakultu UMB.

⁴ doc. Ing. Anna Vaňová, PhD. je prodekanka EF UMB pre rozvoj a členka Katedry verejnej ekonomiky a regionálneho rozvoja EF UMB. Tretí stupeň vysokoškolského štúdia ukončila na Ekonomickej univerzite v Bratislave v odbore Odvetvové a prierezové ekonomiky.

functional effectiveness of selected electronic monitoring programs. The paper concludes with a brief summary of impetuses for potential future research activities in Slovakia in this field.

Keywords

Electronic monitoring (EM), attorneys, United States of America (USA), European Union (EU), Slovakia

Úvod

Elektronický monitoring (EM) obvinených a odsúdených bol na Slovensku zavedený do plnej prevádzky od 1. januára 2016. V tom istom roku bol pripravený, schválený a od 1. júla naštartovaný vedecko výskumný projekt pod názvom „Interdisciplinárny prístup k elektronickému monitoringu obvinených a odsúdených osôb v slovenskom prostredí“ (ďalej v texte uvádzaný pod akronymom IPEMOS). Projekt IPEMOS má interdisciplinárny charakter, riešiteľský tím tvorí kolektív odborníkov z rôznych oblastí právnych a ekonomických vied z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Projekt IPEMOS je financovaný z grantu Agentúry na podporu výskumu a vývoja. Jeho hlavným vedeckým cieľom je preskúmať proces EM odsúdených a obvinených osôb, analyzovať a vyhodnotiť proces ich resocializácie z pohľadu eliminácie a prevencie kriminality, ekonomickej efektívnosti a efektívnosti začlenenia týchto osôb do spoločnosti v porovnaní so štandardným výkonom väzby. Termín ukončenia projektu IPEMOS je 30. júna 2020.

Kontext zavedenia EM v SR bol objektom výskumu viacerých publikačných výstupov projektu IPEMOS v slovenskom jazyku⁵ aj v anglickom jazyku⁶. V tomto príspevku po prvý krát v slovenskom jazyku uverejňujeme výsledky pilotného primárneho výskumu zameraného na tie normy verejného práva a ich aplikáciu v praxi, ktoré sa týkajú práv, kompetencií a

⁵ Pozri napríklad: KLÁTIK, J. 2017. Kontrola výkonu rozhodnutia technickými prostriedkami v trestnom a civilnom práve. In: Prieniky trestného práva k iným právnym odvetviám a vedným disciplinám : zborník vedeckých príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 23. - 24. 11. 2016 v Košiciach. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017, ISBN 978-80-8152-493-6; KLÁTIK, J. 2017. Výkon trestu domáceho väzenia v kontexte jeho kontroly technickými prostriedkami In: Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii, roč. 21. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2017, ISBN 978-80-557-1232-1; KLÁTIK, J. 2017. Systém kontroly výkonu rozhodnutia technickými prostriedkami. In: Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, Praha, 4. 5. 2017. Praha : Nakladatelství Leges, 2017, ISBN 978-80-7502-224-0; KLÁTIK, J. 2016. Kontrola výkonu rozhodnutí technickými prostriedkami In: Visegrad journal on human rights : vedecký časopis Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy, Právnická fakulta, Užhorodská národná univerzita. č. 4/2 (2016). Bratislava, Užhorod : Paneurópska vysoká škola, Užhorodská národná univerzita, 2016, ISSN 1339-7915; KLÁTIK, J. 2016. Systém elektronického monitoringu odsúdených osôb na Slovensku. In: Interpolis '16 : zborník vedeckých prác : 13. medzinárodná vedecká konferencia doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov, 10. november 2016, Banská Bystrica. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2016, ISBN 978-80-8122-025-8.

⁶ MIHÓK, 2018. Electronic monitoring of offenders and accused persons in Slovakia in the international and European context. In: Proceedings of the 2nd law & political science conference. Praha : International Institute of Social and Economic Sciences. ISBN 978-80-87927-61-8.

zodpovednosti advokátov pri udeľovaní takých alternatívnych foriem väzby a trestov, pri ktorých je využívaný EM ako prostriedok kontroly ma Slovensku; a súčasne vybrané výsledky sekundárneho výskumu zameraného na obdobné normy verejného práva vo vybraných štátoch USA a EÚ (pre ktoré sa nám podarilo získať potrebné informácie).

Výsledky sekundárneho výskumu týkajúceho sa USA

Sekundárnym výskumom uskutočneným v rámci projektu IPEMOS sme dospeli k zisteniu, že väčšina štátov USA ako motiváciu zavedenia EM uvádzala preplnenosť väzníc, avšak napr. Florida ako motiváciu uviedla „odčleňovanie najmenej nebezpečných páchatel'ov a zníženie nákladov“, resp. Oklahoma „vedomosť o technológii a záujem v experimentovaní“⁷. Zistili sme tiež, že niektoré štáty USA sa rozhodli implementovať EM nie na celoštátnej úrovni, ale len na úrovni regiónov (v angl. „counties“)⁸. Regionálne rozdiely v implementácii EM na úrovni jednotlivých štátov USA, resp. implementácia EM iba vo vybraných regiónoch pretrvala aj do súčasnosti v dôsledku toho, že v niektorých štátoch USA pretrvali regionálne rozdiely pri aplikácii štátneho práva, resp. jednotlivé regióny môžu mať právo pozastaviť/ukončiť financovanie programov EM⁹. Z tohto dôvodu nie je možné robiť zovšeobecňovania týkajúce sa implementácie EM v USA nielen na federálnej úrovni, ale ani na úrovniach jednotlivých štátov USA.

V akademickej literatúre z oblasti používania EM v USA sme našli mimo iného aj vysvetlenie, že advokátom boli po zavedení EM poskytnuté špecifické práva aj z toho dôvodu, že práve advokáti zohrávajú významnú úlohu pri „obhajovaní návrhov plánov nápravy, ktoré sú v najlepšom záujme“ páchatel'ov/klientov, pričom zodpovednosť subjektov verejného sektora v programoch EM by sa mala týkať najmä informovania všetkých aktérov súdnych procesov o nových/aktuálnych možnostiach, ktoré vznikli v dôsledku zavedenia programov EM do praxe¹⁰.

Sekundárnym výskumom verejne dostupných dokumentov upravujúcich programy EM sa nám podarilo získať informácie o právach a právnych normami stanovených úlohách advokátov týkajúcich sa EM iba pre región Windham County v štáte Vermont. Štúdiom

⁷ TEXAS CRIMINAL JUSTICE POLICY COUNCIL, 1986. Electronic monitoring of offenders [online]. Austin (TX, USA) : Texas Criminal Justice Policy Council, Tabuľka 2 na s. 59, [cit.2018-07-11]. Dostupné na internete: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/102513NCJRS.pdf>.

⁸ Tamtiež, Tabuľka 1 na s. 58.

⁹ Pozri napríklad: DAILY HERALD. 2017. Electronic monitoring out in Kane's final budget vote [online]. Arlington Heights (IL, USA) : Paddock Publications, [cit.2018-07-11]. Dostupné na internete: <http://www.dailyherald.com/news/20171114/electronic-monitoring-out-in-kanes-final-budget-vote>.

¹⁰ ARREDONDO, D. a kol., 2001. Juvenile Mental Health Court: Rationale and Protocols. In: Juvenile and Family Court Journal, roč. 52, č. 4, s. 9. DOI: 10.1111/j.1755-6988.2001.tb00047.x.

verejne dostupnej dokumentácie sme zistili, že príprava návrhov a odporúčaní ohľadne akceptácie alebo zamietnutiu aplikácie EM spadá v zmysle noriem verejného práva do kompetencií advokátov, spolu so zisťovaním a sumarizáciou relevantných faktov, informácií a zdôvodnení¹¹. Pokiaľ ide o rozhodnutia o aplikácii EM, normy verejného práva aj v tomto regióne štátu Vermont, prirodzene, ponechávajú všetky práva rozhodovať o povolení či zamietnutí aplikovať EM sudcom, pričom dokumenty pripravované a predkladané advokátmi majú iba odporúčací charakter. V prípadoch rozhodnutí o prijatí ich klientov do programu EM dostávajú advokáti k dispozícii sudcami stanovené obmedzenia pohybu a povinné aktivity klientov mimo ich domova. Počnúc rokom 2017, návrhy zmien týchto obmedzení a povinností môžu pripravovať a predkladať iba advokáti, a nie samotní páchatelia¹² (ktorým pritom v minulosti postačilo o návrhu zmien v „obmedzeniach a príkazoch pohybu monitorovaného“ informovať administrátorov programu EM telefonickou formou najmenej 72 hodín vopred)¹³. Sekundárnym výskumom sme teda zistili, že právomoci advokátov týkajúce sa zmien v „obmedzeniach a príkazoch pohybu monitorovaných“ boli v nedávnej dobe posilnené, pričom k zmene došlo aj v tom, že rozhodnutia súdov o zmenách týchto obmedzení a povinností pri preberaní nepodpisujú páchatelia, ale ich advokáti¹⁴.

V akademickej literatúre sme našli aj príklad toho, ako môžu advokáti v USA podporiť rozhodnutie súdov v prospech aplikácie EM aj nepriamo. Išlo o prípad klientky probačného programu pôvodne bez využitia EM, ktorej bol súdom stanovený v dôsledku držby menšieho množstva drog. Klientka sa nezúčastňovala žiadnej z povinných súčastí probačného programu z toho dôvodu, že sa musela starať o svoju chorú starú mamu, ktorá

¹¹ WINDHAM COUNTY SHERIFF'S OFFICE, 2016. Electronic Monitoring Program (Rev: 9/16/16) [online]. Newfane (VT, USA) : Windham County Sheriff's Office, Procedure Number EMP - 007 'Coordinator Responsibility', s. 2 – 3, [cit.2018-07-11]. Dostupné na internete:

<https://legislature.vermont.gov/assets/Documents/2016/WorkGroups/Corrections%20Oversight/September%2028/W~Sheriff%20Keith%20Clark~Electronic%20Monitoring%20Program%20~9-28-2016.pdf>. Windham County Sheriff's Office, 2016.

¹² WINDHAM COUNTY SHERIFF'S OFFICE, 2017. Electronic Monitoring Program (Rev: 11/8/16) [online]. Newfane (VT, USA) : Windham County Sheriff's Office, Defendant Handbook, s. 5, [cit.2018-07-11]. Dostupné

na internete: <https://legislature.vermont.gov/assets/Documents/2018/WorkGroups/Senate%20Judiciary/Electronic%20Monitoring/W~Keith%20Clark~Electronic%20Monitoring%20Program~1-17-2017.pdf>.

¹³ WINDHAM COUNTY SHERIFF'S OFFICE, 2016. Electronic Monitoring Program (Rev: 9/16/16) [online]. Newfane (VT, USA) : Windham County Sheriff's Office, Participant Handbook, s. 6, [cit.2018-07-11]. Dostupné na internete: <https://legislature.vermont.gov/assets/Documents/2016/WorkGroups/Corrections%20Oversight/September%2028/W~Sheriff%20Keith%20Clark~Electronic%20Monitoring%20Program%20~9-28-2016.pdf>.

¹⁴ WINDHAM COUNTY SHERIFF'S OFFICE, 2017. Electronic Monitoring Program (Rev: 11/8/16) [online]. Newfane (VT, USA) : Windham County Sheriff's Office, Annex to the Procedure Number EMP —00, [cit.2018-07-11]. Dostupné na internete: <https://legislature.vermont.gov/assets/Documents/2018/WorkGroups/Senate%20Judiciary/Electronic%20Monitoring/W~Keith%20Clark~Electronic%20Monitoring%20Program~1-17-2017.pdf>.

bola jej jedinou rodinnou príslušníčkou a jediným zdrojom financií na prežitie a možným poskytovateľom ubytovania. V dôsledku absolútneho nerešpektovania súdom stanovených povinností probačného programu, prokurátor požadoval od súdu rozhodnutie o vzatí do väzby, voči čomu advokát klientky podal zásadné námietky aj z toho dôvodu, že klientka medzičasom otehotnela. Súd v tomto konflikte postojov medzi prokuratúrou a advokátom rozhodol tak, že prikázal aby bola klientka povinne začlenená do programu EM, v rámci ktorého začala rešpektovať povinné súčasti probačného programu¹⁵.

Výsledky sekundárneho výskumu týkajúceho sa EÚ

Sekundárnym výskumom uskutočneným v rámci projektu IPEMOS sme zistili, že členské štáty EÚ zvolili k zavedeniu/aplikácii EM rozličné prístupy¹⁶. Kým niektoré štáty preferovali využitie EM primárne na zabezpečenie lacnejších alternatív k väzniciam (napr. Švédsko), iné štáty sa zamerali na možnosti EM pri posilnení liečby/rehabilitácií páchatel'ov a ich následnej reintegrácie do spoločnosti (napr. Holandsko). Napríklad v Škótsku smeroval vývoj využitia EM smerom od zabezpečenia lacnejšej alternatívy k posilneniu rehabilitácií a reintegrácie, pričom v Anglicku ide skôr o súčasné (tzv. zmiešané) zameranie sa na oba uvedené účely¹⁷.

Podarilo sa nám nájsť iba jeden medzinárodný vedecko-výskumný projekt financovaný z prostriedkov EÚ, ktorý by sa týkal EM, a to projekt s názvom „Creativity and effectiveness in the use of EM: a case study of five European jurisdictions“ (a akronymom EMEU). V rámci tohto projektu bol výskum uskutočnený v jurisdikcii súdov Anglicka a Walesu, ďalej Belgicka, Holandska, Nemecka a v jurisdikcii súdov Škótska. Zmienku o právach advokátov sme však v správach z tohto projektu našli iba v správe týkajúcej sa Holandska. Uvádza sa v nej, že advokáti si v niektorých prípadoch iniciatívne vyžiadali „štúdiu uskutočniteľnosti“ (v angl. „feasibility study“) o možnosti využitia EM v prípadoch ich klientov. Advokáti mohli takéto iniciatívne návrhy predkladať prokurátorom, sudcom a

¹⁵ WEISBURD, K. 2015. Monitoring Youth: The Collision of Rights and Rehabilitation. In: Iowa Law Review, roč. 101, č. 1, s. 321. ISSN 0021-0552.

¹⁶ Pozri napríklad: BORSEKOVÁ, K., KRIŠTOFÍK, P., KORÓNY, S., MIHÓK, P., VAŇOVÁ, A. 2017. Electronic monitoring as an alternative form of punishment: an exploratory study based on European evidence. In: Oxford conference series : conference proceedings of the 7th international conference on interdisciplinary social science studies & 5th academic international conference on business, marketing and management, ICISSS & AICBMM 2017. Oxford : FLE Learning, s. 95 – 107. ISBN 978-1-911185-42-0.

¹⁷ MIHÓK, 2018. Electronic monitoring of offenders and accused persons in Slovakia in the international and European context. In: Proceedings of the 2nd law & political science conference. Praha : International Institute of Social and Economic Sciences, s. 30. ISBN 978-80-87927-61-8.

probačnej službe¹⁸. V tejto výskumnej správe EMEU sme nenašli zmienku o tom, aké konkrétne práva a povinnosti majú vo vzťahu k EM advokáti v Holandsku. Našli sme tam iba vysvetlenie, že iniciatívnymi žiadosťami o preskúmanie možnosti využitia EM advokáti sledovali napríklad zámer ukončiť väzbu ich klientov, bez uvedenia ďalších príkladov zámerov využívania práv advokátov vo vzťahu k EM a súčasne bez odkazov na relevantné normy verejného práva¹⁹.

Okrem Holandska, sa nám sekundárnym výskumom podarilo nájsť informácie týkajúce sa práv advokátov vo vzťahu k EM iba pre jeden ďalší štát EÚ, a to Portugalsko. Jedným zo zdrojov bola národná správa z projektu Mapping the legislation and assessing the impact of Protection Orders in the European Member States“ (akronym POEMS)²⁰, t.j. správa z projektu na úrovni EÚ ktorý sa zaoberal tzv. (európskymi) ochrannými príkazmi, v rámci ktorých je EM využívaný (iba) na tzv. bilaterálne schémy ochrany obetí pred ich bývalými páchatel'ami. Autori tejto národnej správy vysvetlili, že pri rozhodovaní o ochranných príkazoch nemusia byť obe zastupované advokátmi, a pri špecifických opatreniach táto správa explicitne neuvádza špecifické práva advokátov pri využití EM pri monitorovaní výkonu ochranných príkazov. Našli sme aj zdroj týkajúci sa špecificky EM, avšak išlo iba o podklady prezentácie autora Pinto de Abreu z neznámeho roku nazvané „Úlohy advokáta (v angl. practising lawyer) pri EM v Portugalsku“²¹. Tento neakademický, neoficiálny zdroj uvádza nasledovné úlohy advokátov súvisiace s EM:

- zistenie právnych predpokladov pre aplikáciu EM,
- informovanie klienta o možnostiach, podmienkach a výhodách EM ako aj o potrebe kontaktovať tretie osoby ktoré musia udeliť súhlas,
- zdokladovanie splnenia právnych a vecných podmienok (predpokladov) pre aplikáciu EM formou zdôvodnenej žiadosti súdu,
- žiadanie výnimočných povolení od súdu,
- prípadne využiť služby EM na získanie dôkazov použiteľných v súdnych konaniach (špecificky v prípadoch domáceho násillia)²².

¹⁸ BOONE, M. - DER KOOIJ, M. - RAP, S. 2016. Electronic Monitoring in the Netherlands [výskumná správa projektu s akronymom EMEU, online]. Utrecht (Holandsko) : Univerzita v Utrechte, s. 13, [cit.2018-10-24]. Dostupné na internete: <http://28uzqb445tcn4c24864ahmel.wpengine.netdna-cdn.com/files/2016/06/EMEU-Electronic-monitoring-in-the-Netherlands.pdf>.

¹⁹ Tamtiež.

²⁰ APAV. 2015. Mapping the legislation and assessing the impact of Protection Orders in the European Member States (POEMS). National Report Portugal [online]. Lisbon (Portugalsko) : APAV. Dostupné na internete: <http://poems.project.com/wp-content/uploads/2015/02/Portugal.pdf>.

²¹ Dostupné na internete: http://carlospintodeabreu.com/public/files/the_role_of_the_practising_lawyer.pdf [naposledy navštívené 2018-10-24].

²² Pozri snímok č. 6.

Napriek preskúmaniu všetkých nám dostupných zdrojov a metód sekundárneho výskumu sa nám nepodarilo nájsť žiadne ďalšie informácie o právach advokátov súvisiacich s EM v EÚ. Výsledkom tejto časti nášho sekundárneho výskumu bolo napr. zistenie informácie o už ukončenej aktivite siete COST nazvanej „Offender Supervision in Europe“ (aktivita č. (IS)1106). V jednej z oficiálnych správ tejto aktivity COST sme našli tvrdenie, že existuje iba veľmi málo [vedeckého] poznania o tom, za akých okolností majú advokáti aký vplyv na sudcov²³. V jednom z neoficiálnych výstupov na internetovej stránke tejto aktivity COST (išlo o výstup vo forme tzv. blogu) sme v tejto súvislosti našli zmienku o možnej existencii fascinujúcej dichotómie medzi tradičnými advokátmi v oblasti trestného práva a tzv. holistickými advokátmi, ktorí si s klientmi vytvoria „formu terapeutickú alianciu“, a o zámere začať nový výskum špecificky v tejto oblasti²⁴. Napriek tomu sme však následným sekundárnym výskumom už nenašli žiadne ďalšie informácie o tejto problematike.

Výsledky pilotného výskumu na Slovensku

Za účelom spoznania existujúcich noriem verejného práva upravujúcich činnosť advokátov po zavedení EM na Slovensku, a súčasnej doterajšej aplikácie týchto noriem, sme v rámci projektu IPEMOS uskutočnili pilotný primárny výskum. V priebehu mesiacov august a september 2018 bolo uskutočnených osem bilaterálnych interview s advokátmi. Náš prieskum vychádzal z predpokladu, že advokáti majú poznatky o zavedení EM obvinených a odsúdených na Slovensku a snažia sa ich aplikovať v praxi.

Všetci respondenti prieskumu sa zhodli v názore, že aj keď oblasť EM nebola novelami relevantných noriem verejného práva vnesená do legislatívy upravujúcej činnosť advokátov v oblasti trestného práva (t.j. najmä Trestný poriadok a Zákon o advokácii, prípadne ďalšie relevantné normy verejného práva), o spustení programu EM obvinených a odsúdených na Slovensku boli informovaní. Všetci dopytovaní advokáti zdôraznili, že sa opakovane snažili využiť ich práva v prospech dosiahnutia aplikácie EM na monitorovanie ich klientov, pričom sa jednalo aj o nahradenie väzby, a aj o nahradenie výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody alternatívnym trestom elektronicky monitorovaného domáceho väzenia. V rámci nášho pilotného výskumu sme však nezistili ani jeden prípad,

²³ BOONE, M. - HERZOG-EVANS, M. 2013. Decision-Making and Offender Supervision in Europe / Presentation of the group [online], s. 4, [cit. 2018-10-24]. Dostupné na internete: <http://www.offendersupervision.eu/wp-content/uploads/2013/07/WG2-Briefing-2013.pdf>.

²⁴ HERZOG EVANS, M. 2013. Comparative research on decision-making: Reflections on the Bratislava meeting (from France) [online], [cit.2018-10-24]. Dostupné na internete: <http://www.offendersupervision.eu/blog-post/comparative-research-on-decision-making-reflections-on-the-bratislava-meeting-from-france>.

v ktorom by návrh advokáta v prospech aplikácie EM bol schválený zo strany sudcu alebo súdu (v prípade, ak o vine a treste rozhodoval senát). Z tohto dôvodu bola ďalšia časť bilaterálnych intervii obmedzená na diskusiu o potenciálnych dôvodoch toho, prečo sudcovia/súdy neakceptovali návrhy advokátov v prospech aplikácie EM.

Viacerí advokáti sa počas pilotného výskumu vyjadrili, že ich vnímanie neochoty sudcov prijať rozhodnutia v prospech aplikácie EM, ako alternatívy k väzbe v prípadoch, v ktorých to navrhovali, im pripomínala neochotu sudcov prijímať rozhodnutia o prepustení obvinených z väzby na kauciu²⁵. Z pohľadu advokátov boli dôvodmi rozhodnutí v neprospech aplikácie EM (v prípadoch, v ktorých aplikáciu EM nami dopytovaní advokáti navrhovali) prevažne skutočnosti, že:

- príprava rozhodnutia v prospech aplikácie EM by znamenala vyššie nároky a viac úkonov ako príprava „tradičnejších“ rozhodnutí (v zmysle legislatívy pred spustením programu EM obvinených a odsúdených na Slovensku);
- sudcovia sú si vedomí preťažnosti a súčasne nízkeho platového ohodnotenia probačných úradníkov (pre ktorých by preskúmanie technických možností aplikácie EM v nami skúmaných prípadoch predstavovalo prácu navyše);
- pokrytie územia (relevantného pre nami skúmané prípady) signálom mobilných telefonických sietí by nemuselo byť dostatočné z pohľadu technických požiadaviek na aplikáciu EM (skúmanie splnenia ktorých je na Slovensku vo výlučnej kompetencii probačných úradníkov).

Záver

Pre potreby prípravy návrhu primárneho interdisciplinárneho výskumu (ktorý bude v značnej miere spadať do oblasti ekonomických vied) v projekte IPEMOS, týkajúceho sa zapojenia advokátov do programu EM obvinených a odsúdených na Slovensku, sme vyššie stručne zosumarizované výsledky pilotného výskumu z oblasti právnych vied považovali za dostatočné na to, aby sme ich predložili do internej aj externej diskusie (t.j. na konferencii Banskobystrické zámocké dni práva 2018). Pre zvažovaný ďalší interdisciplinárny výskum v projekte IPEMOS považujeme za kľúčové tieto poznatky:

- ako v EÚ, tak aj v USA (krajinie vzniku konceptu EM obvinených a odsúdených) sme identifikovali príklady toho, keď náklady na posúdenie vecnej vhodnosti aj technickej

²⁵ Poznámka: v rámci pilotného výskumu sme zaznamenali jednu úspešnú skúsenosť nami dopytovaného advokáta s rozhodnutím súdu o prepustení obvineného z väzby na kauciu na návrh nami dopytovaného advokáta.

spôsobilosti aplikácie EM obvinených neznáša v plnej miere štát, ale sú aspoň z časti prenesené na advokátov obvinených;

- náklady na posúdenie technickej spôsobilosti aplikácie EM obvinených aj odsúdených na Slovensku v plnej miere znáša štát;

- zo strany slovenských advokátov sme zaznamenali dostatočné znalosti a ochotu konať v prospech aplikácie EM ich klientov na to, aby sme výskum prípadnej úspory nákladov, pri prenesení časti kompetencií v tejto oblasti zo strany štátu na advokátov, mohli považovať za relevantný.

Za osobitný dôvod relevantnosti nami zvažovaného interdisciplinárneho výskumu považujeme aj zistenia týkajúce sa vnímania pracovnej preťažnosti a nedostatočného platového ohodnotenia probačných úradníkov, v kombinácii so zistením, že práve probační úradníci sú zodpovední za preverovanie technickej spôsobilosti aplikácie EM u obvinených na Slovensku. Navyše, aj v rámci nášho pilotného výskumu sme zaznamenali názory (podobne ako v rámci ostatných častí primárneho výskumu v projekte IPEMOS), že jedným z možných dôvodov nízkej kvantity aplikácie EM na Slovensku je vnímanie preťažnosti probačných úradníkov zo strany sudcov.

Ako sme uviedli v úvode tohto príspevku, projekt IPEMOS nemá stanovený jeden konkrétny špecifický vedecký cieľ. Jeho očakávaným praktickým prínosom by malo byť vyplnenie medzery v poznatkoch a empirických skúsenostiach spojených s problematikou EM obvinených a odsúdených na Slovensku. Interdisciplinárnym prístupom by mali byť počas riešenia projektu navrhnuté a otestované rôzne postupy, ktoré by mohli pomôcť ukázať na možné unikátne prepojenia viacerých aspektov problematiky, z pohľadu právnych a ekonomických vied. Cieľom prezentovania výsledkov nášho pilotného primárneho a sekundárneho výskumu zameraného na práva advokátov pri implementácii EM na Slovensku (na konferencii Banskobystrické zámocké dni práva 2018) je získanie spätnej väzby od odborníkov z oblasti práva (mimo riešiteľský tím projektu IPEMOS) na naše doterajšie zistenia, ako aj na plánovaný prieskum v roku 2019, ktorý by mal hlbšie monitorovať túto problematiku. Domnievame sa totiž, že z právneho aj ekonomického hľadiska, by pre štát mohlo byť zmysluplné a výhodné, ak by sa časť kompetencií týkajúcich sa preskúmania vecnej vhodnosti a/alebo technickej spôsobilosti aplikácie EM preniesla z probačných úradníkov na advokátov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

APAV. 2015. Mapping the legislation and assessing the impact of Protection Orders in the European Member States (POEMS). National Report Portugal [online]. Lisabon (Portugalsko) : APAV. Dostupné na internete: <http://poems-project.com/wp-content/uploads/2015/02/Portugal.pdf>.

ARREDONDO, D. a kol., 2001. Juvenile Mental Health Court: Rationale and Protocols. In: Juvenile and Family Court Journal, roč. 52, č. 4, s. 1 - 19. DOI: 10.1111/j.1755-6988.2001.tb00047.x.

BOONE, M. - DER KOOIJ, M. - RAP, S. 2016. Electronic Monitoring in the Netherlands [výskumná správa projektu s akronymom EMEU, online]. Utrecht (Holandsko) : Univerzita v Utrechte, [cit.2018-10-24]. Dostupné na internete:

<http://28uzqb445tcn4c24864ahmel.wpengine.netdna-cdn.com/files/2016/06/EMEU-Electronic-monitoring-in-the-Netherlands.pdf>.

BOONE, M. - HERZOG-EVANS, M. 2013. Decision-Making and Offender Supervision in Europe / Presentation of the group [online] [cit. 2018-10-24]. Dostupné na internete: <http://www.offendersupervision.eu/wp-content/uploads/2013/07/WG2-Briefing-2013.pdf>.

BORSEKOVÁ, K., KRIŠTOFÍK, P., KORÓNY, S., MIHÓK, P., VAŇOVÁ, A. 2017. Electronic monitoring as an alternative form of punishment: an exploratory study based on European evidence. In: Oxford conference series : conference proceedings of the 7th international conference on interdisciplinary social science studies & 5th academic international conference on business, marketing and management, ICISSS & AICBMM 2017. Oxford : FLE Learning, s. 95 – 107. ISBN 978-1-911185-42-0.

DAILY HERALD. 2017. Electronic monitoring out in Kane's final budget vote [online]. Arlington Heights (IL, USA) : Paddock Publications, [cit.2018-07-11]. Dostupné na internete: <http://www.dailyherald.com/news/20171114/electronic-monitoring-out-in-kanes-final-budget-vote>.

HERZOG EVANS, M. 2013. Comparative research on decision-making: Reflections on the Bratislava meeting (from France) [online] , [cit.2018-10-24].

Dostupné na internete: <http://www.offendersupervision.eu/blog-post/comparative-research-on-decision-making-reflections-on-the-bratislava-meeting-from-france>.

KLÁTIK, J. 2017. Kontrola výkonu rozhodnutia technickými prostriedkami v trestnom a civilnom práve. In: Prieniky trestného práva k iným právnym odvetviám a vedným disciplinám : zborník vedeckých príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej

konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 23. - 24. 11. 2016 v Košiciach. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017, ISBN 978-80-8152-493-6.

KLÁTIK, J. 2017. Výkon trestu domáceho väzenia v kontexte jeho kontroly technickými prostriedkami In: *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii*, roč. 21. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2017, ISBN 978-80-557-1232-1.

KLÁTIK, J. 2017. Systém kontroly výkonu rozhodnutia technickými prostriedkami. In: *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*, Praha, 4. 5. 2017. Praha : Nakladatelství Leges, 2017, ISBN 978-80-7502-224-0.

KLÁTIK, J. 2016. Kontrola výkonu rozhodnutí technickými prostriedkami In: *Visegrad journal on human rights : vedecký časopis Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy, Právnická fakulta, Užhorodská národná univerzita. č. 4/2 (2016)*. Bratislava, Užhorod : Paneurópska vysoká škola, Užhorodská národná univerzita, 2016, ISSN 1339-7915.

KLÁTIK, J. 2016. Systém elektronického monitoringu odsúdených osôb na Slovensku. In: *Interpolis '16 : zborník vedeckých prác : 13. medzinárodná vedecká konferencia doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov, 10. november 2016, Banská Bystrica*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2016, ISBN 978-80- 8122-025-8.

MIHÓK, 2018. Electronic monitoring of offenders and accused persons in Slovakia in the international and European context. In: *Proceedings of the 2nd law & political science conference*. Praha : International Institute of Social and Economic Sciences. ISBN 978-80-87927-61-8.

TEXAS CRIMINAL JUSTICE POLICY COUNCIL, 1986. Electronic monitoring of offenders [online]. Austin (TX, USA) : Texas Criminal Justice Policy Council, [cit.2018-07-11]. Dostupné na internete: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/102513NCJRS.pdf>.

WEISBURD, K. 2015. Monitoring Youth: The Collision of Rights and Rehabilitation. In: *Iowa Law Review*, roč. 101, č. 1, s. 297 – 341. ISSN 0021-0552.

WINDHAM COUNTY SHERIFF'S OFFICE, 2017. Electronic Monitoring Program (Rev: 11/8/16) [online]. Newfane (VT, USA) : Windham County Sheriff's Office [cit.2018-07-11]. Dostupné na internete: <https://legislature.vermont.gov/assets/Documents/2018/WorkGroups/Senate%20Judiciary/Electronic%20Monitoring/W~Keith%20Clark~Electronic%20Monitoring%20Program~1-17-2017.pdf>

WINDHAM COUNTY SHERIFF'S OFFICE, 2016. Electronic Monitoring Program (Rev: 9/16/16) [online]. Newfane (VT, USA) : Windham County Sheriff's Office [cit.2018-07-11]. Dostupné na internete: <https://legislature.vermont.gov/assets/Documents/2016/WorkGroups/C>

orrections%20Oversight/September%2028/W~Sheriff%20Keith%20Clark~Electronic%20Mo
nitoring%20Program%20~9-28-2016.pdf.

**PROTIRADIKALIZÁCIA PROSTREDNÍCTVOM PRÁVNÝCH
NORIEM - MEDZINÁRODNÝ PROJEKT TRAINING AID/DERAD
NA SLOVENSKU
COUNTER RADICALIZATION THROUGH THE RULE OF THE LAW
– INTERNATIONAL PROJECT TRAINING AID/DERAD IN
SLOVAKIA**

**Miroslav Kelemen¹, Jaroslav Klátik², Miloš Maďar³, Petra Korbulecová⁴,
Stanislav Szabo⁵, Ingrid Mencerová⁶**

Abstrakt

Článok prezentuje realizáciu a skúsenosti z projektu TRAINING AID Európskej komisie na Slovensku, na platforme projektu DERAD. Radikalizáciu časti našej spoločnosti vnímame ako významný kriminologický factor, ktorý si vyžaduje profesionálne skúmanie a realizáciu aktívnych preventívnych opatrení zameraných na efektívnu, individuálnu protiradikalizáciu jednotlivcov, primárne prostredníctvom uplatňovania právnych noriem. Objektom pôsobenia okrem občianskej verejnosti musia byť osoby v špecifickom prostredí vo väzniciach, ktoré vytvárajú "vhodné" podmienky pre radikalizáciu a regrutáciu nových osôb. Samotná radikalizácia nie je trestným činom.

Kľúčové slová

Ochrana, chránené záujmy, radikalizácia, právne normy.

Abstract

The article presents the implementation of the European Commission's TRAINING AID project in the Slovak Republic, on the platform of the DERAD project. Radicalization of a part of our society is perceived as an important criminological factor requiring the professional exploration and implementation of active preventive measures aimed at the effective, individual anti-radicalization of individuals, primarily through the application of legal standards. In addition to the civil public, the subjects of actions must be the persons in a specific environment in the prisons, which create "appropriate" conditions for the radicalization and recruitment of new persons. The radicalization is not a criminal offense.

¹ Dr.h.c. prof. Ing. Miroslav Kelemen, DrSc., MBA, LL.M., Technická univerzita v Košiciach, KKVC pri PrF UMB.

² doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD., PrF UMB v Banskej Bystrici.

³ JUDr. Miloš Maďar, PhD., LL.M., PrF UMB v Banskej Bystrici.

⁴ Ing. Petra Korbulecová, SOLIDMAX, s.r.o. Košice

⁵ Dr.h.c. doc. Ing. Stanislav Szabo, PhD., MBA, LL.M. Technická univerzita v Košiciach, Dekan LF TUKE

⁶ doc. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD., PrF UMB v Banskej Bystrici

Keywords

Protection, protected interests, radicalization, law rules.

Úvod

Skúsenosti krajín Európskej únie s riešením narastajúcej radikalizácie v spoločnosti nachádzajú svoj odraz aj v projektoch, ktoré podporujú ochranu a prevenciu najmä medzi mladými ľuďmi, ktorí sa stávajú objektmi regrutácie a negatívneho vplyvu vonkajších aktérov radikalizácie, vedúce k ich autoradikalizácii. Špecifické problémy ale predstavuje radikalizácia osôb vo väzenstve. Radikalizáciu vnímame ako proces. Samotná radikalizácia nie je trestným činom. Radikalizácia je ale spravidla platformou pre ďalší negatívny vývoj k prejavom extrémizmu a terorizmu, ktoré porušujú zákonom chránené záujmy a sú trestnými činmi. Odborné a právne aspekty zákonom chránených záujmov sú predmetom systematického a dlhodobého skúmania.⁷

Metodika a cieľ práce

Zámerom pokračujúcej vedeckej práce v uvedenej problematike je definovanie problému (predmetu skúmania), ktorým je skúsenosť s radikalizáciou vo väzenstve na báze vedeckého vysvetľovania. Cieľom posudzovania problému je identifikácia, analýza a hodnotenie národných skúseností v problematike boja proti radikalizmu v špecifických podmienkach väznenstva na Slovensku formou cielenej edukácie expertov „TRAINING AID“. Parciálnym cieľom je transfer poznatkov medzi krajinami Európskej únie s využitím výstupov projektu DERAD, s podporou Európskej komisie.

Výsledky a diskusia

Existencia a transfer „zahraničných bojovníkov“, primárne z vojnových oblastí vplyvom radikálneho islamu, do Európskeho priestoru spôsobujú problémy v prípade ich pobytu vo väznici, kde nachádzajú jedinečný regrutačný priestor pre nových radikálov, vyžadujú špecifické podmienky a starostlivosť v rámci väzenského systému. Teoretickému spracovaniu problematiky a transferu poznatkov do praxe formou národného školenia relevantných odborníkov „v prvej línii“, sú obsahom **projektu DERAD** (Protiradikalizácia prostredníctvom práva) / Project DERAD (Counter Radicalization through the rule of law) a **projektu TRAINING AID** (Mobilné pomocné tímy na odhalenie a prevenciu eskalácie

⁷ KELEMEN, M. 2017. *Problems of protected interests in the security sectors: Professional and criminal law aspects of the protection of interests*. 2nd. suppl. ed. Banská Bystrica: Belianum. Matej Bel University Press, 2017. p. 11.

násilného radikalizmu) / Project TRAINING AID (Mobile assistance interagency teams to detect and prevent the escalation of violent radicalism).

DERAD projekt⁸: Väzni a osoby pod probačným dohľadom, ktorí by boli vylúčení z celospoločenského kontextu a izolovaní, môžu byť vystavení náboru alebo seba-radikalizácii, kým komunitné väzby pomáhajú re-socializačným procesom. V tejto súvislosti sa tretia priorita bezpečnostnej agendy EÚ (2015) zameriava na potrebu zabezpečiť lepšie uplatňovanie a uplatňovanie existujúcich právnych nástrojov EÚ pri rešpektovaní ľudských práv (článok 52 ods. 1 Charty základných práv); Súdny dvor z 8. apríla 2014). Prijatie a vykonávanie týchto 3 rámcových rozhodnutí preto možno považovať súčasne za súčasť bezpečnostného piliera PREVENT založeného na úlohe odolnosti spoločenstiev ako faktora radikalizácie a súbežne ako súčasť programu spravodlivosti 2015 JUSTICE Programme. V tomto zmysle projekt realizuje 4. prioritu bezpečnostnej agendy EÚ (Vzhľadom na rastúcu súvislosť medzi rôznymi druhmi bezpečnostných hrozieb, musí byť politika a činnosť v praxi plne koordinovaná medzi všetkými relevantnými agentúrami EÚ v oblasti spravodlivosti a bezpečnosti. Vnútorne veci a ďalej. ")

Koordinácia medzi personálom väznic a osobami pod probačným dohľadom, sudcami, prokurátormi, prekladateľmi a zamestnancami sociálnych služieb pracujúcimi vo väzniciach a právnymi zástupcami obžalovaných na úrovni EÚ, ako členskými štátmi a agentúrami zapojenými do spravodajských informácií proti násiliu a extrémizmu je základnou zložkou na zabezpečenie účinného uplatňovania opatrenia, ktoré predpokladajú tri rámcové dokumenty, a to je ústredná prioritná oblasť nástrojov justičnej spolupráce. Je nevyhnutné navrhnuť nové stratégie, ktoré zahŕňajú verejné a súkromné partnerstvá (priorita 5.1 KOM (2011) 551 v konečnom znení), okrem posilneného súdnictva a bezpečnostnej spolupráce, pretože uplatňovanie troch rámcových podmienok zahŕňa silnú spoluprácu so súkromným sektorom na úrovni EÚ na implementáciu alternatívnych a probačných opatrení, ako sa uvádza v Agende EÚ o bezpečnosti (KOM (2015) 185 v konečnom znení).

Preto sú konkrétne ciele projektu DERAD⁹ a z toho vyplývajúce aktivity nasledovné:

a) vymieňať si informácie a osvedčené postupy v boji proti radikalizácii a terorizmu prostredníctvom právneho pravidla.

⁸ Project DERAD – Counter radicalization through the rule of law, project description AGENFORMEDIA ITALY

⁹ Project DERAD – Counter radicalization through the rule of law, project description AGENFORMEDIA ITALY, p. 2

b) preskúmať príležitosti, ktoré ponúka FD 909/829/947 na odstránenie napätia a na zintenzívnenie sťažností vedúcich k náboru a terorizmu medzi väzňami a osobami pod probačným dohľadom.

c) harmonizovať politiky MS a koordináciu medzi personálom súdnictva a väzenským personálom v oblasti rehabilitácie a resocializácie prostredníctvom presunov väzňov do krajiny ich pobytu, čím sa posilnia komunitné väzby a posilnia sociálne politiky prostredníctvom verejno-súkromných partnerstiev.

d) podporovať spoluprácu medzi CEPOL a portálom „E-Spravodlivosti“, ako súčasť lepšie koordinovaného úsilia medzi členskými štátmi a súdnicstvom proti násiliu a extrémizmu. Integrovať vzdelávacie aktivity partnerských krajín s portálom "E-Spravodlivosť" ako referenčný nástroj v kontexte justičného vzdelávania v súlade s ustanovením 2.3 bezpečnostnej agendy EÚ 2015.

d) v neposlednom rade pomáhajú členským štátom, ktoré neprijali rámcové dokumenty, aby skontrolovali ich implementáciu a výhody pomocou prístupu založeného na praktických príkladoch a skupinách.

Projekt TRAINING AID¹⁰: Väzni a osoby pod probačným dohľadom, odsúdení za trestné činy, ktoré sa netýkajú terorizmu, by sa mohli radikalizovať kvôli vplyvu iných väzňov alebo sociálnych skupín, ktorých sa zúčastňujú, v ktorých hľadajú ochranu alebo v rámci klasickej dynamiky gangov. Avšak väzenia môžu byť aj jednoduchými odrazovými „mostíkmi“ pre zraniteľné osoby, ktoré sa môžu premeniť na teroristov, ako členovia gangov, alebo mimo gangov "vonku", keď sú ponechaní sami na seba a sú vystavení zločineckým skupinám, ktoré „ponúkajú“ ochranu a príležitosti.

Preto boli konkrétne aktivity projektu zamerané na:

a) integráciu relevantných odborníkov s ostatnými zamestnancami a justičnými orgánmi na úrovni EÚ s cieľom vytvoriť spoločné postupy a stratégie pre tematické odborné vzdelávanie. Harmonizovať politiky ministerstiev spravodlivosti v oblasti rehabilitácie a reintegrácie prostredníctvom prevodu väzňov do ich krajiny pobytu, čím sa posilnia spoločenské väzby a posilnia sa sociálne politiky prostredníctvom verejných a súkromných partnerstiev.

b) integráciu požadovaných špecializovaných tém, ako je vedenie a manažment / strategické plánovanie, s ustanoveniami o základných právach a boji proti terorizmu.

c) preskúmať príležitosti ponúkané z rámcových rozhodnutí EÚ, európskeho zatýkacieho rozkazu, FD 2006/960 / JHA, 315/909/829/947 s cieľom predchádzať formám radikalizmu na

¹⁰ *Project TRAINING AID* – Mobile assistance interagency teams to detect and prevent the escalation of violent radicalism, project description AGENFORMEDIA ITALY

úrovni EÚ, rozptýliť napätie a zoslabiť potenciál vedúci k náboru a terorizmu, zabrániť násilným činom pri nelegálnych cestách do vojnových oblastí.

Transfer poznatkov krajín Európskej únie na Slovensku, pod vedení Ministerstva spravodlivosti Talianska s významnou podporou odborníkov AGENFORMEDIA Italy a ďalších projektových partnerov, bol na Slovensku zabezpečený našimi 2 národnými školiteľmi.

Národný tréningový kurz v Banskej Bystrici, 25.4.2018, bol zameraný na poskytovanie národného kaskádového kurzu 34 odborníkom pre dôstojníkov väzenskej a justičnej stráže v Košiciach a Banskej Bystrici, príslušníkov Policajného zboru Slovenskej republiky, Mestskej polície Banská Bystrica, zástupcov štátnej správy a samosprávy, právnikov, študentov práva v magisterskej štúdií. Účastníci boli prevažne z 3 regiónov: Banskobystrický, Žilinský a Košický kraj.

36 záujemcov bolo pôvodne zaregistrovaných. Na vnútroštátnom kurze sa zúčastnilo 34 ľudí. Dvaja kandidáti sa ospravedlnili a zrušili svoju účasť. Päť účastníkov sa nemohlo zaregistrovať do portálu Hermes napriek podpore partnera AGENFORMEDIA ITALY a našej priamej komunikácie, ale zúčastnili sa národného kurzu. Jeden záujemca sa nikdy nezaregistroval do portálu Hermes a zrušil účasť pred začiatkom kurzu.

Kurz sa zamerával na tieto kľúčové témy:

- 1) radikalizácia vo väzení;
- 2) vývoj v prevencii v Európe;
- 3) evolúcia modelov spravodlivosti a policajnej spolupráce;
- 4) právne nástroje;
- 5) stratégie ukončenia

Kurz trval 7 hodín v prednáške s otvoreným on-line prístupom od 06:30. Na konci kurzu boli účastníci požiadaní, aby vyhodnotili pripravené moduly kurzu. Účastníci národného kurzu veľmi pozitívne hodnotili organizáciu a obsah kurzu. Národný kurz splnil stanovené ciele projektu v podmienkach Slovenskej republiky.

Záver

Národní školitelia v spolupráci s Generálnym riaditeľstvom ZVJS a riaditeľstvami vybraných ústavov z Banskej Bystrice a Košíc zabezpečili v rámci medzinárodného projektu „TRAINING AID“ na Slovensku:

- Identifikáciu zoznamu účastníkov pre národný tréning, v spolupráci s partnermi projektu.

- Vykonalí prispôsobenie národného kurzu (kaskádový tréning) v rámci vzdelávacej platformy HERMES (úprava obsahu vzdelávacieho kurzu na národné, právne, politické a odborné prostredie).
- Naplánovanie kaskádového tréningového kurzu a vykonali výcvik odborníkov so schváleným obsahom individuálnym/skupinovým školením a prostredníctvom systému riadenia vzdelávania.

Projekty sú financované Európskou komisiou Generálnym riaditeľstvom pre spravodlivosť (DG Justice) a Generálnym riaditeľstvom pre vnútorné záležitosti (DG Home), pod záštitou Talianskeho Ministerstva spravodlivosti, ako koordinátora projektov. Ako súčasť projektových aktivít bol zostavený edukačný program v podobe 6 tréningových modulov a e-platforma HERMES, pre zdieľanie skúseností a osvedčených postupov v uvedenej problematike. Práve absolvovanie edukačného programu a spoluúčasť na validácii školení, úprave a prispôsobeníu ich obsahu národným podmienkam umožní profesionálnu prípravu 50 expertov z 26 členských štátov EÚ. V priebehu rokov 2018-2019 bude prostredníctvom týchto národných školiteľov pripravených približne 2000 odborníkov: príslušníkov zboru väzenskej a justičnej stráže, policajného zboru, pracovníci súdov, väzenskí psychológovia, pracovníci vybraných spravodajských služieb, sociálni pracovníci, probační a mediační pracovníci, resp. pracovníci neziskových organizácií, ktorí v rámci svojej odbornosti majú reálnu možnosť uplatňovať získané informácie v praxi.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

KELEMEN, M. Problems of protected interests in the security sectors: Professional and criminal law aspects of the protection of interests. 2nd. suppl. ed. Banská Bystrica: Belianum. Matej Bel University Press, 2017. 112 p. ISBN 978-80-557-1261-1

Project DERAD – Counter radicalization through the rule of law, project description AGENFORMEDIA ITALY.

Dostupné na internete: <https://www.agenformedia.com/international-projects/derad>

Project TRAINING AID – Mobile assistance interagency teams to detect and prevent the escalation of violent radicalism, project description AGENFORMEDIA ITALY.

Dostupné na internete: <https://www.agenformedia.com/international-projects/training-aid>

Práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0437 „Interdisciplinárny prístup k elektronickému monitoringu obvinených a odsúdených osôb v slovenskom prostredí“.

INŠTITÚT VÄZBY AKO ULTIMA RATIO

DETENTION AS ULTIMA RATIO

Lubomír Hreha, Pavel Nečas¹

Abstrakt

Väzba ako zabezpečovací inštitút predstavuje najväčší zásah do osobnej slobody, charakterizovanú ako prostriedok na zaistenie obvineného na účely trestného konania. Fakultatívny charakter väzby vyznačuje skutočnosť, že väzba predstavuje prostriedok ultima ratio, teda poslednú možnosť, ktorá má nasledovať len vtedy, keď nemožno použiť iné, miernejšie inštitúty trestného práva. V tomto článku sa budeme venovať inštitútu väzby ako ultima ratio.

Kľúčové slová

väzba, ultima ratio, trestné právo, Trestný poriadok

Abstract

Detention as insure institution represents the greatest interference with personal freedom, characterized as a means of securing the accused for the purposes of criminal proceedings. The facultative nature of the detention is characterized by the fact that the detention represents the ultima ratio, the last option to be followed only when other, more lenient criminal law institutes can not be used. In this article, we will devote the institute of detention as the ultima ratio.

Keywords

Detention, Ultima ratio, Criminal law, Code of Criminal Procedure

Úvod

Väzba je inštitút trestného práva, ktorý upravuje zákon č. 301/2005 Z. z. (ďalej aj Trestný poriadok alebo TP) a organizačno-technickú úpravu výkonu väzby upravuje zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby. Väzbu možno charakterizovať ako zákonný prostriedok na zaistenie obvineného, ktorému sa dočasne obmedzuje osobná sloboda na účely trestného konania. Medzinárodná úprava ochrany ľudských práv a slobôd venuje značnú časť problematike väzby. Upravuje ju napríklad čl. 9 a čl. 10 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, ďalej čl. 5 ods. 1 písm. c), ods. 3, 4, 5, Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Väzba predstavuje azda najvýraznejší zásah do

¹ Mgr. Ing. Lubomír Hreha, externý doktorand, Akadémia ozbrojených síl gen. M.R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši

Dr. h. c. prof. Ing. Pavel Nečas, PhD., MBA, prodekan, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

osobnej slobody, avšak treba zdôrazniť, že väzba na rozdiel od trestu odňatia slobody má plniť výlučne zaisťovaciu funkciu a v žiadnom prípade ju nemožno chápať ako sankčné opatrenie. Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej aj ÚS SR) vo svojom uznesení uvádza: „Väzba je najzávažnejším zásahom do osobnej slobody a do práv obvineného. Keďže ide o najzávažnejší zásah, vyžaduje po celý čas súdnu kontrolu jej ústavnosti a zákonnosti (III. ÚS 26/01). Je výsostným právom, ale aj povinnosťou všeobecného súdu dbať o to, aby doba väzby obvineného neprekročila nevyhnutnú hranicu. Na ten účel patrí všeobecnému súdu skúmať všetky okolnosti spôsobilé vyvrátiť alebo potvrdiť existenciu skutočného verejného záujmu odôvodňujúceho so zreteľom na prezumpciu nevinu výnimku z pravidla rešpektovania osobnej slobody a uviesť ich v rozhodnutiach o žiadostiach obvineného o prepustenie na slobodu (Toth c. Rakúsko z 12. decembra 1991)“²

Väzba má teda fakultatívny charakter, predstavuje prostriedok *ultima ratio* a v súlade s týmto princípom sa na väzbu prihliada ako na krajný prostriedok, nutné zlo, prostredníctvom ktorého je občan zbavený osobnej slobody, napriek faktu, že o tom či trestný čin spáchal alebo nie rozhodne súd až v budúcnosti.

1 Dôvody väzby

Trestný poriadok v §71 hovorí o tom, že obvinený môže byť vzatý do väzby iba za predpokladu, ak doteraz zistené skutočnosti svedčia o tom, že skutok, pre ktorý sa začalo trestné stíhanie bol spáchaný, vykazuje znaky trestného činu, existuje dôvodné podozrenie, že trestný čin spáchal obvinený a z jeho konania a ďalších skutočností sa možno obávať, že:

1.1 Úteková väzba

a) ujde alebo sa bude skrývať, aby sa trestnému stíhaniu prípade trestu vyhol, najmä v prípadoch ak nemožno zistiť totožnosť obvineného, ak nemá stále bydlisko alebo mu hrozí vysoký trest³

V tomto prípade hovoríme o tzv. útekovej väzbe. Pod pojmom „ujde“ vo všeobecnosti rozumieme útek obvineného do zahraničia, pojem „skrýva sa“ označuje vyhýbanie sa trestnému stíhaniu obvineného takým spôsobom, že sa ukrýva na neznámom mieste v rámci SR. Ak hovoríme o nemožnosti zistenia totožnosti obvineného, rozumieme tým nemožnosť hodnoverne overiť totožnosť obvineného, z toho dôvodu, že nemá pri sebe doklad totožnosti,

² Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: I. ÚS 346/2014-24 zo dňa 02. 07. 2014

³ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, §71 ods.1 písm. a)

pas, niet vierohodnej osoby, ktorá by totožnosť obvineného potvrdila alebo obvinený o sebe uvádza nepravdivé informácie. Ak obvinený nemá stále bydlisko, rozumieme tým, že obvinený nemá kde bývať prípadne sa zdržiava na viacerých miestach, pričom sa jeho zdržiavanie nemusí viazať výhradne na územie SR.⁴

Zaujímavo znie uznesenie NS SR, o sťažnostiach obvineného a prokurátora proti uzneseniu sudcu pri prípravnom konaní. V ňom predseda senátu NS SR vyslovil pochybenie sudcu pre prípravne konanie a neuznal väzobné dôvody podľa § 71 ods. 1 písm. a) TP. NS SR ďalej konštatuje, že samotná hrozba uloženia vysokého trestu nepostačuje na uplatnenie dôvodu väzby.⁵ Podľa §71 ods. 1 písm. a) TP nevyplýva, že dôvody väzby musia byť splnené súčasne a zároveň nie sú podmienené žiadnym iným faktom okrem skutočností nasvedčujúcich dôvodnú obavu. Legislatívne pravidlá tvorby zákonov podľa prílohy č. 2 „Legislatívnotechnické pokyny“ v bode č. 5 hovoria, že: „*Alternatívy sa vyjadrujú vylučovacou spojkou „alebo“, a kde je to vhodné, spojkou „či“. Pri viacerých možnostiach sa spojka kladie až medzi posledné dve možnosti.*“⁶ Podľa tejto skutočnosti a predmetného rozhodnutia NS SR vzniká prinajmenšom otázka na diskusiu, či má hroziaca výška trestu svoje opodstatnenie ako väzobný dôvod a či nepostačuje ju interpretovať ako skutočnosť, ktorá by mohla nasvedčovať dôvodnú obavu. Sme toho názoru, že hroziaca výška trestu sa môže prejaviť v konaní obvineného iba tým spôsobom, že ujde alebo sa bude skrývať, môže poskytovať nepravdivé informácie o svojej osobe, nebude sa pravidelne zdržiavať na mieste bydliska, môže ovplyvňovať svedkov, znalcov, alebo iným spôsobom mariť objasňovanie skutočností dôležitých pre trestné stíhanie. Vzhľadom na skutočnosť, že inštitút väzby je prostriedkom *ultima ratio*, zastávame názor, že nesmie vznikáť priestor na špekulácie o dôvodoch väzby.

1.2 Kolúzna väzba

b) pôsobením na svedkov, znalcov, spoluobvinených alebo iným spôsobom bude mariť objasňovanie tých skutočností, ktoré majú vplyv pre trestné stíhanie⁷

Pri dôvodoch väzby podľa §71 ods. 1 písm. b) hovoríme o tzv. kolúznej väzbe. Ide o situáciu, pri ktorej vzniká dôvodná obava na základe zistených skutočností, že obvinený bude mariť

⁴ ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný poriadok s komentárom. Žilina: Eurokódex, 2006, 167s

⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4Tost 6/2011 z 11.03.2011

⁶ Zákon č. 19/1997 Z. z. legislatívne pravidlá tvorby zákonov

⁷ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok §71 ods. 1. písm. b)

vyšetrovanie. Táto obava však musí byť dokázaná reálnou hrozbou takéhoto správania sa obvineného. Ide predovšetkým o zastrašovanie, vydieranie, nátlak, korumpovanie či priame násilie resp. iné formy ovplyvňovania svedkov, znalcov, spoluobvinených a to buď priamo obvineným, alebo nepriamo čiže sprostredkovanou osobou s cieľom, aby nevypovedali pravdivo. Ak zákon hovorí o „inom spôsobe marenia“ má sa tým na mysli najmä: *„falšovanie, pozmeňovanie, ničenie alebo ukrývanie vecných alebo listinných dôkazov. Za marenie v zmysle citovaného ustanovenia však nemožno považovať napríklad nesplnenie príkazu zo strany obvineného podrobiť sa prehliadke tela (§ 155 ods. 1), odmietnutie obvineného podrobiť sa skúške krvi alebo inému obdobnému úkonu (§ 155 ods. 2), ale ani nesplnenie povinnosti vydať vec zo strany obvineného (§ 89 ods. 1). Takéto konanie obvineného možno sankcionovať poriadkovou pokutom alebo napríklad prikročiť k odňatiu veci. Vzatie do väzby v takýchto prípadoch by nebolo zaistovacím opatrením, ale sankciou.“*⁸ Kolúzna väzba sa istým spôsobom líši od ostatných dôvodov väzby, keďže dôvody, pre ktoré je obvinený vo väzbe zväčša pominú po procesných úkonoch v prípravnom konaní. Možno povedať, že kolúzna väzba má dočasný charakter.⁹

1.3 Preventívna väzba

c) dokoná trestný čin, bude pokračovať v trestnej činnosti, alebo spácha trestný čin, na ktorý sa pripravoval alebo ktorým hrozil¹⁰

Preventívna väzba podľa §71 ods. 1 písm. c), predstavuje ochranu spoločnosti pred obvineným, o ktorom existuje dôvodná obava, že bude pokračovať v trestnej činnosti, dokoná trestný čin, vykoná trestný čin, na ktorý sa pripravoval alebo hrozil. Charakter týchto taxatívne vymenovaných dôvodov pre väzbu nám napovedá, že sa v tomto prípade preventívnej väzby jedná iba o úmyselné trestné činy. Cieľom preventívnej väzby je zabrániť obvinenému uskutočniť škodlivý zámer, ktorý by mohol nastať spôsobom, že bude pokračovať v trestnej činnosti opakovaním rovnakého trestného činu resp. trestného činu tej istej povahy alebo sa pokúsi dokonáť trestný čin alebo spácha trestný čin, na ktorý sa pripravoval, a za ktorého prípravu je trestne stíhaný resp. ktorým hrozil.

1.4 Väzba pre trestné činy terorizmu

⁸ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Bratislava: IURA EDITION, 2006, 324 s

⁹ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, 330 s

¹⁰ Zákon č. 301/2006 Z. z. Trestný poriadok, §71 ods.1 písm. c)

Pomerne novinkou v Trestnom zákone aj v Trestnom poriadku v spojení so zmenou Ústavy SR a iných zákonov s účinnosťou od 01.01.2016 je tzv. „protiteroristický balíček“ zákonov, ktorým NR SR reagovala po sérii teroristických útokov v Európe. Táto právna úprava zavádza pojem „Trestné činy terorizmu“ v §140b TZ: „Trestné činy terorizmu sú trestný čin založenia, zosnovania a podporovania teroristickej skupiny podľa § 297, trestný čin terorizmu a niektorých foriem účasti na terorizme podľa § 419, zločin spáchaný členom teroristickej skupiny a zločin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. e).“^{11,12} Rovnako, súvisiac so zmenou v TZ, nastali zmeny aj v TP, v ktorom sa rozšírili dôvody väzby pri trestných činoch terorizmu. Podľa § 71 ods. 2 „Obvinený môže byť vzatý do väzby aj vtedy, ak je trestné stíhaný pre trestné činy terorizmu, ak doteraz zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že skutok, pre ktorý bolo začaté trestné stíhanie, bol spáchaný, má znaky trestného činu a sú dôvody na podozrenie, že tento skutok spáchal obvinený.“¹³ Z citovaného vyplýva, že pre naplnenie dôvodov väzby podľa § 71 ods. 2 nebude nutné, aby osoba stíhaná za trestné činy terorizmu naplnila podmienky väzby podľa § 71 ods. 1.

1.5 Opätovná väzba a väzba mladistvého

Ak bol obvinený prepustený z väzby na slobodu, Trestný poriadok umožňuje jeho opätovné vzatie do väzby v tej istej veci v prípade, že nastala reálna skutočnosť, ktorá je dôvodom uloženia opätovnej väzby. Trestný poriadok udáva nasledovné dôvody:

- „a) je na úteku alebo sa skrýva, aby sa tak vyhol trestnému stíhaniu alebo trestu, nezdržiava sa na adrese, ktorú uviedol orgánom činným v trestnom konaní alebo súdu, nepreberá zásielky alebo nerešpektuje príkazy orgánov činných v trestnom konaní alebo súdu, alebo inak vedome marí vykonávanie nariadených úkonov,*
- b) pôsobí na svedkov, znalcov, spoluobvinených alebo inak marí objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie,*
- c) pokračuje v trestnej činnosti, dokoná trestný čin, o ktorý sa pokúsil, alebo vykoná trestný čin, ktorý pripravoval alebo ktorým hrozil,*
- d) bol prepustený z väzby preto, že nastúpil do výkonu trestu odňatia slobody a sú konkrétne skutočnosti, ktoré odôvodňujú niektorý z dôvodov väzby podľa odseku 1,*
- e) je obvinený pre ďalší úmyselný trestný čin, ktorý mal byť spáchaný po prepustení z väzby,*

¹¹ Zákon č. 300/2006 Z. z. Trestný zákon, § 140b

¹² Poznámka - Podľa Trestného zákona :§ 297 Založenie, zosnovanie a podporovanie teroristickej skupiny, § 419 Terorizmus a niektoré formy účasti na terorizme, § 140 písm. e) osobitný motív v úmysle spáchať trestný čin terorizmu a niektorých foriem účasti na terorizme podľa § 419

¹³ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, § 71 ods. 2

alebo

f) ide o väzbu podľa odseku 2. ¹⁴

Vplyv princípu ultima ratio možno nájsť aj v špecifickej úprave väzby mladistvého. Väzba môže z psychologického hľadiska nepriaznivo vplývať na osobu mladistvého preto by sa inštitút väzby mal v takýchto prípadoch využívať, len v krajne nevyhnutných prípadoch. § 339 TP ustanovuje, že ak by aj existovali dôvody väzby podľa § 71, obvinený mladistvý môže byť vzatý do väzby, len ak by nebolo možné účel väzby dosiahnuť inak. Iným spôsobom sa účel väzby môže nahradiť formou záruky osoby, ktorá má výrazný vplyv na mladistvého, pričom sa nemusí jednáť o rodiča, alebo zárukou záujmového združenia občanov či dohľadom probačného a mediačného úradníka.¹⁵

2. Rozhodnutie o väzbe a trvanie väzby

Významnou časťou problematiky väzby ako prostriedku ultima ratio je rozhodovanie o väzbe a jej trvaní, ktoré pramenia z Ústavy SR čl. 17 ods. 5, podľa ktorého možno na osobu uvaliť väzbu iba z dôvodov a na čas ustanovený zákonom. Výsledkom procesu rozhodovania o väzbe je to, či obvinený O väzbe pritom rozhoduje výlučne súd.¹⁶

2.1 Rozhodnutie o väzbe

Trestný poriadok presne vymedzuje čo sa rozumie rozhodnutím o väzbe. Ním sa rozhodnutím o väzbe rozumie rozhodnutie o:

- a) vzatí alebo nevzatí obvineného do väzby
- b) prepustení z väzby a o zamietnutí žiadosti o prepustenie z väzby
- c) zmene väzobných dôvodov
- d) návrhu na predĺženie lehoty väzby
- e) ponechaní obvineného vo väzbe, alebo predĺžení celkovej lehoty väzby v trestnom konaní
- f) prepustení zatknutej obvinenej osoby na slobody aj o ponechaní obvineného na slobode pri nahradení väzby¹⁷

Trestný poriadok tiež uvádza, že konanie a rozhodovanie o väzbe je možné len proti osobe, proti ktorej bolo vznesené obvinenie. „*O väzbe koná a rozhoduje výlučne súd a v prípravnom*

¹⁴ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, § 71 ods. 3

¹⁵ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, 332 s

¹⁶ Ústava Slovenskej republiky, čl. 17 ods. 5

¹⁷ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok §72 ods. 1

*konaní na návrh prokurátora sudca pre prípravne konanie, ktorý nie je viazaný návrhom prokurátora pri vymedzení dôvodov väzby.*¹⁸ Pomerne nejednoznačné je vymedzenie návrhu prokurátora o väzbe. Z citovaného vyplýva, že návrh prokurátora sa vyžaduje len v prípravnom konaní. Rozhodnutie o vzatí resp. nevzatí obvineného do väzby má formu uznesenia. Rozhodnutie o vzatí obvineného do väzby musí byť sudcom pre prípravné konanie, resp. predsedom senátu bez zbytočných priet'ahoch oznámené

- rodinnému príslušníkovi alebo inej osobe, ktorú obvinený označí a to len v prípade ak by sa tým nezmaril účel väzby a jeho obhajcovi,
- u príslušníkov ozbrojených síl alebo ozbrojených zborov, príslušníkov v služobnom pomere ich nadriadeného alebo služobný orgán
- ak je obvinený vedený v evidencii nezamestnaných, úrad v ktorom je vedená táto evidencia
- konzulárny úrad štátu, ktorého je obvinený občanom resp. na území ktorého ma trvalý pobyt¹⁹

V zmysle §75 TP je potrebné ihneď upovedomiť aj príslušný ústav na výkon väzby.

2.2 Trvanie väzby

*„Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania je deklarované ako cieľ rekodifikácie Trestného poriadku a jednak ako cieľ trestného konania obsiahnutý v zákonodarstve členských štátov Európskej únie a to najmä z dôvodu pomalého výkonu spravodlivosti, čo je najzávažnejším problémom trestného súdnictva vo väčšine štátov EÚ.*²⁰ Požiadavka zrýchlenia a zhospodárenia trestného konania je o to viac dôležitejšia pre konanie o väzbe ako prostriedku *ultima ratio*. Zhmotnená je ako základná zásada trestného konania v §2 ods. 6 TP. Podľa tohto ustanovenia sú orgány činné v trestnom konaní (ďalej aj OČTK) povinné vybavovať väzobné veci prednostne a rýchlo.²¹ V právnom štáte je neprípustné, aby väzobne stíhaná osoba, proti ktorej bolo vznesené obvinenie a bez ohľadu na to či v budúcnosti bude uznaná za vinnú alebo nevinnú, existovala v právnej neistote bez stanovenia trvania určitých časových limitov väzby.

¹⁸ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, 333 s

¹⁹ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, §74

²⁰ Klátik, J.: Stále aktuálna požiadavka zrýchlenia a zhospodárenia trestného konania. In: Zborník príspevkov z konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 9. februára 2011 na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave konanej pod záštitou prezidenta Slovenskej republiky J. E. pána doc. JUDr. Ivana Gašparoviča, CSc. Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok- analýza poznatkov z teórie a praxe. Bratislava: Eurokódex, 2011, 173 s.

²¹ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, §2

Podľa súčasnej právnej úpravy môže väzba v základnej alebo predĺženej lehote v prípravnom konaní alebo v konaní pred súdom trvať len na nevyhnutne potrebný čas. Základná lehota väzby je v prípravnom konaní sedem mesiacov.

„Celková lehota väzby v prípravnom konaní spolu s väzbou v konaní pred súdom nesmie presiahnuť

a) dvanásť mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre prečin,

b) tridsaťšesť mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre zločin,

c) štyridsaťosem mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre obzvlášť závažný zločin.“²²

Aktuálna úprava Trestného poriadku umožňuje pre obzvlášť závažný zločin s trestnou sadzbou 25 rokov odňatia slobody alebo na doživotie, alebo pre trestné činy terorizmu v prípade ak pre obtiažnosť alebo pre iné závažné dôvody nebolo možné skončiť trestné stíhanie do uplynutia 48 mesiacov a hrozí, že prepustením môže byť konanie zmarené alebo podstatným spôsobom sťažené, rozhodnúť súdu o predĺžení väzby na nevyhnutnú dobu a to aj opakovane. Celková lehota väzby však v tomto prípade nesmie presiahnuť 5 rokov.²³

Ustanovenie diferencuje dĺžku väzby z hľadiska závažnosti trestného činu s predpokladom čím závažnejší a zložitejší trestný čin, tým je poskytnutý väčší časový priestor na jeho objasnenie.

Z maximálnych lehôt väzby v prípravnom konaní a konaní pred súdom sú však zákonom upravené aj ich trvanie počas prípravného konania. Na prípravné konanie tak podľa Trestného poriadku pripadá najviac:

a) sedem mesiacov väzby v prípade stíhania za prečin

b) devätnásť mesiacov väzby v prípade stíhania za zločin

c) dvadsaťpäť mesiacov väzby v prípade stíhania za obzvlášť závažný zločin²⁴

Taxatívne pristupuje zákon aj v prípade obligatórnych dôvodoch prepustenia obvineného z väzby na slobody. OČTK, sudca pre prípravne konanie a súd majú povinnosť počas celého trestného stíhania skúmať, či dôvody väzby stále trvajú, prípadne či nedošlo k zmenám. Za takého obligatórne dôvody prepustenia z väzby sa považuje:

- ak u obvineného pominuli dôvody väzobné,
- ak pominul dôvod na ďalšie trvanie väzby,
- ak uplynula celková doba trvania väzby.

Ak by sa počas skúmania dôvodnosti väzby zistilo, že dôvody väzby pominuli, obvinený musí

²² Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, §76 ods. 6

²³ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok §76a

²⁴ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, §76

byť okamžite prepustený na slobodu. Významným právom obvineného je podanie žiadosti o prepustenie z väzby. Toto právo patrí výlučne obvinenému resp. splnomocnenému obhajcovi. O podanej žiadosti rozhoduje ihneď prokurátor, v prípade ak by nevyhovelo rozhoduje sudca pre prípravné konanie. Ak je žiadosť zamietnutá, obvinený môže podať novú žiadosť z tých istých dôvodov až po uplynutí 30 dní od nadobudnutia právoplatnosti zamietnutia predchádzajúcej žiadosti.²⁵

3 Nahradenie väzby

Mimoriadne významným inštitútom z hľadiska chápania väzby ako *ultima ratio* je nahradenie väzby. Keďže väzba predstavuje najtvrdší zásah do osobnej slobody a môže byť použitá výhradne ako krajný prostriedok, moderná právna veda hľadala spôsoby ako sa efektívne vysporiadať jednak s tvrdým zásahom do osobnej slobody obvineného, rešpektujúc pritom zásadu prezumpcie neviny a jeho ústavných práv a na druhej strane, zabezpečenie obvineného na účely trestného stíhania, ktoré by umožňovali v každej veci individuálny prístup. Prepustenie obvineného z väzby alebo jeho ponechanie na slobode nahradením väzby prostriedkom prípustným podľa vnútroštátneho práva, ktorý je miernejší ako obmedzenie osobnej slobody (§ 80 a 81 TP) a ktorý je zároveň spôsobilý zabezpečiť účel väzby, je možnosťou, ale nie právom obvinenej osoby, ktorej sloboda je alebo má byť obmedzená. Pri rozhodovaní musí súd zvažovať, či nahradenie väzby preváži nad dôvodnou obavou vyjadrenou v ustanoveniach § 71 ods. 1 písm. a) až c) TP.²⁶

Trestný poriadok v § 80 a v § 81 upravuje tieto prostriedky nahradenia väzby:

- a) *zárukou záujmového združenia občanov, alebo dôveryhodnou osobou*, ktorá sa zaručí za správanie obvineného, a tiež za to, že bude súčinný s OČTK a súdom a dostaví sa na každú ich výzvu a nahlási každé vzdialenie sa z miesta pobytu,
- b) *písomným sľubom obvineného*, v ktorom sa zaučí, že bude viesť riadny život, nespácha žiaden trestný čin a bude dodržiavať každé z opatrení a obmedzení, ktoré sú mu uložené,
- c) *dohľadom probačného a mediačného úradníka* alebo dohľadom v inom členskom štáte Európskej únie podľa osobitného predpisu, ak vzhľadom na osobu a povahu obvineného súd a v prípravnom konaní sudca pre prípravne konanie dospeje k názoru, že tento spôsob dostatočne nahradí účel väzby,
- d) *peňažnou zárukou*, ktorej ani minimálna ani maximálna výška nie je žiadnym ustanovením

²⁵ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, 334-335s

²⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2 Tost 32/2012 zo dňa 02. 10. 2012

daná; súd a v prípravnom konaní sudca pre prípravne konanie však vždy zohľadňuje osobné a majetkové pomery obvineného resp. toho, kto sa peňažne za obvineného zaručí, zohľadňuje sa tiež povaha trestného činu prípadne vzniknutá škoda; peňažná záruka sa skladá na účet súdu²⁷

V prípade ak by obvinený porušil niektorú zo svojich povinností alebo by svojim konaním naplnil dikciu § 81 ods. 3, prokurátor navrhne a súd a v prípravnom konaní sudca pre prípravne konanie rozhodne, že peňažná záruka pripadá štátu.

V každom z týchto prostriedkov nahradenia väzby sa súd a v prípravnom konaní sudca pre prípravne konanie musí stotožniť s tým, že konkrétny spôsob nahradenia väzby je vzhľadom na povahu prípadu a osobnosť obvineného dostatočný. Každý zo spôsobov nahradenia väzby umožňuje nahradenie väzby, avšak treba brať na zreteľ fakt, že pri rozhodovaní o spôsobe nahradenia väzby musí existovať samotný dôvod väzobného stíhania. Nie je prípustné, ak by súd a v prípravnom konaní sudca pre prípravne konanie rozhodoval o spôsobe nahradenia väzby, pričom by sa nezaoberal otázkou samotnej väzby.

Záver

Princíp ultima ratio preniká celým trestným právom a nemožno ho vymedzovať len na normotvornú činnosť, ako bol spočiatku tento princíp interpretovaný. Je nepopierateľným základom pre inštitúty väzby a rovnako tak podporuje novú koncepciu vnímania spravodlivosti a je tiež významným aplikačným pravidlom v trestnom procese. Obzvlášť pri takomto citlivo vnímanom inštitúte ako je väzba, ktorý obmedzuje ľudskú slobodu je nevyhnutné, aby jeho aplikácia bola pod prísnu kontrolou súdu. Pri každom prípade je aplikácia väzby vždy testom proporcionality, v ktorom sa na pomyselnú miskú váh postaví osobná sloboda obvineného a jeho práva a na strane druhej je záujem spoločnosti na účinnom a rýchlom trestnom konaní. Napriek skutočnosti, že väzba by mala byť bezpochyby prostriedkom ultima ratio, je nutné konštatovať, že v nevyhnutných prípadoch je nenahraditeľným, jediným a účinným nástrojom ako zabezpečiť účel trestného konania.

²⁷ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok §80 až §81

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný poriadok s komentárom. Žilina: Eurokódex, 2006. ISBN 80-88931-48-7

IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Bratislava: IURA EDITION, 2006. ISBN 80-8078-099-4

IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010. ISBN 978-80-8078-309-9

KLÁTIK, J.: Stále aktuálna požiadavka zrýchlenia a zhospodárenia trestného konania. In: Zborník príspevkov z konferencie. Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok - analýza poznatkov z teórie a praxe. Bratislava: Eurokódex, 2011. ISBN 978-80-89447-57-2
Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4Tost 6/2011 z 11.03.2011

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: I. ÚS 346/2014-24 zo dňa 02. 07. 2014

Zákon č. 19/1997 Z. z. Legislatívne pravidlá tvorby zákonov

Zákon č. 300/2006 Z. z. Trestný zákon

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

ÚSTAVNOPRÁVNE A EURÓPSKE SÚVISLOSTI ODPOČÚVANIA PODĽA ZÁKONA O OCHRANE PRED ODPOČÚVANÍM¹ CONSTITUTIONAL AND EUROPEAN ASPECTS OF THE TAPPING ACCORDING TO PROTECTION AGAINST TAPPING ACT

Miloš Deset²

Abstrakt

Odpočúvaním a záznamom telekomunikačnej prevádzky podľa § 115 Trestného poriadku sa získavajú informácie dôležité pre trestné konanie, no okrem predmetnej právnej úpravy je odpočúvanie možné aj podľa zákona o ochrane pred odpočúvaním, ktorého vybraným aspektom sa venuje aj tento príspevok. Predovšetkým sa skúma, či táto právna úprava spĺňa kritériá, ktoré vyplývajú z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva a Ústavného súdu SR, s cieľom identifikovať prípadné problémy príslušnej právnej úpravy a navrhnúť ich optimálne riešenia.

Kľúčové slová

Informačno-technické prostriedky, odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky, právo na súkromie, právna ochrana dotknutej osoby.

Abstract

According to § 115 of Criminal Procedure Act, the tapping is the one of information-technical means, which serves for the getting relevant information for the criminal proceedings, but except this regulation, the tapping is also possible according to Protection Against Tapping Act. This article is just focused on this legal regulation and contains its analysis from the view of the constitutional law and European law with the aim to identify possible problems and propose their optimal solutions.

Keywords

Information-technical means, tapping and recording of telecommunication operation, right to privacy, legal protection of inflicted person.

Úvod

Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky (ďalej len „odpočúvanie“) môže byť uskutočnené iba na základe platného práva a len po splnení všetkých podmienok, ktoré

¹ Tento príspevok bol napísaný v rámci riešenia vedecko-výskumného projektu VEGA Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied č. 1/0764/17 s názvom „Informačno-technické prostriedky a prostriedky operatívno-pátracej činnosti získavania informácií dôležitých pre trestné konanie“.

² Doc. JUDr. Miloš Deset, PhD., Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie.

toto právo ustanovuje. Pritom právna úprava takéhoto zásahu do práva na súkromie musí byť formulovaná tak, aby „nebola popretím tohto základného ľudského práva a tomu musí zodpovedať aj jej interpretácia.“³ V slovenskom právnom poriadku je odpočúvanie upravené vo viacerých zákonoch, predovšetkým v Trestnom poriadku č. 300/2005 Z. z. (ďalej len „Trestný poriadok“) a v zákone č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním). Zatiaľ čo Trestný poriadok sa vzťahuje na podmienky odpočúvania v rámci trestného konania, zákon o ochrane pred odpočúvaním upravuje takúto možnosť aj mimo trestného konania, nezávisle od toho, či sa také konanie následne po odpočúvaní začne alebo nie.

1. Záonné podmienky odpočúvania

Trestný poriadok v § 115 ods. 1 pripúšťa odpočúvanie v trestnom konaní o zločine, korupcii, trestnom čine zneužívania právomoci verejného činiteľa, trestnom čine legalizácie príjmu z trestnej činnosti alebo pre iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva, na základe príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky (ďalej len „príkaz“), ak možno dôvodne predpokladať, že budú zistené skutočnosti významné pre trestné konanie. Práve „zistovanie skutočností významných pre trestné konanie, v ktorých sa predpokladá komunikácia, predstavuje účel odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky.“⁴ Pritom dôvodnosť predpokladu o zistení týchto skutočností „možno vyvodit’ napr. z charakteru páchanej trestnej činnosti, prípadne zo spôsobu vytvorenia podmienok na jej páchanie, z komunikácie osôb, ktoré takúto trestnú činnosť páchajú, zo vzťahu týchto osôb v rámci štruktúry skupiny a pod.“⁵

Všetky tieto skutočnosti, a príp. aj niektoré ďalšie, by mal vziať do úvahy predseda senátu alebo sudca pre prípravné konanie pri rozhodovaní o návrhu prokurátora na vydanie príkazu podľa § 115 ods. 2 Trestného poriadku. Z tohto ustanovenia o. i. vyplýva, že „Trestný poriadok upravuje súdnu kontrolu tohto inštitútu, ktorá predstavuje zákonnú podmienku spravodlivého procesu.“⁶ Zmysel súdnej kontroly odpočúvania nielen podľa Trestného poriadku, ale aj podľa zákona o ochrane pred odpočúvaním treba vidieť v tom, že úlohou

³ Čentěš, J. K odpočúvaniu a zaznamenávaniu telefonického rozhovoru. In Justičná revue, roč. 61, 2009, č. 5, s. 604.

⁴ Čentěš, J. K odpočúvaniu a zaznamenávaniu telefonického rozhovoru. In Justičná revue, roč. 61, 2009, č. 5, s. 606.

⁵ Čentěš, J. K odpočúvaniu a zaznamenávaniu telefonického rozhovoru. In Justičná revue, roč. 61, 2009, č. 5, s. 606.

⁶ Čentěš, J. K odpočúvaniu a zaznamenávaniu telefonického rozhovoru. In Justičná revue, roč. 61, 2009, č. 5, s. 607.

sudcu pri takomto rozhodovaní je posúdiť, či odpočúvanie, ktorého sa dožaduje zložka mocenského aparátu štátu a ktorým dochádza k zásahu do základných práv a slobôd, je v medziach ústavy a v súlade s požiadavkami Dohovoru zakotvujúcimi tzv. negatívnu povinnosť štátu, ktorá spočíva v obmedzení zásahov verejnej moci do súkromného života každého jednotlivca.⁷

Súdna kontrola pri rozhodovaní o návrhu prokurátora na odpočúvanie spočíva v niekoľkých krokoch. Ústavný súd SR v jednom zo svojich rozhodnutí uviedol, že zásahy do práva na súkromie sa vykladajú v určitej logickej nadväznosti, resp. postupnosti. Predovšetkým sa skúma, či daný skutkový stav možno *ratione materiae* považovať za súčasť práva na súkromie. Po kladnej odpovedi na túto otázku treba skúmať, či bol zásah legálny. V ďalšom sa potom skúma, či bol zásah legitímny a napokon, či bol proporcionálny. Ak sa dospeje k negatívnej odpovedi pri niektorej z týchto otázok, ďalej sa už v skúmaní problematiky nepokračuje. Prvé hľadisko je v citovanom rozsudku posúdené celkom jasne; podľa ústavného súdu nemôžu byť nijaké pochybnosti o tom, že odpočúvanie telefonických hovorov je zásahom do práva na súkromie jednak podľa čl. 22 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. (ďalej len „Ústava“) a čl. 13 Listiny základných práv (ďalej len „Listina“), kde je to vyslovene uvedené, ako aj podľa čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“).⁸ Uskutočnený aj potenciálny zásah do práva na súkromie treba preto ďalej posúdiť z hľadiska legality, legitimity a proporcionality.

Hľadisko legality, legitimity a proporcionality berú do úvahy aj prvostupňové súdy, ktoré rozhodujú o príkazoch na odpočúvanie. Legitimita zásahu do práva na súkromie spočívajúca vo vydaní príkazu a nariadení odpočúvania je daná verejným záujmom na objasňovaní trestnej činnosti, pri ktorej zákon pripúšťa odpočúvanie, a zisťovaní jej páchatel'ov; ide o legitímny cieľ, na ktorého dosiahnutie môže slúžiť aj odpočúvanie. K zásade legality napríklad český ústavný súd povedal, že predmetná právna úprava musí spĺňať požiadavku určitosti plynúcu zo zásady právneho štátu, to znamená, že je presná a zreteľná a súčasne predvídateľná, pretože potenciálne dotknutým osobám poskytuje dostatočnú informáciu o podmienkach, za ktorých môže dôjsť k obmedzeniu ich práva na informačné sebaurčenie.⁹ Okrem spomenutého výpočtu trestných činov podľa § 115 ods. 1 Trestného poriadku zahŕňa aj niektoré ďalšie skutočnosti, vrátane úpravy súdnej kontroly a náležitostí príkazu na odpočúvanie.

⁷ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 274/05.

⁸ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 274/05.

⁹ Nález Ústavného súdu ČR, Pl. ÚS 24/11.

Trestný poriadok stanovuje formálne aj obsahové náležitosti príkazu, ku ktorým podľa § 115 ods. 3 patrí aj odôvodnenie skutkovými okolnosťami osobitne na každú účastnícku stanicu alebo zariadenie. (V príkaze musí byť určená účastnícka stanica alebo zariadenie a osoba, ak je známa, ktorej sa odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky týka, a čas, po ktorý sa bude odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky vykonávať). Potreba odôvodnenia príkazu je podľa Ústavného súdu determinovaná absenciou možnosti dotknutých osôb podať proti nemu opravný prostriedok a súčasne možnosťou dodatočne požiadať o preskúmanie jeho opodstatnenosti. Preskúmateľnosť dôvodnosti vydania príkazu si pritom podľa Ústavného súdu vyžaduje relevantnú konkrétnu vysvetľujúcu argumentáciu, akými skutočnosťami boli naplnené zákonom stanovené podmienky pre tento zásah do práva na súkromie, pričom bez akéhokoľvek odôvodnenia opierajúceho sa o konkrétne skutočnosti je príkaz na odpočúvanie spravidla nepreskúmateľný. V konečnom dôsledku to znamená, že takýto príkaz neobsahuje všetky zákonné náležitosti, ktoré by mal mať, a prípadné uskutočnenie odpočúvania na jeho základe by preto bolo nezákonné a informácie, ktoré by sa ním aj eventuálne podarilo získať, by boli na účely trestného konania nepoužiteľné (odpočúvanie vykonané na jeho základe by bolo nezlučiteľné s čl. 22 Ústavy, čl. 13 Listiny a čl. 8 Dohovoru).¹⁰

Zaujímavé je, že Ústavný súd trvá na podobnom zdôvodnení aj pri súhlase s použitím informačno-technického prostriedku (ďalej len „súhlas“), ktorým sa podľa § 4 ods. 1 zákona o ochrane pred odpočúvaním môže povoliť odpočúvanie aj mimo rámca trestného konania, hoci požiadavka odôvodnenia takéhoto rozhodnutia z citovaného zákona explicitne nevyplýva. Poukázal pritom na niekoľko skutočností, ktorými svoje rozhodnutie zdôvodnil. V Náleze I. ÚS 274/05 vyslovil názor, že vydanie právoplatného súhlasu (alebo príkazu) má v praxi dva následky. „Jednak dochádza k tomu, že je možné uskutočňovať vo vymedzenom rozsahu odpočúvanie telefonických rozhovorov, a jednak odpočúvaním telefonických rozhovorov uskutočnených na základe súhlasu, či príkazu sa získavajú dôkazy, ktoré sú potom v trestnom konaní použiteľné na preukázanie rozhodujúcich skutočností riešených v rámci trestného konania. Zároveň to znamená, že osoba, ktorej telefonický rozhovor bol odpočúvaný, musí mať možnosť obrany jednak voči samotnému faktu odpočúvania jeho rozhovoru, teda voči samotnému faktu zásahu do jeho práva na súkromie, ale aj proti použitiu odpočúvanej komunikácie ako dôkazu v trestnom konaní.“¹¹

¹⁰ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 274/05 a Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. III. ÚS 80/08.

¹¹ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 274/05.

Predpokladom takejto obrany dotknutej osoby je dodatočná preskúmateľnosť súhlasu (obdobne to platí aj pre príkaz). Podľa názoru Ústavného súdu musia mať dotknuté osoby možnosť utvoriť si z rozhodnutia, na základe ktorého im bolo zasiahnuté do práva na súkromie, obraz o tom, aké konkrétne skutočnosti viedli k jeho vydaniu, resp. možnosť oboznámiť sa s obsahom tohto rozhodnutia v takej miere, aby im odhalilo súvislosti a okolnosti, na ktorých základe by pochopili odôvodnenie takéhoto zásahu do ich práva na súkromie. Potreba zdôvodnenia takéhoto rozhodnutia podľa Ústavného súdu okrem toho vyplýva ešte aj z práva na súdnu ochranu a práva na spravodlivé súdne konanie, ktorých obsahom je aj právo účastníka konania, procesnej strany v konaní alebo inej zainteresovanej osoby na rozhodnutie, ktorého dôvody sú zjavné a zreteľné, pretože práve odôvodnenie rozhodnutia je zárukou toho, že výkon spravodlivosti nebude arbitrárny.¹²

Obsahovými náležitosťami rozhodnutí, ktorými sa nariaďuje odpočúvanie (príkaz, súhlas), sa vo svojom článku zaoberal aj Hrubala. Podľa neho, nie každý nedostatok zdôvodnenia musí mať za následok nepoužiteľnosť zaznamenaných odposluchov v trestnom konaní. Takýto následok by podľa neho malo iba rozhodnutie, ktoré by bolo nielen neodôvodnené, resp. odôvodnené len veľmi stručne, ale zároveň aj nepreskúmateľné.¹³ Svoje tvrdenie zdôvodňuje okrem absencie explicitnej požiadavky na zdôvodnenie súhlasu v zákone o ochrane pred odpočúvaním aj judikatúrou Európskeho súdu, ktorý podľa neho striktnú potrebu odôvodnenia rozhodnutia o zásahu do súkromia priamo nevyžaduje, ale trvá iba na jeho preskúmateľnosti, čo podľa neho vyplýva z viacerých rozhodnutí, napr. Kirov proti Bulharsku (rozhodnutie z 22. mája 2008), Združenie pre európsku integráciu a ľudské práva a Ekimdzhiev proti Bulharsku (rozhodnutie z 28. júna 2007) a Kvasnica proti Slovenskej republike (rozhodnutie z 9. júna 2009). Podľa Hrubalu ide štrasburskému súdu predovšetkým o to, aby existovali dostatočné záruky proti zneužitiu nariadenia odpočúvania telefonických rozhovorov, prípadne iných zásahov do súkromia, pričom jednou z nich má byť možnosť preskúmania okolností, za ktorých bol tento zásah nariadený.¹⁴

Vec však nie je vôbec jednoduchá. V prípade Niemietz proti Spolkovej republike Nemecko (rozhodnutie zo 16. decembra 1992) Európsky súd stanovil, že rozhodnutie, ktorým sa zasiahne do práva na súkromie má obsahovať také odôvodnenie, aby bol z neho zrejmý sledovaný legitímny cieľ, ktorý by umožnil posúdiť, či bol zásah nevyhnutný v demokratickej

¹² Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 274/05 a Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. III. ÚS 80/08.

¹³ Hrubala, J. Ešte raz k odpočúvaniu a zaznamenávaniu telefonických hovorov. In Justičná revue, roč. 61, 2009, č. 11, s. 1204.

¹⁴ Hrubala, J. Ešte raz k odpočúvaniu a zaznamenávaniu telefonických hovorov. In Justičná revue, roč. 61, 2009, č. 11, s. 1206.

spoločnosti podľa čl. 8 ods. 2 Dohovoru.¹⁵ To znamená, že Európsky súd nielenže v tomto prípade vyslovene povedal, že takéto rozhodnutie má byť odôvodnené, ale stanovil aj isté obsahové náležitosti, ktoré by malo mať. Na právnu úpravu zákona o ochrane pred odpočúvaním sa však odvolávať nemožno, pretože hoci táto právna úprava nevyžaduje odôvodnenie súhlasu, absencia odôvodnenia by bola v rozpore s judikatúrou Ústavného súdu SR aj Európskeho súdu.

S Hrubalovým tvrdením by sa dalo stotožniť len za splnenia určitých podmienok, pretože ako už bolo spomenuté, Ústavný súd celkom jasne povedal, že odôvodnenie predmetných rozhodnutí si kvôli preskúmateľnosti vyžaduje relevantnú konkrétnu vysvetľujúcu argumentáciu, akými skutočnosťami boli naplnené zákonom stanovené podmienky pre tento zásah do práva na súkromie.¹⁶ Ak vezmeme do úvahy citované rozhodnutia oboch súdov, úplná absencia odôvodnenia neprichádza do úvahy, čo v podstate pripúšťa aj Hrubala, ale aj príliš stručné odôvodnenie by znamenalo kolíziu s uvedeným právnym názorom Ústavného súdu (konkrétna vysvetľujúca argumentácia, akými skutočnosťami boli naplnené stanovené podmienky pre zásah do práva na súkromie).

Podľa Hrubalu by sa na podrobnom odôvodnení súhlasu nemuselo trvať vtedy, ak by sudca vo svojom stručnom odôvodnení predmetného rozhodnutia odkázal na žiadosť o jeho vydanie¹⁷, ktorá by bola odôvodnená podrobne a z ktorej by vyplývala oprávnenosť zásahu do súkromia, pretože aj takéto odôvodnenie súhlasu by podľa neho umožňovalo dotknutej osobe včasné a úplné oboznámenie sa s okolnosťami, za ktorých bolo rozhodnuté o zásahu do jej súkromia, a odkrylo by jej súvislosti a okolnosti, na ktorých základe by mohla pochopiť dôvodnosť tohto zásahu.¹⁸

Hrubala predkladá svoj návrh s cieľom, aby sa zabránilo zmareniu dosiahnutia spravodlivosti kvôli zbytočnému formalizmu v konaní a rozhodovaní. Predpokladom jeho akceptovateľnosti však je také podrobné a presvedčivé odôvodnenie žiadosti o použitie informačno-technického prostriedku, že by sudcovi stačilo v odôvodnení súhlasu na ňu v podrobnostiach iba odkázať. To znamená, že žiadajúci orgán (uvedený v § 2 ods. 2 zákona o ochrane pred odpočúvaním) by ju musel odôvodniť tak vyčerpávajúco, že sudca by nevyhnutne nemusel súhlas podrobnejšie odôvodňovať, ale v zásade by mu postačilo stotožniť sa s právnymi názormi a dôvodmi uvedenými v žiadosti. Podľa § 4 ods. 3 písm. c)

¹⁵ Niemietz proti Spolkovej republike Nemecko (rozhodnutie zo 16. decembra 1992).

¹⁶ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 274/05 a Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. III. ÚS 80/08.

¹⁷ Pri súhlase podľa zákona o ochrane pred odpočúvaním zasa na žiadosť s použitím informačno-technického prostriedku.

¹⁸ Hrubala, J. Ešte raz k odpočúvaniu a zaznamenávaniu telefonických hovorov. In Justičná revue, roč. 61, 2009, č. 11, s. 1206 – 1207.

zákona o ochrane pred odpočúvaním má žiadajúci orgán povinnosť uviesť vo svojej žiadosti o použitie informačno-technického prostriedku aj dôvody na jeho použitie, ktorú, ak by si ju riadne splnil, za dostatočné by sa mohlo považovať aj stručné odôvodnenie súhlasu, ktorým by sudca v podrobnostiach odkázal na takúto žiadosť. S návrhom Hrubalu by sa preto dalo súhlasiť; aj postupom, aký navrhuje, by sa totiž mohlo dospieť k rozhodnutiu, ktoré by bolo preskúmateľné a ktorého odôvodnenie by bolo zjavné a zreteľné a bolo zárukou, že výkon spravodlivosti by nebol arbitrárny.¹⁹ Nad obdobným postupom by sa dalo uvažovať aj pri návrhu na vydanie príkazu, ktorým sa v trestnom konaní povoľuje odpočúvanie.

Okrem načrtnutého problému sú v právnej úprave odpočúvania podistým problematické ešte niektoré ďalšie veci. Prvá z nich sa viaže s povinnosťou príslušných štátnych orgánov informovať dotknutú osobu o vykonanom zásahu do jej práva na súkromie. Táto povinnosť vyplýva z § 115 ods. 9 Trestného poriadku. Ďalšími sú napríklad použitie záznamu v inej trestnej veci či odpočúvanie v trestnom konaní vedenom proti právnickej osobe.

2. Právna ochrana dotknutej osoby

S legalitou odpočúvania úzko súvisí aj právna ochrana pred jeho zneužívaním, resp. nezákonným uskutočňovaním, preto rovnakú pozornosť ako právnej úprave umožňujúcej takýto zásah do práva na súkromie treba venovať aj právnej úprave umožňujúcej preskúmanie jeho zákonnosti. K tomu môže, samozrejme, dôjsť v rámci trestného konania, pretože ak sa odpočúvaný telefonický rozhovor (záznam telekomunikačnej prevádzky) použije v tomto konaní ako dôkaz, dotknutá osoba môže pred trestným súdom namietat' jeho zákonnosť a žiadať o nepoužiteľnosť odpočúvaného rozhovoru ako dôkazu. „Môže tak však urobiť len pri súčasnom splnení dvoch podmienok: trestná vec musí dospieť do štádia súdneho konania a dotknutá osoba musí byť stranou v trestnom konaní či už ako obžalovaná, alebo poškodená. Zároveň to znamená, že ochrana zo strany trestného súdu vôbec neprichádza do úvahy v prípadoch, ktoré sa pred trestný súd vôbec nedostanú, ale ani v prípadoch dotknutých osôb, ktoré nie sú stranami trestného konania.“²⁰

Nevyhnutným predpokladom preskúmania zákonnosti odpočúvania je informovanosť dotknutej osoby o jej uskutočnenom odpočúvaní. V tejto súvislosti je zaujímavé, že Európsky súd vo svojej judikatúre až do roku 2006 explicitne nevyžadoval povinnosť štátnych orgánov informovať dotknuté osoby o uskutočnených odpočúvaniach. „Pridržiaval sa názoru, že

¹⁹ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. III. ÚS 80/08.

²⁰ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 274/05.

povaha a logika tajného sledovania vyžaduje, aby sa nielen sledovanie samotné, ale aj jeho následná kontrola uskutočňovali bez vedomia kontrolovanej osoby. Opakovane skonštatoval, že skutočnosť, že jednotlivец nie je informovaný ani potom, ako sledovanie skončilo, nie je nezlučiteľná s čl. 8 Dohovoru, ak systém poskytuje dostatočné záruky proti zneužitiu.²¹

Určitý zlom v jeho judikatúre nastal rozhodnutím Weber a Saravia proti Spolkovej republike Nemecko (rozhodnutie z 29. júna 2006), v ktorom uviedol, že odpočúvaná osoba by mala byť informovaná o použití opatrení na jej sledovanie ihneď, ako je to možné bez toho, aby sa zmaril účel ich použitia.²² V podobnom duchu sa potom niesli aj niektoré ďalšie rozhodnutia, napr. Združenie pre európsku integráciu a ľudské práva a Ekimdzhiev proti Bulharsku (rozhodnutie z 28. júna 2007) a Kirov proti Bulharsku (rozhodnutie z 22. mája 2008). V prvom z nich Európsky súd o. i. uviedol, že podľa vtedajšej bulharskej legislatívy neboli osoby, ktorým bolo tajným sledovaním zasiahnuté do práva na súkromie, ani dodatočne informované o takomto zásahu, kvôli čomu – ak na základe získaných informácií nedošlo k ich trestnému stíhaniu, alebo ak nedošlo k úniku informácií – sa nikdy nedozvedeli, že boli sledované, t. j. že im bolo zasiahnuté do ich práva na súkromie, a preto nemohli požiadať o preskúmanie zákonnosti uvedených postupov a domáhať sa odškodnenia v prípade ich nezákonnosti. Takúto právnu úpravu nepovažoval Európsky súd za zlučiteľnú s čl. 8 Dohovoru.²³

Z najnovšej judikatúry Európskeho súdu teda celkom jasne vyplýva povinnosť štátnych orgánov dodatočne informovať odpočúvané osoby o uskutočnenom zásahu do ich práva na súkromie. Obzvlášť to platí o tých osobách, ktoré sa o tom nemôžu dozvedieť v rámci trestného konania, pretože nie sú stranami tohto konania, resp. nemajú právo nahliadať do spisu.

Povinnosť informovať dotknutú osobu o uskutočnenom odpočúvaní vyplýva z § 115 ods. 9 Trestného poriadku, ktorý nadväzuje na § 115 ods. 8 Trestného poriadku, podľa ktorého sa majú zničiť získané informácie.

Ak sa pri odpočúvaní a zázname telekomunikačnej prevádzky nezistili skutočnosti významné pre trestné konanie, orgán činný v trestnom konaní alebo príslušný útvar Policajného zboru musí získaný záznam predpísaným spôsobom bezodkladne zničiť. Zápisnica o zničení záznamu sa založí do spisu (§ 115 ods. 8). Následne podľa citovaného ustanovenia (§ 115 ods. 9) o zničení záznamu informuje osobu uvedenú v odseku 3 (ide

²¹ Bálintová, M. Záruky proti zneužitiu odpočúvania. In *Justičná revue*, roč. 60, 2008, č. 10, s. 1352.

²² Weber a Saravia proti Spolkovej republike Nemecko (rozhodnutie z 29. júna 2006).

²³ Združenie pre európsku integráciu a ľudské práva a Ekimdzhiev proti Bulharsku (rozhodnutie z 28. júna 2007) a Kirov proti Bulharsku (rozhodnutie z 22. mája 2008).

o dotknutú osobu, do ktorej práva na súkromie sa zasiahlo – pozn. aut.), ak je známe, policajt alebo prokurátor, ktorého rozhodnutím sa vec právoplatne skončila, a v konaní pred súdom predseda senátu súdu prvého stupňa po právoplatnom skončení veci. Informácia obsahuje označenie súdu, ktorý vydal alebo potvrdil príkaz na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky, dĺžku odpočúvania a dátum jeho ukončenia. Súčasťou informácie je poučenie o práve podať v lehote dvoch mesiacov od jej doručenia návrh na preskúmanie zákonnosti príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky najvyššiemu súdu. Informáciu podá orgán, ktorého rozhodnutím sa vec právoplatne skončila, a v konaní pred súdom predseda senátu súdu prvého stupňa do troch rokov od právoplatného skončenia trestného stíhania v danej veci.

Konanie o preskúmaní príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky (ako aj príkazu na zistenie a oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke upravuje), ktoré nasleduje po podaní takéhoto návrhu, je upravené v § 362f TP. Podľa tohto ustanovenia na návrh osoby uvedenej v § 115 ods. 9 najvyšší súd na neverejnom zasadnutí preskúma zákonnosť príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky. Podobne na neverejnom zasadnutí sa preskúmava aj zákonnosť príkazu na zistenie a oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke. Najvyšší súd si pred rozhodnutím vyžiada stanovisko sudcu, ktorý rozhodol o vydaní alebo potvrdení príkazu podľa § 115 alebo 116 a ak ide o príkaz podľa § 116, tak aj podniku poskytujúceho verejné siete alebo služby, ktorý príkaz vykonal.

Ak najvyšší súd zistí, že príkaz na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky alebo príkaz na zistenie a oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke bol vydaný alebo vykonaný v rozpore so zákonom, vysloví uznesením porušenie zákona. Proti tomuto rozhodnutiu nie je prípustný opravný prostriedok. Ak najvyšší súd zistí, že príkazy boli vykonané v súlade s podmienkami, ktoré upravujú príslušné ustanovenia Trestného poriadku, uznesením vysloví, že zákon porušený nebol. Proti tomuto uzneseniu nie je prípustný opravný prostriedok.

Z tejto pomerne stručnej úpravy vyplýva, že najvyšší súd posudzuje iba zákonnosť vydaného príkazu a nie aj závažnosť zásahu do práva na súkromie. Ak by mal najvyšší súd posudzovať aj závažnosť tohto zásahu, zrejme by tak nemohol urobiť bez toho, aby sa oboznámil s vyhotoveným záznamom, čo by mohol urobiť iba v prípade, ak by sa tento záznam nezničil.

Na tejto úprave sa ako problematické javí predovšetkým to, že po skončení odpočúvania, ak sa odpočúvaním nezistili skutočnosti dôležité pre trestné konanie, sa má získaný záznam bez meškania zničiť a dotknutej osobe sa má poskytnúť iba informácia

obsahujúca označenie súdu, ktorý vydal alebo potvrdil príkaz na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky, dĺžku odpočúvania a dátum jeho ukončenia (samozrejme aj poučenie o práve podať návrh na preskúmanie zákonnosti príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky). Dotknutej osobe sa však neposkytne prepis zaznamenaných rozhovorov počas odpočúvania. Na jednej strane je povinnosť zničiť získaný záznam na prospech ochrany súkromia dotknutej osoby, pretože jeho zničením sa zabráni zneužitiu získaných informácií, ktoré môžu byť, prirodzene, veľmi citlivého a osobného charakteru, no druhej strane by sa na základe preskúmania týchto informácií mohla posúdiť závažnosť zásahu do práva na súkromie dotknutej osoby.

Podistým problematická je zbytočne dlhá doba, v rámci ktorej má orgán, ktorého rozhodnutím sa vec právoplatne skončila, alebo predseda senátu súdu prvého stupňa, poskytnúť dotknutej osobe informáciu o tom, že bola odpočúvaná, t. j. že jej bolo zasiahnuté do práva na súkromie. Táto doba je stanovená až na tri roky od právoplatného skončenia veci, čo je zbytočne veľa. Po troch rokoch už totiž dotknutá osoba nemusí byť natoľko zaangažovaná a motivovaná chrániť svoje právo na súkromie. Ak by sa povinnosť informovať dotknutú osobu mala splniť skôr, t. j. ak by v zákone bola stanovená kratšia doba pre túto povinnosť, mohlo by to výraznejšie prispieť k ochrane práva na súkromie dotknutej osoby, pretože uplynutím kratšej doby od vykonaného zásahu by dotknutá osoba mohla mať väčší záujem na ochrane svojho práva na súkromie, a naopak plynutím dlhšieho časového obdobia by tento záujem mohla strácať.

Pre úplnosť treba dodať, že dotknutá osoba má okrem práva podať návrh na preskúmanie zákonnosti príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky na Najvyšší súd SR aj možnosť podania ústavnej sťažnosti podľa čl. 127 Ústavy, pretože nakoľko proti príkazu nie je prípustný opravný prostriedok, tak okrem uvedeného návrhu už žiadnu inú možnosť nemá.

Ešte problematickejšim je v tomto smere zákon o ochrane pred odpočúvaním, ktorý sa na rozdiel od Trestného poriadku vôbec nezmieňuje o povinnosti informovať odpočúvanú osobu o jej odpočúvaní. V dôsledku toho sa osoba, ktorá bola odpočúvaná podľa tohto zákona a ktorej odpočúvanie nevedlo k jej trestnému stíhaniu, nemá ako dozvedieť o tom, že bola odpočúvaná, kvôli čomu sa nemôže domáhať preskúmania zákonnosti jej odpočúvania. Absencia povinnosti informovať dotknutú osobu o jej odpočúvaní v predmetnom zákone zrejme spôsobuje jeho nesúlady s Dohovorom a judikatúrou Európskeho súdu, z ktorej takáto povinnosť vyplýva. To však nie je jediný nedostatok tohto zákona, ktorý podobne ako Trestný poriadok umožňuje odpočúvanie aj za účelom predchádzania a objasňovania trestnej činnosti

(bližšie pozri § 3 ods. 1). Zákon síce hovorí o tom, že odpočúvanie podľa tohto zákona je možné len na základe písomného súhlasu, ktorý takýto súhlas môže vydať na žiadosť príslušného štátneho orgánu, ktorým môže byť aj Policajný zbor, no zároveň pripúšťa aj možnosť odpočúvania aj bez takéhoto súhlasu podľa § 5 ods. 1, podľa ktorého môže Policajný zbor začať odpočúvanie aj bez súhlasu, hoci takéto odpočúvanie môže trvať najviac 12 hodín, ako to vyplýva z odseku 2, pretože ak Policajný zbor na žiadosť dodatočne takýto súhlas nedostane (do 12 hodín od začiatku odpočúvania), odpočúvanie musí ukončiť a získaný záznam zničiť. To znamená, že pri začiatku odpočúvania úplne absentuje súdna kontrola odpočúvania, čo je neprijateľné. Zákon ďalej stanovuje, že kontrolu vykonáva Národná rada Slovenskej republiky, a nevylučuje možnosť dotknutej osoby, ktorá bola odpočúvaná, obrátiť sa na súd a domáhať sa ochrany svojho práva na súkromie, ale obmedzuje len na veľmi všeobecné konštatovanie, že dotknutá osoba tak môže urobiť, ak sa domnieva, že bola odpočúvaná, pričom povinnosť informovať túto osobu o jej odpočúvaní nikomu nestanovuje.

Záver

Odpočúvanie je jedným z informačno-technických prostriedkov, ktorým sa na jednej strane zabezpečujú informácie dôležité pre trestné konanie, no ktorým sa zároveň na strane druhej zasahuje do práva na súkromie. Jeho použitie preto treba zvažovať pri zohľadnení a potrebe vyváženosti týchto dvoch záujmov.

Trestný poriadok upravuje viaceré garancie ochrany súkromia, ktoré sú zároveň zákonnými podmienkami odpočúvania a ktoré sú dotvárané rozhodovacou činnosťou Najvyššieho súdu SR, Ústavného súdu SR a Európskeho súdu pre ľudské práva, a hoci sú na trestno-procesnej úprave odpočúvania niektoré problematické miesta (napríklad použitie záznamu v inej trestnej veci), táto úprava obsahuje lepšie prostriedky ochrany súkromia ako zákon o ochrane pred odpočúvaním. Z hľadiska ochrany súkromia sa najproblematickejšou javí možnosť príslušného začať odpočúvanie aj bez akejkoľvek súdnej kontroly či kontroly prokurátora, hoci odpočúvanie je v takomto prípade časovo limitované na šesť hodín, a takpovediac slabá ochrana dotknutej osoby, pretože hoci zákon o ochrane pred odpočúvaním upravuje kontrolu odpočúvania komisiou na kontrolu použitia informačno-technických prostriedkov či Národnou radou Slovenskej republiky, neupravuje povinnosť informovať dotknutú osobu o tom, že bol proti nej použitý informačno-technický prostriedok, čo je jedným z predpokladov, aby sa mohla domáhať ochrany svojho práva na súkromie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Právne predpisy

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Listina základných práv a slobôd.

Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z.

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

Zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním).

Periodiká

Bálintová, M. Záruky proti zneužitiu odpočúvania. In *Justičná revue*, roč. 60, 2008, č. 10.

Čentéš, J. K odpočúvaniu a zaznamenávaniu telefonického rozhovoru. In *Justičná revue*, roč. 61, 2009, č. 5.

Hrubala, J. Ešte raz k odpočúvaniu a zaznamenávaniu telefonických hovorov. In *Justičná revue*, roč. 61, 2009, č. 11.

Judikatúra

Kirov proti Bulharsku (rozhodnutie z 22. mája 2008).

Nález Ústavného súdu ČR, Pl. ÚS 24/11.

Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 274/05.

Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. III. ÚS 80/08.

Niemietz proti Spolkovej republike Nemecko (rozhodnutie zo 16. decembra 1992).

Weber a Saravia proti Spolkovej republike Nemecko (rozhodnutie z 29. júna 2006).

Združenie pre európsku integráciu a ľudské práva a Ekimdzhiev proti Bulharsku (rozhodnutie z 28. júna 2007).

VYUŽÍVÁNIE TECHNICKÝCH ZARIADENÍ V TRESTNOM KONANÍ S POUKAZOM NA MEDZINÁRODNÚ SPOLUPRÁCU

THE USE OF TECHNICAL DEVICES IN CRIMINAL PROCEEDINGS WITH AN EMPHASIS ON THE INTERNATIONAL COOPERATION

Natália Hangáčová¹, Eva Sihelniková²

Abstrakt

Príspevok na tému Využívanie technických zariadení v trestnom konaní s poukazom na medzinárodnú spoluprácu sa zaoberá významom a praktickým využitím technických zariadení v trestnom konaní, a to najmä pri výsluchu chráneného svedka alebo agenta podľa osobitného predpisu. Jeho súčasťou je aj aspekt medzinárodnej spolupráce, nakoľko zákonom č. 236/2017 Z. z. o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov, bola do právneho poriadku Slovenskej republiky transponovaná Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/41/EÚ z 3. apríla 2014 o európskom vyšetrovacom príkaze, ktorej predmetom je okrem iného aj technická pomoc.

Kľúčové slová

technické prostriedky, medzinárodná spolupráca

Abstract

Contribution regarding The use of technical devices in criminal proceedings with an emphasis on the international cooperation deals with the importance and practical use of technical devices in criminal proceedings, especially when hearing a protected witness or an agent under the special regulation. Article also refers to the aspect of the international cooperation, due to the fact that law no. 236/2017 Coll. on the European Investigation Order in criminal matters and on amendments to certain acts has transposed the Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters into the legal order of the Slovak Republic, the subject of which also refers to technical assistance.

Keywords

technical means, international cooperation

¹ JUDr. Natália Hangáčová pôsobí na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave ako interná doktorandka na Katedre trestného práva, kriminológie a kriminalistiky. Kontakt: natalia.hangacova@flaw.uniba.sk

² JUDr. Eva Sihelniková pôsobí na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave ako interná doktorandka na Katedre trestného práva, kriminológie a kriminalistiky. Kontakt: sihelnikova.eva@gmail.com

Úvod

Takmer každá oblasť života a vývoja spoločnosti je sprevádzaná aj využívaním technológií a technických zariadení. Súčasné výdobytky vedy a techniky umožňujú na pomerne vysokej úrovni zaznamenávať priebeh rôznych udalostí, ako aj realizovať priamy prenos z nich. Uvedené sa nevyhýba ani trestnému konaniu. S pokračujúcim vývojom je čoraz jednoduchšie využívať technické zariadenia, a preto je žiadúce, aby sa s touto možnosťou vysporiadala aj legislatíva.

Vykonanie výsluchu s použitím technických zariadení

Využívanie technických zariadení v rámci trestného konania upravuje rámcovo zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „*Trestný poriadok*“) v ustanovení § 134. V zmysle ods. 1 predmetného ustanovenia Trestného poriadku možno vykonať výsluch v trestnom konaní prostredníctvom technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu, ak ide o svedka, ktorý sa na výsluch zo závažných dôvodov nemôže dostaviť. Medzi závažné dôvody Trestný poriadok zaraďuje napr. vek, chorobu či telesnú alebo duševnú poruchu, nejde však o taxatívny výpočet. V súlade s ďalšími odsekmi predmetného ustanovenia možno výsluch prostredníctvom technických zariadení vykonať aj vtedy, ak ide o svedka s pobytom v cudzine, ktorý sa nemôže alebo nechce na výsluch dostaviť, pričom je ochotný vypovedať a príslušný orgán cudzieho štátu je ochotný poskytnúť potrebnú súčinnosť. Výsluch prostredníctvom technických zariadení je možné vykonať i pri výsluchu ohrozeného a chráneného svedka. Zákon č. 256/1998 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov v ustanovení § 2 ods. 1 definuje pojem ohrozeného svedka nasledovne: „*Ohrozeným svedkom sa na účely tohto zákona rozumie osoba, ktorá v trestnom konaní vypovedala ako svedok a výpoveďou, prípadne ďalšími skutočnosťami poskytne dôkaz o páchatelovi alebo o okolnostiach zločinov uvedených v § 1 ods. 1 a v súvislosti so svedeckou výpoveďou a poskytnutím údajov o svojej osobe je tu dôvodná obava z ohrozenia života alebo zdravia, ak bol útvaru Policajného zboru, ktorý zabezpečuje úlohy podľa tohto zákona (ďalej len „útvár“), doručený písomný návrh na jej zaradenie do programu ochrany svedka (ďalej len „návrh na ochranu“), a ak to okolnosti vyžadujú, aj samostatný písomný návrh na vykonávanie neodkladných opatrení (ďalej len „návrh na opatrenia“).*“ Uvedené ustanovenie odkazuje na zločiny, za ktoré zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „*Trestný zákon*“) ustanovuje v osobitnej časti trest odňatia slobody na doživotie, o zločiny spáchané organizovanou skupinou alebo zločineckou skupinou a taktiež trestné činy terorizmu. Pod

pojmem ‚ohrozený svedok‘ spadá aj blízka osoba ohrozeného svedka, ktorá je zároveň uvedená v návrhu na ochranu alebo v návrhu na opatrenia. Chráneným svedkom je taká osoba, ktorá už bola do programu ochrany svedka zaradená.³

Zákonom č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov bol novelizovaný aj Trestný poriadok, do ktorého sa, okrem iného, doplnili aj odseky 4 a 5 v ustanovení § 134, ktoré sa týkajú použitia technických zariadení pri výsluchu obzvlášť zraniteľnej obeť.⁴

Výsluch prebiehajúci pomocou technických prostriedkov v prípade, ak ide o výsluch ohrozeného svedka, chráneného svedka alebo agenta podľa osobitného predpisu prebieha v prípravnom konaní tak, že vypočúvaná osoba sa nenachádza v miestnosti spolu s vyšetrovateľom, ktorý spisuje zápisnicu o jeho výsluchu, obhajcami, prípade ďalšími osobami, ktoré by mohli byť oprávnené byť prítomné pri výsluchu (obvinení, dozorujúci prokurátor), ale nachádza sa na inom mieste, ktoré sa prítomným neoznamuje ani neuvádza v zápisnici. V zápisnici sa uvedie, že sa jedná o zápisnicu o výsluchu ohrozeného svedka, chráneného svedka alebo agenta. Pokiaľ ide o uvedenie identifikačných údajov agenta použije sa legenda, pod ktorou táto osoba vystupuje.

Samotný výsluch sa vykonáva prostredníctvom technických prostriedkov tak, že vypočúvaná osoba je snímaná prostredníctvom kamery a mikrofónu tak, že obraz a zvuk sa do miesta, kde sú prítomní vyšetrovateľ spisujúci zápisnicu, obhajcovia, prípadne ďalšie osoby prenáša priamo. Osoby zúčastnené na tomto úkone môžu prostredníctvom technických zariadení vypočúvanú osobu vidieť a počuť priamo počas toho, ako daná osoba vypovedá. Ak ide o utajeného svedka alebo agenta, ktorého podobizeň a totožnosť nemožno odhaliť, táto podobizeň je spravidla prekrytá rastrom, teda nie je možné vypočúvanú osobu opoznať. Hlas takejto osoby môže byť tiež zmenený.

Takto vypočúvaná osoba je pred výsluchom riadne poučená o význame svedeckej výpovede a o svojich právach a povinnostiach v zmysle Trestného poriadku, rovnako ako pri

³ Pozri bližšie ust. § 2 ods. 2 zákona č. 256/1998 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁴ V zmysle ust. § 2 ods. 1 písm. c) zákona č. 274/2017 Z. z. sa obzvlášť zraniteľnou obeťou rozumie dieťa; dieťaťom sa rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, a ak nie je vek osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa nepreukáže opak; osoba staršia ako 75 rokov, osoba so zdravotným postihnutím, obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi, trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo trestného činu domáceho násillia, obeť trestného činu spáchaného násillim alebo hrozbou násillia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery a obeť iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie zistenému na základe individuálneho posúdenia obeť a jej osobných vlastností, vzťahu k páchatelovi alebo závislosti od páchatel'a, druhu alebo povahy a okolností spáchania trestného činu.

výsluchu iných svedkov. Výsluch prebieha obdobne ako v prípade iných svedkov, avšak s tým rozdielom, že na priebehu úkonu sa podieľajú viaceré osoby, nie len jeden vyšetrovateľ, ale aj ďalší vyšetrovateľ, ktorý je prítomný v mieste, kde sa nachádza vypočúvaná osoba. Na prenášanom zázname je vidieť vypočúvanú osobu, ktorej podobizeň môže byť upravená a vyšetrovateľa, pričom obaja sedia za stolom, vedľa seba. Obhajcovia sa často snažia dosiahnuť, aby aspoň jeden z nich bol prítomný priamo na mieste, kde sa nachádza aj vypočúvaná osoba, avšak orgány činné v trestnom konaní túto požiadavku odmietajú akceptovať s poukazom na možnosť odhalenia identity vypočúvanej osoby, prípadne prezradenia miesta jej pobytu alebo nebezpečenstva vzniku iného ohrozenia pre túto osobu. Avšak nie je vylúčené, aby sa v miestnosti spolu s vypočúvanou osobou nachádzal dozorujúci prokurátor, k čomu obvykle dochádza na žiadosť obhajcov. Ak je osoba vypočúvaná v konaní pred súdom, zvyčajne je priamo na mieste, kde sa nachádza vypočúvaná osoba, prítomný aj náhradný sudca.

Technické zaradenia sa použijú tak, že obraz a zvuk je prenášaný obojstranne, teda aj vypočúvaná osoba vidí a počuje osoby zúčastnené na úkone. Tieto osoby sú oprávnené klásť jej otázky tak, ako je tomu v prípade „bežného“ výsluchu svedka, okrem možnosti zisťovať a overovať miesto jej pobytu alebo snahy odhaliť jej totožnosť. Takéto otázky osoba, ktorá výsluch vedie (vyšetrovateľ, predseda senátu) nepripustí.

Zápisnica sa osobám prítomným na úkone odovzdá tesne po skončení úkonu bez podpisu vypočúvanej osoby. Neskôr, keď je už zápisnica touto osobou podpísaná, možno si ju vyžiadať. Z hľadiska praxe sa vyskytli aj prípady, kedy sa vypočúvaná osoba nachádzala pravdepodobne v rovnakej budove, v ktorej sa vykonával samotný úkon, len v inej miestnosti a po úkone sa zápisnica vypočúvanej osobe predložila na podpis. Obhajcovi, prípadne obhajcom, ktorí sa úkone zúčastnili, sa krátko po úkone odovzdala už podpísaná zápisnica. O priebehu úkonu sa okrem spisovania zápisnice spravidla vytvára aj obrazovo-zvukový záznam.

Ak sa občan Slovenskej republiky alebo občan iného členského štátu Európskej únie s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky alebo apolita s trvalým pobytom na našom území, dostal do postavenia obete násilného trestného činu, ku ktorému došlo mimo územia Slovenskej republiky; môže táto osoba podať žiadosť o odškodnenie Ministerstvu spravodlivosti SR, ktoré je v tomto prípade tzv. asistenčným orgánom. Ministerstvo spravodlivosti SR v postavení asistenčného orgánu poskytne obeti za účelom získania odškodnenia v štáte, kde ku skutku došlo, jednak potrebné informácie, príslušné tlačivá a na žiadosť obete bude súčinné pri ich vyplňaní. Ministerstvo zabezpečí aj odoslanie predmetných

podkladov rozhodovaciemu orgánu toho členského štátu, na ktorého území došlo k spáchania trestného činu. Na žiadosť rozhodovacieho orgánu môže byť táto osoba vypočutá, a to dvomi spôsobmi, buď jej výsluch zabezpečí Ministerstvo spravodlivosti SR v postavení asistenčného orgánu, vtedy sa výsluch uskutoční podľa právnych predpisov platných a účinných na území Slovenskej republiky, alebo bude vypočutie realizované rozhodovacím orgánom podľa právneho poriadku štátu, v ktorom má tento orgán sídlo. Takýto úkon sa uskutoční najmä prostredníctvom technických zariadení, ktoré slúžia na prenos zvuku a obrazu.⁵

Technické zariadenia možno využívať aj v právnom styku s cudzinou. Európska rada však skonštatovala, že dostupné nástroje nie sú dostatočné, a to jednak vzhľadom na problémy vznikajúce pri aplikácii Rámcového rozhodnutia Rady 2003/577/SVV z 22. júla 2003 o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v Európskej únii, ako aj kvôli netransponovaniu Rámcového rozhodnutia Rady 2008/978/SVV z 18. decembra 2008 o európskom príkaze na zabezpečenie dôkazov na účely získavania predmetov, dokumentov a údajov na použitie v konaniach v trestných veciach, viacerými z členských štátov Európskej únie.⁶ Európska únia preto pristúpila k zmenám. Právnym podkladom pre využívanie týchto zariadení v právnom styku s cudzinou je okrem zákona č. 236/2017 Z. z. o európskom vyšetrovacom príkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov zo dňa 06. septembra 2017 (ďalej len ako „zákon o EVP“) aj Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/41/EÚ z 03. apríla 2014 o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach (ďalej len ako „Smernica o EVP“). V Smernici o EVP bolo poukázané aj na to, že fungovanie justičnej spolupráce v trestných veciach je v rámci Európskej únie založené na zásade vzájomnosti. Uvedená smernica úplne nahradila Rámcové rozhodnutie Rady 2008/978/SVV a čas na jej transponovanie uplynul 22. mája 2017.

„Európsky vyšetrovací príkaz (EVP) je justičné rozhodnutie, ktoré vydal alebo overil justičný orgán členského štátu (ďalej len „vydávajúci štát“) na účely vykonania jedného alebo viacerých konkrétnych vyšetrovacích opatrení v inom členskom štáte (ďalej len „vykonávajúci štát“) s cieľom získať dôkazy v súlade s touto smernicou.“⁷ Z citovanej definície vyplýva, že v prípade Európskeho vyšetrovacieho príkazu ide o justičné rozhodnutie, na základe ktorého má byť vykonaný jeden alebo viac vyšetrovacích opatrení. Európsky

⁵ Pozri bližšie ust. § 18 zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁶ Rámcové rozhodnutie Rady 2008/978/SVV z 18. decembra 2008 o európskom príkaze na zabezpečenie dôkazov na účely získavania predmetov, dokumentov a údajov na použitie v konaniach v trestných veciach, informácie o transponovaní jednotlivými členskými štátmi, dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/NIM/?uri=CELEX:32008F0978>

⁷ Pozri bližšie ust. čl. 1 bod 1 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/41/EÚ z 03. apríla 2014 o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach.

vyšetrovací príkaz je vydaný alebo overený justičným orgánom členského štátu a jeho účelom je získanie dôkazov. Prílohou A Smernice o EVP je formulár, na ktorom sa Európsky vyšetrovací príkaz vydáva. Tento formulár je záväzný, a teda Európsky vyšetrovací príkaz nemožno vydať inak ako vo formáte uvedeného formuláru. Doplnenie EVP je možné urobiť len na novom formulári, ktorý sa však vyplní takým spôsobom, aby bolo zrejmé, že sa jedná o doplnenie už vydaného EVP. Zasielanie EVP upravuje čl. 7 Smernice o EVP. V súvislosti so zasielaním Európskeho vyšetrovacieho príkazu možno poukázať na skutočnosť, že tento je vydávaným orgánom priamo zaslaný vykonávajúcemu orgánu. Uvedené možno porovnať s postupom podľa Trestného poriadku upravujúcim právnu pomoc vo vzťahu k cudzine. Pri dožiadaniach podľa Trestného poriadku, tieto nie je možné zasielať priamo, ale zasielajú sa v prípade dožiadaní orgánov činných v trestnom konaní prostredníctvom Generálnej prokuratúry SR, a v prípade súdov prostredníctvom Ministerstva spravodlivosti SR. Iný spôsob je možný len na základe medzinárodnej zmluvy. Trestný poriadok pripúšťa aj diplomatickú cestu.⁸ Priebeh dožiadania diplomatickou cestou je taký, že orgán, ktorý dožiadanie vykonáva, osloví Ministerstvo zahraničných vecí SR, nakoľko dožiadanie je potrebné doručiť formou diplomatickej nóty. Pokiaľ ide o prípady, v ktorých sa využíva tento spôsob právneho styku s cudzinou, pristupuje sa k nemu spravidla vtedy, ak absentuje medzinárodná zmluva. Medzinárodná zmluva môže umožňovať formu priameho kontaktu. V porovnaní s výhodou rýchleho doručenia je potrebné poukázať aj na prípadnú jazykovú bariéru a taktiež skutočnú vedomosť dožadujúceho orgánu o vecnej a miestnej príslušnosti dožiadaneho orgánu. Na spracovanie dožiadania ako aj jeho zaslanie je príslušný prokurátor, nie policajt, nakoľko ak by tak urobil policajt, jednalo by sa len o úkon policajnej spolupráce, ktorý by nebolo možné následne využiť v trestnom konaní.⁹

Aj slovenské orgány činné v trestnom konaní môžu byť dožiadané. Podkladom môže byť medzinárodná zmluva, pričom v prípade ak má byť dožiadanie realizované spôsobom neupraveným v Trestnom poriadku, príslušný prokurátor stanoví spôsob, akým bude právna pomoc dožadujúceho orgánu poskytnutá.¹⁰ Poskytovanie právnej pomoci slovenskými orgánmi je podmienené tiež tým, že ak medzi štátom, ktorého dožadujúci orgán je žiadateľom o poskytnutie právnej pomoci a Slovenskou republikou, nie je uzatvorená medzinárodná zmluva, ktorá by bola podkladom pre poskytnutie právnej pomoci; možno túto poskytnúť na základe zásady vzájomnosti. Poskytnúť právnu pomoc možno len za predpokladu, že ak by

⁸ Pozri bližšie ust. § 532 Trestného poriadku.

⁹ ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný poriadok. Veľký komentár*. 3. aktualizované vydanie Bratislava: EUROKODEX, 2017. s. 932

¹⁰ Pozri bližšie ust. § 537 ods. 1 Trestného poriadku.

bol žiadateľom slovenský orgán, právna pomoc by mu bola poskytnutá. Napriek tomu pre vykonanie niektorých úkonov¹¹ je potrebná medzinárodná zmluva a bez jej existencie nemožno tieto úkony vykonať. Treťou podmienkou, ktorá musí byť pri vykonaní právnej pomoci splnená je, že vykonanie úkonov, ktoré dožadujúci orgán žiada, nepoškodí významný chránený záujem Slovenskej republiky.¹²

Pokiaľ ide o adresovanie žiadostí o právnu pomoc, tieto musia byť zasielané Ministerstvu spravodlivosti Slovenskej republiky. Príslušnosť na vybavenie dožiadania upravuje ustanovenie § 538 Trestného poriadku tak, že zabezpečenie vybavenia dožiadania je zverené tej okresnej prokuratúre, v ktorej obvode sa má úkon, o ktorý dožadujúci orgán žiada, vykonať. Tu možno poukázať na niekoľko stupňový postup, pri ktorom možno dôvodne predpokladať, že sa ním predĺži aj čas vybavenia dožiadania ako takého, nakoľko samotná žiadosť sa doručuje Ministerstvu spravodlivosti SR. Ministerstvo zašle dožiadanie príslušnej okresnej prokuratúre a tá následne určí orgán, ktorý úkon uvedený v žiadosti vykoná. Tento postup sa môže predĺžiť o ďalší článok – Generálnu prokuratúru Slovenskej republiky, a to v prípade, ak by bola daná príslušnosť viacerých prokuratúr.¹³ Následne, po vykonaní úkonov v obvodoch príslušných prokuratúr, sa získané podklady opäť zašlú Generálnej prokuratúre SR. Ministerstvo je medzičlánkom aj v prípade ak má na základe dožiadania vykonať úkon priamo súd.¹⁴

Na žiadosť orgánu dožadujúceho štátu bude dožiadanie prokurátorom predložené na vybavenie súdu, a to za účelom použiteľnosti takto vykonaného úkonu právnej pomoci v trestnom konaní v štáte, ktorý dožiadanie do Slovenskej republiky zaslal.

S poukazom na uvedené možno konštatovať, že ide o pomerne zložitý viacstupňový proces, pri ktorom možno polemizovať o rešpektovaní zásady hospodárnosti a rýchlosti konania, nakoľko na vybavenie takýchto dožiadaní sa vyžaduje aj väčší časový priestor, a to aj vzhľadom na spôsob ich doručovania. Európska únia prijala legislatívne akty v tejto oblasti už skôr ako v roku 2014, a to konkrétne Rámcové rozhodnutie Rady 2003/577/SVV z 22. júla 2003 o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v Európskej únii a Rámcové rozhodnutie Rady 2008/978/SVV z 18. decembra 2008 o európskom príkaze na zabezpečenie dôkazov na účely získavania predmetov, dokumentov a údajov na použitie v konaniach v trestných veciach, avšak táto právna úprava nepriniesla želaný efekt; aj vzhľadom na to, že

¹¹ Jedná sa o cezhraničné sledovanie podľa ust. § 544 Trestného poriadku a zaistenie majetku podľa ust. § 551 Trestného poriadku, ktoré v oboch prípadoch výslovne rátajú len s konaním na podklade medzinárodnej zmluvy.

¹² ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný poriadok. Veľký komentár*. 3. aktualizované vydanie Bratislava: EUKODEX, 2017. s. 937

¹³ Pozri bližšie ust. § 538 ods. 2 Trestného poriadku.

¹⁴ Pozri bližšie ust. § 538 ods. 3 Trestného poriadku.

mnohé členské štáty netransponovali Rámcové rozhodnutie Rady 2008/978/SVV z 18. decembra 2008 o európskom príkaze na zabezpečenie dôkazov na účely získavania predmetov, dokumentov a údajov na použitie v konaniach v trestných veciach. „V rámcovom rozhodnutí Rady 2003/577/SVV (2) sa rieši potreba okamžitého vzájomného uznávania príkazov, aby sa zabránilo ničeniu, pozmeňovaniu, pohybu, odovzdaniu dôkazov alebo zaobchádzania s nimi. Vzhľadom na to, že uvedený nástroj sa obmedzuje na fázu zaistenia, musí sa v súlade s normami vzťahujúcimi sa na vzájomnú pomoc v trestných veciach k príkazu na zaistenie pripojiť samostatná žiadosť o odovzdanie dôkazov do štátu vydávajúceho príkaz (ďalej len „vydávajúci štát“). To vedie k dvojstupňovému postupu, ktorý má negatívny vplyv na efektívnosť. Okrem toho paralelne k tomuto režimu existujú tradičné nástroje spolupráce, a preto ho príslušné orgány v praxi zriedkavo využívajú.“¹⁵

Prijatie smernice o EVP sa v právnom poriadku Slovenskej republiky prejavilo transpozíciou v podobe zákona o EVP. Dôvodová správa k tomuto zákonu vo svojej všeobecnej časti uvádza: „Od prijatia Rámcového rozhodnutia Rady 2003/577/SVV z 22. júla 2003 o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v Európskej únii a Rámcového rozhodnutia Rady 2008/978/SVV z 18. decembra 2008 o európskom príkaze na zabezpečenie dôkazov na účely získavania predmetov, dokumentov a údajov na použitie v konaniach v trestných veciach je zrejmé, že existujúci rámec zabezpečovania dôkazov je príliš neucelený a zložitý. Európska rada uviedla, že existujúce nástroje v tejto oblasti predstavujú neucelený režim a je potrebný nový prístup založený na zásade vzájomného uznávania, ale aj zohľadnení pružnosti tradičného systému vzájomnej právnej pomoci, a preto podporovala vytvorenie komplexného systému, ktorým by sa nahradili všetky súčasné nástroje v tejto oblasti. Dňa 3. apríla 2014 bola prijatá smernica o EVP, ktorá upravuje tento nový prístup zakladajúci sa na jedinom nástroji – európskom vyšetrovacom príkaze.“

Prijatie novej právnej úpravy má teda smerovať k uľahčeniu a zrýchleniu kooperácie medzi členskými štátmi Európskej únie pri zabezpečovaní a získavaní dôkazov v trestných veciach. Podstatou tejto právnej úpravy je možnosť justičných orgánov Slovenskej republiky vydať také rozhodnutie – európsky vyšetrovací príkaz – ktoré bude podkladom pre vykonanie úkonu smerujúceho k získaniu dôkazu na území iného členského štátu. Z dôvodovej správy k zákonu o EVP ďalej vyplýva, že: „Obsahom návrhu zákona je najmä rozsah použitia európskeho vyšetrovacieho príkazu, stanovenie príslušnosti orgánov Slovenskej republiky tak pri vydávaní európskeho vyšetrovacieho príkazu, ako aj pri vykonávaní európskeho

¹⁵ Pozri bližšie ust. bod 3 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 201/41/EÚ z 03. apríla 2014 a európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach.

vyšetrovacieho príkazu, náležitosti európskeho vyšetrovacieho príkazu a jeho vzor. Vo svojej štvrtej časti sa navrhovaná právna úprava podľa vzoru smernice o EVP osobitne zameriava na niektoré vyšetrovacie úkony ako dočasné odovzdanie osoby a dočasné prevzatie osoby na účely vykonania vyšetrovacieho úkonu, výsluch prostredníctvom technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu, výsluch formou telefonického konferencie, zisťovanie informácií o bankových a iných finančných operáciách a účtoch v banke alebo finančnej inštitúcii, sledovanie, utajené vyšetrovanie, odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky s technickou pomocou iného členského štátu, cezhraničné odpočúvanie bez technickej pomoci iného členského štátu a zaistenie veci.“

Orgánom oprávneným na vydanie európskeho vyšetrovacieho príkazu je:

- *justičný orgán členského štátu, ktorý má právomoc vydať európsky vyšetrovací príkaz podľa svojho právneho poriadku, alebo*
- *iný ako justičný orgán členského štátu, ktorý má právomoc vydať európsky vyšetrovací príkaz podľa svojho právneho poriadku, ak ním vydaný európsky vyšetrovací príkaz potvrdil justičný orgán tohto členského štátu.¹⁶*

Vydávajúci orgán musí pred vydaním rozhodnutia posúdiť nevyhnutnosť a primeranosť vykonania vyšetrovacieho úkonu, o ktorý žiada, ako aj alternatívu vykonania tohto úkonu za obdobných podmienok na území Slovenskej republiky. Vecná príslušnosť orgánov oprávnených na vydanie európskeho vyšetrovacieho príkazu sa odvíja od štádia prebiehajúceho trestného konania. V prípravnom konaní je na vydanie európskeho vyšetrovacieho príkazu príslušný prokurátor a v konaní pred súdom je vecne príslušným orgánom predseda senátu alebo sudca. K vydaniu európskeho vyšetrovacieho príkazu možno pristúpiť aj na žiadosť obvineného, jeho obhajcu alebo zákonného zástupcu. Predseda senátu alebo sudca bude príslušným orgánom aj vtedy, ak sa bude jednať o odovzdanie osoby, ktorá sa nachádza vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody.¹⁷

Ustanovenie § 24 zákona o EVP smeruje k tomu, aby dožiadania mohli byť vykonávané aj prostredníctvom použitia technických zariadení slúžiacich na prenos obrazu a zvuku v prípadoch, kedy má byť v konaní vypočutý obvinený, svedok alebo znalec, ktorý sa nachádza na území vykonávajúceho štátu. Je potrebné diferencovať medzi prípadmi, kedy sa výsluch vykonáva prostredníctvom technických zariadení určených na zaznamenávanie obrazu a zvuku alebo prostredníctvom technických zariadení určených na prenos obrazu a zvuku.

¹⁶ Pozri bližšie ust. § 3 písm. d) zákona o EVP.

¹⁷ Pozri bližšie Dôvodová správa. Osobitná časť. K § 5.

Postupom, pri ktorom sa zaznamenáva priebeh úkonu technickými zariadeniami určenými na záznam obrazu a zvuku sa vykonáva napr. výsluch osoby, ktorá je obzvlášť zraniteľnou obeťou podľa § 2 ods. 1 písm. c) zákona o obetiach a za predpokladu, že je to primerané okolnostiam prípadu; takýto postup sa použije aj v prípade obvineného, ktorý je mladší ako osemnásť rokov. Pri obvinenom sa k použitiu technických prostriedkov určených na záznam zvuku a obrazu pristúpi najmä vtedy, ak existuje pochybnosť, či je vypočúvaná osoba vôbec schopná pochopiť význam výsluchu, pričom sa berie ohľad na najlepšie záujmy vypočúvanej osoby.¹⁸ Pri takomto výsluchu je vypočúvaná osoba snímaná kamerou, a to tak, aby bola v zábere len vypočúvaná osoba. V úvode zápisnice sa uvedie, že ide o výsluch realizovaný za pomoci technického zariadenia určeného na vyhotovovanie záznamu obrazu a zvuku. V praxi nie je jednotné, kedy sa záznamové zariadenie zapne, nakoľko niektorí vyšetrovatelia, ktorí sú spravidla príslušní na vykonanie takéhoto úkonu, zapínajú nahrávacie zariadenie ešte pred tým, ako pristúpia k poučeniu osoby o jej právach a povinnostiach, iní tak robia až tesne pred tým, ako vypočúvaná osoba začína monologickú časť výsluchu.

V prípade vykonávania úkonov podľa § 24 zákona o EVP ide o uskutočňovanie týchto úkonov priamo prostredníctvom videokonferencie, tzv. telemostu. Výsluch bude uskutočňovaný tým orgánom, ktorým bol európsky vyšetrovací príkaz vydaný. Pri tomto úkone môže byť vydávajúcim orgánom prokurátor aj súd. Orgán vykonávajúceho štátu pôsobí len v pozícii dozoru, ktorý dbá na to, aby pri prebiehajúcom úkone neboli porušované základné zásady právneho poriadku vykonávajúceho štátu. Uvedený postup má nemalé výhody, nakoľko vydávajúcí orgán vec „pozná“, a preto aj vykonávanie úkonu takýmto orgánom môže byť pre jeho ďalšie použitie v trestnom konaní relevantnejšie. Napr. v prípade vykonávania výsluchu osoby dožiadanim iného orgánu v rámci územia Slovenskej republiky, je dožiadanému orgánu spravidla zaslané len pomerne malé množstvo informácií, spolu s otázkami, ktoré má orgán vykonávajúci úkon vypočúvanej osobe položiť. Tento orgán však spravidla nie je oboznámený s obsahom celého spisu, najmä s výpoveďami iných osôb, ktoré boli v konaní uskutočnené, prípadne inými dôkazmi a dožiadanému orgánu preto často nemusí z obsahu výpovede vypočúvanej osoby vyplývať potreba klásť jej ďalšie otázky okrem tých, o ktorých polozenie žiadal dožadujúci orgán. Naopak, ak výsluch vykonáva orgán, ktorý vec pozná, je oboznámený s obsahom celého spisu, môže osobu vypočúvať v širších súvislostiach a teda získať aj také informácie, ktoré by inak získané neboli. V prípade dožiadania vykonávaného v rámci územia Slovenskej republiky je dožadujúcemu

¹⁸ Pozri bližšie ust. § 121 ods. 4 Trestného poriadku.

orgánu následne doručená len zápisnica o úkone. V rámci telemostu môže vydávajúci orgán komunikovať s osobou priamo počas jej výpovede a klásť jej otázky, ktorých potreba vyplynula až zo samotného prebiehajúceho výsluchu tejto osoby. V tomto smere možno vidieť aj priestor na návrhy *de lege ferenda* vzťahujúce sa k vykonávaniu vnútroštátnych dožiadaní za použitia technických prostriedkov určených na prenos obrazu a zvuku. Nejde teda len o záznam úkonu vyhotovovaný technickými zariadeniami určenými na zaznamenávanie obrazu a zvuku, do ktorého priebehu by vydávajúci orgán nemohol zasahovať, ale jedná sa o „živú“ videokonferenciu.

V zmysle ustanovenia § 25 zákona o EVP možno za splnenia podmienok potrebných na výkon európskeho vyšetrovacieho príkazu vykonať výsluch osoby prostredníctvom technických zariadení aj na území Slovenskej republiky na základe vydania európskeho vyšetrovacieho príkazu vydávacím orgánom iného členského štátu. Tento úkon bude realizovať vydávací orgán, teda orgán iného členského štátu, pričom orgán Slovenskej republiky, ako orgán vykonávajúceho štátu bude mať za úlohu dozerať na dodržiavanie základných zásad právneho poriadku Slovenskej republiky. Zároveň overí totožnosť vypočúvanej osoby a poučí ju jednak podľa Trestného poriadku, ako aj podľa právneho poriadku štátu, ktorého orgán európsky vyšetrovací príkaz vydal. Medzi vykonávajúcim a vydávacím orgánom dôjde k dohode týkajúcej sa výsluchu osoby prostredníctvom príslušných technických zariadení ako aj prípadných opatrení potrebných na ochranu vypočúvanej osoby. V prípade nerešpektovania základných zásad právneho poriadku Slovenskej republiky môže vykonávajúci orgán pristúpiť k prerušeniu výsluchu za účelom prijatia opatrení zabraňujúcich porušovaniu týchto základných zásad.¹⁹

Záver

Prijatá právna úprava v oblasti právneho styku v rámci Európskej únie v oblasti trestného práva by mala smerovať k zjednodušeniu a zrýchleniu postupu orgánov činných v trestnom konaní, a teda aj zrýchleniu trestného konania, v ktorom sa vyskytne potreba vykonania úkonu v inom členskom štáte. Ako pozitívum autorky vnímajú možnosť vykonávania výsluchov prostredníctvom tzv. telemostu a teda aj možnosť klásť vypočúvanej osobe také otázky, ktorých potreba vznikne až v priebehu úkonu. Právna úprava je zatiaľ účinná pomerne krátko, a preto nie je možné s istotou konštatovať, či jej zavedenie prinieslo, resp. prinesie očakávaný efekt, avšak nevýhodu možno vidieť práve v určovaní príslušnosti

¹⁹ Pozri bližšie ust. § 25 zákona o EVP.

orgánu, ktorému má byť európsky vyšetrovací príkaz v tom konkrétnom trestnom konaní zaslaný.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie

ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný poriadok. Veľký komentár. 3. aktualizované vydanie. Bratislava: EUROKODEX, 2017. ISBN 978-80-8155-070-6 s. 971

Zborníky

PROKEINOVÁ, M.: Právny styk s cudzinou: analýza právnej úpravy. In: Aktuálne otázky medzinárodného trestného práva v kontexte európskych a vnútroštátnych noriem. Trnava: Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2012. ISBN 978-80-8082-523-2 s. 130-136

KORDÍK, M.: Právny styk s cudzinou. In: Trestná zodpovednosť právnickej osoby a jej trestné stíhanie. 1. vyd. Bratislava: C.H. Beck, 2018. ISBN 978-80-89603-61-9 s. 364-370

Právne predpisy

Zákon č. 256/1998 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 236/2017 Z. z. o európskom vyšetrovacom príkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Rámcové rozhodnutie Rady 2008/978/SVV z 18. decembra 2008 o európskom príkaze na zabezpečenie dôkazov na účely získavania predmetov, dokumentov a údajov na použitie v konaniach v trestných veciach, informácie o transponovaní jednotlivými členskými štátmi

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/41/EÚ z 03. apríla 2014 a európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach

Dôvodová správa k zákonu č. 236/2017 Z. z. o európskom vyšetrovacom príkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov

TRESTNÉ PRÁVO V KYBERPRIESTORE

CRIMINAL LAW IN CYBERSPACE

Stanislav Mihálik¹ – Lukáš Turay²

Abstrakt

Autori sa v príspevku venujú využitiu internetu na páchanie trestnej činnosti. Predovšetkým v súčasnosti sme svedkami rôznych protiprávnych konaní, ktoré sú úzko späté so sociálnymi sieťami a využívaním cloudových služieb. Kyberkriminalita stále patrí medzi najmladšie druhy kriminality s čím súvisí aj nutnosť jej komplexného skúmania. V uvedenom príspevku sa preto venujeme konaniam, ktoré v podmienkach Slovenskej republiky, možno pod tento pojem subsumovať.

Kľúčové slová

kyberpriestor, kyberkriminalita, obeť, trestné právo

Abstract

The author's paper is devoted to the use of the Internet for committing crimes. Mainly nowadays we are witnessing various illegal practices closely related to social networks and the use of cloud services. Cybercrime is still one of the youngest type of criminality and the need for its comprehensive investigation is linked with mentioned. Therefore, in the paper we are dealing with actions that can be subsumed under the cybercrime in terms of the Slovak Republic.

Keywords

cyberspace, cybercriminality, victim, criminal law

Úvod

Je nepochybné, že kriminalita ako taká je aj v dnešnej dobe pojmom dynamickým, vnútorne nanajvýš štruktúrovaným. Dovoľme si tvrdiť, v podstate ide o našu základnú premisu, že kyberkriminalita predstavuje jeden z najmladších druhov kriminality, ide o veľmi rýchlo sa vyvíjajúcu sféru širšieho celku a už len z daného dôvodu si zaslúži vedeckú pozornosť. Hoci ide vo svojej podstate o termín obsahovo nanajvýš extenzívny, v predmetnom príspevku sa snažíme nazerať práva na tie konania, ktoré je možné doň terminologicky podradiť. Uvedené dodávame uvedomujúc si, že mnohé z inštitútov, ak nie všetky, dokážu obsiahnuť samostatné vedecké príspevky.

¹ JUDr. Stanislav Mihálik, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, interný doktorand, e-mail: stanislav.mihalik@flaw.uniba.sk

² Mgr. Lukáš Turay je interným doktorandom na Katedre trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, email: lukas.turay@flaw.uniba.sk

V prvom rade považujeme za potrebné objasniť, že aj my vnímame internetovú kriminalitu ako súčasť množiny širšej, kriminality počítačovej, daného sa budeme terminologicky držať aj v rámci vlastného výkladu. Ak pracujeme s množinou najširšou, hoci otázke terminológie bude venovaný ďalší text, počítačová kriminalita je jednoznačne fenoménom dneška, je charakteristická rýchlym vznikom a ešte rýchlejšim posunom, vývojom. Postupom času sa technológie na čele s počítačmi stali neoddeliteľnou súčasťou života, s ktorou sa dostávame do styku prakticky dennodenne, hoci to nevyhľadávame. S uvedeným sa však spája aj druhá strana mince, tou sú určité hrozby s technológiami spojené, kam kriminalita jednoznačne spadá. Tieto hrozby zjavne nedokážeme ani za postupu *lege artis* plne eliminovať, jednoznačne sme však schopní s náležitou mierou nebezpečenstva pre spoločnosť pracovať, primerane uvedené veličiny nastaviť. Negatívne javy technológií sa dostávajú do popredia práve prostredníctvom počítačovej kriminality.

V dnešnej dobe dokonca platí, že po organizovanom zločine a trhu s drogami ide o tretiu najzávažnejšiu formu trestnej činnosti, ktorá nie len že na svojej sile technologickým pokrokom nabera, ale zanecháva za sebou obrovské materiálne a imateriálne škody.³ Všetko uvedené predstavuje dostatočné odôvodnenie toho, že ide o tému nanajvýš diskutovanú aj na úrovni medzinárodnej, prostredníctvom rôznych foriem nadštátnej spolupráce. Dôkazom vyššie vysloveného sú na národnej úrovni postupné novelizácie zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“), v podstate prvou skutkovou podstatou trestného činu dotýkajúcou sa primárne kriminality počítačovej je § 257a zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon (ďalej len „starý Trestný zákon“) s účinnosťou od 1.1.1992 (išlo o trestný čin Poškodenie a zneužitie záznamu na nosiči informácií), práve dané obdobie považujeme za míľnik, kedy sa autori téme počítačovej kriminality začínajú venovať plošne, nie len čiastkovo, pre vybrané oblasti bádania (čím však boli jednoznačne dané základy svedeckého výskumu), s postupom času sa autori zameriavali nie len na otázky teórie danej problematiky, ale primárne na preklopenie týchto poznatkov do praxe, najmä s ohľadom na odhaľovanie daného druhu kriminality a jej dokazovanie, ide o otázku pertraktovanú aj v dnešnej dobe.

1 Vymedzenie základných pojmov s ohľadom na terminologické posuny

V rámci problematiky počítačovej kriminality nie je na mieste len rozbor terminologický, ale primárne aj pohľad na zmeny a posuny v pojmológii v poslednej dobe. Tak ako je dynamický tento druh kriminality sám o sebe, vnútorne predstavuje oblasť, ktorá si

³ VÁLKOVÁ, H. – KUČHTA, J.: Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 602.

prešla z hľadiska terminológie najväčšími zmenami a domnievame sa, čo potvrdzujú aj iní autori,⁴ že týmto zmenám nie je ani náhodou koniec, v prvom rade to potvrdzuje samotné vymedzenie počítačovej kriminality ako celku. Platí, že pokiaľ sa mala vyšpecifikovať ako samostatná oblasť z určitého všeobecnejšieho a širšieho celku, musí disponovať charakteristickými rysmi natoľko špecifickými, že tieto ju od iných podmnožín odlišia. Domnievame sa, že počítačová kriminalita takýmito determinantmi disponuje, na čo rovnako poukážeme v texte nižšie.

Hoci sme načrtli, že základným a východiskovým problémom je vymedzenie samotného pojmu počítačovej kriminality, nemôžeme opomínať neustále pribúdanie nových pojmov v danej oblasti ovplyvnenej technologickým pokrokom, na tieto bude musieť príslušným spôsobom trestné právo reagovať, resp. ich bude musieť poňať do množiny vymedzenia iných pojmov. Napriek tomu, že sa stretáme s tvrdením, že počítačová kriminalita ako samostatný fenomén nemá presne vymedzený svoj vlastný obsah, stretávame sa s pomerne ustálenou definíciou, ktorú si s menšími rozdielmi prevzala väčšina autorov. Vychádza sa z toho, že ide o súbor protiprávných konaní (ako aktívnych, tak aj pasívnych), ktorých združujúcim znakom je, že sa v nich vyskytuje počítač ako nositeľ hardwareového (technického) alebo softwareového (programového) vybavenia a dát (alebo jeho niektorých komponentov), a to ako predmet útoku alebo ako nástroj páchania trestnej činnosti.⁵ Nachádzame aj prístup,⁶ v rámci ktorého je daný výpočet ešte rozširovaný o fakt, že nemusí ísť len o jeden, ale aj o skupinu počítačov, ktoré môžu pôsobiť samostatne alebo ako súčasť siete (ide však o vnímanie logicky z uvedeného odvoditeľné). Kritériá autorov pre vyšpecifikovanie daného druhu kriminality sú teda naozaj obdobné, dovolíme si povedať, že zhodné, hoci však ide o pojem východiskový, je vnímaný možno až príliš zoširoka, extenzívne. Dnešným trendom v rámci počítačovej kriminality je vymedzovanie a pristupovanie k jej čiastkovým otázkam, pričom sa autori zameriavajú skôr na podstatu problémov daného druhu kriminality, ako na formy ich páchania.⁷

Ak sa na danú sféru pozrieme čisto cez prizor terminológie, prvým problémom je postavenie a vnímanie pojmu kyberkriminalita. Hoci sa v literatúre stretáme so synonymizáciou s pojmom počítačová kriminalita, teda stav ohrozujúci informatickú

⁴ Pozri napr. KUČHTA, J.: Aktuální problémy počítačové kriminality včetně její prevence. In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 24, 2016, č. 1. s. 6.

⁵ K tomu pozri VÁLKOVÁ, H. – KUČHTA, J.: Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 606. případně MATĚJKA, M.: Počítačová kriminalita. Praha: Computer Press, 2002. s. 5.

⁶ Pozri PORADA, V. a kol.: Kriminalistika technické, forenzní a kybernetické aspekty. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. s. 786.

⁷ KUČHTA, J.: Aktuální problémy počítačové kriminality včetně její prevence. In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 24, 2016, č. 1. s. 7.

a sieťovú bezpečnosť (sem vieme zaradiť trestné činy dotýkajúce sa počítačových dát, počítačové podvody, trestnú činnosť súvisiacu s pornografiou či s autorskými právami), nájdeme aj názor,⁸ že o synonymá nejde zo samej podstaty veci, keďže predmetné spojenie má svoj pôvod v termíne kybernetický priestor (ako sieť vzájomne prepojených počítačov a obdobných zariadení), nie v termíne kybernetika. Čo majú dané pojmy spoločné je to, že ponímajú zberne celú množinu prvkov, od internetu až po imaginárne priestory v sieti.⁹ Kyberkriminalita je preto skôr podmnožinou počítačovej kriminality, argumentom môže byť aj to, že počítačová kriminalita môže byť páchaná aj mimo kybernetického priestoru, to pre kyberkriminalitu logicky neplatí.

Ďalším z pojmov je kriminalita internetová, táto vyžaduje vo svojej podstate nie len počítače (ako nástroje alebo predmety útokov), ale aj ich prepojenie sieťou za využitia internetu. Podstatným prvkom odlišujúcim danú množinu útokov od kyberkriminality je to, že použitie internetu nie je spolu s ďalšími len prostriedkom páchania trestnej činnosti (resp. predmetom útoku), ale použitie internetu primárne so spôsobom spáchania (alebo s predmetom útoku) súvisí. Ani v tomto prípade teda nejde na základe bližšieho náhľadu o synonymá, hoci sa nepochybne v určitých sférach tieto množiny prekrývajú. Adekvátnym príkladom podstaty daného odlišovania je situácia, v rámci ktorej je predmetom útoku kyberpriestor, avšak bez využitia internetu.¹⁰ V danom ohľade, hoci okrajovo, sa môžeme stretnúť ešte s pojmami informačná a informatická kriminalita. Opätovne nejde o synonymá, pokiaľ je informačná kriminalita založená na tom, že primárnym predmetom sú informácie (bez ohľadu na spôsob ich spracovania), pri kriminalite informatickej sú cieľom útoku počítače, dáta či napr. aj telekomunikácie.¹¹ Uvedené súhrnne naznačuje jednak obrovskú vnútornú štruktúrovanosť danej oblasti, rovnako to však pridáva na jej problematickosti.

Hoci ide z pohľadu terminologického o dlhý vývoj, na čo sme poukázali na viacerých miestach, s dotknutým sa nám spájajú dve základné otázky. V prvom rade to, či môžeme do budúcnosti považovať otázku terminológie v danej oblasti o proces s konečnou platnosťou ukončiteľný a už ďalej nemenný. Z nášho uhla pohľadu, už len vzhľadom na neustály vývoj v otázkach technológie, zastávame názor, že nie. Na strane druhej sa však dostáva do popredia otázka, či je vôbec vymedzenie používaných pojmov pre prax nutné, potrebné. Domnievame

⁸ Pozri tamtiež.

⁹ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákoník. 2. díl (§ 140 - § 421). 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 2302–2303.

¹⁰ KUČHTA, J.: Aktuální problémy počítačové kriminality včetně její prevence. In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 24, 2016, č. 1. s. 7.

¹¹ SMEJKAL, V.: Kriminalita v prostředí informačních systémů a rekodifikace trestního zákoníku. In: Kriminalita v prostředí informačních systémů a rekodifikace trestního zákoníku, roč. 2, 2003, č. 6. s. 161. rovnako aj PORADA, V. a kol.: Kriminalistika technické, forenzní a kybernetické aspekty. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. s 786.

sa, že pokiaľ by absentovali (nie však absolútne), nešlo by o problém neriešiteľný. Uvedené tvrdenie si dokážeme podložiť napr. už len praxou štátov na medzinárodnej úrovni, v rámci ktorých sa medzinárodnými aktmi zavádzajú stíhať presne tie formy napr. počítačovej kriminality, ktoré si vymedzia, bez ohľadu na to, ktoré všetky konania by sme z určitého (hoci najširšieho) uhlu pohľadu vedeli pod počítačovú kriminalitu subsumovať. Týmto načrtnutým prístupom však nechceme nijakým spôsobom dehonestovať význam terminológie pre danú oblasť (a rovnako ani vo všeobecnosti).

1.1 Charakteristické aspekty počítačovej kriminality

Hoci je vymedzenie pojmov postupom nanajvyš dôležitým, za ešte významnejšie považujeme identifikovanie určitých spoločných charakteristík naprieč celej šírkou skúmaného inštitútu. Práve uvedené rysy diferencujú počítačovú kriminalitu od kriminality všeobecnej, robia z nej samostatne stojacu kategóriu páchanej kriminality, ide o samostatné diferenciačné kritériá. Aj keď vieme povedať, že identifikované znaky sú svojou kvalitou v rámci počítačovej kriminality prítomné, ich kvantitatívne vymedzenie sa môže líšiť v závislosti od technického a spoločenského pokroku.

V prvom rade platí, asi nie prekvapivo, že daná oblasť je charakteristická vysokou diskretnosťou a latentnosťou, v mnohých (ak nie všetkých) prípadoch je vyhľadateľnosť páchatel'ov znemožňovaná či úplne znemožnená (napr. krycou činnosťou páchatel'ov), často sami poškodení netušia, že sa stali obeťou trestného činu. Platí, že dané prípady bývajú dokonca verejnými inštitúciami ukryvané pred verejnosťou, aby nestratili na svojej vierohodnosti. Je však zaujímavé, že v porovnaní s nárastom využívania kybernetických služieb (napr. transakcie a platby na internete) nestúpili priamo úmerne aj štatistické ukazovatele kriminality (najčastejšie ide o podvody), dané len priamo poukazuje na vysokú latentnosť predmetných útokov.

Ďalej môžeme pracovať s premisou, že následkom predmetných útokov sú vysoké škody, spravidla ťažko presne kvantifikovateľné, avšak enormných rozmerov, dovolíme si povedať, že máloktorý druh kriminality je schopný takéto škody sám o sebe vygenerovať. Ak dokonca odhliadneme, že nemusí ísť len o útoky páchané prostredníctvom internetu, môžu mať až dopady katastrofické, máme na mysli zásah do technických prostriedkov majúcich na starosti zásobu pitnej vody či chod atómových elektrární. Páchatel'mi daného druhu kriminality nie sú osoby náhodné, ide o osoby intelektuálne vyspelé, pre danú oblasť dostatočne vzdelané, ich motívom môžu byť pohnútky majetkové, ale aj najrôznejšie iné (politické, náboženské). Dokonca si dovolíme tvrdiť, že ide o druh kriminality, ktorý je

charakteristický svojou organizovanosťou, pričom prerastenie do organizovanej kriminality nemusí byť výnimkou (potvrdzujú to trendy v danej oblasti, napr. s poukazom na hnutie Anonymous).

Už uvedené naznačuje, že ide o oblasť, v rámci ktorej je jej zisťovanie, dokumentovanie a dokazovanie nanajvýš sťažené, je nanajvýš potrebné, aby bol daný proces zverený ľuďom s primeraným vzdelaním, v problematike zdatných, samozrejme za pomoci najmodernejšej techniky. Potreba uvedeného je znásobená tým, že spravidla má počítačová kriminalita nadnárodný charakter, a teda podobu deliktov dištančných (problémom je tu v prvom rade už otázka jurisdikcie). Boj proti danému druhu kriminality je naozaj procesom náročným, základným dôvodom je to, že právny rámec je stále nedostatočný, vyvíjajúci sa, avšak tento nedokáže dostatočne dynamicky na rozvíjajúcu oblasť reagovať, je prakticky stále krok pozadu.

Počítačová kriminalita je charakteristická aj svojou rôznorodosťou. Ako najtypickejších reprezentantov tejto trestnej činnosti by sme mohli zaradiť predovšetkým trestné činy, ktorá sa nachádzajú v IV. Hlave osobitnej časti Trestného zákona: § 247 Neoprávnený prístup do počítačového systému, § 247a Neoprávnený zásah do počítačového systému, § 247b Neoprávnený zásah do počítačového údajov, § 247c Neoprávnené zachytávanie počítačových údajov, § 247d Výroba a držba prístupového zariadenia, hesla do počítačového systému alebo iných údajov.

Rok	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Zistené	23	19	24	23	17	26	18
Objasnené	2	3	1	2	0	0	0

Tabuľka č. 1: Počet zistených a objasnených trestných činov podľa § 247 Neoprávnený prístup do počítačového systému¹²

Týmto sa však výpočet trestných činov, ktoré možno subsumovať pod pojem počítačová kriminalita ani zďaleka nekončí. Medzi tieto trestné činy možno zaradiť aj napríklad trestný čin podľa § 286 Poškodzovanie a ohrozovanie prevádzky všeobecne prospešného zariadenia (môže ísť napríklad aj o servere pod útokom DDoS).

¹² Štatistické údaje sú získané zo stránky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

Pomerne rozšírenou formou kyberkriminality v každodennom živote môže byť aj trestný čin nebezpečného prenasledovania podľa § 360a Trestného zákona. Na základe zahraničných výskumov možno páchatel'ov tohto trestného činu vytriediť do 5 kategórii:

1. odmietnutý (rejected stalker): prenasledovanie má za cieľ obnoviť ukončený vzťah alebo sa pomstiť za odmietnutie, páchatel' sa typicky dopúšťa hrubosti a robí scény,
2. hľadač intimity (intimacy seeker): z nedostatku reálnych vzťahov dôjde k nájdeniu fiktívneho vzťahu k cudzej, či povrchne známej osobe (napr. známa osobnosť), rušiteľ túži po akceptácii danou osobou,
3. nekompetentný zvodca (incompetent suitor): v tejto skupine sú sociálne a interpersonálne málo zdatní jedinci, ktorí sa nedokážu zmieriť s absenciou citovej odozvy, ide im primárne o intímne zblíženie a kontakty,
4. nenávisťný prenasledovateľ (resentful stalker): východiskom sa stáva domnelá alebo skutočná ujma, ktorú však páchatel' pripisuje obeti, vyniká vytrvalosťou a rafínanosťou prenasledovania, ktorá mu prináša uspokojenie,
5. predátorský násilník (predatory stalker): často ide o sexuálneho agresora, pociťuje okúzlenie a slasť z ovládania a kontroly obete.¹³

Týmto páchatel'om vytvoril kyberpriestor nové možnosti prenasledovania svojej obete. Pri vymedzení trestných činov, ktoré možno subsumovať pod pojem počítačová kriminalita sa skôr musíme zamerať na samotný spôsob spáchania trestného činu, pretože rôzne trestné činy môžu byť spáchané prostredníctvom počítačového zariadenia alebo internetu ale aj bez nich.

2 Počítačová kriminalita a jej prevencia

Ak sa pozrieme na možnosti boja proti danému druhu kriminality, ako alternatívy sa javia jednak tvrdá represia, jednak silná prevencia. Domnievame sa, čo potvrdzujú aj iní autori,¹⁴ že prevencia v spojitosti s internetovými a počítačovými deliktmi je oveľa dôležitejšia, než akákoľvek podoba represie. Dôvod je naozaj prostý, vychádzame z toho, že dobre nastavený systém prevencie je schopný zabrániť samotnému procesu jej páchania, teda aj napomôcť zníženiu vysokej miery latencie a škodám ako následkom týchto konaní. Všetko

¹³ Bližšie pozri: VISINGER, R.: Jak postihovat stalking? Zamyšlení nad novou právní úpravou. In: Trestněprávní revue, č. 11. Praha. 2009; MULLEN, P. E., PATHE, M., PURCELL, R. a kol. Study of Stalkers. American Journal of Psychiatry. 1999. č. 156. s. 1244-1249.

¹⁴ KUČHTA, J.: Aktuální problémy počítačové kriminality včetně její prevence. In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 24, 2016, č. 1. s. 14.

uvedené má jednoznačne vplyv na hospodárnosť konania, keďže orgány činné v trestnom konaní sú za takéhoto prístupu jednoznačne odbremeňované (resp. ide o spôsob, akým ich je možné z pohľadu nápadov trestnej činnosti odbremeniť).

Aby sme však nezostali len pri teoretizovaní, za základný prístup považujeme vypracovávanie preventívnych stratégií (ako voči páchatelom, tak aj voči možným obetiam),¹⁵ prihliadanie na tento frekventovaný typ kriminality a v súvislosti na vedecký a technický pokrok na tento prihliadať a primerane ho zapracovávať.

Základom je však samotná výchovná funkcia prevencie, teda varovanie pred možným vznikom počítačovej kriminality v najširšom zmysle slova, s týmto súvisí zvyšovanie povedomia v danej oblasti (primárne právneho), k danému však dochádza naozaj pomaly. Záujem tkvie napr. na výuke bezpečného využívania internetu, k čomu v Slovenskej republike naozaj aj dochádza,¹⁶ českí autori nás dokonca dávajú za vzor.¹⁷ Je nevyhnutné si uvedomiť predovšetkým fakt, že právny poriadok platí rovnako aj v kyberpriestore. Kde však hranice výchovy končia, tam je potrebné pristupovať ku konkrétnym technickým riešeniam, ktoré jednak zabránia prístup neoprávneným osobám a jednak zaistia samotnú ochranu dát pred jej zneužitím.¹⁸ Samotná prevencia môže byť však efektívna len za tých okolností, že ovplyvňuje (resp. je schopná ovplyvniť) samotnú sociálnu politiku štátu. Vhodnou prevenciou by bolo zriadenie aj expertných vyšetrovacích tímov, ktoré by sa špecializovali na kyberkriminalitu. Tento krok vnímame ako nevyhnutný v blízkej budúcnosti, vzhľadom na charakter predmetnej trestnej činnosti.

Neslobodno opomenúť, že jedným z popredných používateľov kyberpriestoru sú aj deti. Na základe zákona č. 274/2018 zákon o obetiach trestných činov v znení neskorších právnych predpisov a noviel (ďalej len zákon o obetiach) je dieťa tzv. obzvlášť zraniteľnou obetou. Nebezpečenstvo spočíva aj v skutočnosti, že kyberkriminalita môže mať rôzne presahy do iných podôb kriminality. Ako príklad možno uviesť mravnostnú kriminalitu, keď páchatelia, ktorí majú podofilné sklony, ľahko môžu kontaktovať svoje neplnoleté obeť a dohodnúť si s nou stretnutie. Nemožno opomenúť aj vysokú latenciu kyberkriminality. Obeť často ani netuší, že je cieľom útoku napr. rozklikne email, ktorý obeť nainštaluje spyware. Je však pomerne zložitá vymedziť a presne definovať obeť kyberkriminality. Jej charakteristiky

¹⁵ KUCHTA, J.: Aktuální problémy počítačové kriminality včetně její prevence. In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 24, 2016, č. 1. s. 14.

¹⁶ DIANIŠKA, G. [et al.]: Kriminológia. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. s 220-221.

¹⁷ KUCHTA, J.: Aktuální problémy počítačové kriminality včetně její prevence. In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 24, 2016, č. 1. s. 15.

¹⁸ Tamtiež.

sa budú odvíjať predovšetkým od trestnej činnosti, ktorá je nich páchaná a aký je jej primárny charakter. Nie je totiž výnimkou, že počítačová kriminalita má len podporný charakter.

Záver

Internet je v našej spoločnosti prítomný už 73 rokov. Je logické, že počas svojej existencie sa stal nástrojom, ktorý nám uľahčuje každodenný život. Zároveň však kyberpriestor vytvára mnohé úskalia, ktoré súvisia ako s novým typom konania ako aj na modifikáciu vo vykonávaní starších foriem trestnej činnosti omnoho jednoduchšie a efektívnejšie (napríklad trestný čin nebezpečného prenasledovania).

V našom článku sme uviedli základné charakteristiky predmetnej problematiky. Útoky v rámci kyberpriestoru majú veľmi rozmanitý charakter. Najčastejšie sú vo forme útokov proti integrite a dostupnosti počítačových dát, vytváraní a šírení nelegálneho alebo škodlivého obsahu, útoky, ktoré svojou podstatou porušujú práva, ktoré sú spojené s duševným vlastníctvom a v neposlednom rade ide o staršie formy kriminality, ktoré sú modifikované prostredníctvom kyberpriestoru.

Páchatelia týchto trestných činov majú pred orgánmi činnými v trestnom konaní výhodu, pretože často konajú pod rúškom anonymity. Táto charakteristická črta tejto trestnej činnosti má reflexiu aj v zisťovaní a objasňovaní trestných činov, ktoré možno pod tento pojem subsumovať. V našom článku sme uviedli aj štatistické údaje o trestných činov, ktoré túto skutočnosť potvrdzujú.

Kyberkriminalita je fenoménom, ktorý má tendenciu významného rastu. Na samotné odhaľovanie tejto trestnej činnosti sa vyžaduje špecializácia vyšetrovacích tímov, pretože ide predovšetkým o kriminalitu, ktorá si svojím charakterom vyžaduje vysoké znalosti moderných technológií. Podľa nášho názoru je to jedna z oblastí kriminológie, ktorá si v budúcnosti zaslúži omnoho väčšiu pozornosť a podrobnejší výskum.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

DIANIŠKA, G. [et al.]: Kriminológia. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 326 s. ISBN 978-80-7380-198-4.

KUCHTA, J.: Aktuální problémy počítačové kriminality včetně její prevence. In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 24, 2016, č. 1. ISSN 1805-2789, s. 5-19.

MATĚJKA, M.: Počítačová kriminalita. Praha: Computer Press, 2002. 106 s. ISBN 80-7226-419-2.

PORADA, V. a kol.: Kriminalistika technické, forenzní a kybernetické aspekty. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 1018 s. ISBN 978-80-7380-589-0.

SMEJKAL, V.: Kriminalita v prostředí informačních systémů a rekonstrukce trestního zákoníku. In: Kriminalita v prostředí informačních systémů a rekonstrukce trestního zákoníku, roč. 2, 2003, č. 6. ISSN 1213-5313, s. 161-167.

ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákoník. 2. díl (§ 140 - § 421). 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 1451-3586. ISBN 978-80-7400-428-5.

VÁLKOVÁ, H. – KUČKA, J.: Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 626 s. ISBN 978-80-7400-429-2.

VISINGER, R.: Jak postihovat stalking? Zamyšlení nad novou právní úpravou. In: Trestněprávní revue, č. 11. Praha. 2009

KYBERNETICKÝ PRIESTOR – PRÍLEŽITOSŤ ČI HROZBA BUDÚCNOSTI?

CYBERSPACE – OPPORTUNITY OR THREAT OF THE FUTURE?

Miloš Maďar¹

Abstrakt

Dnes sme súčasťou počítačovej spoločnosti, spoločnosti informačných a komunikačných technológií a systémov, stvorenej na to, aby pomáhala ľuďom, a to nielen svetovej ekonomike, ale v každodennom živote. Každý jeden deň, úplne každému a po celom svete. Tým vzniká príležitosť ako sa mať lepšie, pohodlnejšie či ako rýchlejšie dosiahnuť úspech. Anonymita a takmer nekonečný rozsah kyberpriestoru však vytvára súčasne tie najväčšie bezpečnostné hrozby súčasnosti, ktorým sa musíme dnes naučiť čeliť. Naším cieľom je vo vybraných súvislostiach tieto hrozby označiť a priblížiť.

Kľúčové slova

kybernetický priestor, kybernetická bezpečnosť, kybernetická kriminalita

Abstract

Nowadays, we are part of the computer society, society of information and communication technologies and systems, created to help other people, not just in terms of global economic scale, but in everyday life. Every single day, to every single person and all around the world. Thus, there is an opportunity to have better life, to feel more comfortable or to reach success faster. But anonymity and almost infinite extend of cyberspace create the biggest security threats of present times, that we have to challenge. The aim of this thesis is to point out some of them.

Keywords

cyberspace, cyber security, cybercrime

Úvod

Každým dňom je dnešná spoločnosť viac a viac závislá na informačných a komunikačných technológiách, pričom tieto v posledných 10 rokoch zmenili a ovplyvnili takmer každý aspekt nášho života. Činnosti a aktivity ľudí, a to nielen súkromnej povahy, ale aj tie úradné, sa pomaly, ale isto vo veľkej miere presúvajú z fyzického priestoru do kybernetického priestoru. Na jednej strane nám informačné a komunikačné technológie uľahčujú život, urýchľujú komunikáciu a prístup k informáciám a službám, na druhej strane

¹ JUDr. Miloš Maďar, PHD., LL.M., odborný asistent Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica

však narastajúca závislosť verejného a súkromného sektora na týchto technológiách, v prípade nedostatočnej alebo úplne absentujúcej ochrany, spôsobuje ich vyššiu zraniteľnosť. Tým sa kybernetická bezpečnosť stáva jednou z najväčších výziev dnešnej doby.

Kybernetickú bezpečnosť je potrebné vnímať ako jeden z kľúčových komponentov nielen bezpečnosti jednotlivcov, ale celého štátu. Jej osobitosť spočíva v tom, že je komplexnou problematikou zahŕňajúcou právne i technické aspekty, pričom sa dá dosiahnuť spoluprácou medzi verejným sektorom, súkromným sektorom či akademickou obcou. Práva a povinnosti, ako aj úlohy jednotlivých aktérov v kybernetickom priestore musia byť upravené vybudovaním inštitucionálneho a legislatívneho rámca kybernetickej bezpečnosti.

Kybernetická bezpečnosť môže mať niekoľko úrovní, s ohľadom na územný rozsah, personálny substrát vystupujúcich subjektov, s ohľadom na intenzitu zásahu, či výšku škody bezpečnostného incidentu. Zámerom tohto príspevku je priniesť sústredený pohľad na problematiku konkrétneho legislatívneho vývoja kybernetickej bezpečnosti na národnej slovenskej úrovni.

Kľúčové pojmy v rámci kybernetickej bezpečnosti

Kybernetický priestor

Kybernetický priestor možno definovať ako nehmotný svet informácií, ako globálnu doménu v rámci informačného prostredia pozostávajúcu zo vzájomne závislej siete systémov a infraštruktúr informačných technológií, a s tým spojenej fyzickej infraštruktúry, charakteristický používaním elektronického a elektromagnetického spektra pre ukladanie, úpravu a výmenu dát.²

Kybernetický priestor je digitálnym prostredím umožňujúcim zaobchádzanie s informáciami prostredníctvom siete prepojených systémov, vrátane pripojenia k verejnej sieti – internetu. Je to virtuálny priestor bez hraníc, považovaný za globálnu interaktívnu doménu v rámci informačného prostredia, ktorá je charakteristická používaním elektronického a elektromagnetického spektra pre vytváranie, ukladanie, modifikovanie a výmenu dát a využívanie služieb.³

² SHIPP, J.W.: Space & Cyberspace: The overlap and Intersection of Two Frontiers. In: Army Space Journal [online]. TalkingShop [cit. 10.11.2018], s. 41. Dostupné na internete In: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a559424.pdf>

³ WAMALA, F. The ITU National cybersecurity strategy [online]. Geneva: International Telecommunication Union, 2012 [cit.05.11.2018], s. 10. Dostupné na internete In: <http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/ITUNationalCybersecurityStrategyGuide.pdf>

Zákon o kybernetickej bezpečnosti definuje pojem kybernetický priestor v § 3 písm. b), v ktorom sa uvádza, že kybernetickým priestorom je globálny dynamický otvorený systém sietí a informačných systémov, ktorý tvoria:

- a) **aktivované prvky kybernetického priestoru,**
- b) **osoby vykonávajúce aktivity v tomto systéme a**
- c) **vzťahy a interakcie medzi nimi.**

Zákon o kybernetickej bezpečnosti definuje kybernetický priestor pomocou pojmu systém, pre ktorý platí, že je:

- a) **globálny** - t.j. systém, ktorý nie je obmedzený na časť sveta, ale vzťahuje sa na celý svet;
- b) **dynamický** - t.j. systém, ktorý sa mení (menia sa prvky, vzťahy medzi nimi, stavy);
- c) **otvorený** - t.j. systém, ktorý nie je izolovaný od svojho okolia (systém je schopný interakcie s okolím).

Problematickou v rámci tejto definície je premisa, že kybernetický priestor tvoria iba aktivované prvky kybernetického priestoru a iba také sú hodné ochrany v rámci nástrojov kybernetickej bezpečnosti. Ak teda počítač v rámci systému či siete nie je v danom čase aktivovaný (nie je činný) netvorí v zmysle vyššie uvedenej definície kybernetický priestor a nie je predmetom kybernetickej ochrany. Navyše, vysvetlenie pojmu kybernetický priestor v dôvodovej správe je v rozpore s definíciou v zákone o KB. Do kybernetického priestoru v porovnaní s definíciou v zákone o KB nepatria ľudia, informačné systémy, činnosti a vzťahy. Protirečivá je však aj špecifikácia kybernetického priestoru v dôvodovej správe sama osebe, lebo siete sa nedajú používať na vytváranie, uloženie, modifikáciu a na využívanie dát, cez tie dáta iba cestujú.

Hoci existuje niekoľko desiatok definícií kybernetického priestoru, žiadna nebola všeobecne akceptovaná. Kybernetický priestor najčastejšie označuje systém, ktorého pojmové znaky pozostávajú z:

- a) *technickej informačnej a komunikačnej infraštruktúry (počítače, komunikačné kanály, aktívne prvky komunikačných sietí),*
- b) *prevádzkového programového vybavenia infraštruktúry,*
- c) *aplikačného programového vybavenia infraštruktúry,*
- d) *aplikačných údajov infraštruktúry, ktoré neslúžia na prevádzku,*
- e) *vykonávaných činností a služieb poskytovaných prostredníctvom technických zariadení, programového vybavenia a údajov*
- f) *vzťahov medzi entitami (ľuďmi, organizáciami a pod.) vznikajúcimi a pretrvávajúcimi na základe interakcií pri vykonávaní činností a služieb*

Kybernetická bezpečnosť

Aj v tejto oblasti možno pozorovať nekonzistentnosť v terminológii. Pojem kybernetická bezpečnosť je bežne používaný v terminológii USA, zatiaľ čo NATO používa pojem kybernetická obrana. Európska únia sa odvoláva vo svojich dokumentoch na pojmy bezpečnosť sietí a informácií, informačná bezpečnosť, prípadne kybernetická bezpečnosť.⁴

V zákone č. 69/2018 Z.z. o kybernetickej bezpečnosti je pojem kybernetickej bezpečnosti vymedzený v § 3 písm. g), v ktorom sa uvádza, že kybernetickou bezpečnosťou je stav, v ktorom sú siete a informačné systémy schopné odolávať na určitom stupni spoľahlivosti akémukoľvek konaniu, ktoré ohrozuje dostupnosť, pravosť, integritu alebo dôvernosť uchovávaných, prenášaných alebo spracúvaných údajov alebo súvisiacich služieb poskytovaných alebo prístupných prostredníctvom týchto sietí a informačných systémov.

Zákon chápe kybernetickú bezpečnosť ako stav, do ktorého je potrebné siete a informačné systémy dostať, aby boli schopné odolávať aktivitám, ktoré kompromitujú dostupnosť, autentickosť, integritu alebo dôvernosť informácií, ktoré sa v nich spracovávajú, alebo služieb, ktoré sa prostredníctvom sietí a informačných systémov poskytujú. Znamená teda zaistenie dostupnosti služieb a dát, potvrdenie, že dáta, ktoré boli poslané, prijaté alebo uložené sú kompletné a nezmenené. Okrem skutočnosti, že táto definícia nie je podľa niektorých celkom správnym prekladom anglického originálu, dá sa súčasne postrehnúť, že dôvodová správa k zákonu o kybernetickej bezpečnosti obsahuje viaceré definície kybernetickej bezpečnosti, ktoré sú v rozpore so zákonnou definíciou, a dokonca si aj vzájomne protirečia. Podľa dôvodovej správy:

- a) pod pojmom kybernetická bezpečnosť môžeme rozumieť súhrn prostriedkov, ktorých cieľom je zaistenie ochrany kybernetického priestoru (príliš všeobecná)
- b) na účely zákona o kybernetickej bezpečnosti je potrebné pojem kybernetická bezpečnosť chápať ako súbor právnych nástrojov zabezpečujúcich ochranu kybernetického priestoru (obmedzuje sa na právne nástroje a v rozpore s § 20 zákona o KB)
- c) kybernetická bezpečnosť je systém, ktorého úlohou je poskytnúť prostrediu spoločensko-ekonomickej štruktúry štátu bezpečný, chránený a v primeranom rozsahu otvorený kybernetický priestor, a ak kybernetická bezpečnosť je totožná s bezpečnosťou sietí a informačných systémov, (príliš všeobecná a nezrozumiteľná)

⁴ TIKK, E. - KASKA, K. - VIHUL, L.: International Cyber Incidents. Legal Considerations [online]. Tallinn: Cooperative Cyber Defense Centre of Excellence, 2010 [cit. 14.11.2018], s. 102. Dostupné na internete In: <https://www.ccdcoe.org>

d) tak kybernetická bezpečnosť je aj schopnosť sietí a informačných systémov odolávať na určitom stupni spoľahlivosti akémukoľvek konaniu, ktoré ohrozuje dostupnosť, pravosť, integritu alebo dôvernosť uchovávaných, prenášaných alebo spracúvaných údajov alebo súvisiacich služieb poskytovaných alebo prístupných prostredníctvom týchto sietí a informačných systémov.

Ako základné oblasti kybernetickej bezpečnosti možno označiť správu internetu a všeobecnú bezpečnosť siete, ochranu kritickej informačnej infraštruktúry, kybernetický boj a reakciu na Kybernetický útok, Kybernetickú kriminalitu, Kybernetický terorizmus, Bezpečnosť elektronického obchodu, Ochranu osobných údajov a súkromia, ako aj ochranu pred nevyžiadanou elektronickou poštou.⁵

Kybernetická bezpečnosť z procesného hľadiska, na úrovni štátu, predstavuje systém nepretržitého a plánovitého zvyšovania politického, právneho, hospodárskeho, bezpečnostného, obranného a vzdelanostného povedomia, ktorý zahŕňa aj zvyšovanie účinnosti prijatých a aplikovaných technicko – organizačných opatrení riadenia rizík v kybernetickom priestore za účelom jeho transformácie do dôveryhodného prostredia, ktoré umožní bezpečné fungovanie spoločenských a hospodárskych procesov pri zaistení akceptovateľnej úrovne rizík v kybernetickom priestore.⁶

Kybernetická kriminalita

Za kybernetický trestný čin sa považuje taký kriminálny akt, ktorý ohrozuje informačnú a sieťovú bezpečnosť, prípadne taký, ktorý využíva informačnú a sieťovú bezpečnosť ku páchaniu tradičných trestných činov, prípadne aj trestných činov, ktoré sa viažu k obsahu počítačových dát.⁷

Niekedy sa pre pojem kybernetická kriminalita používa aj termín počítačová kriminalita alebo internetová kriminalita. Počítačová kriminalita však nemusí byť nevyhnutne spojená s počítačom v užšom slova zmysle, pretože k jej páchaniu dochádza i pomocou obdobných technológií (napr. mobil), kedy sú tieto zariadenia spojené prostredníctvom siete, a to najmä prostredníctvom tej najvýznamnejšej – internetu. Takéto prepojenie týchto

⁵ Ibidem

⁶ Bez autora. Konceptia kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky na roky 2015 – 2020 [online]. Bratislava: Úrad vlády Slovenskej republiky [cit. 10.11.2018], s. 24, Dostupné na internete In: <https://www.nbu.gov.sk/wp-content/uploads/kyberneticka-bezpecnost/Koncepcia-kybernetickej-bezpecnosti-SR-na-roky-2015-2020-A4.pdf>

⁷ ZAVRŠNIK, A.: Definiční problémy a kriminologická specifika kyberzločinu. In GRŮVNA, T. - POLČÁK, R. et al. Kyberkriminalita a právo. Praha: Auditorium, s. r. o., 2008. ISBN: 9788090378674, s. 35

zariadení vytvára tzv. kyberpriestor, ktorým sa rozumie určitá forma paralelného sveta, ktorý tvoria používatelia siete a tým vytvárajú tzv. virtuálny svet. Vzťah medzi počítačovou kriminalitou a kybernetickou kriminalitou nie je však vymedzovaný jednotne. Niektorí autori tieto dva pojmy vzájomne zamieňajú a používajú ich ako synonymá.⁸ Iní autori považujú počítačovú kriminalitu ako podmnožinu kybernetickej kriminality, pričom vychádzajú z premisy, že kyberpriestor je tvorený počítačmi a teda počítačová kriminalita je iba jedným z prvkov kriminality kybernetickej.⁹ Ďalší autori považujú naopak kybernetickú kriminalitu za podmnožinu počítačovej kriminality, ktorou rozumejú trestné činy páchané s pomocou výpočtovej techniky v podmienkach elektronických komunikačných systémov. Trestnú činnosť, v ktorej figurujú počítače, avšak ktorá nie je páchaná prostredníctvom sieťového virtuálneho prostredia, označujú ako kriminalitu, ktorá súvisí s výpočtovou technikou.¹⁰

S ohľadom na vyššie uvedené skutočnosti zastávame názor, že kybernetická kriminalita je podmnožinou počítačovej kriminality, ktorá vo vzťahu k nej predstavuje všeobecnejší pojem. Kybernetická kriminalita je pojem významovo a obsahovo užší. Kybernetická kriminalita je podmnožina počítačovej kriminality, nakoľko trestná činnosť na internete sa deje výlučne prostredníctvom výpočtovej techniky, prípadne výpočtová technika je sama osebe cieľom tejto trestnej činnosti. Zatiaľ čo každý kybernetický trestný čin je možné podradiť pod pojem počítačová kriminalita, opačne tomu tak nie. Napríklad krádež počítača bude počítačovou kriminalitou, avšak nie kybernetickou kriminalitou. Od počítačovej kriminality sa kybernetická kriminalita odlišuje najmä tým, že okrem počítača ako nástroja na páchanie trestnej činnosti vyžaduje prepojenie počítačov cez lokálne, prípadne vzdialené siete, pričom sa v tejto súvislosti vyžaduje používanie najčastejšie internetu.¹¹

Legislatívny vývoj národnej bezpečnostnej stratégie SR v oblasti kybernetickej bezpečnosti:

Vo verejnom aj súkromnom sektore existujú obavy ohľadom zraniteľnosti informačných systémov. Tieto pramenia predovšetkým zo skutočnosti, že jednotlivé informačné infraštruktúry sú navzájom prepojené a závislé, pričom sa pristupuje k zavádzaniu

⁸ ŠIMOŤEK, I.: Kriminalistika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN: 9788073803438, s. 369

⁹ POŽÁR, J. - HNÍK, V.: Specifické problémy boje s kybernetickou kriminalitou [online]. Ministerstvo vnútra Českej republiky [cit. 01. 11. 2018]. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/policejni-akademie.aspx

¹⁰ PORADA, V. - STRAUS, J.: Kriminalistika: (výzkum, pokroky, perspektivy). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-477-0, s. 503

¹¹ KUČHTA, J. Nové jevy v kriminalitě. In KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. et al. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2, s. 614 - 615

politik a opatrení, ktoré by mohli prehliť ochranu kybernetického priestoru a reagovať tak na nevyhnutnosť ochrany utajovaných informácií, počítačových sietí a zavádzania a efektívneho dodržiavania bezpečnostných štandardov. Cieľom kybernetickej bezpečnosti je vybudovanie dôvery v spoľahlivosť kritickej informačnej infraštruktúry a istoty, že bude plniť svoje funkcie a slúžiť národným záujmom aj v prípade kybernetického útoku¹²

Pokiaľ ide legislatívne riešenie kybernetickej bezpečnosti, právnym dôvodom, jej originality je skutočnosť, že hodnotenie bezpečnostných aktív má zvyčajne podpornú povahu a ich hodnota je závislá od skutočnosti, na aký účel zvyčajne slúžia. Ich dôležitosť sa teda zvyčajne určuje s ohľadom na význam procesov, ku ktorým sú obstarané. Z právneho hľadiska ide o zaujímavý jav, najmä v súvislosti s problematikou zodpovednosti za protiprávne konanie, keďže poskytovatelia služieb informačnej spoločnosti sú v problematických prípadoch jedinými subjektami, ktoré je možné reálne nájsť, proti ktorým je možné uplatniť právny postih a ktoré sú technicky schopné danú situáciu vyriešiť. Dokonca je možné pozorovať aj iniciatívy smerujúce k presunutiu vymáhania subjektívnych práv od skutočných narušiteľov smerom k poskytovateľom služieb, ktorých prostredníctvom k porušovaniu týchto práv dochádza, resp. ktoré protiprávne konanie technicky sprostredkujú.

V SR bolo postupne prijatých viacero právnych predpisov vzťahujúcich sa k oblasti ochrany informačných a komunikačných technológií a informácií prostredníctvom nich spracovávaných. Jedná sa napríklad o zákon č. 428/2002 Z.z. o ochrane osobných údajov, zákon č. 22/2004 Z.z. o elektronickom obchode, zákon č. 618/2003 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom, zákon č. 215/2002 Z.z. o elektronickom podpise, zákon č. 275/2006 Z.z. o informačných systémoch verejnej správy, zákon č. 610/2003 Z.z. o elektronických komunikáciách, ako i zákon č. 215/2004 Z.z. o ochrane utajovaných skutočností.

V podmienkach Slovenskej republiky sa k oblasti kybernetickej bezpečnosti vzťahujú v prvom rade stratégie a koncepcie, ktoré venujú pozornosť informačnej bezpečnosti, rozvoju informačnej spoločnosti a ochrane kritickej infraštruktúry.

1. Zneužívanie informačných technológií po prvýkrát spomína ***Bezpečnostná stratégia SR*** z roku **2001**.

¹² WAMALA, F. The ITU National cybersecurity strategy [online]. Geneva: International Telecommunication Union, 2012 [cit.05.11.2018], s. 38. Dostupné na internete In: <http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/ITUNationalCybersecurityStrategyGuide.pdf>

2. Bezpečnostné riziko spojené s informačnými technológiami je však podrobnejšie rozpracované až v *Bezpečnostnej stratégii* z roku 2005, ktorá poukazuje na riziko zraniteľnosti informačných a komunikačných systémov a nabáda na rozvoj takých aktivít, ktoré posilnia ich integritu.
3. Základný dokument, vzťahujúci sa k oblasti kybernetickej bezpečnosti predstavovala *Národná stratégia pre informačnú bezpečnosť*, schválená vládou SR v roku 2008 a koncipovaná na obdobie rokov 2008– 2013. Cieľom tohto dokumentu bolo vytvoriť základný rámec informačnej bezpečnosti v Slovenskej republike. Stratégia má však širší záber nakoľko venuje pozornosť aj aspektom dotýkajúcich sa informatizácie spoločnosti, ako aj inštitúciám a orgánom, ktorých kompetencie sa vzťahujú skôr na zaistenie informačnej bezpečnosti ako celku, to znamená nielen kybernetickej bezpečnosti. Len malú pozornosť venuje stratégia súkromným subjektom a spolupráci na národnej úrovni.
4. Na túto stratégiu nadväzuje **Akčný plán informačnej bezpečnosti z roku 2009**, ktorého predmetom je definovanie princípov, priorít a postupov pre budovanie informačnej bezpečnosti verejnej správy, ako aj národný systém vzdelávania V Oblasťi informačnej bezpečnosti v Slovenskej republike, ktorého cieľom bola identifikácia používateľov digitálneho priestoru.
5. Bezpečnosťou elektronických komunikácií sa taktiež zaoberala **Národná politika pre elektronické komunikácie 2009 – 2013**, ktorá kládla dôraz na ochranu súkromia a bezpečnosti elektronických komunikácií a služieb. Táto politika upozorňovala na zraniteľnosti, ktoré prináša používanie informačných technológií, najmä pokiaľ ide o ohrozenie súkromia a osobných informácií, hrozbu pre bezpečnosť a spoľahlivosť sietí, pokiaľ ide o kybernetickú kriminalitu apod. Osobitne upozorňuje na hrozby, ktoré vyplývajú z používania internetu v súvislosti s využívaním elektronického obchodu a elektronickej komunikácie.
6. Ochranou informačnej a komunikačnej infraštruktúry sa zaoberá tiež **Koncepcia kritickej infraštruktúry v Slovenskej republike, spôsob jej obrany a ochrany**, ktorá bol prijatá v roku 2006. Koncepcia zdôrazňuje, že jedným z možných útokov proti kritickej infraštruktúre je aj kybernetický útok zameraných na zničenie dát a informácií, prípadné narušenie počítačových systémov a programov s cieľom získať alebo zneužiť informácie alebo ovplyvniť procesy založené na informáciách v oblasti kritickej infraštruktúry. Na túto koncepciu nadväzoval Národný program pre obranu a ochranu kritickej infraštruktúry v SR a zákon č. 45/2011 Z.z. o kritickej infraštruktúre.

7. Samostatný priestor je vyčlenený pre oblasť ochrany utajovaných skutočností A Informácií, ktorú upravovala *Koncepcia ochrany utajovaných skutočností v SR* z roku 2007 a *Koncepcia šifrovej ochrany informácií v SR* z roku 2008 a jej príloha *Návrh opatrení pre zabezpečenie kybernetickej ochrany v SR*.

8. Dňa 17. júna 2015 vláda Slovenskej republiky schválila **uznesením č. 328/2015 Koncepciu kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky na roky 2015-2020**, ktorej cieľom bolo navrhnúť nový inštitucionálny rámec riadenia kybernetickej bezpečnosti v Slovenskej republike. Reagovala tak na prioritu návrhu smernice Európskeho parlamentu a Rady o opatreniach na zabezpečenie vysokej spoločnej úrovne bezpečnosti sieťových a informačných systémov v Únii a na určenie vnútroštátneho príslušného orgánu pre bezpečnosť sieťových a informačných systémov. Predloženú koncepciu treba chápať ako základný kameň, ako základný a východiskový dokument pre následnú tvorbu právnych predpisov, Štandardov, Metodických pokynov, Pravidiel, Bezpečnostných politík A iných nástrojov potrebných K zaisteniu ochrany a obrany národného kybernetického priestoru.

9. Na predstavenú koncepciu nadväzuje *Návrh akčného plánu vláda Slovenskej republiky schválila dňa 2. marca 2016 uznesením č. 93/2016*. Akčný plán obsahuje návrh úloh, ktorých cieľom je zabezpečiť primeranú ochranu kybernetického priestoru štátu pred potenciálnymi hrozbami, ktorých uplatnením by mohli vzniknúť Slovenskej republike nenahraditeľné škody, a tak by mohla byť narušená dôveryhodnosť štátu, či organizácie. Akčný plán ku Koncepcii je jeden zo základných dokumentov definujúcich zoznam úloh na obdobie rokov 2016 až 2020 zameraných na tvorbu právnych predpisov, štandardov, metodických pokynov, pravidiel, bezpečnostných politík, medzinárodnej spolupráce, zvyšovania povedomia a spôsobilostí, ako aj iných aktivít potrebných k zaisteniu ochrany a obrany národného kybernetického priestoru. Jednotlivé úlohy sú zoskupené v ôsmich prioritných oblastiach, s určením zodpovedného riešiteľa a spolupracujúcich subjektov, vrátane časového rámca ich realizácie. Gestorom Akčného plánu je Národný bezpečnostný úrad, pričom úspešné plnenie definovaných úloh si vyžaduje plnú súčinnosť aj ďalších subjektov (Úrad vlády, Ministerstvo financií SR, MV SR, MO SR)¹³

¹³ Bez autora. Akčný plán realizácie Koncepcie kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky na roky 2015 – 2020 [online]. Bratislava: Úrad vlády Slovenskej republiky, 2014 [cit. 05.11.2018], s. 3, Dostupné na internete In:<https://www.nbu.gov.sk/wp-content/uploads/kyberneticka-bezpecnost/Akcny-plan-realizacie-Koncepcie-kybernetickej-bezpecnosti-SR-na-roky-2015-2020.pdf>

Vyvrcholenie legislatívneho úsilia ohľadom kybernetickej bezpečnosti (a splnením čiastkových cieľov Konceptcie a Akčného plánu) bolo prijatie **Zákona o kybernetickej bezpečnosti č. 69/2018 Z.z** (účinný od 25.05.2018), **ktorého účelom je:**

- a) formálne zabezpečiť koordináciu formovania a realizácie jednotnej štátnej politiky v oblasti kybernetickej spoločnosti,
- b) explicitne stanoviť vecnú pôsobnosť a kompetencie orgánov verejnej moci, ako aj rozsah a spôsob výkonu ich kompetencií,
- c) explicitne vymedziť kompetencie aj ostatným aktérom v rámci kybernetickej bezpečnosti
- d) definovať povinnosti pre subjekty, ktoré využívajú komunikačné a informačné technológie v kybernetickom priestore,
- e) garantovať práva, právom chránené záujmy ostatných právnických a fyzických osôb a zároveň upraviť ich povinnosti v kybernetickom priestore,
- f) stanoviť záväznú terminológiu a štandardy pre oblasť kybernetickej bezpečnosti,
- g) vydať metodické usmernenie pre praktickú aplikáciu zákona,

Zákon ustanovuje minimálne požiadavky na zabezpečenie kybernetickej bezpečnosti, a to zavedením bezpečnostných opatrení rámcovo načrtnutých v § 20 citovaného zákona. Bezpečnostné opatrenia sú rôznorodé riešenia, ktorých cieľom je znížiť riziko či hrozbu vo vzťahu ku aktívu v kybernetickom priestore. Bezpečnostné opatrenia môžu mať rôznu podobu. Napríklad:

- a) povinné školenie zamestnancov
- b) podpora zvyšovania kvalifikácie zamestnancov účasťou na školeniach či konferenciách
- c) premiestnenie údajov s citlivými údajmi do chránených priestorov
- d) definovanie požiadaviek na heslá
- e) inštalácia programov na ochranu pred škodlivým softvérom
- f) zavedenie elektronického podpisu a šifrovanie komunikácie

Ochrana v rámci kybernetickej bezpečnosti je efektívna iba vtedy, pokiaľ dochádza k bezprostrednej výmene informácií ohľadom hrozieb, ktoré z bezpečnostných útokov vznikajú. Jednotný informačný systém kybernetickej bezpečnosti slúži na efektívne riadenie, koordináciu, evidenciu a kontrolu výkonu štátnej správy v oblasti kybernetickej bezpečnosti a jednotiek CSIRT. Ďalej je určený na spracovanie a vyhodnocovanie údajov a informácií o stave kybernetickej bezpečnosti a slúži pri krízovom plánovaní v čase mieru, riadení štátu v

krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu, ako aj na potrebné činnosti v čase vojny alebo vojnového stavu. Prístup k jednotnému informačnému systému je bezodplatný a pozostáva z verejnej a neverejnej časti, ku ktorej má priamy prístup v elektronickej forme v reálnom čase v rozsahu určenom úradom a na základe vecnej pôsobnosti ústredný orgán, akreditovaná jednotka CSIRT, prevádzkovateľ základnej služby a poskytovateľ digitálnej služby, Národná banka Slovenska, Úrad na ochranu osobných údajov SR alebo rozhodnutím úradu iný orgán verejnej moci. Jednotný informačný systém kybernetickej bezpečnosti obsahuje

- a) komunikačný systém pre hlásenie kybernetických bezpečnostných incidentov, ktorý zaisťuje systematické získavanie, sústreďovanie, analyzovanie a vyhodnocovanie informácií o kybernetických bezpečnostných incidentoch,
- b) centrálny systém včasného varovania, ktorý zaisťuje včasnú výmenu informácií o hrozbách, kybernetických bezpečnostných incidentoch a rizikách s nimi spojených medzi úradom a subjektom, ktoré majú prístup k neverejnej časti jednotného informačného systému.¹⁴

Záver

Či si to želáme alebo nie, či si to uvedomujeme alebo nie, takmer všetko čo dnes robíme sa odohráva výlučne alebo aj v kybernetickom priestore. Už dnes sa naplňajú vízie, ktoré pred rokmi predpovedali, že internet postupne zmizne. Nezanikne, ale zmizne. To znamená, že bude takou neoddeliteľnou súčasťou nášho života, že si nebudeme uvedomovať jeho prítomnosť. Či sú to smart hodinky, smart televízory, smart telefóny, smart autá či dokonca smart domácnosti, všetky tieto zariadenia komunikujú medzi sebou či s užívateľom vo virtuálnom svete, ktorý nazývame kybernetický priestor. Chcú robiť naše životy ľahšími, príjemnejšími a kvalitnejšími. Problém však nastáva vtedy, keď je blízkosť týchto zariadení pri ich užívateľoch zneužitá na kriminálne akty, ktorých motiváciou je zásah do súkromia konkrétnej osoby, zámer zneužiť získané informácie na obchodné ciele, či dokonca zisťný motív. A práve na predchádzanie týchto incidentov slúžia opatrenia kybernetickej bezpečnosti, a to nielen na individuálnej úrovni, ale predovšetkým na celoštátnej úrovni. V Slovenskej republike je hlavným koordináčnym centrom Národný bezpečnostný úrad, ktorému musia prevádzkovatelia bezpečnostných služieb hlásiť každý kybernetický

¹⁴ Bez autora. Jednotný informačný systém kybernetickej bezpečnosti [online]. Bratislava: Národný bezpečnostný úrad [cit. 08.11.2018]. Dostupné na internete In: <https://www.nbu.gov.sk/kyberneticka-bezpecnost/jednotny-informacny-system-kybernetickej-bezpecnosti/index.html>

bezpečnostný incident ihneď po jeho zistení, a to prostredníctvom jednotného informačného systému kybernetickej bezpečnosti. Bezpečnostné incidenty sa členia do 3 kategórií, napríklad podľa počtu zasiahnutých užívateľov, dĺžky trvania, geografického rozšírenia, stupňa narušenia fungovania základnej alebo digitálnej služby a rozsahu vplyvu na hospodárske alebo spoločenské činnosti štátu. Aktivity v kybernetickom priestore sú ľahko zneužiteľné, pretože ich riadne zabezpečenie vyžaduje určitú mieru technickej a počítačovej zručnosti, ktorou nie každý disponuje. Nielen jednotlivci, ale predovšetkým samotný štát musí teda nepretržite monitorovať tento priestor a vykonávať všetky nevyhnutné bezpečnostné opatrenia, aby zariadenia či služby, ktoré nám majú pomáhať, neboli voči nám zneužitú.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

KUCHTA, J. Nové jevy v kriminalitě. In KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. et al. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2, s. 614 - 615

PORADA, V. - STRAUS, J.: Kriminalistika: (výzkum, pokroky, perspektivy). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-477-0, s. 503

POŽÁR, J. - HNÍK, V.: Specifické problémy boje s kybernetickou kriminalitou [online]. Ministerstvo vnútra Českej republiky [cit. 01. 11. 2018]. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/policejni-akademie.aspx

SHIPP, J.W.: Space & Cyberspace: The overlap and Intersection of Two Frontiers. In: Army Space Journal [online]. TalkingShop [cit. 10.11.2018], s. 41. Dostupné na internete In: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a559424.pdf>

ŠIMOVČEK, I.: Kriminalistika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN: 9788073803438, s. 369

TIKK, E. - KASKA, K. - VIHUL, L.: International Cyber Incidents. Legal Considerations [online]. Tallinn: Cooperative Cyber Defense Centre of Excellence, 2010 [cit. 14.11.2018], s. 102. Dostupné na internete In: <https://www.ccdcoe.org>

WAMALA, F. The ITU National cybersecurity strategy [online]. Geneva: International Telecommunication Union, 2012 [cit. 05.11.2018], s. 10. Dostupné na internete In: [http://www.itu.int/ITU-](http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/ITUNationalCybersecurityStrategyGuide.pdf)

[D/cyb/cybersecurity/docs/ITUNationalCybersecurityStrategyGuide.pdf](http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/ITUNationalCybersecurityStrategyGuide.pdf)

ZAVRŠNIK, A.: Definiční problémy a kriminologická specifika kyberzločinu. In GŘIVNA, T. - POLČÁK, R. et al. Kyberkriminalita a právo. Praha: Auditorium, s. r. o., 2008. ISBN: 9788090378674, s. 35

Bez autora. Konceptia kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky na roky 2015 – 2020 [online]. Bratislava: Úrad vlády Slovenskej republiky [cit. 10.11.2018], s. 24, Dostupné na internete In:

<https://www.nbu.gov.sk/wp-content/uploads/kyberneticka-bezpecnost/Koncepcia-kybernetickej-bezpecnosti-SR-na-roky-2015-2020-A4.pdf>

Bez autora. Akčný plán realizácie Konceptie kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky na roky 2015 – 2020 [online]. Bratislava: Úrad vlády Slovenskej republiky, 2014 [cit. 05.11.2018], s. 3, Dostupné na internete In:

<https://www.nbu.gov.sk/wp-content/uploads/kyberneticka-bezpecnost/Akny-plan-realizacie-Koncepcie-kybernetickej-bezpecnosti-SR-na-roky-2015-2020.pdf>

Bez autora. Jednotný informačný systém kybernetickej bezpečnosti [online]. Bratislava: Národný bezpečnostný úrad [cit. 08.11.2018]. Dostupné na internete In:

<https://www.nbu.gov.sk/kyberneticka-bezpecnost/jednotny-informacny-system-kybernetickej-bezpecnosti/index.html>

PRÁVO NA ŽIVOT AKO NAJZÁKLADNEJŠIE A NAJDÔLEŽITEJŠIE ĽUDSKÉ PRÁVO A TREST SMRTI

RIGHT TO LIFE AS A BASIC AND THE MOST IMPORTANT HUMAN RIGHT AND THE DEATH PENALTY

Júlia Floreková¹

Abstrakt

Príspevok vymedzuje základnú definíciu ľudských práv, približuje problematiku základného a najdôležitejšieho práva, práva na život. Poukazuje na jeho ústavné zakotvenie a zakotvenie v medzinárodných dokumentoch, ktorými je Slovenská republika viazaná. V príspevku nájdete stručne podaný výklad k trestu smrti na našom území a na území vtedajšieho Československa s poukazom na významné novely, ktoré absolútny trest upravovali až do júla 1990, kedy bol trest smrti na našom území zrušený. Napokon je časť venovaná aj dvom zaujímavým, obzvlášť závažným, ohavným trestným činom, ktoré boli na našom území sankcionované absolútnym trestom. Cieľom príspevku je teda poukázať na najdôležitejšie a najzákladnejšie právo, právo na ľudský život a poskytnúť stručný prehľad dokumentov, ktoré upravujú, zakotvujú, obhajujú a chránia právo na život, a to nielen na našom území, ale aj na celosvetovej úrovni. V závere upriamiť pozornosť aj na trest smrti, ktorý je neustále témou odborných diskusií.

Kľúčové slová

Základné ľudské práva. Právo na život. Ústava. Trest smrti.

Abstract

This article outlines the basic definition of human rights and takes a closer look at the most important substantive right, the right to life. We point out its mention in the constitution and in international documents which the Slovak republic is bound by. The article contains a short history of the death penalty in our country and in the no longer existing country of Czechoslovakia with mention of meaningful changes to laws that governed capital punishment up until July 1990, which is when the death penalty was abolished in our country. Lastly, part of the article is dedicated to two interesting, especially serious heinous crimes committed in our country, which were punished by the death penalty. The purpose of the article is to point out specifics regarding most important constitutional right, the human right to life. In conclusion we also focus our attention on the death penalty, which is to this day the subject of political discussion.

Keywords

Substantive rights. Right to life. The constitution. Death penalty.

¹ Mgr. Júlia Floreková, externá doktorandka. Katedra obchodného a finančného práva, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Úvod

Ľudské práva, základné práva a slobody sú témou neustále súčasťou, avšak častokrát je táto téma vnímaná ako samozrejmosť oslobodená od nejasnosti a problémov, bohužiaľ to ani zďaleka tak nie je. Ľudské práva môžeme teda charakterizovať ako jednotlivé nároky na kvalitu života a predovšetkým na sám život všetkých živých tvorov.

Najdôležitejším základným ľudským právom a východiskom na existenciu a využívanie všetkých ostatných práv a hodnotou, ktorá musí byť v demokratickej spoločnosti chránená, je právo na život.

Právo na život je upravené v Ústave Slovenskej republiky a to v jej II. hlave, ktorá je najobsiahlejšou časťou, čo potvrdzuje aj jej mimoriadny význam v našom právnom systéme. Článok približuje právo na život nielen z pohľadu ústavného zakotvenia na našom území, ale aj z pohľadu medzinárodnej úpravy.

Druhá časť príspevku je venovaná stručnému výkladu trestu smrti na našom území a na území vtedajšieho Československa s poukazom na významné novely, ktoré absolútny trest upravovali až do júla 1990, kedy bol trest smrti na našom území zrušený. V príspevku nájdeme dva z môjho pohľadu najohavnejšie spáchané trestné činy na našom území, ktoré boli sankcionované trestom smrti a prinesieme pohľad na absolútny trest z pohľadu Spojených štátov amerických.

1 Ochrana základných práv a slobôd

Žijeme v dobe, kedy si nevieme predstaviť žiadnu modernú ústavu, ústavný štát alebo právny štát bez garantovania základných práv a slobôd. Katalóg základných práv a slobôd sa vyvíjal postupne a bol determinovaný konkrétnou historickou dobou a udalosťami s nimi spojenými. Zmyslom a úlohou garantovania základných práv a slobôd je zabezpečovanie individuálnej slobody jednotlivca pred zásahmi zo strany štátu.

Ľudské práva, základné práva a slobody sú témou neustále súčasťou, avšak častokrát je táto téma vnímaná ako samozrejmosť oslobodená od nejasnosti a problémov, bohužiaľ to ani zďaleka tak nie je.²

Ľudské práva môžeme teda charakterizovať ako jednotlivé nároky na kvalitu života a predovšetkým na sám život všetkých živých tvorov. Takéto nároky vyplývajú z podstaty života aj v súčasnej dobe a tvoria základnú a najdôležitejšiu hodnotu, zachovávať a chrániť tento život, a to vždy, kdekoľvek a kedykoľvek je tento život ohrozený. Účelom ľudských

² FRIDRICH, B a kol.: *Ústavné garancie ľudských práv*. Bratislava: PraF UK, 2013. s. 52-53.

práv je vytvoriť jedincovi ochranu predovšetkým proti štátu a jeho orgánom, pričom zaväzuje štát takéto právo dodržiavať a neporušovať.³

Táto téma je veľmi aktuálnou aj na našom území a je zakotvená v právnom poriadku Slovenskej republiky. Základné práva sú u nás upravené v najhlavnejšom a najväčšom nosnom piliere nášho štátu, v Ústave Slovenskej republiky, a to najmä v jej II. časti, **v článkoch 12 až 54.**

Ústavná úprava vychádza zo *Všeobecnej deklarácie ľudských práv* (1948) z medzinárodných zmlúv, ktoré boli prijaté a ratifikované stanoveným spôsobom, *Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd* (1950), *Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach* (1996), *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* (1966). Do našej ústavy boli inkorporované aj základné práva a slobody upravené v *Listine základných práv a slobôd*.⁴

1.1 Právo na život ako najzákladnejšie a najdôležitejšie ľudské právo

Základnými ľudskými právami a slobodami sú chránené základne hodnoty človeka, ako je právo na život, osobná sloboda, nedotknuteľnosť súkromia, ľudská dôstojnosť, osobná česť, dobrá povesť a meno. Medzi základné ľudské práva je v čl. 20 Ústavy SR zaradené právo na vlastníctvo.⁵

V tomto príspevku sme sa rozhodli poukázať čl. 15 Ústavy Slovenskej republiky, ktoré upravuje najzákladnejšie, ale najdôležitejšie právo človeka, ktoré je zakotvené v našom právnom poriadku, právo na život. V zmysle spomínaného článku ústavy: „*Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením.*“⁶

Právo na život patrí do skupiny práv a slobôd garantujúcich nedotknuteľnosť osobnej integrity. Má univerzálny charakter, ktorý je opretý nedotknuteľnosť, nescudziteľnosť, nepremlčateľnosť, nezrušiteľnosť, ktoré zdôrazňujú rovnosť všetkých ľudí. Nescudziteľnosť znamená, že takéto právo nemôže byť prevedené na iného a iný ani nemôže byť poverený rozhodovaním o živote iného. Nescudziteľnosť a nedotknuteľnosť práva na život je prekážkou dovolenia eutanázie a súčasne aj dôvodom trestnej účasti inej osoby na samovražde.

³ LALÍK, T.: Právo na život ako základne ľudské právo. In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. XIV, 2008, č. 7-8, s. 20.

⁴ ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Žilina: EUROKÓDEX, 2012. s.108-109.

⁵ CIBULKA, M. – POSLUCH, M.: *Štátne právo Slovenskej republiky*. 3 vydanie. Šamorín: Heuréka, 2009, s. 200-201.

⁶ Ústava Slovenskej republiky

Právo na život je interdisciplinárnou kategóriou, ktoré je viazané na každú ľudskú bytosť. Slovo „každý“, tak v tomto prípade vyjadruje právo na život osobe bez akejkoľvek diskriminácie.

Právo na život má pozitívny a negatívny charakter. Pozitívny charakter spočíva v tom, že štát v kontexte ochrany života je povinný vytvárať podmienky pre život, jeho ochranu, skvalitňovanie z hľadiska ľudského zdravia, sociálneho postavenia a pod. Negatívny charakter práva na život a jeho ochrany je založený na tom, že štát nemá, resp. nesmie do života človeka zasahovať.⁷

Aby sme to zhrnuli, hlavným účelom a cieľom tohto článku v ústave je zabezpečenie ochrany jednotlivca, teda fyzickej osoby pred akýmkoľvek svojvoľným pozbavením života. Z toho teda vyplýva povinnosť štátu zabezpečiť zákonnú úpravu ochrany života tak, aby zavinené usmrtenie človeka bolo trestným činom. Štát má prostredníctvom zákonov zabezpečiť rovnosť všetkých, každého s každým, teda nemôže vydať zákon nad rámec ústavy, nad rámec tohto článku, ktorým by sa ktokoľvek mohol vylúčiť zo zodpovednosti za útok na právo na život. Z toho teda vyplýva, že právo na život má pôsobiť *ergo omnes*.

Právo na život nájdeme upravené vo viacerých medzinárodných zmluvách, ktoré Slovenská republika prijala a ratifikovala stanoveným spôsobom.⁸

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v čl. 2 upravuje a charakterizuje ochranu života nasledovne: „Právo každého na život je chránené zákonom, nikoho nemožno úmyselne zbaviť života, okrem výkonu súdom uloženého trestu, a to nasledujúceho po uznaní viny za spáchanie trestného činu, pre ktorý zákon ukladá tento trest.“⁹

Právo na život je súčasťou aj právnej úpravy čl. 3 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a slobôd: „(1) Každý je oprávnený na všetky práva a slobody, ktoré stanovuje táto deklarácia, bez akéhokoľvek rozdielu rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia. (2) Ďalej sa nesmie robiť nijaký rozdiel z dôvodu politického, právneho alebo medzinárodného postavenia krajín, alebo území, ku ktorým osoba prináleží, či ide o krajinu alebo územie nezávislé, poručnícke, nesamosprávne alebo podrobené inému obmedzeniu suverenity.“¹⁰

⁷ FRIDRICH, B a kol.: *Ústavné garancie ľudských práv*. Bratislava: PraF UK, 2013. s. 53.

⁸ ČIČ, M. a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: EUROKÓDEX, 2012. s.108.

⁹ Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

¹⁰ Všeobecná deklarácia ľudských práv a slobôd

A taktiež súčasťou Medzinárodného paktu občianskych a politických práv v čl. 6 ods. 1: „Každá ľudská bytosť má právo na život. Toto právo je chránené zákonom. Nikto nebude svojvoľne zbavený života.“¹¹

Veľmi dôležitá je aj druhá veta citovaného čl. 15, a to: „Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením“.¹² Tu sa nastoľuje otázka, či sa takéto právo priznáva od momentu narodenia alebo skôr.¹³

Rozhodnutie Európskej komisie pre ľudský práva vychádza z toho, že ľudský život sa začína až narodením. Tvrdí, že priznanie absolútneho práva na život ľudskému plodu by bolo v rozpore s Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd.¹⁴

V konečnom dôsledku môžeme konštatovať, že medzinárodné zmluvy, ktorými je SR viazaná, neriešia právne postavenie či status ľudského plodu. V našom právnom poriadku úpravu ľudského plodu, spomínaného *nascitura*, nájdeme najmä v občianskoprávných, pracovnoprávných vzťahoch a nepriamo uvedený je aj v trestnom zákone.

V občianskom práve je upravené postavenie *nascitura* za predpokladu, že sa narodí živý. Právna úprava pracovnoprávných vzťahov zakotvuje ochranu tehotnej ženy - matky, čím možno konštatovať, že súčasne ide aj o ochranu plodu. A napokon svoje uplatnenie nachádza nepriamo aj v trestnom práve. Tu sa však právne úprava neopiera o rešpektovanie samotného statusu *nascitura*, ale hovoríme o nepriamej, odvodenej ochrane ľudského plodu, ktorá je daná podmienkami pre umelé prerušenie tehotenstva.¹⁵

Stanovisko podal k horeuvedenému aj Ústavný súd: „Život plodu je vnútorne spojený a nemôže byť izolovaný od života tehotnej ženy. Právo na život je vstupnou bránou a pilierom celého systému ochrany základných práv a slobôd.“¹⁶

Článok 15 ods. 2 ústavy: „Nikto nesmie byť pozbavený života.“¹⁷ Hovoríme, že ide o normu zakazujúcu, vzťahujúcu sa na kohokoľvek, opäť bez výnimky. Z toho vyplýva, že zakazujúca norma chráni každého jedného jednotlivca, každý jeden ľudský život pred úmyselnými aj nedbanlivostnými trestnými činmi, s výnimkou tých, ktoré sú upravené v ods. 4 článku: „Podľa tohto článku nie je porušením práv, ak bol niekto pozbavený života v súvislosti s konaním, ktoré podľa zákona nie je trestné.“¹⁸

¹¹ Medzinárodný pakt občianskych a politických práv

¹² Ústava Slovenskej republiky

¹³ DRGONEC, J. uvádza, že formulácia „ľudský život je hodný ochrany už pred narodením“ nie je identická s „ochranou života od momentu počatia“.

¹⁴ Rozhodnutie č. 8416/78

¹⁵ ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Žilina: EUROKÓDEX, 2012. s.109-110.

¹⁶ PL ÚS 12/01

¹⁷ Ústava Slovenskej republiky

¹⁸ Tamtiež

Dôsledkom porušenia takejto normy sú zákonom stanovené sankcie. Trestný zákon ich ukladá v závislosti od intenzity útoku, zavinenia a iných skutočností stanovených zákonom.

Nebyť pozbavený života je úzko spätý s ods. 3 rozoberaného článku: „*Trest smrti sa nepripúšťa.*“¹⁹ Trest smrti je veľmi kontroverzná téma, ktorá nachádza v súčasnosti svojich zástancov aj odporcov. Trest smrti je považovaný za popretie práva na život, ktoré je zakotvené vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv a ďalších medzinárodných dokumentoch, ktoré sme spomínali a citovali vyššie v tomto príspevku. V našej krajine, tak, ako to cituje ústava, je preto zakázaný trest smrti a nie je ho možné ani opätovne zaviesť, nakoľko Slovenská republika je viazaná medzinárodnými zmluvami, ktoré ratifikovala a ktoré je potrebné dodržiavať.

Jedným z nich je aj Protokol čl. 6 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd v čl. 11 jasne a doslovne stanovuje: „*Trest smrti sa zrušuje, niekto nemôže byť k takémuto trestu odsúdený ani popravený.*“ Protokol bol výsledkom dlhých diskusií, tak, ako v politických, tak aj v odborných kruhoch, a to hlavne z dôvodu rešpektovanie európskych civilizačných hodnôt. Dohovor vstúpil do platnosti 18.03.1992 a Protokol č. 6 dňa 01.04.1992.

Ústava SR v plnom rozsahu rešpektuje vyššie uvedené, avšak treba pripomenúť, že trest smrti bol zrušený novelou Trestného zákona. Súčasne bol absolútny trest nahradený výnimočným trestom - doživotným odňatím slobody.²⁰

2 V stručnosti o treste smrti na našom území

Trest smrti sa na našom území ukladal a vykonával od nepamäti. Ukladané tresty sa vyznačovali mimoriadnou krutosťou, napr. vláčenie loďou, verejné vystavenie na pranieri. Právna úprava absolútneho trestu bola aplikovaná súdnou praxou, a to napokon až do júla 1990, kedy bol trest smrti zrušený.

Účelom článku však nie je prejsť všetky novely, či uviesť politické dianie v jednotlivom časovom období noviel, ale len v stručnosti popísať najvýznamnejšie novely Trestného zákona a v samom závere upriamiť pozornosť na dva, z môjho pohľadu, najohavnejšie a najznámejšie uložené absolútne tresty na našom území.

Posledná právna úprava, ktorá upravovala trest smrti bola zakotvená v **Trestnom zákone č. 140/1961 Zb. a v Trestnom poriadku č. 141/1961 Zb.** Trest smrti v spomínanej právnej úprave bol sankcionovaný za záškodníctvo, poškodzovanie štátu svetovej socialistickej sústavy, všeobecné ohrozenie, používanie zakázaného bojového prostriedku,

¹⁹ Ústava Slovenskej republiky

²⁰ ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Žilina: EUROKÓDEX, 2012. s. 110-111.

vyzvedačstvo a ohrozenie štátneho tajomstva na škodu štátu svetovej socialistickej sústavy, genocídium, vydanie bojových prostriedkov nepriateľovi, vojnová zrada a mnoho ďalších.

Dôležité je pripomenúť fakt, že trest smrti nevystupoval ako trest jediný, ale vždy iba ako prísnejšia alternatíva trestu odňatia slobody (tzn. za vraždu trest odňatia slobody na 10 až 15 rokov, alebo trest smrti). Faktom ostáva aj to, že nebezpečenstvo trestného činu pre spoločnosť nestačil na uloženie trestu smrti, nakoľko musela byť splnená aspoň jedna z dvoch podmienok stanovená v Trestnom zákone, a to za a) uloženie trestu smrti vyžadovala účinná ochrana spoločnosti alebo za b) nebola nádej, že by páchatel'a bolo možné napraviť trestom odňatia slobody do pätnásť rokov.

Trest smrti sa zakazoval ukladať tehotnej alebo ťarchavej žene a osobe, ktorá v čase spáchania trestného činu nedovršila osemnásť rokov.

Prínosom bol aj **zákon č. 45/1973 Zb.**, ktorým došlo k novele vyššie spomínaného zákona, a to tak, že súd mohol namiesto trestu smrti uložiť trest odňatia slobody v trvaní nad 15 – 25 rokov, ak považuje taký trest na splnenie účelu trestu za dostatočný.

Osudným a veľmi významným rokom sa stal už spomínaný **1. júl 1990**, kedy došlo k radikálnej zmene politickej situácie, ktorá vyvrcholila novelizáciou trestnoprávných predpisov. **Zákon č. 175/1990 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon č. 140/1961 Zb., sa zrušil trest smrti pre všetky trestné činy a ako výnimočný trest sa zaviedol trest odňatia slobody nad 15 – 25 rokov a trest odňatia slobody na doživotie.**

Definitívnu bodku za trestnom smrti napokon deklarovala Listina základných práv a slobôd, ktorá v čl. 6 ods. 3 stanovila, že trest smrti sa nepripúšťa, čo napokon prevzala aj naša právna úprava do svojho najvyššieho kódexu štátu.²¹

2.1 Najväčšie kriminálne prípady na území Slovenskej republiky

Ako sme už vyššie spomínali, trest smrti bol na našom území aplikovaný až do 1. júla 1990. V tejto kapitole článku sme sa preto rozhodli poukázať na dva veľmi zaujímavé, ohavné a beštiálne trestné činy na našom území, ktoré napokon boli sankcionované trestom smrti. Oba príbehy, spáchané trestné činy sú veľmi dobre spracované Slovenskou televíziou za spolupráce Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Prezídia policajného zboru, Kriminalistického a expertízneho ústavu PZ – odbor spisovej a archívnej služby. Verejne dostupné sú na internete, takže v prípade záujmu, je možné priblížiť si nielen obraz, ale aj

²¹ FICO, R.: *Trest smrti*. Bratislava: KÓDEXPRESS, s. r. o., 1998, s. 43- 61.

zvuk spáchaných trestných činov, nakoľko znalci a odborníci detailne vykresľujú osudný deň, správanie a zmýšľanie páchatel'a.

2.1.1 *V peci nepiekla chlieb, ale druha*

Irena Čubirková bola tret'ou ženou, ktorá bola v Československu po roku 1918 popravená. V roku 1951 zavraždila svojho manžela a o trinásť rokov neskôr svojho druha.

„Čubirková so svojim manželom Jánom žili v spoločnej domácnosti. Ján pracoval ako baník 16 hodín denne, a tak nemal veľa času venovať sa svojej žene. Prišiel domov z práce, najedol sa, osprchoval a šiel spať. Mladá manželka Irena udržovala intímny vzťah s ďalším mužom. Ján Čubirka zistil, že mu je žena neverná. Vzťahy sa vyostrovali, neustále zhoršovali a na dennom poriadku boli hádky, bitky a nadávky. A tak sa Irena rozhodla zosnovať spolu so svojim milencom a jeho ženou plán ako sa zbaviť svojho muža. Manžela sa pokúsili zbaviť dvakrát, avšak ani raz sa očakávaný výsledok sa nedostavil. Zosnovali teda tretí plán. Kúpili kvapky na spanie, fľašu becherovky a víno. Kvapkami ho mali uspať, zabiť a zinscenovať pád z povaly. Čubirková navarila obed, manžela ponúkla pohárom vína, do becherovky dala kvapky na spanie a ponúkla manžela štamprlíkom becherovky. Na Jána postupne prichádzal spánok, uložila ho do postele, prikryla perinou. Následne odišla do pivnice, vzala hrubú palicu a vrátila sa do izby. Tvár mu prikryla detskou plienkou a udierala mu niekoľkokrát tvár palicou. Trestný čin vraždy bol dokonaný. Irena so ženou svojho milenca preniesli mŕtve telo pod schody, kde na neho zhodili ťažké liatinové kachle.

Polícia prípad vyšetřovala, avšak uverila výpovedi manželky, že manžel nešťastnou náhodou spadol a zavalili ho kachle. Pitva nebola vykonaná, a tak úmrtie bolo kategorizované nešťastným úrazom.

Vyšetřovanie „nešťastnej smrti“ Jána Čubirku sa však po trinástich rokoch obnovilo, a to z toho dôvodu, že Irena sa priznala k brutálnej vražde svojho druha Ambróza Štepu. Svojho druha zavraždila 07. decembra 1964, a to tak, že ho udierala sekerou po hlave, čím mu spôsobila zlomenie klenby a spodiny lebečnej s krvácaním do mozgu. Vzápätí vzala sekáč na mäso a oddelila mu hlavu od tela. Vyšetřovanie neskôr ukázalo, že k oddeleniu hlavy od tela došlo za živa, nakoľko bol zachovaný krvný obeh. Telo zabalila do vreca a starej deky, odviekla ho k peci na pečenie chleba. Torzo vtlačila do pece, nahádzala triesky, drevo a podpálila ho. Trup a končatiny spaľovala 35 hodín. Ráno dňa 9. decembra popol a kosti vybrala a preosiala na site. Popolom i drobnými kostičkami posypala chodník okolo domu. Odrezanú hlavu aj s väčšími kosťami vložila do nákupnej tašky a prikryla ju špinavou bielizňou. Do potoka vysypala kosti a hlavu odložila cestou do Trnavy na toalete vozňa

vlakovej súpravy premávajúcej na trati Leopoldov - Bratislava. Medzi Cíferom a Báhoňom ju neskôr našli cestujúci. Dňa 10.decembra toho istého roku Čubirkovú zatkli. Neskôr sa priznala aj k prvej vražde manžela.“

Čubirková bola odsúdená na trest smrti obesením, za dvojnásobnú vraždu. **Rozsudok, popravu obesením, vykonali dňa 28.10.1966 v Pražskej väznici na Pankráci.**²² Václav Bernard, milenec Ireny, bol za trestný čin vraždy spolupáchatelstvom odsúdený na pätnásť rokov väzenia, jeho žena strávila vo vyšetrovacej väzbe štyri mesiace, trestné stíhanie proti nej bolo februári 1965 zastavené.²³

2.1.2 Horehronský rozparovač

Posledným popraveným na území bývalého Československa bol Štefan Svitek, známy ako „horehronský rozparovač“. Krajský súd v Banskej Bystrici ho odsúdil na absolútny trest za trojnásobnú mimoriadne beštiálnu vraždu.

„V osudný deň, po celodennom pití a práci v lese, zašiel ešte do miestnej krčmy a okolo 23.00 hod. sa vracal domov. Keď zistil, že jeho tehotná manželka s dvomi deťmi ho prestrašené vymkli, vzal sekeru a vylomil dvere. Tehotná Mária spolu s dvomi dcérami ležali na posteli. Nahnevaný a podgurážený Svitek jej začal vyčítať, že mu neotvorila dvere. Nato sa mu žena obrátila chrbtom. Sekerou ju začal udierať niekoľkokrát po sebe do hlavy. Potom udieral aj svoje dve maloleté dievčatá. Následne prešiel ku kuchynskej linke, vzal nôž a vrátil sa k mŕtvolám. Strhol zo ženy šaty, vrazil do nej nôž a od brucha ju rozpáral až ku krku. Ľavou rukou z nej povyberal všetky vnútornosti, rozrezal plod a svojej mŕtvej manželke odrezal oba prsníky. Mŕtvoly oboch svojich maloletých dcér zabalil do vreca a odišiel z domu. Následne sa domov vrátil, vrece vysypal a niekoľkokrát sa pohlavne uspokojil nielen na svojej manželke, ale aj na svojich dvoch dcérach. Po tomto hroznom čine ušiel do Čierneho Balogu, vlámal sa do bývalého rodičovského domu, kde sa údajne pokúsil o samovraždu obesením. Policajti ho zadržali dva dni po vraždách.“

Tento ohavný čin podľa znalcov spáchala agresívna a psychopatická osobnosť s ťažkými poruchami emotivity, so sexuálnymi úchylkami sadomasochizmom a zoofiliou.

Znalci došli k záveru, že pri manipuláciami s mŕtvymi telami získal obžalovaný najintenzívnejší sexuálny zážitok, veď o tom aj svedčí jeho predchádzajúce správanie, keď

²²JEDLIČKA, M. *Irena Čubirková* [online]. [cit. 24.11.2018]. Dostupné na internete: <<http://kriminalistika.eu/muzeumzla/cubirkova/cubirkova.html>>

jeho dovedy najsilnejším sexuálnym zážitkom bolo zneužívanie kráv a odrezávanie pohlavných orgánov býkom.

A tak v záujme ochrany spoločnosti bol **Štefan Svitek za vraždy spáchané 30. októbra 1987 odsúdený Krajským súdom v Banskej Bystrici na trest smrti. Rozsudok bol vykonaný 8. júna 1989.**²⁴

2.2 Trest smrti v Spojených štátoch amerických

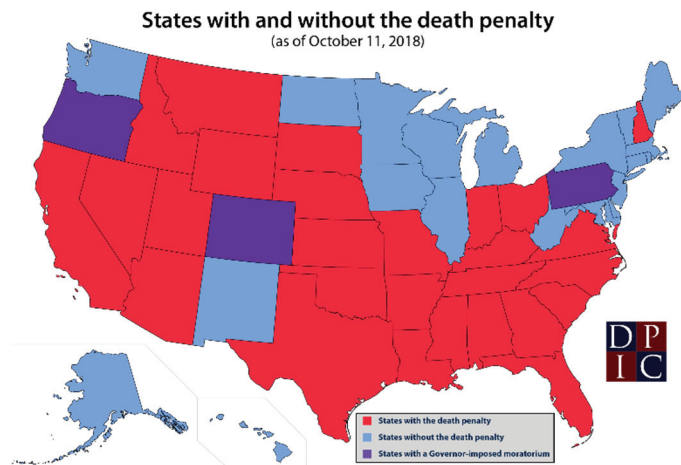
The Death Penalty Information Center je informačné centrum pre trest smrti v Amerike. Založené bolo v roku 1990 ako národná nezisková organizácia, ktorá slúži médiám a verejnosti na poskytovanie analýz, štatistík a dôležitých informácií týkajúcich sa trestu smrti. Považované je za najdôležitejšie stredisko pre zdroje týkajúce sa trestu smrti a súvisiace otázky pre právnikov, študentov, novinárov a členov širokej verejnosti, ktorí hľadajú informácie o treste smrti.

Jednotlivé štáty v Spojených štátoch amerických môžeme rozdeliť do troch skupín. Do prvej skupiny sú zaradené štáty, ktoré pripúšťajú trest smrti. V súčasnej dobe je ich 30. Patria sem Pennsylvania, Tennessee, Texas, Utah, Virginia, Ohio, Oklahoma, Kansas, Kentucky, Arizona, Georgia, Florida, Montana, Nevada, California či Oregon a iné.

Do druhej skupiny patria štáty, ktoré síce trest smrti povoľujú, avšak súčasne sa trest smrti v týchto štátoch nevykonáva, štáty sú v tzv. *moratóriu*. Patrí sem Colorado (2013), Pennsylvania (2015), Oregon (2011).

Napokon do poslednej skupiny je zaradených 20 štátov, ktoré absolútny trest zrušili: Connecticut, Hawai, New York, Wisconsin, New Mexico, Maryland a Washington a iné. Posledný spomínaný štát pritom zrušil trest smrti len tento rok.

²⁴JEDLIČKA, M. *Štefan Svitek* [online]. [cit. 24.11.2018]. Dostupné na internete: <<http://kriminalistika.eu/muzeumzla/svitek/svitek.html>>

Podľa dostupných informácií z októbra 2018, tak, ako môžeme vidieť na mape, prevažná časť Ameriky je momentálne za trest smrti a pravidelne ho vykonáva.

- - štáty, v ktorých je povolený trest smrti
- - štáty, v ktorých je trest smrti zrušený
- - štáty, s pozastaveným trestom smrti

Práve vyššie spomínané informačné centrum pravidelne zverejňuje informácie nielen o uskutočnených trestoch smrti, ale aj o plánovaných. Informácie obsahujú meno čakaťa na svoj ortieľ, pohlavie, spáchaný trestný čin, štát, v ktorom sa trest smrti vykoná, dátum vykonania, počet rokov strávených vo väzení a napokon metódu, prípadne formu vykonania absolútneho trestu.

Prevažná časť výkonu absolútneho trestu sa uskutočňuje smrteľnou injekciou. Ojedinele sa však stretávame s elektrickým kreslom, a to najmä v Tennessee.

Za október 2018, podľa dostupných informácií bolo vykonaných 19 absolútnych trestov, z toho práve najviac ich bolo udelených v Texase. Posledný vykonaný trest smrti smrteľnou injekciou sa uskutočnil dňa 14.11.2018 v Texase. Posledný vykonaný absolútny trest elektrickým kreslom bol 1. novembra toho istého roku v Tennessee.

Všetky štáty, v ktorých je povolených trest smrti primárne používajú smrteľnú injekciu, ktorá je v presne stanovených dávkach. Prvým štátom, ktorý začal používať v smrteľnú injekciu bol Texas, a to v roku 1982. Ide pritom o primárnu metódu vykonania absolútneho trestu. Štáty pritom používajú rôzne protokoly s použitím jedného, dvoch alebo troch liekov, ide najmä o anestetikum alebo sedatívum, zvyčajne nasledovaný *bromidom pancuronium* na paralyzáciu a chloridu draselného na zastavenie srdcového zlyhania.

Za rok 2017 bolo popravených 2768 obvinených, z toho popravených žien bolo 55, čo predstavuje 2,01% z celkového počtu popravených. Smrteľné tresty a popravy žien sú veľmi zriedkavé, a to najmä z toho dôvodu, že od absolútneho trestu u žien je zväčša upustené.

Posledné popravy v roku 2018 sú naplánované na 11. a 13. decembra, pričom udelených absolútnych trestov bolo o 25 menej ako v prechádzajúcom roku.²⁵

²⁵Dostupné na internete: <https://deathpenaltyinfo.org/about-dpic> [cit. 07.12.2018].

Záver

Právo na život. Najzákladnejšie a najdôležitejšie právo, ktorým disponuje každý jeden z nás. Je nepremlčateľné, nescudziteľné, nezrušiteľné a nedotknuteľné, teda o ňom hovoríme o ňom ako o univerzálnom práve, ktoré je považované za vstupnú bránu a pilier celého systému ochrany základných práv a slobôd. Príspevok poukazuje na zaujímavý exkurz nielen definície samotného práva na život, ktoré je zakotvené v našom najvyššom zákone, v Ústave Slovenskej republiky, a to v čl. 15, ale aj v medzinárodných dokumentoch, ktorými je náš štát viazaný a ktorý ratifikoval a prijal stanoveným spôsobom.

V druhej časti príspevku sme sa rozhodli ponechať priestor veľmi diskutovanej téme na celom svete. Musíme povedať, že z nášho pohľadu ide o veľmi zaujímavú časť príspevku, ktorá sa venuje absolútnemu trestu.

V stručnosti je podaný výklad k jednotlivým významným a najdôležitejším novelám na našom území, ktoré upravovali trest smrti. Kapitola prináša dva veľmi významné, z nášho pohľadu najbrutálnejšie a najohavnejšie trestné činy spáchané na našom území v období, v ktorom boli sankcionované trestom smrti. Časť článku je venovaná aj problematike tejto otázky v Spojených štátoch amerických, ktoré v 30-tich štátoch povoľujú trest smrti a aj ho pravidelne vykonávajú, vo vopred určených termínoch.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice

CIBULKA, M. – POSLUCH, M.: Štátne právo Slovenskej republiky. 3 vydanie. Šamorín: Heuréka, 2009. 341 s. ISBN 978-80-89122-56-1.

ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Žilina: EUROKÓDEX, 2012. 832 s. ISBN 978-80-89447-93-0.

DRGONEC, J.: Základné práva a slobody podľa Ústavy SR. 1. zväzok. Bratislava: Manz, 1997. 264 s. ISBN 80-85719-13-4.

FICO, R.: Trest smrti. Bratislava: KÓDEXPRESS, s. r. o., 1998, 109 s. ISBN 80- 967943-8-8.

FRIDRICH, B a kol.: Ústavné garancie ľudských práv. Bratislava: PraF UK, 2013. 270 s. ISBN 978/80-7160-338-2.

Periodiká a zborníky

ĽALÍK, T.: Právo na život ako základne ľudské právo. In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. XIV, 2008. č. 7-8. ISSN 1335-1079, s. 20.

Zákony a judikatúra

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

Rozhodnutie č. 8416/78

PL ÚS 12/01

Medzinárodné dokumenty

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Medzinárodný pakt občianskych a politických práv

Všeobecná deklarácia ľudských práv a slobôd

Internetové zdroje

<https://deathpenaltyinfo.org/about-dpic>

JEDLIČKA, M. *Irena Čubirková* [online]. [cit. 24.11.2018]. Dostupné na internete:

<<http://kriminalistika.eu/muzeumzla/cubirkova/cubirkova.html>>

JEDLIČKA, M. *Štefan Svitek* [online]. [cit. 24.11.2018]. Dostupné na internete:

<<http://kriminalistika.eu/muzeumzla/svitek/svitek.html>>

RIGHT TO PROPERTY AS ONE OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS (INTERNATIONAL LAW ASPECTS)

Elena Petrova¹

Annotation

We are used to considering property right as a personal right that belongs to one person and protected by national legislation and national courts. That was the only truth before main international law documents were adopted by international community. Now property right is recognized as a natural human right in these documents. This right is essential and inalienable and protected by supranational institutes namely international courts.

The main international acts which imply property right protection are divided into universal and regional documents. The first universal international document in which the special rule about property rights was formulated was the Universal Declaration of Human Rights of 1948.

Originally the main stumbling block was the fact that the international community was reluctant to accept the idea of property rights protection within international human rights law system. Consequently this right was ignored by the main international pacts on human rights (International Pact on Civil and Political Rights and international Pact on Economic, Social and Cultural Rights) and was ill-regulated badly regulated at the universal international level.

The article aims at giving the deserved significance to the property right as an equally essential aspect of the international human rights law system along with such universal, indivisible and inalienable human rights as a right to life, to food, to housing, to worthy living standards.

When we speak about the system of fundamental human rights and their protection in international law, without any hesitation, we will name such rights as right to life, to freedom, right to one's name, honour and dignity, right of inviolability of person, property and privacy, freedom from torture, freedom from slavery, freedom of thought, conscience, religion and belief, right to work, rest and leisure, right to education, right to equality before the law and a number of other rights and freedoms, which are inherent and belong equally to every person without distinction of any kind, such as race, skin colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.

Is the right to property included in the system of fundamental human rights and freedoms protected by international law? Is there the institution of property or the institution of international protection of right to property in international public law? Or is it a branch of international private law only?

¹ Elena Petrova, PhD., Ural State Law University, (Ekaterinburg, Russian Federation)

These questions are reasonable, because generally accepted understanding of the process of development of the property institution is commonly limited to recognition of exclusiveness of national regulation of property relations of private individuals and prevalence of private law elements in the institution of property.

To trace the creation processes of the property institution in international law, one needs to review the history, find philosophical and legal bases, and naturally refer to international law doctrine to establish the existing international practice.

Historically, property was obviously the object of domestic law. The most perfect from the point of view of development of law were property regulations of Roman Law (the Law of the Twelve Tables – Right to property was termed as “dominium”- absolute ownership of things - and later “proprietas”, that is property itself).

First regulations which guaranteed protection of man’s property were recorded on national level in Magna Carta (1215), clause 39 of which stated that “no free man shall be <...> stripped of his rights or possessions <...> except by the lawful judgment of his equals or by the law of the land”.

Another landmark in the history of development of international legal regulation on protection of property was the period from the 17th to the 19th century which saw a change in perception of human being, its value, freedom and human nature in general. As a result of bourgeois revolutions modifying the existing social and economic bases of life of the society, the attitude to a human being is taken to a new level. From birth human beings have natural freedom, independence, dignity and property, property being their natural right to things.

One of such revolutionary documents which proclaimed freedom of all man and equality before the law was, for example, The French Declaration of the Rights of the Man and of the Citizen of 1789, in which property was proclaimed as “an inviolable and sacred right” and established guarantees of its protection manifested in inadmissibility of deprivation of property “except where public necessity, legally determined, shall clearly demand it, and then only on condition that the owner shall have been previously and equitably indemnified” (article 17).

This “revolutionary” natural right approach to right to property resulted in appearance in newly arising international law and in early doctrine of international law of an idea that property by nature is the inherent right and is to be protected by “law of nations”.

Meanwhile the international law doctrine is formulated which proves that property as a human right was recognized by international community as such long before the Universal Declaration of Human Rights of 1948. A mere glance at works of scholars and famous

diplomats who stood at the origins of international law in the 17th and 18th centuries (Emmerich de Vattel, Christian Wolff, Alfred Verdross), and in the 19th and 20th centuries (Paul Guggenheim, Lassa Francis Lawrence Oppenheim, Ian Brownlie) is enough to see it.

Philosophical and legal bases of property as a natural human right and influence of the concept of “natural rights” on formation and development of the institution of protection of right to property in international law of human rights.

I totally agree with the statement of outstanding representative of Russian legal doctrine S.S. Alekseyev, who, examining the problems of the nature of property, wrote that “by its nature, property is kind of continuation of a person, a factor of his mission as creator and author of material and spiritual values, and therefore domination, absolute and exclusive power over external things, manifestations and tools of his physical and mental abilities, skills and talents, efforts and creativeness”².

Such ideas were inspired by philosophers and lawyers of the 17th and 18th centuries.

From birth, human beings have natural freedom, independence, dignity and property, property being their natural right to things. This natural right approach to property, which affected the modern understanding of the man-thing relation, inviolability and inherence of right to property can be traced back to works of famous philosophers and lawyers of 17th and 18th centuries, such as John Locke, Charles de Montesquieu and Benedictus de Spinoza.

The natural right approach to property revealed unknown properties of property both for everyday life of the society and for science, reflecting its nature, such as inviolability and freedom. This, in its turn, played a decisive role in recognition of right to property as an international law phenomenon, protected by regulations of international law.

Protection of property acquired the status of an autonomous institution, which was formed in the branch of international law of human rights, as soon as the right to property itself was recognized by international community of states and was listed as one of the fundamental human rights protected by international tribunal in the event of violation by states parties of the respective conventions and other international treaties.

Modern international law recognizes and protects individual’s property. Applicable regulations of international law on protection of right to property and practice of international treaty bodies comprise a single mechanism of protection of right to property.

Main international enactments which contain provisions on protection of right to property and practice of application and interpretation thereof by international bodies for

² S.S. Alekseyev. Right to property. Theoretical problems. M., 2008. P. 76-77.

protection of human rights are classified according to the sphere of operation as universal and regional.

Before international enactments on human rights were adopted, the universal regulations on right to property were recorded as separate provisions in the Hague Conventions of 1899 and 1907 establishing the laws and customs of war. Respect and observance of human rights became one of the main goals at that time, including for international humanitarian law.

A regulation on protection of right to property is included in article 46 of Annex to the Hague Convention of 1907 on land warfare, according to which “Private property cannot be confiscated”. The article also states that “Family honour and rights, the lives of persons, and private property, as well as religious convictions and practice, must be respected”³. Thus, adoption of the Hague Conventions in the early 20th century resulted in firming of the principle of inviolability of private property, based on regulation of customary international law which was first codified in the Hague provision.

Adopted within the scope of the Geneva Diplomatic Conference of 1949, international treaties for the protection of war victims also contained regulations on protection of private property. For example, according to article 53 of the Geneva Convention of 12 August 1949 relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War “any destruction by the Occupying Power of real or personal property belonging individually or collectively to private persons, or to the State, or to other public authorities, or to social or cooperative organizations, is prohibited, except where such destruction is rendered absolutely necessary by military operations.”⁴ Thus, this provision of the Geneva Convention once again confirms the existence of the principle of protection of private property during armed conflicts, which was established by the Hague law, in addition it slightly expanded its contents and made provisions for departures therefrom if absolutely necessary by military operations, in which case the requisitions of absoluteness and necessity must be observed. In this respect, one can reasonably suggest that in the context of armed conflicts, the regulations on protection of right to property both of the Hague Conventions of 1899 and 1907 and the Geneva Conventions of 1949 are applied jointly.

Moreover, the Fourth Geneva Conventions of 1949 supplements this provision by establishing the criteria qualifying violation of property as “grave breach”, and providing

³ International Law. Warfare: Collection of the Hague Conventions and other international documents, 4th ed. M.: International Committee of the Red Cross, 2004. P. 32.

⁴ Geneva Conventions of 12 August 1949 and Additional Protocols Thereto, 4th ed. M.: International Committee of the Red Cross, 2005. P. 171.

effective penal sanctions for persons committing, or ordering to be committed, any of the grave breaches”. Thus, in compliance with article 147 of the Convention, grave breaches include “extensive destruction and appropriation of property, not justified by military necessity and carried out unlawfully and wantonly.”⁵ In addition the Contracting Parties undertake to enact any legislation necessary.

The regulations of the “Hague” and “Geneva” law codified the international law custom, which has special significance at wartime, as is compulsory for all states – warring parties, whether they ratified the international treaty or not.

The Study on customary international humanitarian law initiated by the International Committee of the Red Cross (ICRC) in 1996 and published in 2005 once again proves the existence of the regulation of customary international law on protection of property, codified in the Hague and Geneva Conventions. The study specifically stated that “protection of private property from confiscation is a long-standing rule of customary international law already recognized in the Lieber Code, the Brussels Declaration and the Oxford Manual.”⁶, and formulated the regulation of customary international law on protection of right to property, separate rules of which were incorporated in the “Hague” and “Geneva” law: “On occupied territory, private property must be respected and cannot be appropriated, private property can be seized only by way of military necessity”⁷. Although the experts who conducted this study did not identify the regulation of customary law on protection of right to property during non-international armed conflicts, leaving this question to national legislation, it appears that in compliance with one of the fundamental principles of international humanitarian law, known as “The Martens Clause” (unless expressly stated by applicable laws, during armed conflicts the parties must be primarily governed by the principles of humanity, compassion and common sense), i.e. customary international law regulating protection of right to property during international armed conflicts also applies to non-international armed conflicts.

Appearance of the system of universal international rules aimed at regulation of protection of right to property is associated with the time of commencement of operation of the United Nations Organisation, however, the UN Charter does not contain a list of fundamental human rights and freedoms, particularly it does not contain a specific regulation on right to property. The first universal international document to contain a specific regulation intended to

⁵ Geneva Conventions of 12 August 1949 and Additional Protocols Thereto, 4th ed. M.: International Committee of the Red Cross, 2005. C. 212.

⁶ Jean-Marie Henkerts, Louise Doswald-Beck. Customary international humanitarian law. Volume 1: Rules of Law. International Committee of the Red Cross, 2005. P. 231.

⁷ Ibid. P. 229.

protect property was, as noted earlier, the Universal Declaration of Human Rights of 1948⁸, article 17 of which states that:

“1. Everyone has the right to own property alone as well as in association with others.

“2. No one shall be arbitrarily deprived of his property.”

It should be noted that in the original draft declaration prepared by a Canadian lawyer John Humphrey, the regulation on right to property had a radically different meaning compared to the modern one. In particular, it admitted that “every man has a right to own property in compliance with the laws of the country where the property is located”⁹. Thus, in the proposed regulation on right to property, protection of property was governed by the laws of the country where the property was located, which was probably connected with unwillingness to recognize property as an integral part of the entire system of “natural” human rights. Moreover, unlike the preceding drafts, article 17 of the Declaration does not contain any reference to limitation of property¹⁰ nor declares the right to property as an absolute human right, since in compliance with this regulation, deprivation of property is allowed except for arbitrarily deprivation.

Inconsistency in approaches of developers of the draft declarations to the regulation on property is explained by ideological split existing in the mid-20th century which was caused by the Cold War between the USSR and its allies, on the one hand, and the USA and its allies, on the other hand. Therefore the provisions of article 17 of the Declaration elaborated by the contracting states “can be considered as a compromise between the partisans of private capitalist and collective socialist property”¹¹, which was veiled by the right of each man to own the property “together with other persons”.

Despite the fact that the Universal Declaration of Human Rights was not binding and its provisions were just recommendations, over the years it gain considerable authority and, as a result of long-term application, it became a part of customary international law which is binding and mandatory. As a historically significant document of universal nature, the Declaration laid the foundation for the International Bill of Human Rights.

Apart from The Universal Declaration of Human Rights of 1948, the International Bill of Human Rights incorporates the International Covenant on Civil and Political Rights of

⁸ International Acts on Human Rights. Collection of documents. M., 1997. P. 41.

⁹ URL: <http://museum.udhr1948.org/node/62> (дата обращения: 07.01.2011).

¹⁰ G. Alfresson and A. Eide. The Universal Declaration of Human Rights: A Common Standard of Achievement. The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1999. P. 364.

¹¹ I.V. Mingazova. Right to property in international law. M., 2007. P.61.

1966¹², two Optional Protocols, and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of 1966¹³.

Notably, in the context of the regulation on right to property of the Universal Declaration of Human Rights, existing at the time of adoption of the Covenants, neither International Covenant on Civil and Political Rights of 1966, nor International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of 1966 contain a specific regulation on property, which gives rise to a reasonable question whether protection of right to property is admissible or not within the scope of treaty bodies in the absence of the relevant regulation.

The absence in the Covenants of the regulation on right to property shall not be considered as a waiver of this right, but most likely is a consequence of ideological antagonism between the East and West, North and South¹⁴.

Reviewing the draft International Covenants on Human Rights allows for the conclusion of existing intention of the developers of the covenants to include a regulation on right to property therein. It is reflected in the Annotations on the text of the draft International Covenants on Human Rights prepared by the Secretary-General of the UNO at the 10th session of the General Assembly in 1955¹⁵. The Annotations note that “The question of including an article on the right to property in the draft covenants was the subject of considerable discussion. No agreement was reached on a text.” These discussions lead to appearance of three “camps”, arguing their point regarding the draft article on the right to property. Adherents of the first approach believed that due to considerable differences of opinion with regard to the concept of property embodied in the social and political systems of various States, any agreement on the subject is extremely difficult, if not impossible, to achieve. They suggested using the formulation of the property regulation from the Universal Declaration of Human Rights. Others suggested to spell out the necessary qualifications and limitations of the right to property.

The Commission on Human Rights considered various drafts at its seventh, eighth and tenth sessions, but was unable to adopt any text. As noted in the official record of the UN Economic and Social Council: “Realizing the difficulty of drafting an article [on the right to

¹² Adopted by UN General Assembly Resolution 2200 A (XXI) of December 16, 1966.

¹³ Adopted by UN General Assembly Resolution 2200 A (XXI) of December 16, 1966

¹⁴ C. Golay and L. Cismas “Legal Opinion: The Right to Property from a Human Rights Perspective”. International Centre for Human Rights and Democratic Development. 2010. P. 3. // URL: http://www.dd-rd.ca/site/_PDF/publications/humanright-en.pdf (дата обращения: 23.05.2012).

¹⁵ Annotations on the text of the draft International Covenants on Human Rights. 1995. UN Doc. A/2929. Chapter VI. paras. 195-212.

property], the Commission, at its tenth session, adjourned consideration of the question *sine die*¹⁶. Since then this question has never been raised again.

However, according to official records “no one questioned the right of the individual to own property”, it was recognized. Moreover, “it was sufficient that the right to own property was proclaimed in the Universal Declaration of Human Rights” so that States could work out the detailed regulation of the right. This is important because in this document the UNO once again affirms that “an article on the right to property should be included in the covenants. To omit it might create the impression that it was not a fundamental human right”, but it is a fundamental right and should enjoy international protection.

A regulation considering various aspects of right to property with certain departures from all-or-nothing statements could become a compromise text which the developers of the draft article on the right to property would include in the Covenants. Supposedly, in these circumstances the article on the right to property could be, for example, as follows:

“Everyone has a right to own property which is absolutely necessary for his normal life and ensures protection of his dignity as a person.

No one shall be limited in his property rights or deprived of his property other than for the benefit of the society or under the law”.

Undoubtedly, the proposed draft article on the right to property is based on existing practice of regional international treaty bodies in sphere of protection of right to property, such as the European Court of Human Rights and the Inter-American Court of Human Rights.

Thus, the absence of the regulation on protection of right to property in International Covenants on Human Rights gives rise to a question about the mechanism of protection of right to property in the system of UN organs and whether one can protect his property or not. If we address the United Nations Human Rights Committee claiming protection of the right to property in the event of violation, the report (communication) shall be ruled inadmissible due to failure to comply necessary criteria of admissibility. To understand this we need to refer to practice.

For example, as noted earlier, the United Nations Human Rights Committee is an international treaty body supervising the execution of International Covenant on Civil and Political Rights of 1966.

¹⁶ Official Records of the Economic and Social Council, Eighteenth Session, Supplement No. 7, paras. 40-71.

The practice of the Committee includes a number of communications the authors of which addressed the Committee in attempt to protect their right to property in connection with violation of article 14 of the Covenant on right to a fair trial, article 26 on nondiscrimination and article 27 on rights of minorities.

For example, the Committee more than once considered communications and expressed its opinion regarding unlawfulness of deprivation of property on the ground of national origin discrimination¹⁷. A classic example are a number of communications considered by the Committee from authors, naturalized US citizens who were born in the Czech Republic and, after leaving the country of their origin, were deprived of their real estate and other property situated in the Czech Republic by way of confiscation in compliance with the Czech legislation¹⁸. In respect of these communications, the Committee bases its conclusions, inter alia, on the fact that the original right to property of the authors was not associated with their citizenship, therefore the Committee deems unreasonable that State requires citizenship for recovery of the confiscated property¹⁹.

One of the main components of the owner's title is ability to protect his right to property in law courts. Denial by national courts of protection of property, for example, on the ground of sex pursuant to the national laws, in the opinion of the Committee, is a violation of article 3 of the Covenant on equal rights of men and women to the enjoyment of all civil and political rights set forth in the covenant, article 14 on equality before the courts and tribunals and article 26 on equal protection without any discrimination. For example, the Committee considered the communication in which a Peruvian woman was unable to protect her property in her country, since according to the Peruvian Civil Code, when a woman is married only the husband is entitled to represent matrimonial property before the Courts. The Committee came to a conclusion that "application of the said provision of the Peruvian Civil Code to the author constituted discrimination on the ground of sex" and renders married women unable to represent matrimonial property before the Courts²⁰.

¹⁷ See: *Yunlingova v. Czech Republic*, Communication of the Human Rights Committee No. 1563/2007, December 8, 2011, Views adopted on October 24, 2011; *Amundson v. Czech Republic*, Communication of the Human Rights Committee No. 1508/2006, Views adopted on March 17, 2009; *D.V. and h.v. v. Czech Republic*, Communication of the Human Rights Committee 1848/2008, Decision adopted on 23 July 2012.

¹⁸ *De Fur Valderode v. Czech Republic*, Communication of the Human Rights Committee No. 747/1997, Views adopted on October 30, 2001, paragraphs 8.3-8.4.

¹⁹ *Amundson v. Czech Republic*, Communication of the Human Rights Committee No. 1508/2006, Views adopted on March 17, 2009, clause 7.3.

²⁰ *Ato del Avellanal v. Peru*. Communication No. 202/1986, Views of the Human Rights Committee, 28 October 1988. para. 10.2.

The rights of indigenous peoples to own and use their lands and dispose freely of their natural wealth and resources are protected by the Committee by way of expanding the interpretation of article 27 of the Covenant.²¹ In the case of *Bernard Ominayak, Chief of the Lubicon Lake Band v. Canada*, the Committee came to the conclusion that the author of the communication seeks protection of the rights of minorities and recognized violation of article 27 of the Covenant on the ground that granting by the government of “leases for oil and gas development on the Lubicons' traditional lands resulted in depriving the Lubicon Lake Band of its means of subsistence and enjoyment of the right of self-determination”²².

One of the latest decisions of the Committee was on the communication of *Petr Gatilov vs the Russian Federation*. Views adopted by the Committee under article 5 (4) of the Optional Protocol, concerning communication No. 2171/2012. Subject matters: Forced eviction from home and loss of the author’s property. Reference to the articles 14 of the Covenant (right to a fair and public hearing) and 17 (privacy).

The author lived in the apartment under social housing agreement. On 9 December 2005, the author was requested, orally, to leave his apartment by employees of the court bailiff service, who claimed that there was a dispute related to the ownership of the apartment. The author refused, claiming that there was no court decision requiring him to leave. On 27 July 2007, the Yakutsk City Court revoked the author’s tenancy rights to the apartment, issued an eviction order and ordered the department of municipal housing to provide him with alternative, but equal, housing. The author claims that he was not informed of these proceedings, and therefore was not present. On 16 September, enforcement proceedings to evict the author were initiated by the court bailiff service. The author notes that as he did not receive procedural documents or a notice related to the enforcement proceedings, he was not notified about the time and date of the eviction.

On 19 September 2007, during the author’s absence, armed court bailiff service officers broke into his apartment and removed all his belongings: clothing, furniture, documents, jewellery and money. The author was not told where his belongings had been transported. On the same day, the court bailiff service issued a decision that the enforcement proceedings had been completed. On 9 October, the author was informed that the alternative housing would be provided to him when the department of municipal housing had the available resources.

²¹ See: Joint UNEP-OHCHR Expert Seminar on Human Rights and Environment. 14-16 January 2002, Geneva: Background Paper No.2 // URL: <http://www2.ohchr.org/english/issues/environment/environ/bp2.htm>

²² *Bernard Ominayak and the Lubikon Band v. Canada*. Communication No. 167/1984, Decisions of the Human Rights Committee, U.N. Doc. CCPR/C/38/D/167/1984 (1990), paras. 29.1, 33.

The Committee considers that, in the particular circumstances, the State party's interference with the author's right to the privacy of his home was arbitrary and unlawful, in violation of article 17 (1) of the Covenant.

The Committee on Economic, Social and Cultural Rights is a United Nations body that monitors implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights by its States parties. Since adoption of the Optional Protocol on 5 March 2013, the Committee receives communications submitted by or on behalf of individuals or groups of individuals, claiming to be victims of a violation of any of the economic, social and cultural rights set forth in the Covenant.

Article 11 of the Covenant

1. The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to an adequate standard of living for himself and his family, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions. The States Parties will take appropriate steps to ensure the realization of this right, recognizing to this effect the essential importance of international co-operation based on free consent.

I.D.G v. Spain (Communication No. 2/2014, 2015). The author, a Spanish national, purchased a property taking a mortgage loan from a bank. As a result of the serious economic crisis, the author missed several mortgage repayments. The lending institution called in the full amount of the loan and launched a special mortgage enforcement procedure in court, with a view to auctioning off the property. The bailiffs attempted to notify the author in person without success. The Court decided to post the notification on the Court notice board. The author exhausted domestic remedies and submitted her communication to the Committee. The author claims that the State party violated her right to adequate housing under article 11, paragraph 1, of the Covenant. The author argues that the rights she enjoys under the Covenant mean that courts must ensure that notice is effectively served. However, in this case after unsuccessful attempts to notify her at her home address, trial court No. 31 decided to post the notification on the Court notice board, it did not notify the author by any of the other means of notification provided for in the Civil Procedure Act. In this connection, the author claims, with reference to clause 1 of article 2 of the Covenant, that the State party violated her right to adequate housing under article 11, paragraph 1, of the Covenant.

Understanding by international community of the need to protect the property of particular groups of people resulted in gradual adoption of special regulations on the right to property within the scope of the UN Conventions.

- The International Convention Relating to the Status of Refugees (the Refugee Convention) of 1951
- The International Convention relating to the Status of Stateless Persons of 1954
- The International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination of 1965
- The International Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women of 1979
- The International Convention on the Rights of Persons with Disabilities of 2006

Thus, there is a complex of autonomous international law principles and regulations in international law which govern relations in connection with protection of property right, which leads to a conclusion about formation of an independent institution of international protection of property in the branch of international law of human rights.

Adoption of new regulations on the right to property in international law, development of practice of universal and regional international treaty and judicial bodies requires arrangement of regulations.

Consequently, another crucial point which deserves attention in the context of considering protection of right to property as an institution of international law of human rights, is international codification and unification of regulations on protection of right to property.

It is necessary to develop a uniform international instrument, which would entirely govern the right to property as a fundamental human right and specify the mechanisms of its protection - this is the object of subsequent research.

Due to the fact that at present there are different legal regulations of property relations, on the one hand, in different national legal systems and international legal system, on the other hand – on universal and regional international levels, yet another problem arises, which is connected with development and adoption of uniform international standards in sphere of regulation of protection of right to property to meet the demands of progressing globalization processes, integration of national systems into international space, extension of the so-called extraterritoriality. The aim of the unification of regulations of protection of right to property is, first of all, adoption by states, on the basis of international standards, of unified rules

complying with these standards related both to regulation and protection of right to property on national level.

The problem of unification of rules is directly connected with codification processes, that is, development of the uniform international instrument, which would entirely govern the right to property as a fundamental human right and specify the mechanisms of its protection . An attempt to do so was made in 1967 when the draft convention of Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) on the Protection of Foreign Property²³ was approved. The draft convention contained an obligation of each State Party in any circumstances to “ensure fair and equitable treatment to the property of the nationals of the other States Parties”²⁴ (article 1 of the draft convention). In addition, the annotation to article 1 of the draft convention notes that is a well-established general principle of international law that the State is bound to respect and protect the property of nationals of other States. And according to the draft convention, the property is understood in the widest sense of the term²⁵. This convention was not accepted for signature, however “it still played a certain role in development of a uniform approach in developed countries in questions of protection of right to property.”²⁶

Thus, a problem of unification of rules related to regulation of protection of right to property, still remains topical, which, in its turn, offers great opportunities for setting new goals and objectives in this sphere and their subsequent implementation. The unification of these rules should result in adoption by entire international community of a uniform instrument containing uniform standards of regulation of protection of right to property, which will finally put an end to ongoing discussions about existence of the right to property as one of the fundamental human rights, and formation of the institution of protection of right to property in international law of human rights.

²³ Fair and Equitable Treatment Standard in International Investment Law. Directorate for Financial and Enterprise Affairs of Organisation for Economic Co-operation and Development, Working Papers on International Investment number 2004/3. P. 4. // URL:

<http://www.oecd.org/investment/investmentpolicy/33776498.pdf>

²⁴ Draft Convention on the Protection of Foreign Property: Text with Notes and Comments. Organisation for Economic Co-operation and Development. 189/77, 1967. P. 7. // URL:

<http://www.oecd.org/investment/internationalinvestmentagreements/39286571.pdf>

²⁵ Ibid. P. 8.

²⁶ Rulemaking in the field of international investment: The current situation, problems and prospects. UNCTAD International Investment Policy for Development Series of documents. UN, New York and Geneva, 2008. P. 12. // URL: http://unctad.org/ru/docs/iteiit20073_ru.pdf

VPLYV INFORMAČNÝCH TECHNOLOGIÍ NA NORMOTVORBU MIESTNYCH SAMOSPRÁV NA SLOVENSKU¹

INFORMATION TECHNOLOGIES' IMPACT ON THE PROCESS OF LEGISLATION DRAFTING ON A LOCAL LEVEL IN SLOVAKIA

Katarína Liptáková - Jozef Krnáč²

Abstrakt

Príspevok pojednáva o miestnych daniach v podmienkach Slovenskej republiky z pohľadu historického vývoja, ako aj genézy legislatívnej úpravy. Zdôvodňuje ich podstatu a význam pre fungovanie obcí a miest. Vysvetľuje normotvorbu miestnych samospráv v oblasti miestnych daní s dôrazom na prijímanie všeobecne záväzných nariadení. Posledná časť uvažuje o koncepte Industry 4.0 vo vzťahu k miestnej samospráve, o vplyve informačných technológií na normotvorbu miestnych samospráv na Slovensku.

Kľúčové slová

miestna samospráva, normotvorba miestnych samospráv, všeobecne záväzné nariadenia, informačné technológie

Abstract

The contribution deals with the system of local taxes in the Slovak Republic and the development of the respective legislation from the historical perspective. We explain their importance for self-governing units, towns and municipalities. We also look at the legislation process on a local level in local taxes' space, stressing the adoption of local laws, the so-called generally binding local regulations. Last part reflects about Industry 4.0 concept bearing to the local self-government, about information technologies' impact on the process of legislation drafting on a local level in Slovakia.

Keywords

Local self-government, process of legislation drafting on a local level, local laws- generally binding local regulations, information technologies

Úvod

Obce môžu ovplyvniť financovanie kompetencií vo svojom katastrálnom území v podmienkach Slovenskej republiky cez normotvornú pôsobnosť, t. j. vydávanie všeobecne

¹ Príspevok je jedným z výstupov projektu VEGA 1/0151/18 pod názvom Kauzalita výberu miestnych daní a výdavkov na výkon samosprávnych funkcií v ekonomicky rozvinutých a zaostávajúcich územiach v kontexte Industry 4.0, ktorý je realizovaný v rokoch 2018-2021 na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici a je finančne podporený Vedeckou a grantovou agentúrou Ministerstva školstva Slovenskej republiky.

² doc. Ing. Katarína Liptáková, PhD., Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Katedra politológie, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, katarina.liptakova@umb.sk
Ing. Jozef Krnáč, PhD., Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, jozef.krnac@umb.sk

záväzných nariadení. Všeobecne záväzné nariadenia v oblasti miestnych daní sú účinným nástrojom získania vlastných príjmov. Miestnu daň možno charakterizovať ako povinnú verejnú platbu spĺňajúcu všetky charakteristiky (vynúiteľnosť, nenávratnosť, neekvivalentnosť, neúčelovosť, legalita, opakovateľnosť, vopred určená výška a určený termín splatnosti), nad ktorou má priamu kontrolu municipalita a účelom ktorej je financovať aktivity jednotlivých daňovo-oprávnených municipalít³.

Cieľom príspevku je na základe opisu historického vývoja, ako aj genézy legislatívnej úpravy v oblasti miestnych daní v SR, zdôvodniť ich podstatu a význam pre fungovanie obcí a miest. Ďalej vysvetliť normotvorbu miestnych samospráv s dôrazom na prijímanie všeobecne záväzných nariadení. V závere uvažujeme o koncepte Industry 4.0 vo vzťahu k miestnej samospráve, konkrétne o vplyve informačných technológií na normotvorbu miestnych samospráv na Slovensku. Pri napĺňaní cieľa pracujeme okrem domácej a zahraničnej literatúry, platnej legislatívy s oficiálnymi údajmi dostupnými na internete.

Význam miestnych daní odvodzujeme od základných funkcií verejných financií, alokačnej, distribučnej a stabilizačnej. Pri alokačnej funkcii hovoríme o probléme umiestnenia (alokovania) daní. V miestnych podmienkach spočíva v efektívnom umiestnení daní v jednotlivých častiach obce, aby nebol narušený trhový princíp ekonomiky. Zabezpečovať ekonomický rozvoj je jednou z hlavných úloh obce. Pri distribučnej funkcii je nutné, aby orgány obce zabezpečili potrebné príjmy a spravodlivo ich rozdelili medzi jednotlivé prvky miestneho hospodárstva. Stabilizačná funkcia tvorí koncept daňovej politiky miest a obcí s prihliadnutím na ich potreby. Nielen štát, ale aj obec, má prostriedky k stimulácii tvorby pracovných miest, zmiernovaniu dopadu cyklického vývoja ekonomiky a pod.⁴

Zákon NR SR č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady posilnil právomoci a mieru zodpovednosti miest a obcí v SR v oblasti rozhodovania a využívania verejných zdrojov. Z historického hľadiska sa právna úprava miestnych daní vyvíjala veľmi dynamicky. Dochádzalo k relatívne častým zásahom zákonodarcu do daňových právomocí slovenských municipalít. Svedčí o tom viacnásobná novelizácia predmetného zákona. Každá mala za cieľ zjednodušiť a upresniť výber miestnych daní, zabezpečiť precíznosť a posilniť právnu istotu implementáciou opravných prostriedkov.

Zákonná úprava miestnych daní sa mení vzhľadom na potrebu prispôbiť sa zmenám v sociálnej a právnej situácii. Daňová legislatíva nie je len vymedzeným zdrojom právnych

³ Poliak, 2016.

⁴ Sivák, 2007.

aktov, je veľmi úzko previazaná s inými právnymi prameňmi národného aj nadnárodného charakteru. Nepochybne najzásadnejší vplyv má Ústava Slovenskej republiky, ďalej ju ovplyvňuje občianske právo. Existenciu miestnych daní predpokladá Európska charta miestnej samosprávy. Väčšina jej ustanovení nadobudla pre Slovenskú republiku platnosť až v roku 2000. Obce sú právnickými osobami, ktoré vykonávajú prenesené štátne kompetencie. Ich právomoci a povinnosti jasne definuje zákon o obecnom zriadení, ktorý im dáva možnosť prijímať všeobecne záväzné nariadenia ako predmet správneho práva. Prostredníctvom nich samostatne určujú výšku miestnych daní. Celý proces má jasný zákonný postup, správne právo stanovuje, akým spôsobom postupuje správca dane, mestský alebo obecný úrad a upravuje rozhodovanie o daňových záležitostiach.

1. Normotvorba miestnej samosprávy v oblasti miestnych daní

Normotvorba je proces, ktorým samosprávy demonštrujú svoju autonómiu. „K najvýznamnejším výstupom obecnej finančnej normotvorby môžeme zaradiť všeobecne záväzné nariadenia obce v oblasti miestnych daní a poplatkov a v oblasti rozpočtového hospodárenia. Konkrétne sa v praxi obcí v Slovenskej republike jedná o všeobecne záväzné nariadenie o miestnych daniach, všeobecne záväzné nariadenie o miestnom poplatku, všeobecne záväzné nariadenie o poskytnutí dotácie z rozpočtu obce“⁵.

Normotvorná činnosť obce je obmedzená z hľadiska predmetu všeobecne záväzných nariadení. Všeobecne záväzné nariadenie je základný a jediný všeobecne záväzný právny predpis, ktorým municipalita realizuje daňovú politiku ako odraz daňových právomocí. Z jeho textu musí jednoznačne vyplývať najmä:

- aké miestne dane municipalita ukladá,
- sadzby ukladaných miestnych daní,
- predmet zdaňovania miestnymi daňami,
- osobitný režim zdaňovania a spôsob preukazovania jeho aplikácie v konkrétnych prípadoch,
- lehoty na splnenie daňovej povinnosti⁶.

Závažnosť jeho právne precízneho spracovania s náležitým obsahom je vysoká. Ak má dotknutým subjektom, ktoré predmetnú normu aplikujú v praxi, poskytovať čo najpresnejší návod a usmernenie na konanie, musí byť jasné, zrejmé a jednoznačne a výstižne formulované. Musí dodržiavať určité náležitosti tak po formálnej, ako aj po obsahovej

⁵ Molitoris, 2013, s. 198.

⁶ Poliak, 2016.

stránke.

Zákon upravuje proces prijímania všeobecne záväzného nariadenia. Jeho vydanie môže navrhnúť ktorýkoľvek z poslancov. Oprávnenie rozhodovať o jeho prijatí je zakotvené v § 11 ods. 4 Zákona SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení ako výhradná právomoc obecného zastupiteľstva, rozhoduje v zbore o zavádzaní a rušení miestnych daní a o náležitostiach, ktoré majú obsahovať. Na prijatie nariadenia je potrebná 3/5 väčšina poslancov. Zastupiteľstvo je schopné uznášať sa vtedy, ak je prítomná nadpolovičná väčšina poslancov. Závisí od neho, aké typy nariadení budú vydávané a aký dopad budú mať na fungovanie miestnej ekonomiky. Toto rozhodnutie vyžaduje zodpovedný prístup. Zodpovednosť za kvalitu a nastavenie normotvorby nesie predovšetkým starosta obce.

Ústava SR v článku 68 obciam priznáva právo vydávať všeobecne záväznú nariadenia vo veciach územnej samosprávy a na zabezpečenie úloh vyplývajúcich pre samosprávu zo zákona. Keďže územná samospráva vykonáva úlohy vyplývajúce zo samostatných samosprávnych funkcií, ako aj z prenesených (delegovaných) úloh zo štátnej správy, je potrebné rozlišovať dva druhy nariadení, ktoré môžu obce podľa zákona SNR č. 369/1990 Zb. vydávať:

- samosprávne nariadenia (prvotné), vydáva obec v rámci výkonu samosprávnej pôsobnosti obce, §6 ods. 1 (originálne kompetencie),
- samosprávne nariadenie odvodené (druhotné), vydáva obec v oblasti prenesenej právomoci zo štátnej správy, §6 ods. 2 (delegované kompetencie)⁷.

Obec môže vydať všeobecne záväznú nariadenia za účelom výkonu prenesenej štátnej správy výlučne so splnomocnením zákonodarného orgánu, ktorým je Národná rada Slovenskej republiky. Prostredníctvom normotvornej pôsobnosti miestnej samosprávy v oblasti miestnych daní je možné prispieť k účelnému financovaniu samosprávnych kompetencií. Prejavuje sa to určovaním konkrétnych podmienok pre fyzické a právnické osoby, ktoré pôsobia v obci, pri určovaní pravidiel v oblasti fakultatívnych daní a podobne. Všeobecne záväznú nariadenia sú vydávané s cieľom efektívnejšieho výkonu riadenia územia, regulujú podmienky miestnej ekonomiky, upravujú podmienky väčšiny samosprávnych funkcií, napr. hospodárenie s majetkom obce, verejný poriadok a mnohé iné. Výber miestnych daní sa považuje za normotvornú činnosť obce, ktorou sa sleduje efektívnejší výkon zákonom stanovených samosprávnych úloh. Musí rešpektovať nielen právne rámce výkonu

⁷ Jakab, 2009, s. 383-391.

samosprávy, ale tiež ekonomické či fiškálne kritériá.⁸

Všeobecne záväzné nariadenia je možné chápať ako normatívne právne akty. Normatívnosť vyjadruje, že platia pre všetky prípady určitého druhu. Ich obsah má záväzný charakter pre obyvateľov, resp. pre vybranú skupinu osôb či podnikateľských subjektov na území obce. Predpoklady ich prijatia sú nemožnosť rozporu s ústavou, zákonmi, medzinárodnými zmluvami. Do ich kreovania je umožnené vstupovať aj občanom obce. Každé nariadenie musí byť prijaté v súčinnosti s občanmi, majú právo sa vyjadriť k predkladaným návrhom. Preto má byť nariadenie aspoň v 15 dňovej lehote pred jeho schvaľovaním zverejnené. Môže byť pripomienkované občanmi doplnením textu, jeho pozmenením alebo vypustením niektorej z častí. Obyvatelia majú právo participovať na správe vecí verejných, majú právo pripomienkovať návrhy týkajúce sa zavádzania miestnej dane, majú možnosť ovplyvniť jej výšku i ďalšie skutočnosti. Obce všeobecne záväzné nariadenia zverejňujú na informačnej tabuli. Vhodný nástroj predstavuje internet.

Zákon NR SR č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady obsahuje taxatívny výpočet miestnych daní. Obec môže v návrhu všeobecne záväzného nariadenia rozšíriť uvedený výpočet v medziach zákona podľa svojej potreby, resp. miestnych požiadaviek, nie je oprávnená zavádzať žiadne iné dane. Má právo vyberať len miestne dane vymenované v zákone, pričom väčšina menších obcí môže z pohľadu praktickej realizácie vo všeobecne záväzných nariadeniach konkretizovať len podobu dane za psa a dane z nehnuteľností.

Posledná časť uvažuje o koncepte Industry 4.0 vo vzťahu k miestnej samospráve, o vplyve informačných technológií na normotvorbu miestnych samospráv na Slovensku.

2. Informačné technológie, Industry 4.0, miestna samospráva a jej normotvorba

Industry 4.0 nemá presne stanovenú definíciu, je možné uvažovať o faktoroch, ktoré podporovali jej vývoj. Začiatok transformácie predstavoval koniec 20. storočia, kedy digitálna revolúcia spôsobila masívny rozvoj telekomunikačných sietí. Udalosti umožnili rýchlu výmenu informácií, čo viedlo k rastu intelektuálnych snímačov, využitiu informačných technológií a umelej inteligencie. Všetky faktory spôsobili stieranie hraníc medzi reálnym a virtuálnym svetom.

Každá priemyselná revolúcia v dejinách priniesla výrazné zmeny v spoločenských pomeroch, zmenila zmýšľanie ľudí. Štvrtá priemyselná revolúcia je prechodom na novú

⁸ Molitoris, 2013, s. 199.

kvalitu výroby na základe spájania priemyslu a digitálnych technológií, schopnosti automatickej výmeny a analýzy obrovských objemov informácií. Odzrkadľuje celospoločenskú zmenu vyvolanú vzájomnou interdependenciou a stieraním hraníc medzi sociálnym, priemyselným a technologicko-informačným svetom. Výraz Industrie 4.0 sa prvýkrát objavil na veľtrhu v Hannoveri v roku 2011, súvisel so snahou Nemecka prostredníctvom inovácií udržať konkurencieschopnosť ekonomiky bez presunu výroby do krajín s lacnejšou pracovnou silou. Nemecká vláda s najsilnejším priemyslom v Európe zaregistrovala potenciál nových výrobných procesov. Zriadila pracovnú skupinu so zástupcami firiem Bosch a SAP AG, vznikol koncept inteligentných fabrik. Rozšírenie na Slovensko bolo vyvolané tým, že Nemecko je jedným z našich hlavných obchodných partnerov.

Klaus Schwab (zakladateľ World Economic Forum) v roku 2016 charakterizuje Industry 4.0 ako rad nových technológií, ktoré spájajú fyzické, digitálne a biologické svety a majú vplyv na všetky disciplíny ekonomiky a priemyselné odvetvia⁹. Pridávame ďalšie charakteristiky.

Industry 4.0 je založená na tom, že všetko, od ľudí po stroje či logistické zariadenia dokáže spolu komunikovať expresnou rýchlosťou. Výsledkom je efektívnejší prístup k doposiaľ nespracovaným informáciám a jednoduchšia práca s nimi¹⁰.

Podstatou Industry 4.0 nie je prevratný technologický vynález. Ide o systémovú zmenu vo výrobnom procese, jeho zefektívnenie, sprehľadnenie, spojením digitálnych technológií s internetom. Konkrétne zmeny predstavuje komunikačné prepojenie medzi prístrojmi a počítačmi vo výrobnom procese, ľudský faktor je minimalizovaný, prístroje sa koordinujú a rozhodujú samé prostredníctvom umelej inteligencie.

Industry 4.0 predstavuje reakciu priemyslu na výskumné programy smerované k podnikom budúcnosti (Factories of the Future). Implementácia do praxe prináša riešenia zamerané na budovanie integrovaných smart celkov. Tak, ako je využitý koncept Industry 4.0 v priemysle, nachádza uplatnenie aj v iných sférach života. Pri každej implementácii ide o množstvo samostatných modulov¹¹.

Koncept Industry 4.0 je pre ekonomické využitie založený na šiestich základných princípoch, ktoré v blízkej budúcnosti budú vytvárať tlak na zmeny vo verejnom sektore

⁹ <https://luminariaz.files.wordpress.com/2017/11/the-fourth-industrial-revolution-2016-21.pdf>

¹⁰ Ješko, 2016.

¹¹ Rešetová, 2017.

a miestnej samospráve. Sú to princípy: 1. Interoperabilita, 2. Virtualizácia, 3. Decentralizácia, 4. Kapacity v reálnom čase, 5. Orientácia na služby, 6. Modularita a rekonfigurabilita¹².

Tu nachádzame prepojenie medzi informačnými technológiami a miestnou samosprávou, čo je témou príspevku. V súčasnej činnosti miestnej samosprávy prevláda deľba práce na základe nasadenia elektroniky a informačno-technologických procesov. Príčinami zmien sú okrem politických rozhodnutí najmä tlak na zavádzanie a prevádzkovanie rôznych úrovní informačných systémov založených na technológiách a elektronizácii. Tento stav zodpovedá prechodu od druhej k tretej priemyselnej revolúcii. Verejný sektor a v ňom osobitne územná samospráva zaostávajú za vyspelými subjektmi súkromného sektora, kde pozorujeme aplikáciu informačno-technologických sietí, robotizáciu a zavádzanie kyberneticko-fyzikálnych systémov (inteligentné senzory a roboty spojené do sietí, ktoré prevezmú opakujúce sa a jednoduché činnosti, ktoré doteraz vykonávali ľudia), čo zodpovedá stavu prechodu od tretej k štvrtej priemyselnej revolúcii- Industry 4.0. Kyberneticko-fyzikálne systémy sa preberajú do verejného sektora, napr. kamerový systém, priame prenosy z rokovania zastupiteľstva, identifikácia dochádzky, internetová a intranetová komunikácia a pod. Ich aplikácia v podobe elektronizácie vo verejnej správe síce zachytáva aktuálny stav, ale neumožňuje priame a aktuálne komunikovanie, vyhodnocovanie, rozhodovanie alebo výkon či zásah do procesu samosprávy zo strany občanov. To je základná požiadavka konceptu Smart City, ktorý je prejavom Industry 4.0 v miestnej samospráve. Integrácia informačných, elektronických a digitalizovaných prvkov do inteligentných interných aj externých systémov na území samosprávy nie je rozvinutá a nedoriešená je legislatívna podpora pri ich využívaní (v súčasnosti napr. problém ochrany osobných údajov a ďalšie)¹³.

Koncept Smart City, aj keď nemá presnú definíciu, sa sústreďuje na riešenie problémov väčších miest prostredníctvom využitia výpočtovej techniky, videotechniky, senzorov, diaľkového ovládania a pod. Ide o inteligentný manažment s cieľom zlepšiť kvalitu života obyvateľov. Pozitívne výsledky z miest preberajú menšie územné samosprávy, vidiecke obce prostredníctvom národných a európskych programov. Poprad v roku 2016 prijal Program rozvoja mesta s výhľadom do roku 2040. Je koncipovaný ako rozvojová stratégia, ktorá definuje mesto ako Smart City v piatich špecifických cieľoch, Smart ekonomika, Kvalita života, Cestovný ruch, Partnerstvo a Smart governance. V rámci Smart ekonomiky sa definovala priorita Ekomesto a energetická bezpečnosť¹⁴.

¹² Šeminský, 2016.

¹³ Králik, 2018, s. 37-38.

¹⁴ <https://www.itapa.sk/6852-sk/smart-city-poprad/>

Elektronické služby miest a obcí majú na Slovensku zabezpečiť splnenie povinností zo zákona o e-governmente¹⁵ v súlade s požadovanými štandardami informačných systémov verejnej správy. Obce pri ich aplikácii poskytujú služby občanom v ľahko ovládateľnom systéme, dostupnom z akéhokoľvek počítača pripojeného na internet a manažment samosprávy má aktuálny prehľad o vybavovaní jednotlivých podaní. Pre plnohodnotné využitie elektronických služieb musí občan vlastniť elektronický občiansky preukaz. K dispozícii je 138 elektronických služieb poskytovaných samosprávou. Od 1. novembra 2016 musia mestá a obce poskytovať svoje služby občanom a od 1. júla 2017 aj firmám elektronicky. Vyše 2 100 obcí a miest využíva na Slovensku služby Dátového centra obcí a miest. Nie je to pre samosprávy povinné. Každá obec sa môže slobodne rozhodnúť pre informačný systém, pomocou ktorého splní povinnosti vyplývajúce zo spomínaného zákona¹⁶.

Analyzovať vplyv informačných technológií na normotvorbu miestnych samospráv na Slovensku je komplikované, proces zavádzania informačných technológií do činnosti miestnej samosprávy je na začiatku a doterajšie výsledky ďaleko zaostávajú za technologickými možnosťami a potrebou spoločnosti. Z pohľadu občana je dôležité nielen zavedenie elektronických služieb verejnej správy, ale aj prístup k týmto službám, prístup k internetu.

Implementácia princípov Industry 4.0 v krajine nie je jednorazová záležitosť, ale dlhodobý a komplexný proces. Dopad na spoločnosť nenastáva náhle, je postupný. Dôležitú úlohu hrá štát, ktorý by sa mal dopredu pripraviť na priebeh zmien, koncentrovať prostriedky na podporu prostredia, vzdelávanie odborníkov, aktívne pomáhať pri prenášaní nových poznatkov do výrobných praxe. Je očakávaný pokles viacerých pracovných pozícií, ktoré budú nahradené strojmi až po situáciu, kedy budú ľudia a ich práca na trhu práce nechcenou komoditou. Budú mozgy cennejšie ako ruky? Strata pracovných miest sa predpokladá vo veľmi rýchlym tempe v hrozivo krátkom čase. Počítačové systémy budú vyhodnocovať, ako a kde najlepšie využiť ľudský faktor a optimalizovať výrobu. Je potrebné navrhnuť opatrenia na vytvorenie nových pracovných príležitostí pre ľudí, ktorých pracovnú činnosť nahradia stroje. Revolúcia prináša riziko, že sa jedinečné vlastnosti človeka, jeho myslenie a cítenie sa dostanú do úzadia na úkor umelej inteligencie v dôsledku straty kontroly nad rýchlosťou vzniku nových technológií a nad ich využívaním. Dôjde pravdepodobne k plytvaniu ľudským kapitálom.

Diskusiu o rizikách Industry 4.0 by mala podľa nášho názoru nahradiť otázka, ako ju pochopiť a rozvíjať, ako z nej benefitovať. Je výhodnejšia pre otvorené ekonomické systémy,

¹⁵ Zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci

¹⁶ Králik, 2018, s. 40.

ktoré jej ľahšie prispôsobia svoje fungovanie. Získajú monopolné spoločnosti, ktoré majú väčší kapitál na transformáciu ako menšie spoločnosti, príp. miestne samosprávy ohrozené konkurenčným tlakom. Najdôležitejšia je spolupráca medzi priemyselnými asociáciami a vládou v snahe prispôbiť učebné osnovy zvýšeniu zručnosti s informačnými technológiami. V súčasnosti je neisté, akým spôsobom bude prechod v oblasti pracovnej sily manažovaný. S tým musí rátať edukačná zložka a prispôbiť ponuku študijných smerov, aby krajina nemusela čeliť odlivu mozgov. Rastúci dopyt po vysokokvalifikovaných špecializovaných zamestnancoch na úkor menej kvalifikovaných pravdepodobne spôsobí, že sa vrátia k istej forme domáceho hospodárstva, k produkovaniu vlastných potravín a k výmennému obchodu.

Prienik nových technológií do všetkých oblastí života si vyžiada zmeny v spôsobe vládnutia, výraznejšie zásahy občanov do verejnej politiky prostredníctvom rôznych platforiem a zvýšenú kontrolu štátom nad obyvateľstvom. Prinesie to výrazné zmeny aj v oblasti normotvorby miestnych samospráv. Aké presne, zatiaľ nevieme predpovedať.

Záver

V prvom roku riešenia projektu, výstupom ktorého je príspevok, sa potvrdilo, že obce na Slovensku sa musia vysporiadať s nízkym príjmom do rozpočtov, ktorý im zaručujú miestne dane. Nie sú nezávislé od štátu. Majú síce možnosť určiť výšku daní, musí však byť primeraná a nesmie obyvateľstvo zaťažovať. Úprava sadzieb miestnych daní cestou všeobecne záväzných nariadení je najmä v poslednom volebnom roku nepopulárna kvôli novej nepríťažlivosti územia pre obyvateľov a podnikateľov. Normotvorba ako prejav autonómie obcí v našich podmienkach klesá na význam. Najmä malé obce nie sú v praxi z finančného a personálneho hľadiska spôsobilé zabezpečovať všetky samosprávne kompetencie.

Analyzovať vplyv informačných technológií na normotvorbu miestnych samospráv je komplikované, proces zavádzania informačných technológií do činnosti miestnej samosprávy na Slovensku je na začiatku a doterajšie výsledky ďaleko zaostávajú za technologickými možnosťami a potrebou spoločnosti. Konštatujeme, že cieľ skúmania sa nám aj z tohto dôvodu podarilo naplniť len čiastočne. Štvrtá priemyselná revolúcia zrýchľuje procesy vo všetkých oblastiach života a prináša „celkom nový svet“. Minulé generácie si nepredstavovali komunikáciu kdekoľvek na svete pomocou mobilných telefónov, využívanie navigácií namiesto papierových máp. Sledujúc aktuálny pokrok, nedokážeme prognózovať, ako

technologické možnosti ovplyvnia fungovanie miestnej samosprávy na Slovensku a jej normotvorbu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice

SIVÁK, R. 2007. Verejné financie. Bratislava: Iuraedition, 2007. 311 s. ISBN 978-80-8078-094-4.

STANĚK, P. – IVANOVÁ, P. 2016. Štvrtá priemyselná revolúcia a piaty civilizačný zlom. Bratislava: Elita, 2016. 216 s. ISBN 978-80-970135-8-5.

Kapitola v učebnici alebo monografii

KRÁLÍK, J. 2018. Trendy a výzvy Industry 4.0 pri riešení vybraných otázok činnosti a bezpečnosti miestnej samosprávy. s. 35-44. In: HESKOVÁ, M. a kol. Trh práce v podmíenkách Európskej únie. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálnych štúdií, 2018. 123 s. ISBN 978-80-7556-032-2.

Periodiká a zborníky

BABČÁK, V. 2005. Miestne dane a miestne poplatky- stav a perspektíva. In: Financování územní samosprávy ve sjednocující se Evropě. Brno: Masarykova univerzita, 2005. s. 1-6. ISBN 80-210-3677-X.

JAKAB, R. 2009. Normotvorný proces v územnej samospráve. In: Justičná revue, 2009. Roč. 61, č. 3, s. 383-391. ISSN 1335-6461.

MOLITORIS, P. 2013. Princípy finančnej normotvorby územnej samosprávy. In: Teória a prax verejnej správy. Košice: Fakulta verejnej správy UPJŠ, 2013. s. 196-204. ISBN 978-80-8152-061-7.

POLIAK, L. 2016. Quo vadis, miestne dane? In: Právny poriadok Slovenskej republiky po 25. rokoch. Banská Bystrica: Belianum, 2016. s. 463-472. ISBN 978-80-557-1073-0.

VERNARSKÝ, M. 2015. Normotvorba obce vo veciach miestnych daní. In: Územná samospráva a tvorba práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015. s. 22-42. ISBN 978-80-8152-384-7.

Legislatívne zdroje

Zákon SNR č. 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov

Zákon SNR 460/1992 Z. z. (Ústava Slovenskej republiky) v znení neskorších predpisov

Zákon NR SR č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne

odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov

Zákon NR SR č. 275/2006 Z. z. o informačných systémoch verejnej správy

Zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci

Internetové zdroje

BIENSTOCK, E. 2017. 5 biggest impacts on businesses due to Industry 4.0 and IoT [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete <https://www.everythingiot.com.au/5-biggest-impacts-on-businesses-due-to-industry-4-0-and-iot/>

Európska charta miestnej samosprávy [cit. 2018-03-10]. Dostupné na internete <https://www.minv.sk/?europska-charta-miestnej-samospravy&subor=149380>

HOLANOVÁ, T. 2015. Nová priemyselná revolúcia. Nezaspite nástup Práce 4.0 [cit. 2018-04-26]. Dostupné na internete

<https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/nova-prumyslova-revoluce-nezaspete-nastup-prace40/r~97fa2490353311e593f4002590604f2e/?redirected=1524939830>

JEŠKO, V. 2016. Štvrtá priemyselná revolúcia [cit. 2018-04-28]. Dostupné na internete <http://www.quark.sk/tovarne-buducnosti/>

JEŠKO, V. 2016. Koniec vlády človeka: začala štvrtá priemyselná revolúcia [cit. 2018-04-30]. Dostupné na internete <https://tech.sme.sk/c/20422006/koniec-vlady-cloveka-zacala-stvrta-priemyselna-revolucia.html>

JURINA, Ľ. 2016. Smart city: chytré by malo byť celé mesto [cit. 2018-04-30]. Dostupné na internete

<https://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-2016/cislo-45/smart-city-chytre-by-malo-byt-cele-mesto.html>

MACKO, O. 2017. Industry 4.0 – štvrtá priemyselná revolúcia [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete <https://touchit.sk/industry-4-0-stvrta-priemyselna-revolucia/96172>

REŠETOVÁ, K. 2017. Vplyv hlavných princípov Industry 4.0 na služby akademických knižníc. In: INFOS 2017 [cit. 2018-03-09]. Dostupné na internete

www.infolib.sk/files/infos_2017_prezentacie/infos-2017_resetova.pdf

SCHWAB, K. 2016. The Fourth Industrial Revolution. Geneva: World Economic Forum. 172 p. ISBN-13: 978-1-944835-01-9 [cit. 2018-11-13]. Dostupné na internete

<https://luminariaz.files.wordpress.com/2017/11/the-fourth-industrial-revolution-2016-21.pdf>

ŠEMINSKÝ, J. 2016. Stručný úvod do referenčného modelovacieho rámca pre priemysel 4.0. In: Trendy a inovatívne prístupy v podnikových procesoch. Roč. 19, s. 1-6 [cit. 2018-03-09].

Dostupné na internete:

https://www.sjf.tuke.sk/umpadi/taipvpp/2016/index.files/files/30_Seminsky_Referencny_mod elramec40.pdf

WZOŠ, I. 2017. Smart City Poprad. Dostupné na internete <https://www.itapa.sk/6852-sk/smart-city-poprad>

ELEKTRONICKÁ KOMUNIKÁCIA PRI SPRÁVE MIESTNYCH DANÍ ¹

ELECTRONIC COMMUNICATION IN THE LOCAL TAX ADMINISTRATION

Soňa Kubincová²

Abstrakt

Elektronická komunikácia pri správe daní sa skôr uplatňuje pri správe daní daňovými a colnými úradmi. Pri správe miestnych daní je závislá na ekonomickom a personálnom potenciáli jednotlivých obcí. Aj z týchto dôvodov elektronickú komunikáciu využívajú najmä mestá, resp. obce s väčšími príjmami. Článok poukazuje na súčasný právny stav, na možnosti a na výhody, resp. nevýhody elektronickej komunikácie pri správe miestnych daní.

Kľúčové slová

správa daní, elektronizácia, Daňový poriadok, local tax

Abstract

Electronic communication in tax administration is more likely to be used for tax administration by tax and customs offices. By the local taxes administration, it depends on the economic and personal potential of individual municipalities. For this reason, electronic communication is used mainly by cities, municipalities with larger incomes. The paper points out the current legal condition, the possibilities and advantages or disadvantages of electronic communications in local taxes administration.

Keywords

tax administration, electronisation, Tax Code, local tax

Úvod

Miestnymi daňami sú podľa zákona č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady (ďalej len „zákon o miestnych daniach“), a) daň z nehnuteľností, b) daň za psa, c) daň za užívanie verejného priestranstva, d) daň za ubytovanie, e) daň za predajné automaty, f) daň za nevýherné hracie prístroje, g) daň za vjazd a zotrvanie motorového vozidla v historickej časti mesta, h) daň za jadrové zariadenie. Ide o dane fakultatívne, čo znamená, že obec sa môže rozhodnúť, či túto daň bude

¹ Tento príspevok je spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0151/18 s názvom Kauzalita výberu miestnych daní a výdavkov na výkon samosprávnych funkcií v ekonomicky rozvinutých a zaostávajúcich územiach v kontexte Industy 4.0.

² Doc. JUDr. Soňa Kubincová, PhD. je vedúcou katedry finančného a správneho práva na Právnickej fakulte UMB v Banskej Bystrici

na svojom území ukladať, pričom samotný zákon obci umožňuje v medziach zákona určiť aj základné náležitosti tej ktorej miestnej dane. Obec mohla všeobecne záväzným nariadením zaviesť miestnu daň podľa tohto zákona prvýkrát s účinnosťou najskôr od 1. januára 2005. Zákon o miestnych daniach bol viac ako 25 krát novelizovaný. Na správu miestnych daní sa vzťahuje osobitný predpis, ak zákon o miestnych daniach v § 28, 34a, 34b, 35, 41, 42, 50, 58, 64a, 64b, 65, 72, 73, 73a, 75, 81a, 82, 98a, 98b, 99, 99a až 99h neustanovuje inak. Osobitným predpisom je zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „Daňový poriadok“), ktorý bol tiež viac ako 25 krát novelizovaný. Správou daní sa podľa Daňového poriadku rozumie postup súvisiaci so správnym zistením dane a zabezpečením úhrady dane a ďalšie činnosti podľa Daňového poriadku alebo osobitných predpisov, pričom medzi tieto osobitné predpisy patrí aj zákon o miestnych daniach.

1. Právna úprava elektronizácie správy daní

Daňový poriadok, ktorý je všeobecným predpisom pre správu miestnych daní, v ustanovení § 13 ods. 5, 6 okrem iného stanovuje, že podanie urobené elektronickými prostriedkami sa podáva prostredníctvom elektronickej podateľne a musí byť podpísané kvalifikovaným elektronickým podpisom osoby, ktorá ho podáva, alebo prostredníctvom elektronickej podateľne ústredného portálu verejnej správy spôsobom podľa osobitného predpisu; odkaz je na zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) v znení neskorších predpisov. Ak daňový subjekt, ktorý je fyzickou osobou, chce doručovať finančnej správe písomnosti elektronickými prostriedkami, ktoré nebudú podpísané kvalifikovaným elektronickým podpisom, oznámi správcovi dane údaje potrebné na doručovanie na tlačive podľa vzoru uverejneného na webovom sídle finančného riaditeľstva a uzavrie so správcom dane písomnú dohodu o elektronickej doručovaní. Táto dohoda obsahuje najmä náležitosti elektronickej doručovania, spôsob overovania elektronickej podania a spôsob preukazovania doručenia. Podanie urobené elektronickými prostriedkami, ak nebolo podané uvedeným spôsobom, alebo podanie urobené telefaxom je potrebné doručiť aj v listinnej forme, a to do piatich pracovných dní od odoslania podania urobeného elektronickými prostriedkami alebo telefaxom, inak sa považuje za nedoručené;

Ustanovenie § 14 Daňového poriadku hovorí o povinnosti doručovať podania elektronickými prostriedkami finančnej správe. Povinnosť doručovať podania elektronickými prostriedkami podľa § 13 ods. 5 Daňového poriadku finančnej správe má a) daňový subjekt,

ktorý je platiteľom dane z pridanej hodnoty alebo právnickou osobou zapísanou v obchodnom registri, alebo fyzickou osobou-podnikateľom registrovanou pre daň z príjmov, b) daňový poradca za daňový subjekt, ktorého zastupuje pri správe daní, c) advokát za daňový subjekt, ktorého zastupuje pri správe daní, d) zástupca neuvedený v písmenách b) a c) za daňový subjekt podľa písmena a), ktorého zastupuje pri správe daní;

Podľa § 30 ods. 1, 2 Daňového poriadku správca dane doručuje písomnosť elektronickými prostriedkami. Ak je to účelné a možné, písomnosti doručujú zamestnanci správcu dane. Ak písomnosť nie je možné doručiť týmto spôsobom, správca dane doručuje písomnosť prostredníctvom a) poskytovateľa poštových služieb, b) iného orgánu, ak to ustanovuje osobitný predpis, c) verejnej vyhlášky;

Ustanovenie § 32 ods. 1, 6, 7 Daňového poriadku hovorí, že na písomnosti správcu dane doručované elektronickými prostriedkami sa vzťahujú ustanovenia tohto zákona a zákona o e-Governmente. Ak povinná osoba neprijme elektronický dokument do 15 dní odo dňa jeho zaslania do elektronickej osobnej schránky, považuje sa tento elektronický dokument za doručený posledným dňom tejto lehoty, aj keď sa osoba o doručení nedozvedela. Elektronické doručovanie sa považuje za doručenie do vlastných rúk.

Zákon č. 333/2011 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti daní, poplatkov a colníctva v aktuálnom znení v ustanovení § 2 ods. 2 stanovuje, že finančné riaditeľstvo, daňové úrady, colné úrady a Kriminálny úrad finančnej správy tvoria finančnú správu, ktorá spracúva informácie a osobné údaje podľa osobitných predpisov. Z uvedeného vyplýva, že ustanovenie § 14 Daňového poriadku nie je aplikovateľné na povinnosť daňových subjektov doručovať podania pri miestnych daniach obciam. Obec totiž netvorí finančnú správu. Tiež je potrebné poukázať na § 9 ods. 2 tohto zákona, podľa ktorého ak sa vo všeobecne záväzných právnych predpisoch používa pojem „daňová správa“, pojem „daňové orgány“ alebo pojem „colná správa“ vo všetkých tvaroch, rozumie sa tým „finančná správa“ v príslušnom tvare. Takto zákonom stanovená notorieta je podľa môjho nesprávna, pretože súčasťou daňovej správy musí byť aj obec (spravuje miestne dane), ktorá však podľa tohto zákona netvorí finančnú správu.

Zákon o miestnych daniach pripúšťa použitie Daňového poriadku s výnimkou v ňom uvedených ustanovení a medzi tieto výnimky je potrebné zaradiť aj ustanovenie § 98b s názvom Elektronické služby. Podľa tohto ustanovenia obec môže poskytovať elektronické služby. Daňovník pri elektronickej komunikácii s obcou má po zadaní prístupových údajov na webovom sídle obce sprístupnenú osobnú internetovú zónu, ktorej obsahom sú najmä a) spis daňovníka v elektronickej forme, b) elektronický výpis z osobného účtu daňovníka, c) prístup

na elektronickú podateľňu, d) elektronická osobná schránka, e) katalóg služieb. Elektronickú adresu elektronickej podateľne zverejňuje obec na svojom webovom sídle, ako aj na webovom sídle ústredného portálu verejnej správy. Elektronická osobná schránka je elektronická schránka, ktorá je určená na komunikáciu s obcou. Podrobnosti o elektronickej komunikácii a poskytovaní elektronických služieb ustanoví obec všeobecne záväzným nariadením a uverejní ho na svojom webovom sídle.

Zákon o e-Governmente v ustanovení § 9a označeným ako Informačný systém dátového centra obcí uvádza, že informačným systémom dátového centra obcí je nadrezortný informačný systém verejnej správy, ktorý poskytuje obciam technické a programové prostriedky na výkon verejnej moci elektronicke, na prevádzkovanie informačných systémov verejnej správy v ich správe a na zabezpečenie základných činností v oblasti elektronického výkonu vnútorných agend a prevádzku ostatných informačných systémov, ktoré obec používa. Správcom dátového centra je záujmové združenie právnických osôb DataCentrum elektronizácie územnej samosprávy Slovenska, ktorého jedinými členmi sú ministerstvo financií a Združenie miest a obcí Slovenska. Po dohode so správcom dátového centra, a ak tomu nebránia technické dôvody, sú obce oprávnené využívať dátové centrum a zabezpečiť prevádzkovanie informačných systémov verejnej správy v ich správe prostredníctvom dátového centra. U ustanovení § 60 zákon o e-Governmente označeným ako Prechodné ustanovenia okrem iného uvádza, že ústredný orgán štátnej správy, obec a vyšší územný celok nie sú povinné postupovať podľa § 24 ods. 2, 4, 6 a 8 a § 26 ods. 2, 3, 5 a 7 počas jedného mesiaca odo dňa vytvorenia modulu elektronických formulárov a jeho uvedenia do prevádzky; úrad vlády zverejní informáciu o vytvorení modulu elektronických formulárov a jeho uvedení do prevádzky na ústrednom portáli najneskôr v deň nasledujúci po dni jeho vytvorenia a uvedenia do prevádzky a že ústredný orgán štátnej správy, obec a vyšší územný celok sú do 31. januára 2018 oprávnené vytvárať a aktualizovať elektronický formulár elektronického podania a elektronického úradného dokumentu len ako elektronický dokument, ktorý nemusí spĺňať ďalšie náležitosti elektronického formulára podľa § 3 písm. i), § 24 ods. 2 písm. b) a c) a ods. 3 písm. a) a e). Počas doby podľa prvej vety je možné podať elektronické podanie a vydať elektronický úradný dokument aj ako elektronický dokument, ktorého údaje nemusia byť vyplnené v štruktúre podľa elektronického formulára.

Z uvedeného možno vyvodit' záver, že ustanovenia Daňového poriadku týkajúce sa povinnosti určených osôb komunikovať so správcom dane elektronicke sa pre daňové subjekty vo veciach miestnych daní nepoužijú. Ustanovenia týkajúce sa správcu dane, podľa ktorých správca dane doručuje písomnosť elektronicke prostriedkami platia vtedy, ak

s daňovým subjektom možno komunikovať prostredníctvom portálu verejnej správy. Tiež platí, že podrobnosti o elektronickej komunikácii a poskytovaní elektronických služieb musí obec ustanoviť všeobecne záväzným nariadením a uverejniť ho na svojom webovom sídle. Domnievam sa, že pre správu miestnych daní možno použiť aj ods. 6 § 13 Daňového poriadku (ustanovenie výslovne nehovorí len o finančnej správe) v tom, že podanie urobené elektronickými prostriedkami, ak nebolo podané stanoveným spôsobom, alebo podanie urobené telefaxom je potrebné doručiť aj v listinnej forme, a to do piatich pracovných dní od odoslania podania urobeného elektronickými prostriedkami alebo telefaxom, inak sa považuje za nedoručené.

2. Vybrané obce – zverejnené údaje o elektronickej doručovaní

Na webových sídlach niektorých obcí sú údaje - oznamy týkajúce sa elektronickej komunikácie tak napríklad :

Pri komunikácii s Miestnym úradom Bratislava - Nové Mesto je oznam, že „môžete využívať aj elektronickej podateľňu Ústredného portálu verejnej správy (ÚPVS). Službu prevádzkuje Národná agentúra pre sieťové a elektronickej služby. Elektronickej podateľňa ÚPVS umožňuje príjem všeobecných podaní v zmysle zákona o elektronickej podpise pre organizácie a inštitúcie verejnej správy Slovenskej republiky, ktoré o to prejavujú záujem. Bratislava - Nové Mesto je jednou z prvých samospráv, ktoré túto službu využívajú“.

Na stránke Mesta Banská Bystrica je oznam, že v súvislosti s potrebou aktualizácie elektronických služieb a nevyhnutnosti ich integrácie na ústredný portál verejných služieb Slovenskej republiky www.slovensko.sk Mesto Banská Bystrica pozastavilo prevádzku portálu iMesto s tým, že po integrácii na ústredný portál VS, budú elektronickej služby mesta prístupné len cez ústredný portál verejných služieb po registrácii s občianskym preukazom s čipom. Užívateľom registrovaným cez iMesto boli prostredníctvom Slovenskej pošty, a. s. doručené výpovede dohôd o doručovaní písomnosti elektronickými prostriedkami bez zaručeného elektronickej podpisu.

Vo väčšine zisťovaných informácií na webových sídlach obcí však neboli zverejnené žiadne informácie o možnej elektronickej komunikácii.

3. Možnosti využitia elektronických systémov obcami pri vyrubovaní miestnych daní

Elektronickej komunikácia pri správe daní, t. j. aj miestnych daní by mala urýchliť proces doručovania, znížiť náklady obcí ako správcov daní ako aj náklady daňových subjektov. Domnievam sa, že problémom najmä malých obcí je nedostatočné finančné

a personálne zabezpečenie, o čom sa už písalo pomerne veľa. Napriek skutočnosti, že sú možnosti, ako zlepšiť komunikáciu medzi daňovými subjektami a správcom dane, resp. znížiť množstvo povinností vyplývajúcich z daňových zákonov, najmä zo zákona o miestnych daniach, naša právna úprava je striktná a neuvažuje o minimálne ďalej načrtnutých možnostiach.

Tak napríklad možno uvažovať o prepojení katastrálnych odborov okresných úradov a obcí. Pri zápise vlastníckeho práva k nehnuteľnosti, čo okresný úrad zadáva do informačného systému, by okresný úrad mohol priamo elektronickou komunikáciou informovať príslušnú obec. Na základe tejto informácie by obec bez podania daňového priznania daňovým subjektom, mohla priamo vyrubiť daň rozhodnutím. Obdobne možno poukázať na nezmyselnú oznamovaciu povinnosť podľa zákona č. 282/2002 Z. z., ktorým sa upravujú niektoré podmienky držania psov. Podľa § 3 ods. 1 tohto zákona každý pes držaný nepretržite viac ako 90 dní na území Slovenskej republiky podlieha evidencii psov. Držiteľ psa je povinný prihlásiť psa do evidencie v lehote 30 dní od uplynutia posledného dňa lehoty uvedenej v prvej vete v mieste, kde sa pes v danom roku nachádza. Podľa ods. 3 je držiteľ povinný do 30 dní zmeny skutočnosti alebo údajov oznámiť obci, kde je alebo má byť pes evidovaný. Aj v kontexte tohto zákona sa javí ako nepochopiteľná, resp. duplicitná povinnosť podávať daňové priznanie na daň za psa. To sú len niektoré možnosti zníženia administratívnych povinností daňových subjektov pri miestnych daniach.

Záver

Elektronická komunikácia pri správe miestnych daní môže naraziť na viacero nejednoznačných ustanovení. Prvou je skutočnosť, či obce musia mať v súlade s povinnosťou vyplývajúcou zo zákona o miestnych daniach podrobnosti o elektronickej komunikácii a poskytovaní elektronických služieb ustanovené vo všeobecne záväznom nariadení a či ho musia uverejniť na svojom webovom sídle vždy a to aj vtedy, ak komunikujú cez portál verejnej správy na základe zákona o e-Governmente. Osobne sa domnievam, že aj vzhľadom na lepší prístup občanov k informáciám, by tak obce mali urobiť.

Spornou môže byť aj otázka, či v prípade odvolacieho konania, na ktoré je aj vo veciach miestnych daní príslušné finančné riaditeľstvo (ktoré je súčasťou finančnej správy) sa vzťahujú ustanovenia Daňového poriadku o elektronickej komunikácii. Domnievam sa, že ak sa odvolanie zasiela príslušnej obci, povinná elektronická komunikácia povinnými osobami podľa § 14 Daňového poriadku nie je nutná. Ak však už pôjde o komunikáciu v odvolacom

konaní medzi finančným riaditeľstvom a povinnou osobou uvedenou v § 14 Daňového poriadku je zrejme potrebná.

Elektronická komunikácia medzi správcami dane a daňovými subjektmi pri miestnych daniach je nezvratná. Treba však poukázať na skutočnosť, že ak štát nezabezpečí internet všetkým zadarmo, potom by sa daňový subjekt, najmä ak ide o fyzické osoby nepodnikateľov, mal sám rozhodnúť, či chce alebo nechce komunikovať so správcom miestnych daní elektronicky.

ELEKTRONIZÁCIA SPRÁVY DANÍ V PRÁVNEJ ÚPRAVE¹

ELECTRONISATION OF THE TAX ADMINISTRATION IN THE SLOVAK LEGISLATION

Tatiana Kubincová²

Abstrakt

Súčasťou reformy daňovej a colnej správy realizovanej prostredníctvom programu UNITAS bolo aj zabezpečenie vývoja nového informačného systému spĺňajúceho požiadavky súčasného stavu vedy a techniky a zároveň zabezpečujúceho moderný výkon správy daní. Príspevok pojednáva o jednotlivých ustanoveniach Daňového poriadku týkajúcich sa elektronizácie správy daní.

Kľúčové slová

správa daní, elektronizácia, Daňový poriadok

Abstract

A part of the Tax and Tariff Administration Reform carried out through the programme UNITAS was also to secure the development of a new information system that meets the requirements of the current level of the science and technology while ensuring the modern management of taxes. The paper discusses the provisions of the Tax Code concerning the electronisation of tax administration.

Keywords

tax administration, electronisation, Tax Code

Úvod

Používanie informačno-komunikačných technológií v procesoch verejnej správy sa v posledných rokoch dostáva čoraz viac do popredia. Hlavným cieľom zavádzania elektronickej formy výkonu verejnej správy bolo zjednodušenie procesov doručovania podaní, zníženie nákladov a najmä lepší prístup občanov k orgánom verejnej správy³. Proces elektronizácie verejnej správy však zo strany spoločnosti nie je vždy vnímaný pozitívne, a to

¹ Tento príspevok je spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0151/18 s názvom Kauzalita výberu miestnych daní a výdavkov na výkon samosprávnych funkcií v ekonomicky rozvinutých a zaostávajúcich územiach v kontexte Industry 4.0.

² JUDr. Tatiana Kubincová, PhD. je odbornou asistentkou na Katedre finančného a správneho práva Právnickej fakulty UMB v Banskej Bystrici a zároveň pôsobí ako advokátka.

³ K uvedenému bližšie napr. SKALOŠ, M.: Proces formovania verejnej správy. In Žatecká, E. a kol. (ed.): COFOLA 2012: zborník príspevků z mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity 17. - 19. 5. 2012 v Brně. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2012, ISBN 978-80-557-1439-4, s. 510 a nasl.

aj z dôvodu, že právne predpisy v súčasnosti daňovým subjektom nielen umožňujú, ale aj prikazujú elektronické prostriedky vo verejnej správe využívať.

V rámci právnej úpravy správy daní má elektronizácia, resp. využívania informačných a komunikačných technológií pomerne krátku históriu. Počiatky elektronizácie správy daní v právnej úprave je badať už koncom minulého storočia.

1. Elektronizácia v zákone o správe daní a poplatkov

Dňa 30.septembra 1992 Slovenská národná rada prijala zákon č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov (ďalej len „zákon o správe daní a poplatkov“). Tento zákon, ktorý nadobudol účinnosť 1.1.1993, zrušil a nahradil dovtedy platnú vyhlášku Ministerstva financií č. 16/1962 Zb. o konaní vo veciach daní a poplatkov. Napriek tomu, že prijatie zákona o správe daní a poplatkov bolo v rámci právnej úpravy daňového procesu veľkým posunom vpred⁴, jeho vyhlásené znenie s využívaním elektronických prostriedkov nepočítalo. S účinnosťou k 1.8.1993⁵ do zákona o správe daní a poplatkov bola zakotvená povinnosť na účely evidencie tržieb používať elektronickú registračnú pokladnicu s tlačiarňou a s účinnosťou od 1.1.1994⁶ bola v zákone o správe daní a poplatkov zakotvená možnosť urobiť podanie telegraficky, diaľnopisom a telefaxom s jeho následným písomným doplnením alebo ústnym doplnením do zápisnice v lehote troch dní. Napriek tomu, že už v tomto období badať určité prvky zavádzania komunikačných a informačných technológií, mám za to, že za začiatok procesu elektronizácie správy daní možno považovať až rok 2001.

S účinnosťou k 1.12.2001 bola do zákona o správe daní a poplatkov totiž po prvýkrát zakotvená možnosť podávať podania správcovi dane elektronickou poštou a na elektronickom záznamovom médiu. Takéto podanie bolo nutné doručiť aj v písomnej forme, a to do piatich

⁴ K uvedenému bližšie napr. BABČÁK, V.: Daňové právo procesné. Košice: ATOM computers, 2000, ISBN: 80-968409-1-6 alebo KUBINCOVÁ, T., SKALOŠ, M.: Súdna kontrola rozhodovania obcí pri výkone samosprávy v kontexte správy daní a poplatkov. In Júda, V. – Šoltys, D. (ed.): Nové horizonty v práve 2018 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 24. - 25. mája 2018 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. 1. vyd., Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2018, ISBN 978-80-557-1439-4, s. 204-205

⁵ v dôsledku prijatia zákona č. 165/1993 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 222/1992 Zb. o dani z pridanej hodnoty v znení zákona č. 596/1992 Zb. a ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 618/1992 Zb. Colný zákon.

⁶ v dôsledku prijatia zákona č. 253/1993 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov v znení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 165/1993 Z. z. a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 213/1992 Zb. o spotrebných daniach v znení neskorších predpisov.

pracovných dní od jeho odoslania, inak sa nepovažovalo za doručené. Z dôvodovej správy k návrhu zákona č. 493/2001 Z. z.⁷, ktorým došlo k tejto novelizácii zákona o správe daní a poplatkov, vyplýva, že uvedená zmena sa navrhovala z dôvodu zabezpečenia postupného prechodu prijímania podaní od daňových subjektov písomnou formou správcami dane na prijímanie podaní elektronickou poštou. Možno konštatovať, že ďalší rozvoj elektronickej komunikácie daňových subjektov so správcom dane mal rýchly spád.

S účinnosťou od 1.5.2002⁸ bola do zákona o správe daní a poplatkov zakotvená možnosť predkladať správcovi dane registráciu, oznámenie alebo prehľad o zrazených a odvedených elektronickými prostriedkami podpísané zaručeným elektronickým podpisom.

S účinnosťou od 1.1.2004⁹ bolo do zákona o správe daní a poplatkov vložené ustanovenie § 17a nazvané „*Doručovanie elektronickými prostriedkami*“. V zmysle toho ustanovenia bol správca dane oprávnený doručovať písomnosti aj elektronickými prostriedkami za podmienok podľa zákona o správe daní a poplatkov a osobitného predpisu. Ak daňový subjekt chcel, aby mu správca dane doručoval písomnosti elektronickými prostriedkami, bol povinný elektronicky správcovi dane oznámiť všetky údaje potrebné na takéto doručovanie, a to najmä meno a priezvisko fyzickej osoby, daňové identifikačné číslo, jej trvalý pobyt alebo miesto podnikania, ak je odlišné od trvalého pobytu, obchodné meno alebo názov právnickej osoby, daňové identifikačné číslo a jej sídlo. Takéto oznámenie muselo byť podané podľa vzoru uverejneného na internetovej stránke daňového riaditeľstva, internetovej stránke colného riaditeľstva a muselo byť podpísané zaručeným elektronickým podpisom. Takéto doručenie elektronickými prostriedkami sa považovalo za doručenie do vlastných rúk. Ak však daňový subjekt nepotvrdil prijatie písomnosti do troch pracovných dní odo dňa odoslania písomnosti elektronickými prostriedkami, písomnosť sa považovala za nedoručenú a správca dane bol povinný doručiť písomnosť daňovému subjektu na adresu na doručovanie poštou. V súlade s možnosťou doručovania elektronickými prostriedkami bolo do ustanovenia § 30 ods. 2 zákona o správe daní a poplatkov doplnené, že ak sa rozhodnutie doručuje elektronickými prostriedkami, vlastnoručný podpis a odtlačok úradnej pečiatky sa nahrádza zaručeným elektronickým podpisom. Spomínanou novelou, ktorá nadobudla

⁷ V celom znení zákon č. 493/2001 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 317/1992 Zb. o dani z nehnuteľností v znení neskorších predpisov

⁸ V nadväznosti na prijatie zákona č. 215/2002 Z. z. o elektronickej komunikácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁹ V dôsledku prijatia zákona č. 609/2003 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré ďalšie zákony

účinnosť k 1.1.2004, bolo do zákona o správe daní a poplatkov zároveň doplnené ustanovenie § 13 ods. 11, ktoré vo veci lehôt určovalo, že lehota je zachovaná, ak je v posledný deň lehoty vykonaný úkon u správcu dane alebo podanie odovzdané na poštovú prepravu prostredníctvom poštového podniku alebo prijaté elektronickými prostriedkami a podpísané zaručeným elektronickým podpisom na adresu elektronickej podateľne spoločnej pre daňové úrady alebo na adresu elektronickej podateľne spoločnej pre colné úrady, alebo na adresu elektronickej podateľne správcu dane, ktorým je obec. Z ustanovenia § 20 zákona o správe daní a poplatkov vyplývalo, že ak podanie urobené elektronickými prostriedkami nebolo podpísané zaručeným elektronickým podpisom, bolo ho nutné doručiť aj v písomnej forme, a to do piatich pracovných dní od jeho odoslania, inak sa nepovažovalo za doručené. Podanie urobené elektronickými prostriedkami podpísané zaručeným elektronickým podpisom sa prijímalo na adresu elektronickej podateľne správcu dane, ktorú bol povinný správca dane zverejniť na mieste obvyklom na oznamovanie informácií. Na podania daňových subjektov urobené elektronickými prostriedkami, adresované správcovi dane, sa primerane vzťahovali ustanovenia § 17a zákona o správe daní a poplatkov.

S účinnosťou k 1.1.2005¹⁰ bola do zákona o správe daní a poplatkov zakotvená možnosť uzavrieť so správcom dane dohodu o elektronickom doručovaní. Na základe tejto dohody mohol daňový subjekt doručovať správcovi dane písomnosti elektronickými prostriedkami aj bez ich podpísania zaručeným elektronickým podpisom. Ak daňový subjekt mal záujem o takéto doručovanie písomnosti správcovi dane, bol povinný písomne oznámiť správcovi dane údaje potrebné na doručovanie na tlačive podľa vzoru uverejneného na internetovej stránke daňového riaditeľstva a na internetovej stránke colného riaditeľstva. Na základe toho správca dane uzavrel s daňovým subjektom písomnú dohodu, pričom dohoda obsahovala najmä náležitosti elektronického doručovania, spôsob overovania podania urobeného elektronickými prostriedkami a spôsob preukazovania doručenia.

Možno konštatovať, že elektronizácia správy daní už v tomto období bola na pomere dobrej úrovni, nakoľko právna úprava umožňovala komunikovať elektronickými prostriedkami, ak mal o to daňový subjekt záujem.

¹⁰ V dôsledku prijatia zákona č. 679/2004 Zb. ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

2. Nový procesný kódex v kontexte elektronizácie správy daní

V roku 2009 bol prijatý nový procesný predpis pre oblasť správy daní, ktorým bol s účinnosťou k 1.1.2012 zákon o správe daní a poplatkov v celosti zrušený. Týmto novým predpisom bol zákon č. 563/2009 Z.z. o správe daní a (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „Daňový poriadok“). K prijatiu nového „kódexu“ daňového práva procesného sa prišlo v rámci Reformy daňovej a colnej správy, ktorou malo dôjsť k zjednoteniu výberu daní, cla a poistných odvodov. Uvedená reforma bola realizovaná prostredníctvom programu UNITAS a mala prebiehať v dvoch fázach. Prvá fáza UNITAS I., ktorej realizácia bola ukončená v roku 2013, zahŕňala reformu daňovej a colnej správy, v rámci ktorej sa riešila aj problematika elektronizácie. Z dôvodovej správy k návrhu Daňového poriadku vyplýva, že s cieľom zabezpečiť efektívnejšie fungovanie daňovej správy Daňový poriadok mal zabezpečiť rýchlejšiu komunikáciu so správcom dane, prípadne znížiť potrebu osobnej komunikácie daňovníka s daňovým úradom. Za týmto účelom zákon uprednostňoval elektronické doručovanie za predpokladu naplnenia základných podmienok elektronického doručovania dokumentov. V dôvodovej správe je zároveň uvedené, že navrhované zmeny nebolo možné technicky zabezpečiť bez vývoja nového informačného systému, a preto bola navrhnutá dostatočne dlhá legisvakačná lehota.

Vo vyhlásenom znení Daňového poriadku (§ 13 ods. 5 a 6) bolo umožnené urobiť podanie elektronickými prostriedkami prostredníctvom elektronickej podateľne daňového riaditeľstva alebo colného riaditeľstva alebo prostredníctvom elektronickej podateľne ústredného portálu verejnej správy, pričom takéto podanie muselo byť podpísané zaručeným elektronickým podpisom osoby, ktorá ho podávala. Ak podanie urobené elektronickými prostriedkami nebolo urobené takýmto spôsobom, bolo ho potrebné doručiť aj v listinnej forme, a to do piatich pracovných dní od odoslania podania urobeného elektronickými prostriedkami alebo telefaxom, inak sa považovalo za nedoručené. Možno konštatovať, že táto právna úprava, ktorá neumožňovala so správcom dane uzatvoriť dohodu o elektronickom doručovaní, komunikáciu daňových subjektov s finančnou správou v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou¹¹ skomplikovala, nakoľko daňové subjekty by pre účely podávania podaní elektronickými prostriedkami potrebovali mať zaručený elektronický podpis. Zároveň však treba podotknúť, že právna úprava elektronickej komunikácie daňových subjektov so správcom dane v takomto znení nikdy nenadobudla účinnosť. Ešte počas

¹¹ Predchádzajúci zákon o správe daní a poplatkov uzavretie dohody o elektronickom doručovaní umožňoval od roku 2005.

legisvakačnej lehoty¹² došlo k niekoľkým novelizáciám Daňového poriadku. V rámci jednej z týchto noviel¹³, došlo k doplneniu ustanovenia § 13 ods. 5 Daňového poriadku, a to tak, že ak daňový subjekt chcel doručovať správcovi dane písomnosti elektronickými prostriedkami, bez ich podpísania zaručeným elektronickým podpisom, mohol so správcom dane uzavrieť písomnú dohodu o elektronickom doručovaní. Dohoda obsahovala najmä náležitosti elektronického doručovania, spôsob overovania elektronického podania a spôsob preukazovania doručenia.

Vo vyhlásenom znení Daňového poriadku bola zakotvená už aj povinnosť niektorých subjektov doručovať podania elektronickými prostriedkami daňovému orgánu, colnému orgánu a Ministerstvu financií Slovenskej republiky. Uvedená povinnosť bola zakotvená do § 14 Daňového poriadku. Ku dňu nadobudnutia účinnosti čl. I Daňového poriadku bola predmetná povinnosť zmenená tak, že stanovené subjekty majú povinnosť doručovať podania elektronickými prostriedkami finančnej správe, t. j. Finančnému riaditeľstvu Slovenskej republiky (ďalej len „finančné riaditeľstvo“), daňovým úradom, colným úradom a Kriminálnemu úradu finančnej správy¹⁴. Z uvedeného vyplýva, že zákonom stanovené osoby nemajú povinnosť doručovať podania elektronickými prostriedkami správcovi dane, ktorým je obec.¹⁵ Povinnými subjektmi ku dňu nadobudnutia účinnosti Daňového poriadku boli daňový subjekt, ktorý je platiteľom dane z pridanej hodnoty; daňový poradca za daňový subjekt, ktorého zastupuje pri správe daní; advokát za daňový subjekt, ktorého zastupuje pri správe daní; iný zástupca za daňový subjekt, ktorý je platiteľom dane z pridanej hodnoty, ktorého zastupuje pri správe daní. Z pohľadu úpravy povinnosti správcov dane pri elektronickom doručovaní už vyhlásené znenie Daňového poriadku v ustanovení § 30 ods. 1 určovalo, že správca dane doručuje písomnosť elektronickými prostriedkami a v prípade, ak je to účelné a možné, písomnosti doručujú zamestnanci správcu dane. Až následne, ak nie je možné doručiť písomnosť takýmto spôsobom, Daňový poriadok umožňoval (a aj v súčasnosti umožňuje) správcovi dane doručovať písomnosť prostredníctvom poskytovateľa poštových služieb, iného orgánu, ak to ustanovuje osobitný predpis, a verejnej vyhlášky. Daňový poriadok zároveň stanovil, že na písomnosti správcu dane doručované elektronickými

¹² Čl. 1 Daňového poriadku nadobudol účinnosť až 1.1.2012, pričom tento zákon bol prijatý v roku 2009.

¹³ Konkrétne išlo o novelu realizovanú zákonom č. 331/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

¹⁴ Finančnú správu vymedzuje ustanovenie § 2 ods. 2 zákona č. 333/2011 Z.z. o orgánoch štátnej správy v oblasti daní, poplatkov a colníctva

¹⁵ KUBINCOVA, S.: Daňový poriadok. Komentár. Bratislava: C.H.Beck, 2015, ISBN: 978-80-89603-28-2, s. 118-119

prostriedkami sa vzťahujú ustanovenia tohto zákona a zákona č. 215/2002 Z.z. o elektronickom podpise a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, pričom elektronický dokument musel byť podpísaný zaručeným elektronickým podpisom. Ustanovenie § 32 Daňového poriadku zároveň predpokladalo (a stále predpokladá) fikciu doručenia, ktorá sa uplatní v prípade, ak daňový subjekt neprijme elektronický dokument do 15 dní odo dňa jeho zaslania do elektronickej osobnej schránky, pričom elektronické doručovanie sa považuje za doručenie do vlastných rúk. V zmysle § 33 ods. 3 vyhláseného znenia Daňového poriadku sa elektronicou osobnou schránkou rozumela elektronická schránka, ktorá je určená na komunikáciu s daňovými orgánmi, colnými orgánmi a ministerstvom. Okrem doručovania elektronickými prostriedkami vyhlásené znenie Daňového poriadku v ustanovení § 33 zakotvovalo napríklad aj možnosť daňového subjektu využívať tzv. osobnú internetovú zónu, obsahom sú najmä spis daňového subjektu v elektronickej forme, elektronický výpis z osobného účtu daňového subjektu, prístup na elektronickú podateľňu, elektronická osobná schránka a katalóg služieb. Okrem toho podľa § 56 vyhláseného znenia Daňového poriadku Daňové riaditeľstvo Slovenskej republiky a Colné riaditeľstvo Slovenskej republiky (v súčasnosti finančné riaditeľstvo) bolo povinné sprístupniť daňovému subjektu elektronický výpis z jeho osobného účtu.

V tejto súvislosti je však nutné poukázať na prechodné ustanovenia, ktoré účinnosť ustanovení týkajúcich sa doručovania elektronickými prostriedkami, ako aj ustanovení týkajúcich sa osobnej internetovej zóny, elektronickej osobnej schránky a elektronického výpisu z osobného účtu daňového subjektu postupne posúvali a menili.

3. Platnosť a účinnosť ustanovení týkajúcich využívanie elektronických prostriedkov v rámci správy daní

Napriek tomu, že z vyhláseného znenia Daňového poriadku využívanie elektronických prostriedkov pri správe daní vyplývalo, v praxi sa k nemu pristúpilo až o niekoľko rokov. Už pred nadobudnutím účinnosti Daňového poriadku došlo k posunu, resp. k zmene účinnosti ustanovení týkajúcich sa elektronických prostriedkov, a to prostredníctvom dvoch zákonov. Zákonom č.331/2011 Z.z.¹⁶ došlo k vloženiu ustanovenia § 165a do Daňového poriadku, pričom uvedené ustanovenie malo stanovovať „Podľa § 32, § 33 ods. 1 a 3 a § 56 sa postupuje od 1. januára 2013.“ Ešte pred nadobudnutím jeho účinnosti však bolo toto

¹⁶ V celom znení zákon č.331/2011 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

ustanovenie zmenené, resp. doplnené ďalším zákonom, a to zákonom č. 546/2011 Z.z.¹⁷, a to tak, že za slovo „Podľa“ boli vložené slová „§ 13 ods. 5 druhej a tretej vety postupuje správca dane, ktorým je colný úrad pri správe daní podľa osobitného predpisu od 1. apríla 2012, podľa § 14 sa postupuje od 1. apríla 2012 a podľa“. Nakoľko v týchto novelách, ktoré novelizujú Daňový poriadok ešte pred nenadobudnutím jeho účinnosti, je dosť náročné sa orientovať, pre lepšie pochopenie uvádzam, že s účinnosťou od 1.1.2012 ustanovenie § 165a Daňového poriadku určovalo: „Podľa § 13 ods. 5 druhej a tretej vety postupuje správca dane, ktorým je colný úrad pri správe daní podľa osobitného predpisu od 1. apríla 2012, podľa § 14 sa postupuje od 1. apríla 2012 a podľa § 32, § 33 ods. 1 a 3 a § 56 sa postupuje od 1. januára 2013.“ Dôvodom posunutia účinnosti ustanovení týkajúcich sa využívania elektronických prostriedkov pri správe daní bola nepripravenosť finančnej správy. Stanovená legisvakačná lehota zjavne nebola dostatočná. V dôvodovej správe k návrhu vyššie spomínaného zákona č. 331/2011 Z.z. sa uvádzalo, že „Odloženie účinnosti uvedených ustanovení sa navrhuje z dôvodu, aby sa zabezpečila komplexná implementácii informačného systému, ktorý bude plne konformný s legislatívnym právnym rámcom a zároveň sa vytvorí dostatočný časový priestor na prípravu elektronickej komunikácie medzi správcom dane a daňovými subjektmi.“ Treba však konštatovať, že ani uvedené odloženie účinnosti na zabezpečenie komplexnej implementácie informačného systému nestačilo.

Ďalšou novelou Daňového poriadku, ktorá nadobudla účinnosť 1.3.2012¹⁸, síce k posunu účinnosti ustanovení týkajúcich sa elektronických prostriedkov nedošlo, ustanovenie § 165a Daňového poriadku však bolo doplnené o ods. 2, ktorý stanovil: „Ak sa daňový subjekt stal platiteľom dane z pridanej hodnoty po 1. apríli 2012, povinnosť doručovať podania elektronickými prostriedkami podľa § 14 mu vznikne uplynutím 15 dní odo dňa, keď sa stal platiteľom dane z pridanej hodnoty. Ak daňový poradca, advokát alebo zástupca za daňový subjekt, ktorý je platiteľom dane z pridanej hodnoty a tento zástupca nie je daňovým poradcem alebo advokátom, začali pri správe daní daňový subjekt zastupovať po 1. apríli 2012, povinnosť doručovať podania elektronickými prostriedkami podľa § 14 im vznikne uplynutím 15 dní odo dňa účinnosti plnomocenstva voči správcovi dane podľa § 9 ods. 4.“

¹⁷ V celom znení zákon č. 546/2011 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 98/2004 Z. z. o spotrebnej dani z minerálneho oleja v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

¹⁸ Táto novela bola realizovaná zákonom č. 69/2012 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré ďalšie zákony.

Od nasledujúcej novely Daňového poriadku, ktorá nadobudla účinnosť 9.3.2012¹⁹, ustanovenie § 165a Daňového poriadku znelo nasledovne: „(1) Podľa § 13 ods. 5 druhej a tretej vety postupuje správca dane, ktorým je colný úrad pri správe daní, podľa osobitného predpisu od 1. januára 2013 a podľa § 14, § 32, § 33 ods. 1 a 3 a § 56 sa postupuje od 1. januára 2013. (2) Ak sa daňový subjekt stal platiteľom dane z pridanej hodnoty po 1. apríli 2012, povinnosť doručovať podania elektronickými prostriedkami podľa § 14 mu vznikne od 1. januára 2013. Ak daňový poradca, advokát alebo zástupca za daňový subjekt, ktorý je platiteľom dane z pridanej hodnoty a tento zástupca nie je daňovým poradcom alebo advokátom, začali pri správe daní daňový subjekt zastupovať po 1. apríli 2012, povinnosť doručovať podania elektronickými prostriedkami podľa § 14 im vznikne od 1. januára 2013.“

Ani uvedené posunutie účinnosti ustanovení týkajúcich sa využívania elektronických prostriedkov pri správe daní na 1. január 2013 však nestačilo. S účinnosťou k 30.12.2012²⁰ bolo do Daňového poriadku doplnené ustanovenie § § 165b, ktoré v odsekoch 2 a 3 určilo: „§ 165 ods. 2 znenie pred bodkočiarkou a § 165a sa od 30. decembra 2012 nepoužijú. Podľa § 14 sa postupuje od 1. januára 2014 a podľa § 32, § 33 ods. 1 a 3 a § 56 sa postupuje od 1. januára 2015.“ Týmto sa zavrhlo posúvanie účinnosti ustanovenia § 14 Daňového poriadku, ktoré stanovuje povinnosť určených subjektov elektronicky doručovať dokumenty finančnej správe. Mám za to, že už v tomto prípade by sa dalo zamyslieť nad skutočnosťou, prečo ustanovenia, ktoré stanovujú povinnosti v oblasti používania elektronických prostriedkov pre správcov dane, resp. finančnú správu mali nadobudnúť účinnosť až 1. januára 2015, t. j. rok potom, ako ustanovenia, ktoré stanovujú povinnosť elektronického doručovania určeným daňovým subjektom. Dôvodová správa k návrhu zákona č. 440/2012 Z. z., ktorým k tejto novelizácii došlo, uvedenú skutočnosť nevysvetľuje. V dôvodovej správe sa uvádza len to, že z dôvodu zabezpečenia dostatočného časového priestoru pre komplexnú prípravu plne funkčného informačného systému navrhuje posunúť účinnosť vybraných ustanovení súvisiacich s elektronickou komunikáciou pri správe daní. Pre úplnosť však treba podotknúť, že ustanovenia § 32, § 33 ods. 1 a 3 a § 56 nenadobudli účinnosť ani 1. januára 2016. V dôsledku prijatia zákona č. 218/2014 Z.z.²¹ došlo k novelizácii ustanovenia § 165b ods. 3

¹⁹ Išlo o novelu realizovanú zákonom č. 91/2012 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 25/2006 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

²⁰ Na základe zákona č. 440/2012 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

²¹ V celom znení ide o zákon č. 218/2014 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Daňového poriadku tak, že číslo „2015“ bolo nahradené číslom „2016“. Ani takýto posun účinnosti však nebol dostatočný. Na základe zákona č. 269/2015 Z.z.²² došlo k zmene ustanovenia § 165b ods. 3 Daňového poriadku tak, že *„podľa § 32, § 33 ods. 1 a 3 a § 56 sa postupuje najskôr od 1. januára 2016 vo vzťahu k jednotlivým druhom daní podľa oznámenia finančného riaditeľstva uverejneného na jeho webovom sídle.“*

Mám za to, že odhliadnuc od neprehľadného a zavádzajúceho posúvania účinnosti ustanovení týkajúcich sa využívania elektronických prostriedkov pri správe daní, ktoré by podľa môjho názoru bolo možné označiť za nesúladne s jednou zo zásad právneho štátu, a to zásadou právnej istoty, je nutné sa zamyslieť aj na nepomerom v zákonom stanovených povinnostiach daňových subjektov a správcov daní pri elektronickom doručovaní.

4. Povinnosti finančnej správy verzus povinnosti daňových subjektov pri doručovaní elektronickými prostriedkami

V dôvodovej správe k návrhu Daňového poriadku v časti vplyvu na obyvateľov, hospodárenie podnikateľskej sféry a iných právnických osôb, sa uvádza, že tento vplyv mal byť pozitívny, a to *„z dôvodu zabezpečenia možností elektronickej komunikácie, čím dôjde k úsporám na strane daňových subjektov na cestovnom, poštovnom, k časovým úsporám. Uvedené zmeny budú súvisieť s novými formami služieb poskytovaných povinným osobám.“* V tejto súvislosti však treba uviesť, že Daňový poriadok zaviedol nie možnosť, ale povinnosť určených daňových subjektov zasielať finančnej správe podania elektronickými prostriedkami. Možnosť daňových subjektov zasielať podania elektronickými prostriedkami totiž vyplývala už z predchádzajúceho zákona o správe daní a poplatkov. Ako je už vyššie uvedené Daňový poriadok zaviedol túto povinnosť pre daňový subjekt, ktorý je platiteľom dane z pridanej hodnoty; daňový poradca za daňový subjekt, ktorého zastupuje pri správe daní; advokát za daňový subjekt, ktorého zastupuje pri správe daní; iný zástupca za daňový subjekt, ktorý je platiteľom dane z pridanej hodnoty, ktorého zastupuje pri správe daní. Tieto subjekty boli povinné zasielať finančnej správe podania elektronicky od 1.1.2014. Ak tak tieto subjekty nespravili a podania podali v listinnej podobe, finančná správa na tieto podania neprihliadala, považovala ich za nepodané. K takémuto postupu finančnej správy však následne zaujali stanovisko súdy. Možno spomenúť napríklad Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 1 Sžf/89/2016 zo dňa 6.3.2018, v ktorom sa uvádza: *„Napriek tomu, že*

²² V celom znení zákon č. 269/2015 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Daňový poriadok v § 14 ods. 1 ustanovil povinnosť doručovať podania elektronickými prostriedkami podľa § 13 ods. 5, aj podanie odvolania v listinnej podobe bolo riadnym úkonom dotknutého daňového subjektu. Tento záver vyplýva najmä z toho, že Daňový poriadok v znení relevantnom pre toto posúdenie neustanovoval v žiadnom svojom ustanovení sankciu neplatnosti, resp. neúčinnosti pre podanie odvolania výlučne v listinnej podobe, ako argumentoval v Žiadosti aj žalobca.“ Pravdepodobne aj vzhľadom na takéto stanoviská súdov s účinnosťou k 1.1.2016²³ došlo k spresneniu úpravy Daňového poriadku, a to tak, že do § 13 bol doplnený odsek 10, v zmysle ktorého „na podanie osoby podľa § 14 ods. 1, ktoré nebolo doručené finančnej správe elektronickými prostriedkami spôsobom podľa odseku 5, sa odseky 8 a 9 vzťahujú primerane, okrem podania podľa § 14 ods. 3“ a do § 14 bol doplnený odsek 3, podľa ktorého sa na podanie, ktoré má predpísanú štruktúrovanú formu podľa Daňového poriadku alebo osobitného predpisu a ktoré podala osoba povinná doručovať elektronickými prostriedkami inak ako elektronickými prostriedkami, sa neprihliada. Nakoľko po tejto novele Daňový poriadok už stanovoval nielen povinnosť niektorých daňových subjektov doručovať podania elektronicky, ale určoval aj najprísnejšiu „sankciu“ za nedodržanie tejto povinnosti, a to neprihliadanie na tieto podania, je zrejmé, že vplyv Daňového poriadku na obyvateľov, hospodárenie podnikateľskej sféry a iných právnických osôb bol odlišný, ako sa predpokladalo v dôvodovej správe. Okrem toho nemožno opomenúť ani finančnú stránku, nakoľko množstvo povinných subjektov na takéto procesy elektronizácie nebolo technicky pripravených, a preto ich dodržanie tejto povinnosti častokrát stálo množstvo peňazí vynaložených na technické, prípadne personálne zabezpečenie.

Domnievam sa však, že je pozoruhodné, že s účinnosťou k 1.1.2016 došlo nielen k zákonnému zakotveniu možnosti finančnej správy neprihliadať na niektoré podania podané povinnými daňovými subjektmi inými, ako elektronickými prostriedkami, ale aj faktickému posunutiu účinnosti ustanovení § § 33 ods. 1 a 3 a § 56 na dobu neurčitú. Ako je už vyššie uvedené ustanovenie § 165b ods. 3 Daňového poriadku s účinnosťou od 1.1.2016 umožňuje správcovi dane, resp. finančnému riaditeľstvu, aby podľa ustanovení § 32, § 33 ods. 1 a 3 a § 56 postupovali najskôr od 1. januára 2016 vo vzťahu k jednotlivým druhom daní podľa oznámenia finančného riaditeľstva uverejneného na jeho webovom sídle. Podotýkam, že z ustanovenia § 32 Daňového poriadku vyplýva napríklad aj povinnosť správcu dane, resp.

²³ Na základe novely realizovanej zákonom č. 269/2015 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

finančného riaditeľstva doručovať písomnosti elektronickými prostriedkami, a to povinným osobám podľa § 14 a daňovým subjektom, ktoré o to požiadajú.

Domnievam sa, že je minimálne zarážajúce, ak v právnom štáte zákon na jednej strane fyzickým osobám a právnickým osobám stanovuje povinnosť orgánom verejnej správy doručovať podania elektronickými prostriedkami, keď na strane druhej orgány verejnej správy takúto povinnosť voči fyzickým osobám a právnickým osobám stanovenú nemajú. Stanovenie takejto povinnosti v ustanovení, pri ktorom zo zákona nevyplýva jeho účinnosť, je totiž podľa môjho názoru nedostatočné a len zastiera skutočnosť. V tejto súvislosti sa vyskytuje aj otázka, že ak povinnosti stanovené zákonom orgánom verejnej správy nie sú vymedzené prísnejšie, ako povinnosti stanovené pre fyzické osoby a právnické osoby, ktorým majú orgány verejnej správy slúžiť, tak či by medzi týmito zákonnými povinnosťami nemala byť aspoň proporcionalita, a teda, či by aj daňové subjekty mohli postupovať obdobne ako finančná správa a na podania správcov dane, resp. finančného riaditeľstva, ktoré voči nim urobia v listinnej podobe, neprihliadať. Takúto možnosť však daňovým subjektom zákon neumožňuje, a to vzhľadom na posunutie účinnosti § 32 de facto na dobu neurčitú.

V závere možno podotknúť, že s účinnosťou k 1.1.2018 sa výpočet osôb povinných doručovať podania finančnej správe elektronickými prostriedkami ešte rozšíril, a to o subjekt, ktorý je právnickou osobou zapísanou v obchodnom registri, alebo fyzickou osobou-podnikateľom registrovanou pre daň z príjmov a o zástupcu, ktorý tieto daňové subjekty pri správe daní zastupuje.

Záver

Začiatky procesu elektronizácie správy daní je badať už v zákone o správe daní a poplatkov. V roku 2001 bola do zákona o správe daní zakotvená možnosť doručovať podania prostredníctvom elektronickej pošty, resp. na elektronickom záznamovom médiu za predpokladu, že dané podanie bolo do piatich pracovných dní doručené aj v písomnej podobe. V roku 2002 zákon o správe daní a poplatkov už umožnil podanie podať aj elektronickými prostriedkami podpísané zaručeným elektronickým podpisom. V roku 2005 zákon o správe daní a poplatkov umožnil uzavrieť daňovým subjektom so správcom dane dohodu o elektronickom doručovaní. Možno konštatovať, že právna úprava doručovania prostredníctvom elektronických prostriedkov bola v zákone o správe daní a poplatkov na dobrej úrovni. Na rozdiel od súčasnej právnej úpravy však daňovým subjektom len umožňovala a nie prikazovala so správcom dane komunikovať prostredníctvom

elektronických prostriedkov. Daňový poriadok bol v čase jeho prijatia označovaný za zákon, ktorý uprednostňuje elektronické doručovanie. Možno však konštatovať, že daňový poriadok doručovanie prostredníctvom elektronických prostriedkov nielen uprednostňuje, ale pre daňové subjekty výslovne prikazuje. Naopak pre správcov dane a finančné riaditeľstvo povinnosť elektronického doručovania z Daňového poriadku (vzhľadom na nejasné stanovenie účinnosti § 32 Daňového poriadku) výslovne nevyplýva. Domnievam sa, že takáto právna úprava, ktorú vo vzťahu povinnosti daňových subjektov k povinnostiam správcov dane nie je možné označiť ani za proporcionálnu, nezodpovedá zásade, v zmysle ktorej orgány verejnej správy slúžia ľuďom. Okrem toho sa domnievam, že posunutím účinnosti povinnosti správcov dane doručovať podania elektronickými prostriedkami sa narušil jeden z cieľov elektronizácie správy daní, a to šetrenie výdavkov správcov daní a urýchlenie doručenia písomností správcu dane²⁴.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BABČÁK, V.: Daňové právo procesné. Košice: ATOM computers, 2000, 398 s., ISBN: 80-968409-1-6

KUBINCOVA, S.: Daňový poriadok. Komentár. Bratislava: C.H.Beck, 2015, 752 s., ISBN: 978-80-89603-28-2

KUBINCOVÁ, S.: Zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) s komentárom. In: Poradca 2012/3, Žilina: Poradca s.r.o., 2012, 224 s., ISSN 1338-0850

KUBINCOVÁ, T., SKALOŠ, M.: Súdna kontrola rozhodovania obcí pri výkone samosprávy v kontexte správy daní a poplatkov. In Júda, V. – Šoltys, D. (ed.): Nové horizonty v práve 2018 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 24. - 25. mája 2018 na Právnickej fakulte UMB. 1. vyd. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2018, s. 199-209. ISBN 978-80-557-1439-4

SKALOŠ, M.: Proces formovania verejnej správy. In Žatecká, E. a kol. (ed.): COFOLA 2012: sborník příspěvků z mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity 17. - 19. 5. 2012 v Brně. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2012, s. 497-519. ISBN 978-80-210-5929-0.

²⁴ K uvedenému bližšie napr. Dôvodová správa k návrhu Daňového poriadku alebo KUBINCOVÁ, S.: Zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) s komentárom. In: Poradca 2012/3, Žilina: Poradca s.r.o., 2012, ISSN 1338-0850, s. 43

ELEKTRONICKÁ KOMUNIKÁCIA SO SPRÁVCOM DANE

ELECTRONIC COMMUNICATION WITH THE TAX ADMINISTRATOR

Bystrík Vidašič¹

Abstrakt

Cieľom príspevku je analyzovať vývoj elektronickej komunikácie so správcom dane. Príspevok sa zaoberá súčasnou legislatívnou úpravou v Daňovom poriadku a postupom pri doručovaní elektronickými prostriedkami. V poslednej časti pojednáva príspevok o vplyve elektronizácie na elimináciu páchania daňových únikov a kontrolnom výkaze DPH ako významnom nástroji v boji proti daňovým únikom.

Kľúčové slová

elektronická komunikácia, správca dane, Daňový poriadok, daňový únik

Abstract

The purpose of this report is to analyze the development of electronic communication with the tax administrator. Report deals with the current legislative form in Tax Code and the process of delivery by electronical tools. In the last part the report is mostly concentrated on the effect of electronisation for elimination of tax evasions and control report VAT as an important tool for fighting against tax evasions.

Keywords

electronic communication, tax administrator, Tax Code, tax evasion

Úvod

Elektronická komunikácia, ako spôsob doručovania podaní elektronickými prostriedkami zo strany daňového subjektu správcovi dane prostredníctvom elektronickej podateľne, prešla určitými etapami. Táto forma podaní sa vo svojich začiatkoch nevyhla ani technickým problémom, ktorých odstránenie spôsobilo viacnásobné posunutie začiatku realizácie elektronickej komunikácie. Postupne narastal okruh daňových subjektov, pre ktoré je povinné elektronické doručovanie podaní a od 1. júla 2018 platí povinná elektronická komunikácia už aj pre všetky fyzické osoby – podnikateľov, registrovaných pre daň z príjmov na daňovom úrade. Cieľom reformy finančnej správy bolo zjednodušenie podaní, urýchlenie doručenia písomností, zníženie nákladov a lepší prístup daňových subjektov k orgánom finančnej správy.

¹ JUDr. PhDr. Ing. Mgr. Bystrík Vidašič, Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, Katedra finančného a správneho práva, doktorandské štúdium, I. ročník externé

Povinné elektronické doručovanie pre vybrané daňové subjekty vo vzťahu k správcovi dane dokáže svojím spôsobom eliminovať páchanie daňových únikov. V kontexte aj s inými opatreniami elektronizácia predstavuje významný posun v identifikovaní daňových únikov a v efektívnejšom výkone kontrolnej činnosti.

1 Vývoj povinnej elektronickej komunikácie pri správe daní

„Elektronickou komunikáciou sa rozumie doručovanie podaní správcovi dane elektronickými prostriedkami prostredníctvom elektronickej podateľne, ktorú prevádzkuje finančné riaditeľstvo na svojom webovom sídle.“²

Elektronickú komunikáciu daňového subjektu so správcom dane upravuje Zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z. n. p. (ďalej len „Daňový poriadok“), ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2012.³

Prijatiu Daňového poriadku **predchádzalo schválenie reformy colnej správy a daňovej správy s výhľadom zjednotenia výberu daní, cla a poistných odvodov prostredníctvom programu UNITAS, ktorý bol iniciovaný v roku 2008 prijatím uznesenia vlády SR č. 285/2008 zo dňa 7. mája 2008 ku Koncepcii reformy daňovej a colnej správy s výhľadom zjednotenia výberu daní, cla a poistných odvodov.**⁴

Začiatky elektronickej komunikácie ako jedného zo spôsobov doručovania podaní zo strany daňového subjektu správcovi dane urobené elektronickými prostriedkami prostredníctvom elektronickej podateľne, ktorou je portál finančnej správy alebo prostredníctvom ústredného portálu verejnej správy počnúc rokom 2012 prešli určitým vývojom. Táto forma podaní sa vo svojich začiatkoch nevyhla ani technickým problémom, ktorých odstránenie spôsobilo posunutie začiatku realizácie elektronickej komunikácie (elektronické doručovanie, elektronická podateľňa, osobný účet daňového subjektu) od 1. januára 2013 a aj následné opätovné posunutie elektronickej komunikácie od 1. januára 2014 a pre správcu dane od 1. januára 2016. Cieľom predĺženia účinnosti ustanovení o elektronickej komunikácii pri správe daní bolo zabezpečiť dostatočný časový priestor pre komplexnú prípravu plne funkčného informačného systému finančnej správy bez ďalších problémov, ktoré sa vyskytli pri spustení nového informačného systému 1. januára 2012.

² JURČÍK, P.: *Elektronická komunikácia so správcom dane od 1.1.2018 a od 1.7.2018*. [cit.2019-01-31], Dostupné na internete: <http://www.epi.sk/odborny-clanok/elektronicka-komunikacia-so-spravcom-dane-od-1-januara-2014.htm>

³ Zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁴ Bližšie pozri uznesenie vlády SR č. 285 zo 7. mája 2008. **Koncepcia reformy daňovej a colnej správy s výhľadom zjednotenia výberu daní, cla a poistných odvodov.**

Významným rokom spustenia elektronickej komunikácie do praxe bol rok 2014, kedy sa od 1. januára 2014 povinná komunikácia v oblasti doručovania podaní správcovi dane vzťahovala len na vybranú skupinu daňových subjektov a osôb, ktoré boli povinné doručovať podania správcovi dane elektronickými prostriedkami, a pre ostatné daňové subjekty bola elektronická komunikácia dobrovoľná. Toto postupné zavádzanie povinnej elektronickej komunikácie vybraného okruhu osôb bolo predovšetkým z dôvodu, aby sa predišlo technickému zlyhaniu elektronickej komunikácie pri doručovaní podaní všetkých registrovaných podnikateľov. Že to bolo správne rozhodnutie finančného riaditeľstva svedčí aj skutočnosť, že za obdobie od roku 2014 do roku 2017 nenastali žiadne mimoriadne komplikácie nefunkčnosti elektronickej komunikácie u vybranej skupiny osôb, ktoré od 1. januára 2014 boli povinné doručovať všetky podania správcovi dane len elektronicky.⁵ V predmetnom ustanovení Daňový poriadok vymenúva osoby, ktoré sú povinné finančnej správe doručovať podania elektronickými prostriedkami. Zo zákona o orgánoch štátnej správy v oblasti daní, poplatkov a colníctva vyplýva, že finančnú správu tvoria finančné riaditeľstvo, daňové úrady, colné úrady a Kriminálny úrad finančnej správy.⁶

Povinnosť doručovať podania elektronickými prostriedkami sa vzťahovala na:

- daňový subjekt, ktorý je platiteľom dane z pridanej hodnoty,
- daňový poradca za daňový subjekt, ktorého zastupuje pri správe daní,
- advokát za daňový subjekt, ktorého zastupuje pri správe daní,
- zástupca (ak ním nie je daňový poradca, resp. advokát) za daňový subjekt, ktorý je platiteľom dane z pridanej hodnoty, ktorého zastupuje pri správe daní.

Zákonom stanovené subjekty nemali povinnosť doručovať podania elektronickými prostriedkami správcovi dane, ktorým je obec.⁷

Prelomovým rokom doručovania podaní elektronickými prostriedkami prostredníctvom elektronickej podateľne pri správe daní je rok 2018. S účinnosťou od 1. januára 2018 sa povinná elektronická komunikácia rozšírila **aj na všetky právnické osoby, ktoré sú zapísané v obchodnom registri**. Ktoré právnické osoby majú povinnosť zapísať sa do obchodného registra, upravuje § 27 ods. 2 zákona č. 513/1991 Zb. (ďalej len ako „Obchodný zákonník“). Ide o obchodné spoločnosti, družstvá, iné právnické osoby, o ktorých to ustanoví osobitný zákon, právnické osoby založené podľa práva Európskej únie. V praxi

⁵ JURČÍK, P.: *Elektronická komunikácia so správcom dane od 1.1.2018 a od 1.7.2018*. [cit.2019-01-31], Dostupné na internete: <http://www.epi.sk/odborny-clanok/elektronicka-komunikacia-so-spravcom-dane-od-1-januara-2014.htm>

⁶ Bližšie pozri § 2 ods. 2 zákona č. 333/2001 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti daní, poplatkov a colníctva

⁷ KUBINCOVÁ, S.: *Daňový poriadok. Komentár.*, s. 118-119

tak od roku 2018 má, **bez ohľadu na to, či je alebo nie je platiteľom DPH, povinnosť doručovať podania daňovému úradu elektronicky každá spoločnosť s ručením obmedzeným**, akciová spoločnosť, jednoduchá spoločnosť na akcie, komanditná spoločnosť, verejná obchodná spoločnosť, európska spoločnosť.⁸

Od 1. júla 2018 platí povinná elektronická komunikácia pre všetky fyzické osoby – podnikateľov registrovaných pre daň z príjmov na daňovom úrade. Kedy je fyzická osoba podnikateľom upravuje § 2 ods. 2 Obchodného zákonníka⁹ a povinnosť registrácie pre daň z príjmov je upravená v § 49a zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov¹⁰ (ďalej len ako „zákon o dani z príjmov“).

Podnikateľom podľa Obchodného zákonníka je:

- osoba zapísaná v obchodnom registri,
- osoba, ktorá podniká na základe živnostenského oprávnenia,
- osoba, ktorá podniká na základe iného než živnostenského oprávnenia podľa osobitných predpisov,
- fyzická osoba, ktorá vykonáva poľnohospodársku výrobu a je zapísaná do evidencie podľa osobitného predpisu.

Registrovanou pre daň z príjmov je fyzická osoba:

- ktorá na území Slovenskej republiky získala povolenie na podnikanie alebo oprávnenie na podnikanie,
- ktorá na území Slovenskej republiky začala vykonávať inú samostatnú zárobkovú činnosť alebo
- ktorá na území Slovenskej republiky prenajala nehnuteľnosť okrem pozemku.

Aby sa na fyzickú osobu od 1. júla 2018 rozšírila povinnosť elektronického doručovania podaní daňovému úradu, **musí spĺňať obe podmienky – byť podnikateľom podľa Obchodného zákonníka a byť registrovanou pre daň z príjmov** podľa zákona o dani z príjmov (mať pridelené daňové identifikačné číslo – DIČ). V praxi ide napríklad o tieto fyzické osoby: živnostníci, audítori, finanční agenti, finanční poradcovia, lekári, advokáti, notári, znalci, tlmočníci, architekti, stavební inžinieri, geodeti.

Pokiaľ však napríklad niekto **je registrovaný pre daň z príjmov na daňovom úrade, ale nie je podnikateľom podľa Obchodného zákonníka, od 1. júla 2018 sa nevzťahuje na neho povinnosť** elektronického doručovania podaní daňovému úradu. Takýmito fyzickými

⁸ Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

⁹ Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

¹⁰ Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov

osobami sú napríklad prenajímatelia nehnuteľností bez živnostenského oprávnenia podľa § 6 ods. 3 zákona o dani z príjmov¹¹ (prenájom nehnuteľností živnosťou nie je vtedy, ak sa popri prenájme nehnuteľností poskytujú len základné služby spojené s prenájomom). Tieto fyzické osoby sú registrované na daň z príjmov, ale zároveň nie sú podnikateľmi, takže nemusia povinne komunikovať s daňovým úradom elektronicky.

2 Legislatívna úprava elektronickej komunikácie so správcom dane

Elektronické doručovanie podaní, ktorými sa rozumejú rôzne písomnosti ako napr. daňové priznanie, dodatočné daňové priznanie, prehľady, hlásenia, kontrolný výkaz, súhrnný výkaz, odvolanie, námietka, sťažnosť, žiadosť o odklad platenia dane, žiadosť o odpustenie zmeškanej lehoty, žiadosť o predĺženie lehoty, žiadosť o nahliadnutie do spisu daňového subjektu a iné podania upravuje Zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v nasledovných ustanoveniach:

- § 13 ods. 5 až 7 – spôsob podania,
- § 14 – elektronické doručovanie daňovým subjektom,
- § 32 – doručovanie elektronickými prostriedkami správcom dane,
- § 33 – elektronické služby prostredníctvom elektronickej podateľne zriadenej správcom dane,
- § 56 – osobný účet daňového subjektu zriadeného správcom dane, ktorého výpis bude použiteľný na právne úkony.

Vo všeobecnosti spôsob podania daňovým subjektom upravuje § 13 Daňového poriadku. Toto ustanovenie určuje, že podania môže daňový subjekt urobiť písomne alebo osobne do zápisnice u správcu dane alebo elektronicky. Elektronické doručovanie písomností upravuje § 13 ods. 5 až 7 Daňového poriadku. Podľa § 13 ods. 5 podanie urobené elektronickými prostriedkami sa podáva prostredníctvom elektronickej podateľne podľa § 33 ods. 2 a musí byť podpísané kvalifikovaným elektronickým podpisom (KEP)¹² osoby, ktorá ho podáva, alebo prostredníctvom elektronickej podateľne ústredného portálu verejnej správy spôsobom podľa osobitného predpisu.¹³ Podanie, ktoré má predpísanú štruktúrovanú formu podľa tohto zákona alebo osobitného predpisu¹⁴, možno podať len prostredníctvom elektronickej

¹¹ Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov

¹² Od 1. januára 2017 sa v dokumentoch elektronickej komunikácie začala používať skratka (KEP), na miesto (ZEP) čo je zaručený elektronický podpis. Tieto pojmy sú si rovnocenné, zmenila sa len terminológia v slovenskej legislatíve.

¹³ Zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) v znení neskorších predpisov

¹⁴ Napríklad zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov

podateľne podľa § 33 ods. 2 cez určené dátové rozhranie a v súlade s podmienkami a podrobnosťami o elektronickej komunikácii zverejnenými na webovom sídle finančného riaditeľstva podľa § 33 ods. 4. Ak daňový subjekt, ktorý je fyzickou osobou, chce doručovať finančnej správe písomnosti elektronickými prostriedkami, ktoré nebudú podpísané kvalifikovaným elektronickým podpisom, oznámi správcovi dane údaje potrebné na doručovanie na tlačive podľa vzoru uverejneného na webovom sídle finančného riaditeľstva a uzavrie so správcom dane písomnú dohodu o elektronickej doručovaní. Táto dohoda obsahuje najmä náležitosti elektronickej doručovania, spôsob overovania elektronickej podania a spôsob preukazovania doručenia. Podľa § 13 ods. 6 podanie urobené elektronickými prostriedkami, ak nebolo podané spôsobom podľa § 13 ods. 5, alebo podanie urobené telefaxom je potrebné doručiť aj v listinnej forme, a to do piatich pracovných dní od odoslania podania urobeného elektronickými prostriedkami alebo telefaxom, inak sa považuje za nedoručené. Podľa § 13 ods. 7 na podanie urobené elektronickými prostriedkami sa primerane vzťahuje § 33. Takéto podanie sa považuje za doručené dňom jeho prijatia do elektronickej podateľne, o čom sa zašle potvrdenie do elektronickej osobnej schránky daňového subjektu.

Podľa **§ 14 Daňového poriadku** povinnosť doručovať podania elektronickými prostriedkami podľa § 13 ods. 5 finančnej správe má:

- a) daňový subjekt, ktorý je platiteľom dane z pridanej hodnoty alebo právnickou osobou zapísanou v obchodnom registri, alebo fyzickou osobou - podnikateľom registrovanou pre daň z príjmov,
- b) daňový poradca za daňový subjekt, ktorého zastupuje pri správe daní,
- c) advokát za daňový subjekt, ktorého zastupuje pri správe daní,
- d) zástupca neuvedený v písmenách b) a c) za daňový subjekt podľa písmena a), ktorého zastupuje pri správe daní.

Prílohy k podaniu môžu povinné subjekty doručovať aj inak ako elektronickými prostriedkami. Na podanie, ktoré má predpísanú štruktúrovanú formu podľa tohto zákona alebo osobitného predpisu a ktoré povinná osoba doručila inak ako elektronickými prostriedkami spôsobom podľa § 13 ods. 5, sa neprihliada.

Podľa **§ 32 Daňového poriadku** písomnosti správcu dane doručované elektronickými prostriedkami (ďalej len „elektronický dokument“) sa vzťahujú ustanovenia tohto zákona a osobitného predpisu.¹⁵ Elektronický dokument musí byť autorizovaný podľa osobitného

¹⁵ Zákon č. 215/2002 Z. z. o elektronickej podpise v znení neskorších predpisov

predpisu.¹⁶ Správca dane doručuje elektronický dokument osobe podľa § 14 a daňovému subjektu, ktorý o to požiada. Elektronický dokument sa doručuje do elektronickej osobnej schránky osoby podľa § 14 a daňovému subjektu, ktorý o to požiada. Elektronický dokument zaslaný do elektronickej osobnej schránky je doručený okamihom, keď osoba s prístupom do elektronickej osobnej schránky prijme uvedený dokument. Ak osoba uvedená neprijme elektronický dokument do 15 dní odo dňa jeho zaslania do elektronickej osobnej schránky, považuje sa tento elektronický dokument za doručený posledným dňom tejto lehoty, aj keď sa osoba o doručení nedozvedela. Elektronické doručovanie sa považuje za doručenie do vlastných rúk. Doručovanie elektronickými prostriedkami sa vzťahuje aj na finančné riaditeľstvo.

Podľa **§ 33 Daňového poriadku** daňový subjekt pri elektronickej komunikácii s finančnou správou má po zadaní prístupových údajov na webovom sídle finančného riaditeľstva prístupnú osobnú internetovú zónu, obsahom ktorej sú najmä:

- a) spis daňového subjektu v elektronickej forme,
- b) elektronický výpis z osobného účtu daňového subjektu,
- c) prístup na elektronickú podateľňu,
- d) elektronická osobná schránka,
- e) katalóg služieb.

Elektronická podateľňa, ktorú prevádzkuje finančné riaditeľstvo, je spoločná pre finančnú správu.¹⁷ Elektronickú adresu elektronickej podateľne zverejňuje finančné riaditeľstvo na svojom webovom sídle, ako aj na webovom sídle ústredného portálu verejnej správy. Elektronická osobná schránka je elektronická schránka, ktorá je určená na komunikáciu s finančnou správou. Podmienky a podrobnosti o elektronickej komunikácii a poskytovaní elektronických služieb uverejní finančné riaditeľstvo na svojom webovom sídle.

Podľa **§ 56 Daňového poriadku** finančné riaditeľstvo sprístupní daňovému subjektu elektronický výpis z jeho osobného účtu. Potvrdenie o stave osobného účtu získané na základe autorizovaného prístupu k elektronickému výpisu z osobného účtu je k dátumu uvedenému na potvrdení použiteľné na právne úkony, ak osobitný predpis neustanovuje inak. Daňový subjekt má právo podať finančnému riaditeľstvu námietku k nezrovnalostiam zisteným v elektronickom výpise z jeho osobného účtu.

¹⁶ Zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) v znení neskorších predpisov

¹⁷ Zákon č. 333/2011 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti daní, poplatkov a colníctva

Podľa § 14 sa postupuje od 1. januára 2014 a podľa § 32, § 33 ods. 1 a 3 a § 56 sa postupuje najskôr od 1. januára 2016 vo vzťahu k jednotlivým druhom daní podľa oznámenia finančného riaditeľstva uverejneného na jeho webovom sídle.¹⁸

2.1 Postup pri doručovaní elektronickými prostriedkami

Podania doručované elektronicky môže daňový subjekt realizovať prostredníctvom elektronickej podateľne finančnej správe troma spôsobmi:

- aktivovaním eID karty (občianskeho preukazu s čipom),
- aktivovaním kvalifikovaného elektronického podpisu (KEP),
- prostredníctvom dohody o elektronickom doručovaní. (po 1.1.2018 dohodu uzatvoria už len fyzické osoby, avšak všetky dohody uzatvorené do 31.12.2017 sú platné aj naďalej).¹⁹

Podľa § 33 ods. 2 Daňového poriadku elektronicкую podateľňu prevádzkuje finančné riaditeľstvo a je spoločná pre finančnú správu. Elektronická podateľňa je prístupná všetkým autorizovaným používateľom elektronických služieb daňovej správy.

Autorizované elektronické služby (AES) poskytované finančnou správou zahŕňajú:

- zoznam daní (prehľad daní, na ktoré je daňový subjekt evidovaný alebo registrovaný)
- dokumenty daňového subjektu
- dokumenty daňového úradu
- podanie dokumentov (elektronické podávanie daňových dokumentov).

Na získanie prístupu k AES je potrebné splnenie nasledovných podmienok:

- registrácia používateľa na vstup do autorizovanej zóny portálu – Registračný formulár používateľa
- autorizácia používateľa na overenie oprávnenia registrovaného používateľa konať v mene daňového subjektu alebo za daňový subjekt pred správcom dane pri využívaní autorizovaných elektronických služieb.²⁰

Doručovanie písomností správcovi dane je zabezpečené proti zneužitiu dvojitou ochranou, ktorá spočíva v tom, že akákoľvek osoba, ktorá chce čokoľvek podať prostredníctvom portálu

¹⁸ Zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

¹⁹ Bližšie pozri: *Elektronická komunikácia – praktické informácie pre používateľov*. [cit. 2019-01-31], Dostupné na internete: <https://www.financnasprava.sk/sk/elektronicke-služby/elektronicka-komunikacia/elektronicka-komunikacia-dane>

²⁰ JURČÍK, P.: *Elektronická komunikácia so správcom dane od 1.1.2018 a od 1.7.2018*. [cit. 2019-01-31], Dostupné na internete: <http://www.epi.sk/odborny-clanok/elektronicka-komunikacia-so-spravcom-dane-od-1-januara-2014.htm>

finančnej správy, sa musí najprv prihlásiť a táto osoba je identifikovaná a až následne môže niečo podať a podpísať.

3 Elektronická komunikácia so správcom dane – významný nástroj eliminácie páchania daňových únikov

Povinné elektronické doručovanie pre vybrané daňové subjekty vymedzené primárne v §14 Daňového poriadku vo vzťahu k správcovi dane dokáže svojím spôsobom eliminovať páchanie daňových únikov. Predmetné opatrenie sa viaže nielen k subjektom, ktorí doručujú písomnosti podpísané kvalifikovaným elektronickým podpisom, ale aj k tým, ktorí u miestne príslušného správcu dane uzatvorili dohodu o elektronickom doručovaní podľa §13 ods. 5 daňového poriadku. Prostredníctvom daného inštitútu sa nielenže zefektívnila kontrola plnenia daňových povinností, ale zároveň má opodstatnenie z dôvodu bremena na strane správcu dane pri preukazovaní doručenia vlastných písomností daňovému subjektu, prípadne tretím osobám. Komplexne daňoví experti hodnotia zavedenie povinnosti elektronického doručovania pre vybrané subjekty pozitívne. Ako rizikový prvok udržateľnosti účinnosti predmetového opatrenia označili potrebu zabezpečenia bezporuchového a plynulého fungovania elektronického systému v rámci celej finančnej správy. V kontexte aj s inými opatreniami však elektronizácia predstavuje významný posun v identifikovaní daňových únikov a v efektívnejšom výkone kontrolnej činnosti.²¹

V máji 2012 prijala vláda SR Akčný plán boja proti daňovým podvodom na roky 2012 – 2016 obsahujúci 50 opatrení. Zameranie opatrení Akčného plánu sa dotýkalo právnych oblastí a to finančného, daňového, obchodného a trestného práva, oblasti operatívnych činností finančnej správy a orgánov činných v trestnom konaní a prierezových oblastí. Hlavným zámerom predmetných opatrení bolo efektívnou legislatívnou úpravou, ako aj sériou prierezových nástrojov operatívneho, prípadne iného charakteru komplexne eliminovať a sankcionovať daňové úniky a zároveň colné podvody so zameraním na priame a nepriame dane.²²

Medzi opatrenia v oblasti daňového práva s účinnosťou od 1. januára 2014 ako jeden z nástrojov boja proti daňovým podvodom bol zavedený do zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty (DPH), kontrolný výkaz, ktorý sa povinne podáva elektronicky.

²¹ ŠIMONOVÁ, J.: *Daňové úniky v Slovenskej republike a možnosti ich eliminácie vybranými opatreniami*. s. 107

²² Bližšie pozri uznesenie vlády SR č. 235 z 31. mája 2012 *Akčný plán boja proti daňovým podvodom na roky 2012 - 2016*

3.1 Kontrolný výkaz ako nástroj boja proti daňovým únikom

Najdiskutovanejším a značne kontroverzným bolo zavedenie povinnosti pre platiteľov DPH, a to podávanie kontrolných výkazov v zmysle § 78a zákona o DPH. Platiteľ DPH je povinný podať kontrolný výkaz elektronickými prostriedkami za každé zdaňovacie obdobie, za ktoré je povinný podať daňové priznanie, a to do 25 dní po skončení zdaňovacieho obdobia. Ide o detailný záznam vystavených a prijatých faktúr a uplatnených odpočtov na DPH za konkrétne zdaňovacie obdobie. Platiteľ nie je povinný podať kontrolný výkaz za zdaňovacie obdobie, za ktoré podáva daňové priznanie, v ktorom nie je povinný uviesť žiadne údaje o peňažných plneniach a uvádza len údaje o dodaní tovaru oslobodeného od dane podľa § 45 zákona o DPH a súčasne, v ktorom neuvádza údaje o odpočítaní dane alebo uvádza len odpočítanie dane podľa § 49 ods. 2 pís. d) zákona o DPH. Povinnosť predkladať výkaz sa vzťahuje rovnako na slovenských aj na zahraničných platiteľov DPH, ak majú v SR pridelené IČ DPH.²³

Pri zavádzaní kontrolných výkazov prevažná väčšina daňových kontrolórov prezentovala pozitívny prístup k jeho zavedeniu. Ide nepochybne o osobitný efektívny systém realizácie kontroly. Kontrolné výkazy predstavujú významný posun, prostredníctvom, ktorého sú predkladané údaje o tuzemských dodávkach tovarov a služieb správcovi dane elektronicke. Efektivitu zavedenia kontrolných výkazov DPH v elektronickej forme už možno vyhodnotiť samostatnou aplikačnou praxou. Ide o významný nástroj identifikovania podvodných správania daňových subjektov. Umožňuje identifikovať latentné daňové úniky, karuselové podvody, pozmenené účtovníctvo, nevystavené faktúry, nezaevidované faktúry, výmeny faktúr v účtovníctve, nepoužívanie elektronickej registračnej pokladnice, neplatiteľov dane, ktorí vystavia faktúru s daňou, či odhalenie platiteľov DPH, ktorí si uplatnia dvakrát odpočet z tej istej faktúry v dvoch rôznych zdaňovacích obdobiach. Detailnosť informácií zabezpečuje široké spektrum indikátorov naznačujúcich cezhraničné podvody, vystavenie fiktívnych faktúr alebo nevystavenie faktúr, duplicitné odpočty dane za jedno zdaniteľné plnenie a pod. výhodou je potom možnosť krížovej kontroly. Práve ňou si možno preveriť údaje predstavujúce jedinečný zdroj informácií pre finančnú správu, detekovať rizikové operácie a zároveň cieľovo upriamiť výkon daňových kontrol. Efektívnosťou kumulačného spojenia týchto dvoch významných prvkov potláčajúcich nelegálne aktivity boli napr. už v roku 2014 zvýšené príjmy o 289 mil. eur.²⁴

²³ Zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty

²⁴ ŠIMONOVÁ, J.: *Daňové úniky v Slovenskej republike a možnosti ich eliminácie vybranými opatreniami*. s. 124

V kontrolnom výkaze sú evidované údaje o vymedzených dodávkach tovarov a služieb platiteľov dane na vstupe aj výstupe. Ide o nezastupiteľný zdroj informačnej databázy pre potreby finančnej správy. Využitím krížovej kontroly vzájomne prepojených obchodujúcich platiteľov dane možno identifikovať cezhraničné i domáce karuselové podvody, fingované faktúry, prípadne inak skreslenú účtovnú evidenciu, monitorovať rizikových platiteľov DPH a zároveň preventívne predchádzať uvádzaniu nereálnych informácií. Porovnávanie údajov prebieha v interných intenciách aj s informáciami z externých zdrojov. Výstupom je automaticky vygenerovaná skupina potenciálne rizikových obchodných transakcií, ktoré poskytujú podklad na výkon daňovej kontroly, prípadne iný postup. Závery z krížových kontrol a kontrolných výkazov slúžia na zefektívnenie a cielenejšie plánovanie výkonu daňových kontrol.²⁵

Za obdobie od 1.januára 2014 do konca septembra 2016 bolo spracovaných 4 153 211 kontrolných výkazov, z čoho bolo správne podaných 3 989 266, s celkovým počtom 388 439 022 v nich uvedených platných transakcií. V roku 2014 bolo vďaka predmetnému opatreniu identifikovaných 7 106 subjektov realizujúcich podvodné správanie. Už v januári 2016 bolo identifikovaných 108 nových rizikových reťazcov s charakterom karuselového podvodu. Daňová kobra v danom období odhalila páchanie daňovej trestnej činnosti až u 76 osôb, z čoho 51 bolo členmi organizovaných skupín. Zároveň bolo zabránené vyplateniu 4,2 mil. eur. Najväčšie odhalenia daňových únikov súviseli s výkonom služieb v oblasti stavebníctva a obchodov s komoditami. Zavedením kontrolného výkazu došlo z hľadiska týchto zložiek k zefektívneniu výkonu daňových kontrol na DPH. Medzi hlavné odhalenia patrili nadmerné odpočty DPH a optimalizácia vlastnej daňovej povinnosti, ktoré sa spravidla páchali cez nadmerné odpočty z hotovostných transakcií z registračných pokladníc a zjednodušených faktúr.²⁶ Na základe uvedeného bola ako reakcia na negatívny jav prijatá novela zákona o DPH s účinnosťou od 1. apríla 2016, na základe ktorej v prípade, ak bude celková suma odpočítanej dane zo zjednodušených faktúr za príslušné zdaňovacie obdobie 300 eur a viac, v časti B.3.2 kontrolného výkazu musí subjekt detailnejšie rozpísať a osobitne uviesť celkovú sumu základov dane, celkovú sumu dane a celkovú sumu odpočítanej dane v členení podľa jednotlivých dodávateľov tovarov a služieb s ich identifikáciou identifikačným číslom pre daň. Jednoznačne v danom prípade možno opäť konštatovať zvýšenie byrokracie a administratívnej záťaže pre podnikateľské subjekty .zákonodarca si však danú povinnosť

²⁵ STIERANKA, J. – SABAYOVA, M. - ŠIMONOVÁ, J.: *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*. s. 235

²⁶ *Komentáre Inštitútu finančnej politiky MF SR*. [cit. 2019-01-31], Dostupné na internete: <https://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=9660>.

„poistil“ v chápaní, že subjekt si dá značný pozor na dodržanie daných povinností, a to z dôvodu hrozacej sankcie až vo výške 10 000 eur. S prínosom každého opatrenia sa však postupom času snažia vyrovať aj samotné daňové subjekty, napríklad zrýchlením zániku či prepisu spoločnosti spoločníkov, prípadne vznikom nových spôsobov optimalizácie daňovej povinnosti a, samozrejme, novými spôsobmi páchania daňových únikov.²⁷

Záver

Postupné zavádzanie povinnej elektronickej komunikácie so správcom dane prebieha už od roku 2014. Prelomovým rokom doručovania podaní elektronickými prostriedkami prostredníctvom elektronickej podateľne pri správe daní je však rok 2018. S účinnosťou od 1. júla 2018 sa povinná elektronická komunikácia rozšírila na všetky daňové subjekty, ktoré sú podnikateľmi. Začiatky elektronickej komunikácie ako jedného zo spôsobov doručovania podaní zo strany daňového subjektu správcovi dane urobené elektronickými prostriedkami prostredníctvom elektronickej podateľne, ktorou je portál finančnej správy alebo prostredníctvom ústredného portálu verejnej správy prešli určitým vývojom. Táto forma podaní sa vo svojich začiatkoch nevyhla ani technickým problémom, ktorých odstránenie spôsobilo viacnásobné posunutie začiatku realizácie elektronickej komunikácie. Cieľom predĺženia účinnosti ustanovení o elektronickej komunikácii pri správe daní bolo zabezpečiť dostatočný časový priestor pre komplexnú prípravu plne funkčného informačného systému finančnej správy bez ďalších problémov, ktoré sa vyskytli pri spustení nového informačného systému 1. januára 2012. Prostredníctvom daného inštitútu sa nielenže zefektívnila kontrola plnenia daňových povinností, ale zároveň má opodstatnenie z dôvodu bremena na strane správcu dane pri preukazovaní doručenia vlastných písomností daňovému subjektu, prípadne tretím osobám.

Hlavným cieľom zavádzania elektronickej formy doručovania podaní bolo zjednodušenie podaní, urýchlenie doručenia písomností, zníženie nákladov a lepší prístup daňových subjektov k orgánom finančnej správy. Daňový poriadok doručovanie písomností prostredníctvom elektronických prostriedkov pre daňové subjekty, ktoré sú podnikateľmi prikazuje, naopak pre správcov dane a finančné riaditeľstvo povinnosť elektronickeho doručovania stále nevyplýva. Tým je narušený hlavný cieľ elektronizácie správy daní a to urýchlenie komunikácie a šetrenie výdavkov správcov dane. Komplexne môžeme zhodnotiť zavedenie povinnosti elektronickeho doručovania pre vybrané daňové subjekty pozitívne.

²⁷ ŠIMONOVÁ, J.: *Daňové úniky v Slovenskej republike a možnosti ich eliminácie vybranými opatreniami*. s. 126

Ako rizikový prvok udržateľnosti účinnosti predmetového opatrenia môžeme označiť potrebu zabezpečenia bezporuchového a plynulého fungovania elektronického systému v rámci celej finančnej správy. V kontexte aj s inými opatreniami však elektronizácia predstavuje významný posun v identifikovaní daňových únikov a v efektívnejšom výkone kontrolnej činnosti. S prínosom každého opatrenia sa však postupom času snažia vyrovnat' aj samotné daňové subjekty vznikom nových spôsobov optimalizácie daňovej povinnosti a samozrejme novými spôsobmi páchania daňových únikov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice

KUBINCOVÁ, S.: Daňový poriadok. Komentár. Bratislava: C.H. Beck, 2015. 752 s. ISBN 978-80-89603-28-2.

STIERANKA, J. – SABAYOVA, M. - ŠIMONOVÁ, J.: Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike. Bratislava: EPOS, 2016. 359 s. ISBN 978-80-562-0147-3.

ŠIMONOVÁ, J.: Daňové úniky v Slovenskej republike a možnosti ich eliminácie vybranými opatreniami. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2017. 176 s. ISBN 978-80-8168-603-0.

Internetové zdroje

Elektronická komunikácia – praktické informácie pre požívateľov. [cit. 2019-01-31], Dostupné na internete: <https://www.financnasprava.sk/sk/elektronickesluzby/elektronickakomunikacia/elektronicka-komunikacia-dane>

JURČÍK, P.: Elektronická komunikácia so správcom dane od 1.1.2018 a od 1.7.2018. [cit.2019-01-31], Dostupné na internete: <http://www.epi.sk/odborny-clanok/elektronicka-komunikacia-so-spravcom-dane-od-1-januara-2014.htm>

Komentáre Inštitútu finančnej politiky MF SR. [cit. 2019-01-31], Dostupné na internete: <https://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=9660>

Právne predpisy

Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

Zákon č. 215/2002 Z. z. o elektronickom podpise v znení neskorších predpisov

Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov

Zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty

Zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 333/2011 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti daní, poplatkov a colníctva

Zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) v znení neskorších predpisov

ZÁUJMOVÁ SAMOSPRÁVA AKO METÓDA RIEŠENIA SOCIÁLNYCH OTÁZOK – NOVÁ SUBSIDIARITA COMMUNITY GOVERNMENT AS A METHOD OF RESOLVING SOCIAL ISSUES - THE NEW SUBSIDIARITY

Martin Píry¹

Abstrakt

Metódy verejnej správy tvoria podstatnú súčasť realizovania úloh štátu a samosprávy. Jednou z podstatných metód – metóda presvedčovania je zároveň nosnou časťou modernej organizácie verejnej správy, ktorá je založená na zvýšenej participácii jednotlivca. Takáto forma subsidiarity nie je len inováciou na riešenie všeobecných kritických fenoménov modernej spoločnosti ako je napríklad korupcia, ale vzhľadom k demografickému vývoju môže byť významným nástrojom riešenie sociálnej otázky o čom pojednáva môj príspevok.

Kľúčové slová

samospráva, súkromná iniciatíva, subsidiarita , sociálne otázky, korupcia, individuálna sloboda.

Abstract

Methods of public administration form an essential part of realization of the goals of state and self-government. One of the essential methods - the method of persuasion is also a vital part of a modern public administration organization that is based on increased individual participation. Such a form of subsidiarity is not only an innovation to tackle the general critical phenomena of modern society, such as corruption, but in the face of demographic developments, it can be a significant tool for addressing the social issue that my contribution is about.

Keywords

self-gorverment, private initiative, subsidiarita, social issue, corruption, individual freedom

Úvod

Predmetom môjho článku je možnosť a rozsah aplikácie subsidiarity na subjekty občianskej participácie a samosprávy ako metódy verejnej správy. Naša spoločnosť je konfrontovaná s celým radom otázok, ktorých základné podmnožiny sú vymožitelnosť práva a aktivita, alebo naopak pasivita jednotlivca pri riešení jeho osobných sociálnych otázok, ako aj pri riešení otázok všeobecného verejného záujmu.

¹ JUDr. Martin Píry PhD., odborný asistent Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela , Katedry finančného a správneho práva. Banská Bystrica .

Základnou hypotézou môjho článku je, že v liberálnej demokracii je lepšia alternatíva včleniť do subsidiarity výstavby a úloh verejnej správy aj občianske združenia a neformálne komunity a pomocou metód verejnej správy tak zefektívniť demokratické procesy, ale aj reálnu vymožitelnosť práva.

Verejná správa vo svojej vlastnej podstate predstavuje správu verejných záležitostí, ktorá sa realizuje ako prejav výkonnej moci v štáte.² Táto definícia verejnej správy je dlhodobo z viac, alebo menej mutáciami súčasťou vedeckých a pedagogických textov a štúdií na Slovensku. Aj česká správna veda³ sa skôr prikláňa k tomu, že subjekt samosprávy musí vykazovať celý rad znakov medzi ktoré zaraďuje už aj spomínané črty výkonnej moci. Základným kritériom pre takýto formát samosprávy je výkon verejnej správy a existencia zákonom predpokladanej právomoci a kompetencie. Táto nie môže byť postavená len na základe dobrovoľnosti. Tým sa akoby prízvukuje metóda donútenia vo verejnej správe a to či už vo forme priamej, alebo ako možnosť (potencialita).

Subsidiarita, podobne ako je tomu napríklad v Spojených štátoch amerických, nevyhnutne predpokladá prenos nielen právomoci a kompetencie, ale aj umožnenie participácia na úlohách založených na osвете, dobrovoľníctve a komunitarizme. Preto aj samospráva komunitného typu v modernom ponímaní, kedy by mala byť vo verejnej správe prítomná snaha zaktivizovať občana, sa môže podieľať na niektorých úlohách verejného záujmu. Napríklad ochrana životného prostredia, sociálne otázky, utečenci, ale pritom nemusí ísť o výkon verejnej správy v užšom slova zmysle teda takej, ktorá má právomoc a kompetenciu. Ak sa aj takýto subjekt vyznačuje právomocou, alebo kompetenciou, tak len v internej forme do vnútra svojich organizačných štruktúr. Ak by jeho právomoc mala siahť erga omnes, musel by štát preniesť na takýto subjekt aj výkon a právomoc, nie len úlohy verejnej správy. Samosprávnosť pri takomto subjekte dostáva iný rozmer. Hlavne sa prejavuje ako metóda riadenia organizácie navyše vykazuje neziskovosť ako predpoklad, aby sme odlišili komerčný subjekt od subjektu komunitnej samosprávy. Toto odlíšenie môže mať svoje konsekvencie aj daňovej otázke, ktorá tvorí základnú formu metódy ekonomického pôsobenia vo verejnej správe.⁴ Potreba takýchto foriem samosprávy je determinovaná

² ŠKULTETY, P., ANDOROVA, P., TÓTH, J., Správne právo hmotné, Všeobecná časť. 2Vyd. Bratislava. Heuréka, 2012. s. 11, ISBN: 978-808-912-2783

³ HENDRYCH, S., a kol., Správní právo obecní část. Praha. C. H. Beck. 2009..s s. 161 ISBN 978-80-7400-0492-2

⁴ Porovnaj : KUBINCOVÁ, T.: Zásada zákonnosti ako základná zásada správy daní. In: Banskobystrické dni práva : zborník z 2. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie na tému „Kvalita normotvornej a aplikačnej stránky zákonnosti ako determinant právneho štátu“, 23.-24. november 2016, Víglaš. Sekcia verejného práva. 1. vyd., Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2017. ISBN 978-80-557-1285-7. s. 256-267.

viacerými okruhmi dôvodov. Základný je predpoklad, že v demokratickej spoločnosti nie je prioritné donútenie, ale partnerstvo a participácia, teda realizácia iných metód verejnej správy ako tých ktorých súčasťou musí byť *conditio sine qua non* právomoc a kompetencia. Od čias veľkej Regule Benediktovej (cca. 5 storočie) sa snaží celý západný svet v rozličnej kvalite a rôznym úspechom použiť voči jednotlivcovi dôveru ako metódu jeho spravovania.⁵ Na osobnej iniciatíve, ako hnacom stroji, je postavený celý model západnej štátno-právnej kultúry.⁶

Metóda presvedčovania a záujmová samospráva

V klasickej vede správneho práva sa stále prízvukuje existencia metód verejnej správy ako istých návodov na riešenie problémov a otázok, ktoré prináša spoločenský vývoj a s tým spojené nevyhnutné zmeny. Základná klasifikácia metód predstavuje: metódy donútenia a metódy presvedčovania. Obdive sa dajú použiť ako priamo, tak aj nepriamo v podobe organizačných zmien. Priame donútenie je napríklad stanovenie zákazov, výšok pokuty⁷, ale v istej situácii *ultima ratio* aj ako služobný zásah podľa osobitného zákona⁸ a organizačne je napríklad vytvorenie jednotky obecnej polície na sídlisku.

Pre ideu silného štátu, či už v nejakej modifikácii demokratického zriadenia najmä ako myšlienka starostlivého štátu (alebo aj štátu blahobytu), alebo priamo totalitného štátu je charakteristickou črtou prevládanie aplikácie metód donútenia a logicky teda čo najväčšia koncentrácia úloh v rukách štátnej správy a centrálnej vlády. V extrémnej podobe to platí pre totalitné štáty, ktoré odmietajú participáciu jednotlivca na verejnej moci a správe. Pokiaľ je totalitný režim a priori odmietnutia hodný, istá miera autokracie sa zvykne najmä v moderných demokraciách tolerovať. Pritom takto koncentrovanú štátnu moc nemožno chápať ako tyranu, môže byť ale prekážkou rozvoja toho najlepšieho čo v jednotlivcovi a národe je a priamo ochromuje jeho rozvoj navyše všetko pod zámienkou ochrany.⁹

Naopak väčšia miera metódy presvedčovania a princípu subsidiarity je podkladom pre slobodnejšiu a životaschopnejšiu verejnú správu a spoločnosť ako celok. Jednou z foriem

⁵ Charakteristický pre tento model správy bol model tzv. cisterciánskej ekonomiky založenej na samosprávnosti autarkii, a progresivizme vo vedách a výskume

⁶ Porovnaj TOCQUEVILLE, A., 2018 Demokracia v Amerike. Praha, Leda s.r.o ISBN 978-80-7335-539-5, alebo NOVAK, M., 1992. Duch demokratického kapitalizmu. Praha: Občanský institut. ISBN: 80-800190-1-3

⁷ KUBINCOVÁ, T. : Vybrané otázky ukladania sankcií pri správe daní. In: Banskobystrické zámocké dni práva : zborník z 3. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie na tému „Identifikácia únosnej miery autonómie právnych odvetví a súčasnej potreby ich synergie“, 23.-24. november 2017, Vígľaš. Sekcia verejného práva. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2018. ISBN 978-80-557-1404-2. s. 132-143.

⁸ Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

⁹ TOSQUEVILLE, A., 2018 cit. dielo.

aplikácie metódy presvedčovania je existencia a pôsobenie záujmovej samosprávy s právnou subjektivitou, ale aj bez právnej subjektivity ako formy voľných komunít - napríklad susedských komunít. Samozrejme aj verejná moc vo forme územnej samosprávy (a de facto aj štátnej správy) môže realizovať partnerský dialóg s občanmi. Nie je ani úmyslom zákonodarcu pri tvorbe zákona o obecnom zriadení obmedziť celú obecnú samosprávu na tvorbu všeobecne záväzných nariadení.¹⁰ Pripomeniem len zaužívané formy, ktoré predpokladá zákon o obecnom zriadení č. 369 /1990 Zb. v znení neskorších predpisov. Účasť na rokovaní zastupiteľstva, účasť na práci komisií zastupiteľstva, zhromaždenie obyvateľov obce to všetko sú dnes v stave lege lata existujúce formy aplikácie metódy presvedčovania participáciou jednotlivcov na verejnej správe. Širokú mieru participácie a využitia komunitnej samosprávy ponúka zákon č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie v znení neskorších právnych predpisov. Netreba v tomto výpočte ignorovať ani vplyv miestnych daní a poplatkov ako istej výsady metódy ekonomického pôsobenia územnej samosprávy.¹¹

Táto forma subsidiarity je formou, ktorá však plne ostáva v rovine verejnej moci a je uplatniteľná len fakultatívne popri metóde donútenia. Moderná demokracia, ale predpokladá aktívneho občana, ktorý chce participovať na správe vecí verejných a veciach verejného záujmu širšie, ako len v rámci existujúcich štruktúr územnej samosprávy, alebo teoreticky štátnej správy.

Predovšetkým americké tradície ostali verné aplikácii subsidiarity a metódy presvedčovania aj vo forme komunitných riešení. Profesor Michal Novak (ktorého môžeme v istom čase vnímať ako najvplyvnejšieho Slováka keďže bol poradca dvoch amerických prezidentov a jedného pápeža) hovorí vo svojich dielach¹² o tom, že celá americká spoločnosť je postavená na snahe jednotlivca sa organizovať a združovať na základe slobodného rozhodnutia. Jedným z pilierov takejto spoločnosti je logicky komunitarizmus a komunitná samospráva.

Najmä sociálna otázka je téma pri ktorej sú naše tradície ukotvené v predstave štátu, ktorý sa postará. Je nepochybné, že sú situácie a úlohy v spoločnosti, ktoré presahujú možnosti a limity jednotlivca a teda musí nastúpiť intervencia s mocou. Treba však

¹⁰ JUDA.V. Teória práva. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB. s. 59 . 2009. ISBN 978-80-557-0158-5

¹¹ Porovnaj : KUBINCOVÁ, T., SKALOŠ, M.: Súdna kontrola rozhodovania obcí pri výkone samosprávy v kontexte správy daní a poplatkov. In: Nové horizonty v práve 2018 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 24. - 25. mája 2018 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2018. ISBN 978-80-557-1439-4. s. 199-209.

¹² Napríklad už citovanom diele, alebo Katolíckom sociálnom myslení a liberálnych inštitúciách. Praha 1999.

podotknúť, že keby sme aj verili v ideálny štát ako nejakú formu utópie, aj tak budeme konfrontovaný s dvoma otázkami:

- a.) Formalizmus procesov verejnej moci a predovšetkým štátnej správy.
- b.) Výdavky, ktoré zabezpečujú infraštruktúru riešenia.

Procesy vo verejnej správe sú vo veľkej miere formalizované. Je možné podať veľmi objektívnu kritiku, ale keďže štát musí mať pravidlá, aby bola zabezpečená vláda práva, istý stupeň formalizácie je nevyhnutný ak sa máme baviť o nejakej forme organizovanosti a štrukturalizácii verejnej moci. Napríklad musí byť zrejme vecná a miestna pôsobnosť, kompetencia, právomoc, minimálne náležitosti podania a podobne. Tieto požiadavky robia zo štátu štát. Samozrejme s rôznym stupňom organizácie štátnej moci je logicky spojená aj istá miera výdavkov. Aby sme si urobili predstavu uvediem príklad z USA. V roku 1984 bol rozdiel medzi skutočne vyplatenou pomocou na prekonanie chudoby a výdavkami „logistiky“ 45 miliárd USD. A to som vychádzal z ideálnej a v praxi neexistujúcej formy ideálneho štátu bez, klientelizmu, korupcie a zbytočného byrokratizmu. K tejto problematike treba pripočítať ako mínus fakt, že sociálny systém je dnes úplne, alebo parciálne v krajinách EU riešený na princípe solidarity produktívneho obyvateľstva s neproduktívnym. Lenže demografická krivka jasne ukazuje, že tento princíp solidarity nie je trvale udržateľný. Preto je namieste aplikáciou metódy presvedčovania prepracovať sa k novej subsidiarite záujmovej samosprávy. Rizikom je:

- a.) Absencia právomoci.
- b.) Možnosť korupčného správania a zneužitia verejných zdrojov (ak sú poberatelia zdrojov z verejných rozpočtov).

Pozitívum je zjavne prítomný neformalizmus, väčšia variabilita riešení, prispôsobovanie sa konkrétnym situáciám a najmä podpora riešení čo najbližšie k človeku, jednotlivcovi.

Čo sa týka formálnej stránky ide predovšetkým o formu neziskových organizácií a občianskych združení. Občianske združenia sú výrazne menej formalizované právnické osoby kde zákon predpokladá len minimálnu mieru podmienok.¹³ Na tieto základné kostry záujmovej samosprávy je nadviazaný celý rad právnych predpisov v oblasti sociálnej, ale aj v prípade poskytovateľov zdravotnej starostlivosti. Niektoré otázky v sociálnej oblasti sú totiž

¹³ Zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov, poskytuje len základné podmienky pre založenie občianskeho združenia a jeho organizačnú štruktúru. Tento zákona však bol nepriamo novelizovaný zákonom 346/2018 Z.z o registri mimovládnych neziskových organizácií a zmene a doplnení niektorých predpisov. Tento posledný zákon z roku 2018 stanovuje len povinnosti smerom k ztransparentneniu a informovanosti verejnosti o činnosti občianskych združení nie však smerom podstatnej zmene smerom k vnútroorganizačnej štruktúre.

na pol ceste, teda majú zmiešanú povahu. Sem môžeme pričleniť napríklad problematiku hospicov.

Ale aj keď odrátame a úplne vylúčime existencie osobitného právneho režimu, napríklad domovov sociálnych služieb a podobne, už základná forma zákona o združovaní umožňuje:

- a.) Realizáciu činnosti verejného záujmu v celej škále jednotlivých odvetví od charitatívnych diel po ochranu životného prostredia.
- b.) Vlastnú hospodársku činnosť.
- c.) Prijímanie darov.
- d.) Vlastníctvo nehnuteľnosti a ich zužitkovanie.

Už len tento okruh právnych možností poskytuje reálne spôsoby riešenia najpálčivejších sociálnych otázok, najmä vylúčených jednotlivcov a celých spoločenstiev. Napríklad v Kláštore pod Znievom existuje občianske združenie, ktoré dnes poskytuje pomoc pre takmer 500 ľudí bez domova, alkoholikov, či prepustených z výkonu trestu odňatia slobody. Občianske združenie je zároveň vlastníkom, alebo nájomcom pôdy, ktorú využíva na poľnohospodársku činnosť a tá sa zasa stáva metódou pracovnej terapie a zároveň zdrojom potravinovej autarkie. Činnosť komunity len na základe stanov občianskeho združenia nie je pritom limitovaná teritoriálnym princípom, okresov a krajov ako sme svedkami pri orgánoch štátnej správy a samosprávy na úseku sociálnych vecí. Teda pomoc dokáže poskytnúť naprieč celým Slovenskom a za istých okolností aj mimo rámca štátnych hraníc.

Príklad tohto občianskeho združenia je príkladom efektívnej aplikácie novej subsidiarity, kedy komunitná forma realizuje veľmi vážne úlohy za ktoré by bol inak zodpovedný štát. Práve komunitná forma práce, aj tohto občianskeho združenia, je výrazom samosprávnosti kde si veľkú čas denných aktivít plánujú a riadi sami členovia (klienti) združenia.¹⁴ Okrem efektívnosti v oblasti ekonomiky má tento spôsob riadenia komunit veľmi vážny výchovný charakter.

Imanentnou otázkou v tejto problematike je postavenie štátu v sociálnej oblasti. V extrémnej minimalistickej rovine môžeme povedať, že úloha štátu pri novej subsidiarite smerom ku komunitnej samospráve je len v umožnení takejto činnosti. Teda metóda presvedčovania nemusí byť ani realizovaná zo strany verejnej správy, keďže ju pomocne

¹⁴ Porovnaj : VALČO, M. Základné etické postoje v živote osoby, komunity, a spoločnosti v kontexte encykliky Laudato si Pápeža Františka. In: Radosť a nádej spoločensko-duchovná revue. ISSN 1335-3543, 2016, roč. 19, č.1,2016., 38 s

(subsidiárne) realizuje občianske združenie, ale musí byť zo strany štátu a legislatívy umožnená.

Nie je síce celkom vylúčené aj aplikácia metódy ekonomického pôsobenia ako submetódy presvedčovania. Mám na mysli celý rad daňových a poplatkových zvýhodnení, ktoré by mohli byť významnou formou podpory takýchto riešení. Na Slovensku najčastejšia metóda priameho ekonomického pôsobenia formou subvencií, grantov a fondov môže viesť k predstave tretieho sektora ako financovaného zvonka mimo svojich štruktúr. Ak sa takáto predstava stane predpokladom môže deformovať, alebo dokonca korumpovať celý systém komunitnej činnosti. V tomto kontexte je požiadavka na ztransparentnenie financovania tretieho sektora legitímnou najmä v ohľade na ochranu štátu.¹⁵

Metóda presvedčovania formou komunitných riešení má svoje osobitné opodstatnenie napríklad v prípade práce s mládežou ohrozenou drogovou závislosťou, či na Slovensku už veľmi dobre odskúšanou prácou s rodinným násilím, alebo marginalizovanými skupinami.

Nezanedbateľnú úlohu záujmovej a komunitnej samosprávy ukáže budúcnosť v prípade rodín postihnutých úverovou pascou. Dnes sme svedkami výraznej popularity spotrebných úverov a vzniku zadlžeností a to predovšetkým sociálne slabých rodín. Tento fenomén úzko súvisí s absenciou finančnej gramotnosti. A práve v tejto oblasti je široký priestor pre spoluprácu územnej samosprávy, komunitných riešení a štátnej správy na úseku rodiny, najmä v podobe poradenstva a sprevádzania. V západnej Európe sa však osvedčil model, kedy majú možnosť rodiny priamo kontaktovať rôzne komunitné centrá ešte keď nie je ich situácia v kritickom bode exekučných a súdnych riešení. V Rakúsku sa osvedčil model kooperácie s energetickými spoločnosťami. Ak je rodina mesiac v omeškaní s platbou za energiu, firma poskytuje informáciu orgánu ochrany rodiny a spúšťa sa automaticky mechanizmus intervencie a pomoci. Zo slovenských skúsenosti treba spomenúť Centrá právnej pomoci pod MS SR a komunitné centrá Žilinského samosprávneho kraja pre pomoc rodine.

Záver

Metóda verejnej správy presvedčovania a ekonomického pôsobenia vo forme komunitných záujmových samospráv a organizácií je novou metódou, ktorá nemá hlbšiu

¹⁵ Ide o v spoločnosti veľmi diskutovanú legislatívu známu z USA, Izraela a Ruskej federácie, ale v súčasnosti aj Maďarska a Poľska označovanej ako zákon FARA podľa amerického zákona Foreign Agents Registration Act z roku 1938. Podstatou zákona je povinnosť zverejniť ekonomický vzťah s cudzou mocou a vládou pre politické a mimovládne subjekty.

tradíciu v slovenských podmienkach. V stave lege lata však existuje legislatíva, ktorá v plnej miere umožňuje takéto riešenia. Ich význam je nielen v podpore schopnosti spoločnosti riešiť v tých najnižších úrovniach svoje sociálne problémy, ale aj vo výrazne väčšej flexibilitate riešení. Treba povedať, že je utopické a nereálne tvrdiť, že podpora umožnenie komunitných riešení v sociálnej oblasti by mohli ohroziť monopol štátu a územnej samosprávy v tejto oblasti. Najmä s akcentom na fakt, že v sociálnej oblasti je potrebná deľba právomocí vzhľadom k smutnej potrebe mocenských intervencií. Ide najmä o prípady týrania, kde je štát vyzbrojený právomocou, ale komunitná samospráva môže byť partnerom pre riešenia pomoci obetiam takejto negatívnej situácie.

V závere sa nemôžem vyhnúť konštatovaniu, že komunitná samospráva je primárne určená na efektívnejšie riešenia krízových, alebo patologických sociálnych situácií alebo integrálne zlepšenie prostredia človeka. Skutočnosť, že mnohé občianske združenia zdá sa chcú nahradiť iný rozmer demokracie - a to je systém politických strán, je len dôkazom toho, že táto oblasť nie je prioritným záujmom štátu a tak sa môže, a aj vyskytuje negatívny príklad takejto deformácie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

HENDRYCH, S., a kol.,. Správni právo obecní část. Praha. C. H. Beck .2009.ISBN 978-80-7400-0492-2.s s. 161

JUDA.V.,2011. Teória práva. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB. ISBN 978-80-557-0158-5. s. 59

KUBINCOVÁ, T., SKALOŠ, M.: Súdna kontrola rozhodovania obcí pri výkone samosprávy v kontexte správy daní a poplatkov. In: Nové horizonty v práve 2018 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 24. - 25. mája 2018 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2018. ISBN 978-80-557-1439-4. s. 199-209.

KUBINCOVÁ, T.: Zásada zákonnosti ako základná zásada správy daní. In: Banskobystrické dni práva : zborník z 2. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie na tému „Kvalita normotvornej a aplikačnej stránky zákonnosti ako determinant právneho štátu“, 23.-24. november 2016, Víglaš. Sekcia verejného práva. 1. vyd., Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2017. ISBN 978-80-557-1285-7. s. 256-267.

KUBINCOVÁ, T. : Vybrané otázky ukladania sankcii pri správe daní. In: Banskobystrické zámocké dni práva : zborník z 3. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie na tému

„Identifikácia únosnej miery autonómie právnych odvetví a súčasnej potreby ich synergie“, 23.-24. november 2017, Vígľaš. Sekcia verejného práva. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2018. ISBN 978-80-557-1404-2. s. 132-143.

NOVAK,M.,. Duch demokratickeho kapitalizmu. Praha: Občanský institut. 1992. ISBN: 80-800190-1-3

ŠKULTETY,P.,ANDOROVA, P., TÓTH,J., Správne právo hmotné, Všeobecná časť. 2Vyd. Bratislava. Heuréka s. 11.2012. ISBN 978-808-912-2783

TOCQUEVILLE,.A., Demokracia v Amerike. Praha, Leda s.r.o, 2018. ISBN 978-80-7335-539-5

VALČO, M. Základné etické postoje v živote osoby, komunity, a spoločnosti v kontexte encykliky Laudato si Pápeža Františka. In: Radosť a nádej spoločensko-duchovná revue. ISSN 1335-3543, 2016, roč. 19, 2016. č.1, 38 s

DAŇOVÉ TAJOMSTVO V NADVÄZNOSTI NA INFORMAČNÉ A KOMUNIKAČNÉ TECHNOLOGIE

THE TAX SECRET IN RELATION TO INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Patrik Kukul'a¹

Abstrakt

V predkladanom článku je pozornosť upriamená na význam zabezpečenia informácií na internete. Autor sa zameriava na vybrané aspekty daňového tajomstva. Príspevok poukazuje na nedostatky informačných a komunikačných technológií, ktoré môžu mať negatívny vplyv na ochranu daňového tajomstva. Priestor autor venuje systému finančnej správy a problémom elektronického podpisu občianskych preukazov.

Kľúčové slová

Daňový poriadok. Daňové tajomstvo. Informačné a komunikačné technológie. Informačný systém.

Abstract

This article is focusing attention on importance of the security of the information find on internet. The author focuses on the selected aspects of the tax secret. The article points out on the insufficiency of information and communication technologies, which can have negative effect on the protection of the tax secret. The author also deals with financial administration's system and with problems of electronic identification card's signature.

Keywords

Tax Code. Tax secret. Information and communication technologies. Information System.

Úvod

S pojmi ako sú mlčanlivosť, tajomstvo, či utajená informácia sa stretávame pomerne často v médiách, literatúre či na internete, bez toho aby sme si to vôbec uvedomovali. Sú to pomerne frekventované pojmy, ktoré používa aj laická verejnosť bez toho, aby si uvedomovala ich právny rozmer, či dôsledky spôsobené ich vyzradením. Samotný názov príspevku a pomenovanie inštitútu indikujú právnu oblasť ktorej sa budeme v príspevku venovať. Finančné právo je verejnoprávne odvetvie a ako každé právne odvetvie je charakteristické súborom právnych noriem, konkrétne finančno-právnych noriem, ktoré upravujú určité právne vzťahy, ktoré súvisia najmä s tvorbou, rozdeľovaním a využívaním

¹ Mgr. Patrik, Kukul'a, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, katedra finančného a správneho práva, Doktorand

finančných zdrojov na zabezpečenie verejných potrieb a funkcií štátu, samospráv, či iných subjektov. Inštitút daňového tajomstva je nepochybne súčasťou daňového práva, ktoré je nutné vnímať ako najvýznamnejšiu súčasť finančného práva.² Príspevok sa tak zameriava na daňové tajomstvo v nadväznosti na informačné a komunikačné technológie na ktoré sa snažíme bližšie zamerať.

Inštitút daňového tajomstva

Zásada daňového tajomstva, ako je v odbornej literatúre označovaná, veľmi úzko súvisí so základnou zásadou daňového konania – zásadou neverejnosti pri správe daní. V minulosti bola zásada známa ako povinnosť zachovávať mlčanlivosť.³ Je tak možné konštatovať, že úprava daňového konania je postavená na zásadách, ktoré ho charakterizujú a tvoria. So zásadou neverejnosti súvisí povinnosť osôb zachovávať mlčanlivosť. Túto povinnosť, ako vyplýva z právnej úpravy, môžu mať tak daňové subjekty, ako aj tretie osoby.⁴ Upozorniť je potrebné na skutočnosť, že správca dane v konaní je povinný stále postupovať v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi, čím chráni záujmy štátu a samospráv, zároveň tak dbá na práva a právom chránené záujmy daňových subjektov a ostatných osôb zúčastnených na daňovom konaní, čím napĺňa prvú zásadu – zásadu zákonnosti. Okrem spomenutých zásad oblasť daní pozná aj ďalšie, ako je zásada súčinnosti, spolupráce a racionálnosti, zásada voľného hodnotenia dôkazov, zásada oficiality, zásada rovnosti, zásada autenticity, prípadne aj ďalšie.⁵ Z inštitútu daňového tajomstva, tak ako je upravený v § 11 zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „daňový poriadok“) vyplýva, že pôjde o informáciu, ktorá bola získaná pri správe daní o daňovom subjekte. Zároveň zákonodarca negatívne upravuje, že za daňové tajomstvo sa nepovažuje taká informácia, ktorá je verejná, prípadne informácia o konaní daňovej kontroly, či daňovej exekúcie.⁶ Z týchto ustanovení môžeme dedukovať, že niektoré skutočnosti bude potrebné zachovávať v tajnosti, iné zo zákona za tajomstvo nemôžeme považovať. Keďže sa venujeme otázke uchovania informácií v tajnosti, zaoberať sa budeme oblasťou informácií ku ktorým verejnosť nemá právo prístupu. Na strane druhej je potrebné si uvedomiť, že nie je zakázané, teda je povolené, oboznamovanie sa s údajmi verejne prístupnými. Zákonodarca mal úmysel vyňať

² KUBINCOVA, S. – LEITNEROVÁ, L.: *Finančné právo I. časť*. Banská Bystrica: Belianum, 2015, s. 14

³ BABČÁK, V. *Daňové právo na Slovensku*. Bratislava : EPOS, 2015, s. 444

⁴ BUJŇÁKOVÁ, M. *Slovenské finančné právo II. diel*. Košice : Univerzita P.J. Šafárika 1994 s. 4 - 8

⁵ BALKO, L. KRÁLIK, J. a kol. *Finančné právo*. Bratislava : Univerzita Komenského 2010 s. 404

⁶ § 11 ods. 1 zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

z pôsobnosti tohto ustanovenia informácie, ktoré sú zverejnené vo verejných zoznamoch, či verejných registroch.⁷

Na tomto mieste vzniká otázka ako súvisí daňové tajomstvo so zabezpečením verejných potrieb, keďže legislatíva je hlavne určená pre ochranu informácií fyzických a právnických osôb. Ústavný základ daňového tajomstva možno dohľadať najmä v čl. 19 ods. 2 a 4 Ústavy Slovenskej republiky, v zmysle ktorej má každý právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do života a na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužitím údajov. Tieto práva boli primerane premietnuté do ochrany informácii o daňových subjektoch v daňovom poriadku. Štát ako najvyššia mocenská autorita má zabezpečovať rovnosť a slobodu všetkých občanov, pričom občania štátu by mali dôverovať a nebáť sa zveriť orgánom, v našom prípade správcovi dane informácie, ktoré sú pre nich často citlivé. Na základe takýchto informácii totiž daňové subjekty budujú svoje postavenie na trhu pričom rastie ich kapitál. Údaje ktoré sú získavané pri správe daní často predstavujú napríklad výsledky duševnej činnosti, know-how, či iné druhy poznatkov, ktoré týmto osobám prinášajú náskok pred konkurenciou. Ak by však orgány štátu nemali právo oboznamovať sa s týmto druhom informácií, bolo by veľmi náročné zabezpečovať úlohy štátu. Hlavným predpokladom dobrovoľného poskytovania týchto informácii a plneniu daňových povinností je práve skutočnosť, že údaje poskytnuté správcovi dane budú zachované v tajnosti. Myslíme si teda, že najpodstatnejším atribútom je dôvera daňového subjektu a teda, že jeho citlivé údaje nebudú poskytnuté iným subjektom. Zákomom je tak garantované, že údajmi poskytnutými bude zaobchádzané ako s informáciami dôvernými, čo je taktiež dôležité pre právnu istotu daňového subjektu a pre ochranu jeho práv. Zákon však hovorí o výnimkách, kedy v prípade oprávneného dôvodu môže k sprístupneniu dôjsť. Ide o situácie, ktoré zákonodarca za porušenia daňového tajomstva nepovažuje, teda ustanovenie § 11 ods. 5 daňového poriadku. V nasledujúcej stati sa pokúsime priblížiť okruhy, ktoré súvisia s daňovým tajomstvom, ale súvisia hlavne s informačnými, či komunikačnými technológiami.

Informačné a komunikačné technológie

V právnej praxi sa v súčasnosti presadzujú snahy o elektronizáciu všetkých činností. Tento trend prebieha súbežne v celej spoločnosti, kde začína byť preferovanou formou výmeny informácii komunikácia prostredníctvom počítačových sietí. Elektronická

⁷ Dôvodová správa k zákonu č. 267/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní

komunikácia so správcom dane, elektronická schránka, systém eZalôb či systém eHealth sú oblasti, kam sa posúvame a môžeme povedať, že sa stávajú každodennou súčasťou tej ktorej profesie. Otázka na ktorú neexistuje jednoznačná odpoveď znie, či sme dostatočne pripravení na zabezpečenie citlivých informácií, ktoré sa na internete stavajú podstatne menej chránenými. Na začiatok je potrebné si uvedomiť, že žiadny elektronický systém nie je úplne bezpečný, ale prináša množstvo benefitov. Príkladom je zrýchlenie konania, ekologickosť, transparentnosť, zníženie rizika straty údajov ktoré sa na internete lepšie zachovávajú a v neposlednom rade šetrenie finančných prostriedkov správcovi dane, ako aj daňovým subjektom.

Finančná správa je oprávnená v zmysle § 11 ods. 5 písm. d) sprístupniť daňové tajomstvo subjektu, ktorý na základe verejného obstarávania poskytuje finančnej správe služby v oblasti informačných technológií, hlavne teda na zabezpečenie správy servisu, prípadne ďalšieho rozvoja informačných systémov.⁸ Finančná správa v roku 2015 vymenila pôvodný systém RDS používaný od roku 1997 daňovými úradmi. Plánovaná výmena sa nezaobišla bez komplikácií, keď sa v roku 2012 pripravovaný nový systém zrútil a bolo potrebné sa vrátiť k pôvodnému. V súčasnosti je jedným zo systémov používanými finančnou správou, daňovými a colnými úradmi, systém založený na softvéri firmy SAP. Systém odborníci označujú za relatívne bezpečný, podmienkou však je jeho správne nastavenie administrátorom a správna implementácia všetkých modulov, ktoré sú vyvíjané pre dané prostredie použitia.⁹

Pri systéme finančnej správy sa pozastavíme, keďže dáta pre systém je potrebné istým spôsobom uchovávať pre ďalšie použitie. V súčasnosti rozlišujeme dva hlavné spôsoby uchovávania dát. Ukladanie dát na lokálnej sieti vo vlastnom dátovom centre ako je tomu napríklad v dátovom centre finančnej správy a takzvané „cloudové“ ukladania dát mimo inštitúcie na úložisku nazývanom Cloud spravovaný externým dodávateľom. Problematické môže byť práve to cloudové uchovávanie dát, ku ktorým je jednoduchší prístup pretože ukladanie týchto dát zvyčajne prebieha cez internet. Takto prenášané dáta vytvárajú priestor pre potenciálnu hrozbu spojenú s narušením bezpečnosti. Na druhej strane uchovávanie dát metódou lokálneho úložiska nie je takto problematické pretože dáta nie sú prenášané internetom, ale len lokálnym sieťovým spojením (tzv. intranet) medzi počítačom a dátovým

⁸ § 11 ods. 5 písm. d) zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

⁹ Dostupné na internete : <https://www.etrend.sk/ekonomika/daniari-vymenili-system-za-desiatky-milionov-predosly-pokus-stal-za-padom-vlady.html?split=all> [cit. 2019-15-01]

centrom organizácie alebo firmy, zvyčajne vnútri tej istej budovy.¹⁰ Vnímame pozitívne, že finančná správa zatiaľ nevyužíva cloudové služby. Diskutuje sa však o tom, že z dôvodu lepšieho uchovávaní dát a prevencie proti ich strate by mohol byť v budúcnosti zriadený cloudový server. Takáto skutočnosť sa vníma skôr negatívne, pretože cloudový spôsob je síce ekonomickejší, avšak v súčasnosti má viac bezpečnostných nevýhod oproti vlastným dátovým centráram. Ako alternatíva je možnosť tzv. privátneho cloudu. Privátny cloud je definovaný ako výpočtová služba ponúkaná cez internet alebo privátnu internú sieť iba vybraným užívateľom, teda nie verejnosti. Privátny cloud computing je označovaný tiež ako interný alebo firemný cloud.¹¹

V rámci elektronizácie sa nie je možné vyhnúť ani problémom vznikajúcim pri overovaní a šifrovaní dát, či zasielaní formulárov prostredníctvom internetu. Pri prenose informácií a komunikácií je potrebné dávať pozor, aby používateľ, teda osoba ktorá informácie zasiela niektorému štátnemu orgánu, v našom prípade daňový subjekt správcovi dane, používala zabezpečený protokol „https“ ktorý vie každý odosielateľ preveriť, keďže je uvedený na začiatku adresy internetovej stránky. Tento protokol zabezpečuje, že odosielateľ a príjemca medzi sebou vytvoria zabezpečené spojenie ktoré prenáša informácie šifrovane. Na druhej strane bežný „http“ protokol je náchylnejší na možné odpočúvanie keďže komunikácia nie je šifrovaná.¹² Tému šifrovania sa venuje odbor kryptografia, ktorá skúma metódy utajovania zmyslu komunikácie prevodom do podoby, ktorá je čitateľná len so špeciálnymi znalosťami. Poznáme viacero možností, ako informácie prenášané internetom zašifrovať. Robí sa tak z dôvodu, aby sme osobám, ktoré majú získať citlivé údaje čo najviac sťažili úlohu dešifrovania. Hovoríme tak o nemožnosti dešifrovania informácie respektíve správy. Inak povedané dešifrovanie môže byť prakticky nerealizovateľné aj pri použití výkonných počítačov, pretože bude trvať rádovo niekoľko desiatok rokov. Problém je hlavne v nájdení kľúča pomocou ktorého je komunikácia šifrovaná. V závislosti od využitia kľúča tak môžeme hovoriť o kryptografii symetrickej a asymetrickej v závislosti od počtu kľúčov na používanie.¹³

Dokument podpísaný elektronickým podpisom môže v podstate overiť každý (autenticitu dokumentu a identifikáciu autora), v ktoromkoľvek čase a kdekoľvek za predpokladu použitia technických prostriedkov. Dôveryhodnosť elektronického podpisu je

¹⁰ Dostupné na internete : <https://www.pegasustechnologies.com/cloud-storage-vs-local-storage/> [cit. 2019-15-01]

¹¹ Dostupné na internete : <https://azure.microsoft.com/en-us/overview/what-is-a-private-cloud/> [cit. 2019-15-01]

¹² Dostupné na internete : <https://economictimes.indiatimes.com/definition/https> [cit. 2019-15-01]

¹³ Dostupné na internete : <https://gkmke.sk/informatika/4.rocnik/SifrovanieInformacii.pdf> [cit. 2019-15-01]

zabezpečovaná tzv. pyramídou dôvery, umožňujúcej spoľahlivé overenie odosielateľa dokumentu (PKI, PublicKey Infrastructure). Na vrchole je koreňová certifikačná autorita, ktorú spravuje NBÚ. Stred pyramídy je tvorený akreditovanými certifikačnými autoritami a základňa pyramídy je tvorená klientmi, vlastníkmi kvalifikovaných certifikátov. Pre používanie elektronického podpisu potrebujeme dva kľúče - osobný a verejný. Ak posielame dokument prostredníctvom internetu je potrebné ho podpísať vlastným teda osobným kľúčom. Tento kľúč vydáva certifikačná autorita v prípade preukázania totožnosti. Kľúč je tak v maximálnej možnej miere potrebné chrániť. S kľúčom verejným je situácia odlišná, pretože slúži adresátovi na otvorenie zamknutého, čiže prijatého dokumentu. Označujeme ho verejným pretože musí byť prístupný každému vo verejnej databáze, kde sú k jednotlivým kľúčom priradené menovky konkrétnych ľudí. Elektronický podpis nie je v zásade možné sfaľšovať, z dôvodu zabezpečenia dvoch kľúčov. Ak sa adresátovi dokument ktorý bol elektronicky podpísaný nepodarí otvoriť kľúčom z verejnej databázy, znamená to že dokument podpísal niekto iný. Úlohou osobného kľúča je tak identifikácia odosielateľa a zabezpečenie súborov, zároveň však tak chráni osoby aby dokumenty nemohli byť podpísané inými, cudzími osobami resp. aby tieto dokumenty, súbory nemohli byť pozmenené.¹⁴

V súčasnej dobe používané overovanie elektronického podpisu v štátnej správe teda predpokladá centrálnu autoritu ktorá spravuje vydávanie certifikátov. Hovoríme teda o centralizovanom prístupe. Decentralizovaný prístup môže byť použitý pri výmene hodnôt (finančných prostriedkoch, prevode majetku, dokonca pri odovzdávaní hlasov vo voľbách) a to medzi dvomi používateľmi kde vzniká zápis o prevode (predstavte si ho ako zverejnenú kúpnu zmluvu), ktorý je rovnako verejný. Je tu teda možnosť ho kontrovať zariadením s prístupom na internet. Tieto prevody sú zapisované do tzv. blockchain (účtovná kniha z angl. ledger), do ktorej sa zapisovaný každý jeden obchod alebo výmena hodnôt. Blockchain bol predstavený neznámym človekom, resp. skupinou ľudí vystupujúcich pod pseudonymom Satoshi Nakamoto pri vytvorení virtuálneho elektronického platidla Bitcoin. Ak teda dochádza k použitiu matematických a kryptografických postupov centrálna autorita nie je potrebná pre overenie daného úkonu. Spracovanie a následné potvrdenie úkonu zabezpečuje decentralizovaný rámec blockchainu. Keďže systém neriadi centralizovaná inštitúcia, systém funguje na vybraných počítačoch používateľov. Informácie obsiahnuté v bloku sa menia v reálnom čase a zároveň sú stále ukladané. Ak by došlo k poruche jednej časti bloku na jeho

¹⁴ Dostupné na internete : <https://www.sme.sk/c/223765/ako-funguje-elektronicky-podpis.html#ixzz5gCz7vfYG> [cit. 2019-15-01]

miesto môže nastúpiť iný blok ktorý ho tak nahradí.¹⁵ Tento spôsob už nachádza svoje využitie aj v iných odvetviach, a je možné, že jeho využitie v budúcnosti nájde aj pri zabezpečení systémov finančnej správy.¹⁶

Spôsob zabezpečenia zasielaných údajov finančnej správe je v súčasnosti iný, ako vyššie spomenutý Blockchain. Údaje nie sú ukladané na cloud. Informácie zasielané daňovými subjektmi sú pre finančnú správu generované vo formáte .xml a majú byť zabezpečené platným certifikátom a podpisom zep resp. xzep. Podpis sa vytvára na základe občianskeho preukazu prípadne iného preukazu, ktoré generujú bezpečnostné kľúče.¹⁷ V minulosti sme sa mohli stretnúť s problémom pre ktorý bolo dočasne pozastavené vydávanie elektronických podpisov, a zároveň boli chybné generované bezpečnostné kľúče. Aktívny používatelia, ktorí odosielali dokumenty podpísané občianskym preukazom sa ocitli pod hrozbou možnej krádeže ich osobných údajov, hesiel, či podpísaných dokumentov. Služby boli dočasne deaktivované a používatelia neskôr nútení meniť ich zabezpečovacie certifikáty, v niektorých prípadoch aj heslá. Išlo hlavne o aktívnych užívateľov využívajúcich občiansky preukaz na prihlasovanie či podpisovanie, pretože týmto spôsobom podpísaný dokument obsahoval slabý RSA kľúč, ktorý bol zverejnený vo verejnej časti, čím bolo možné zistiť aj privátne údaje.¹⁸ Podobný problém nastal aj v Estónsku, kde sa používa rovnaká technológia preukazov a kde preukazy obnovovali špeciálnym softvérom.¹⁹ U nás minister vnútra verejne vyzval k prelomeniu jeho občianskeho preukazu, ale keďže aktívne elektronický podpis s občianskym preukazom nikdy nepoužil, k jeho prelomeniu nikdy nemohlo dôjsť.²⁰

Ďalej poukážeme na osoby, ktoré môžu mať záujem bezpečnosť narušiť. Môžeme ich rozdeliť do dvoch skupín, a to osoby, ktoré sú zamestnancami s prístupom do systémov a chceli by bezpečnosť narušiť a na osoby z vonkajšieho prostredia. Zamestnanci, a to nie len štátni, prichádzajú do styku s informáciami, ktoré môžu spadať pod ochranu niektorého druhu tajomstva upraveného právnym poriadkom Slovenskej republiky. Ich vyzradením by mohlo dôjsť k závažnému porušeniu pracovnej disciplíny, prípadne k naplneniu skutkovej podstaty trestnému činu – ohrozenie obchodného, bankového, poštového, telekomunikačného a daňového tajomstva podľa § 264 zákona č. 300/2005 Z. z.

¹⁵ Dostupné na internete : <https://hacktrophy.com/preco-je-blockchain-zasadna-inovacia/> [cit. 2019-15-01]

¹⁶ Dostupné na internete : <https://blockgeeks.com/guides/what-is-blockchain-technology/> [cit. 2019-15-01]

¹⁷ Dostupné na internete : https://hacktrophy.com/sk/kalinak-vyznam-etickeho-hackingu_ [cit. 2019-15-01]

¹⁸ Dostupné na internete : <http://www.dsl.sk/article.php?article=20329> [cit. 2019-15-01]

¹⁹ Dostupné na internete : <https://www.ria.ee/en/news/id-cards-affected-security-risk-can-be-renewed-november.html> [cit. 2019-15-01]

²⁰ Dostupné na internete : <https://spravy.pravda.sk/ekonomika/clanok/445616-hacknite-digitalny-podpis-kalinaka-firma-vypisala-odmenu/> [cit. 2019-15-01]

restný zákon v znení neskorších predpisov, v závislosti od závažnosti konania. Údaje, s ktorými sú povinní zamestnanci pracovať neraz musia aj sami vytvárať, resp. ich zadávať do systému. Máme na mysli pracovníkov, ktorí vedú účtovníctvo, rôzne evidencie, mzdy, prípadne iné zákonom určené povinnosti. Údaje s ktorými je takto narábané, sú nepochybne citlivé a je potrebné ich chrániť. Údaje, ktoré sú adresované daňovým, prípadne colným úradom je potrebné do systémov spracovať, čím sa databáza systému tvorí. Myslíme si, že zamestnanci finančnej správy by z preventívnych dôvodov nemali mať prístup nazerat' na všetky spracovávané údaje, keďže systém takéto obmedzenie umožňuje. Respektíve by mal zaznamenávať všetky vykonané operácie, vrátane nazerania do údajov systému zobrazených údajov, ktoré by porušiteľa daňového tajomstva vedelo spätne odhaliť. Príklad právnej úpravy povinnosti zabezpečenia údajov by sme mohli vidieť napríklad v Českej republike alebo Nemeckej spolkovej republike, ktorých právne poriadky už takéto situácie predvídajú a ukladajú povinnosť správcom dane údaje zabezpečiť, čím efektívne chránia informácie podliehajúce daňovému tajomstvu.

Pozornosť je potrebné upriamiť na znenie § 11 ods. 5 písm. d) daňového poriadku a teda, že sprístupniť daňové tajomstvo je možné „*subjektu, ktorý na základe verejného obstarávania poskytuje finančnej správe služby v oblasti informačných technológií...*“²¹ Toto ustanovenie podľa môjho názoru nie je možné vykladať extenzívne. Subjekt, ktorý bol úspešný vo verejnom obstarávaní môže nadobúdať informácie podliehajúce daňovému tajomstvu len v nevyhnutnej miere, a čo je podstatné, nemôže poskytnúť, resp. sprístupniť informácie subdodávateľovi, ktorý vykonáva na základe právneho vzťahu tieto služby za neho, aj keď by zákon č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov takéto plnenie povinností umožňoval. Tak ako to môžeme pozorovať napríklad pri zadávaní zákaziek na stavebné práce. § 11 ods. 5 daňového poriadku upravuje výnimky, kedy sa daňové tajomstvo neporušuje a zákonodarca mal záujem na ochrane takýchto údajov nie na ich ďalšom šírení. Z tohto dôvodu by sa inovácie systému, ktoré sú pomerne časté a za ktoré štát uhrádza nemalé finančné prostriedky, mali vykonávať úspešnou spoločnosťou vyplývajúcou z transparentného verejného obstarávania.

²¹ § 11 ods. 5 písm. d) zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Záver

Právnej úprave informácií je poskytnutý ústavný, ako aj zákonný priestor. V článku spomenuté elektronické systémy a ich zabezpečenie nie je dokonalé. Je potrebné si uvedomiť, že dokonale ani nikdy nebude. Dôležité je, aby benefity plynúce z elektronickej komunikácie boli vyššie ako potenciálne riziká. Téma, ktorú sme sa snažili popísať v príspevku obsahuje mnoho odborných informačných údajov, ktoré je potrebné zvládnuť, a nie je sa im možné vyhnúť. Rozvoj v oblasti informačných a komunikačných technológií je rapídny, čomu sa veľmi ťažko normotvorba prispôsobuje, čo spôsobuje že je náročné predchádzať zneužívaniu informácii. Stále viac sa preferuje elektronická komunikácia, a to aj so správcom dane v oblasti daní a poplatkov, či ciel. Každú inováciu je vhodné posúdiť či má, resp. môže mať vplyv na legislatívu. Preventívne je tak potrebné zmeny zohľadňovať z dôvodu predchádzania stále častejšej kyberkriminalite, či zneužívaniu informácií vyskytujúcich sa vo virtuálnom prostredí.

Právna úprava daňového poriadku pod porušenie povinnosti zachovávať daňové tajomstvo subsumuje zverejnenie daňového tajomstva bez oprávneného záujmu. Ide o subjekty, ktoré nie sú oprávnené takúto informáciu prijať, keďže oprávnenie nevyplýva z daňového poriadku. Ochrana informácii prispieva k fungujúcemu daňovému systému a k jej naplneniu hlavne slúži zásada zachovávanía daňového tajomstva. Štát by sa mal preto zaoberať otázkami ako informácie čo najefektívnejšie chrániť. V súvislosti s daňovým právom ide o jeho základnú zásadu, čím sa dosahujú ciele správy daní. Bez naplnenia skutočností upravených v § 11 daňového poriadku by daňové subjekty tak úzko nespocovali so správcom daní a hľadali by spôsob ako ich povinnosti obísť. Priestor na zlepšenie je možné vidieť ustanoveniach zodpovednosti, kedy informačný systém z dôvodu nesprávneho nastavenia poskytovateľom služieb, jednoduchý únik informácie umožňuje. Zodpovednosť úspešného subjektu z verejného obstarávania zabezpečujúceho služby v oblasti informačných technológií, by mala byť prísnejšia ako len náhrada škody, keďže ide o citlivé informácie je na zvážení zavedenie trestnoprávnych následkov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice

BABČÁK, V. Daňové právo na Slovensku. Bratislava : EPOS, 2015. ISBN 978-80-562-0091-9, 750 s.

BALKO, L. KRÁLIK, J. a kol. Finančné právo. Bratislava : Univerzita Komenského 2010
ISBN 80-7160-290-3 491s.

BUJŇÁKOVÁ, M. Slovenské finančné právo II. diel. Košice : Univerzita P.J. Šafárika 1994
ISBN 80-7097-299-8, 110 s.

KUBINCOVA, S. – LEITNEROVÁ, L.: Finančné právo I. časť. Banská Bystrica: Belianum,
2015, ISBN: 978-80-557-0877-5, 402 s.

Právne predpisy

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších zmien a doplnkov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

zákon č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Dôvodová správa k zákonu č. 267/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní

Internetové zdroje

BIASOTTO, S.: Cloud Storage vs Local Storage: Which Is Better for File Security? In PEGASUS TECHNOLOGIES [online]. Baltimore: pegaus 2018 [cit.2019-01-15], Dostupné na internete: <https://www.pegasustechnologies.com/cloud-storage-vs-local-storage/>

GUNIŠ, J.: Úvod do kryptografie. [cit.2019-01-15], Dostupné na internete:

<https://gkmke.sk/informatika/4.rocnik/SifrovanieInformacii.pdf>

TVARDZÍK, J.: Daniari vymenili systém za desiatky miliónov. Predošlý pokus stál za pádom vlády. In: TREND [online]. Bratislava: News and MediaHolding a.s., 2015 [cit.2019-01-15], Dostupné na internete: <https://www.etrend.sk/ekonomika/daniari-vymenili-system-za-desiatky-milionov-predosly-pokus-stal-za-padom-vlady.html?split=all>

Iné – internet

<http://www.dsl.sk/article.php?article=20329>

<https://azure.microsoft.com/en-us/overview/what-is-a-private-cloud/>

<https://blockgeeks.com/guides/what-is-blockchain-technology/>

<https://economictimes.indiatimes.com/definition/https>

<https://hacktrophly.com/preco-je-blockchain-zasadna-inovacia/>

<https://hacktrophly.com/sk/kalinak-vyznam-etickeho-hackingu>

<https://spravy.pravda.sk/ekonomika/clanok/445616-hacknite-digitalny-podpis-kalinaka-firma-vypisala-odmenu/>

<https://www.ria.ee/en/news/id-cards-affected-security-risk-can-be-renewed-november.html>

<https://www.sme.sk/c/223765/ako-funguje-elektronicky-podpis.html#ixzz5gCz7vfYG>

GDPR A CIELENÁ REKLAMA

GDPR AND TARGETED ADVERTISING

Stanislav Birošík

Abstrakt

Príspevok sa venuje aktuálnej problematike novej právnej úpravy ochrany osobných údajov a ich súvis s komunikačnými a informačnými technológiami pri cielenej reklame smerujúcej k potenciálnym zákazníkom.

Kľúčové slová

Ochrana osobných údajov. GDPR. Reklama. Cielená reklama. Cookies.

Abstract

The contribution focuses on the current issue of the new legal framework of protection of personal data with regards to communication, informational technologies and targeted advertising aimed at potential customers.

Keywords

Personal data protection. GDPR (General Data Protection Regulation). Advertising. Targeted advertising. Cookies.

Úvod

Dňa 25. mája 2018 vstúpilo do platnosti, resp. nadobudlo účinnosť nariadenie Európskeho parlamentu a Európskej rady (EÚ) týkajúce sa ochrany fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov zo dňa 27. apríla 2016, viac známe pod skratkou GDPR (General Data Protection Regulation). Rovnako, dňa 25. mája 2018 nadobudol účinnosť zákon č. 18/2018 Z.z. – Zákon o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorým sa transponovalo nariadenie GDPR do slovenského právneho poriadku.

Účinnosť nariadenia GDPR a povinnosť jeho aplikácie do právneho poriadku Slovenskej republiky nepochybne zasiahla širokú škálu spoločenských a právnych vzťahov a to naprieč celým spektrom právnych odvetví. Nariadenie GDPR ovplyvnilo doteraz zaužívané štandardy týkajúce sa ochrany osobných údajov či už v súkromnom alebo vo verejnom živote.

Jadro

Základnou ideou tohto nariadenia je zedefinovanie ochrany fyzických osôb v spojitosti so spracúvaním a narábaním s ich osobnými údajmi ako základného práva. Taktiež bolo stanovené v článku 8 ods. 1 Charty základných práv Európskej únie a v článku 16 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ), že každý má právo na ochranu osobných údajov, ktoré sa ho týkajú.¹

Takéto vymedzenie ochrany osobných údajov fyzických osôb a nakladania s nimi ako základného práva, dáva každej fyzickej osobe oprávnenie slobodne sa rozhodnúť komu povolí a komu nepovolí zhromažďovať informácie o sebe a s nimi nakladať, ako aj oprávnenie určiť v akom rozsahu a na aké účely bude takýto subjekt, resp. osoba, oprávnená tieto informácie získavať a s nimi nakladať. Táto skutočnosť do zásadnej miery ovplyvnila doteraz zaužívané mechanizmy zbierania a nakladania s osobnými údajmi fyzických osôb a to aj na účely cieľenej reklamy.

Za osobné údaje sa však nepovažujú len údaje zväčša postačujúce na identifikáciu fyzickej osoby tak, ako ich vnímame napríklad za účelom preukazovania totožnosti alebo len ako údaje potrebné k realizácii istého druhu právneho úkonu a s ním spojené uvádzanie osobných údajov za účelom zabezpečenia nezameniteľnosti konkrétnej fyzickej osoby, ale ich v zmysle nariadenia GDPR a zákona č. 18/2018 Z.z. vymedzujeme ako *údaje týkajúce sa identifikovanej fyzickej osoby alebo identifikovateľnej fyzickej osoby, ktorú možno identifikovať priamo alebo nepriamo, najmä na základe všeobecne použiteľného identifikátora, iného identifikátora, ako je napríklad meno, priezvisko, identifikačné číslo, lokalizačné údaje, alebo online identifikátor, alebo na základe jednej alebo viacerých charakteristík alebo znakov, ktoré tvoria jej fyzickú identitu, fyziologickú identitu, genetickú identitu, psychickú identitu, mentálnu identitu, ekonomickú identitu, kultúrnu identitu alebo sociálnu identitu.*²

Pôsobnosť nariadenia GDPR a zákona č. 18/2018 Z.z. sa vzťahuje okrem iného na spracúvanie osobných údajov vykonávané úplne alebo čiastočne automatizovanými prostriedkami a na spracúvanie osobných údajov inými než automatizovanými prostriedkami, ak ide o osobné údaje, ktoré tvoria súčasť informačného systému alebo sú určené na to, aby tvorili súčasť informačného systému.

¹ Európska únia. General Data Protection regulation. Nariadenie v platnosti od 25.05.2018

² Národná Rada Slovenskej republiky. Zákon č. 18/2018 Z. z o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V platnosti od 30.01.2018

Účelom nariadenia GDPR bolo najmä s prihliadnutím na rýchly technologický rozvoj a globalizáciu a s nimi súvisiacimi novými výzvami v oblasti ochrany osobných údajov upraviť rozsah získavania a zdieľania a osobných údajov, ktorý sa za posledné desaťročia výrazne zväčšil. Technológie v dnešnej dobe umožňujú súkromným spoločnostiam a orgánom verejnej moci pri výkone ich činností využívať osobné údaje v doteraz bezprecedentnom rozsahu. Fyzické osoby stále viac zverejňujú svoje osobné údaje, a to aj v globálnom meradle. Technológia transformovala hospodársky aj spoločenský život a mala by ďalej uľahčovať voľný tok osobných údajov v rámci Európskej únie a ich prenos do tretích krajín a súčasne zaručiť vysokú úroveň ochrany osobných údajov.³

V zmysle účelu nariadenia GDPR došlo k úprave spôsobu, akým sa zhromažďujú osobné údaje fyzických osôb a ako sa s nimi nakladá. Jednou z najviac ovplyvnených sfér v rámci ktorej sa v značnej miere nakladá s osobnými údajmi fyzických osôb je sféra sociálnych a komunikačných technológií a oblasť reklamy a to predovšetkým tzv. cielenej reklamy. Tento príspevok sa zameriava práve na problematiku reklamy, špeciálne cielenej reklamy v rámci ktorej sa zbierajú údaje fyzických osôb a následne sa s nimi v rámci reklamných marketingových postupov pracuje a to za účelom oslovenia čo najväčšieho počtu cielene vybraných osôb, ktorý by na základe zozbieraných a vyhodnotených údajov boli potenciálnym zákazníkom. Práve takéto masívne a nekontrolované zhromažďovanie osobných údajov a ich následne nedbalé nakladanie s nimi vrátane obchodovania s takýmito údajmi bolo jedným z dôvodov prijatia zmeny pravidiel a úpravy právneho rámca ochrany osobných údajov.

V zmysle ustanovenia § 2 ods. 1 písm. a) je reklama predvedenie, prezentácia alebo iné oznámenie v každej podobe súvisiace s obchodnou, podnikateľskou alebo inou zárobkovou činnosťou s cieľom uplatniť produkty na trhu. „Reklama“ (z latinského slova „clamare“ = kričať, volať) je propagácia (publikovanie, podpora, komunikácia) produktu, informácií alebo názorov o výrobku alebo službe, prípadne organizácii, so zameraním na potenciálny trh.^{4 5} Pod pojmom reklama teda môžeme rozumieť všetky také činnosti, ktoré smerujú k propagácii, prezentácii, publikovaniu, informovaniu alebo iným formám oboznamovaniu s určitými produktmi alebo službami, ich špecifikami, vlastnosťami, osobitosťami, atď. za účelom ich predaja v rámci podnikateľskej činnosti zákazníkom.

³ Európska únia. General Data Protection regulation. Nariadenie v platnosti od 25.05.2018

⁴ BRABEC, Jan. Reklama a její technika. Praha: Orbis, 1946. 1. vydanie. 120 s.

⁵ STUHLÍK, Jaroslav. Nesmysly o původu reklamy. [online] Hospodářské noviny 2012 [cit. 2018-11-19] Dostupné online: <<https://ihned.cz/c1-58162940-nesmysly-o-puvodu-reklamy>>.

Cielenou reklamou alebo inak nazývanou aj personalizovanou reklamou alebo behaviorálnou reklamou je v rámci informačných a komunikačných technológií taká reklama, ktorá využíva zbieranie dát o užívateľoch, kde cielené internetové reklamné systémy jednoducho zaznamenajú užívateľov výber internetovej reklamy, zaznamenajú zadávané slová alebo frázy pri prehľadávaní webového obsahu alebo prečítajú informácie o užívateľovi ako napríklad jeho geografickú polohu, typ domény (napr. komerčný, vzdelávací, vládny) a údaje, ktoré obsahujú informácie o charakteristikách ako zamestnanecký status a typ zamestnania a tieto údaje následne použijú na výber tej najvhodnejšej reklamy.⁶ V rámci cielenej reklamy teda subjekty, ktorých špecializáciou je zbieranie a následne spracúvanie dát o užívateľoch, nakladajú s osobnými údajmi za účelom ich ďalšieho použitia na marketingové účely pre ďalšie spoločnosti ponúkajúce produkty alebo služby a hľadajú spôsoby ako osloviť potenciálnych zákazníkov. Dôležitú úlohu v rámci zbierania a nakladania s osobnými údajmi pri používaní informačných a komunikačných technológií zohrávajú tzv. „cookies“.

Cookies predstavujú určitý objem zozbieraných dát na webstránke a uložených do webového prehliadača. Súborny cookies sú schopné uchovávať informácie o užívateľoch ako napríklad históriu vyhľadávania, preferencie, navštívené stránky a iné.⁷ Súborny cookies by vo všeobecnosti nemali obsahovať také údaje, na základe ktorých by bolo možné dospieť k identifikácii konkrétnej osoby. Nariadenie GDPR sa v tomto smere vyjadruje k súborom cookies ako k určitému identifikátoru, ktorý v spojitosti s inými jedinečnými identifikátormi alebo inými informáciami získanými zo serverov môžu byť použité k vytvoreniu profilu konkrétnej fyzickej osoby. Nie všetky súborny cookies zbierajú údaje o používateľoch avšak väčšina súborov cookies sa dotýka aj úprava nariadenia GDPR.

Legislatívnym vymedzením problematiky cielenej reklamy v zmysle nariadenia GDPR je zadefinovanie najzásadnejších téz, ktoré nariadenie GDPR rieši nakoľko tieto sú vo všeobecnom hľadisku identické pre všetky spôsoby získavania osobných údajov a líšia sa iba v účele za ktorým sa tieto osobné údaje zbierajú a na aký účel sa následne použijú. Zásadným problémom, ktorý nariadenie GDPR riešilo a ktoré sa dotýkalo aj cielenej reklamy je spôsob akým v zmysle obsahu nariadenia požadovať súhlas od užívateľa so spracovaním osobných údajov a akým spôsobom čo najpreukázateľnejšie tento súhlas udeliť. Spracúvanie osobných údajov je zákonné iba vtedy a iba v tom rozsahu, keď je splnená aspoň jedna z týchto podmienok: dotknutá osoba vyjadrila súhlas so spracúvaním svojich osobných údajov na

⁶ SWIX R, Scott et al. Methods and system for providing targeted advertisements. [online]. In: Google Patents 2004. [cit. 2018-11-19] Dostupné na internete: <<https://patents.google.com/patent/US6718551B1/en>>.

⁷ Cookie. [online] TechTerms 2011. [cit. 2018-11-19] Dostupné na internete: <<https://techterms.com/definition/cookie>>.

jeden alebo viaceré konkrétne účely; spracúvanie je nevyhnutné na plnenie zmluvy, ktorej zmluvnou stranou je dotknutá osoba, alebo aby sa na základe žiadosti dotknutej osoby vykonali opatrenia pred uzatvorením zmluvy; spracúvanie je nevyhnutné na splnenie zákonnej povinnosti prevádzkovateľa; spracúvanie je nevyhnutné, aby sa ochránili životne dôležité záujmy dotknutej osoby alebo inej fyzickej osoby; spracúvanie je nevyhnutné na splnenie úlohy realizovanej vo verejnom záujme alebo pri výkone verejnej moci zverenej prevádzkovateľovi; spracúvanie je nevyhnutné na účely oprávnených záujmov, ktoré sleduje prevádzkovateľ alebo tretia strana, s výnimkou prípadov, keď nad takýmito záujmami prevažujú záujmy alebo základné práva a slobody dotknutej osoby, ktoré si vyžadujú ochranu osobných údajov, najmä ak je dotknutou osobu dieťa.⁸

Podmienkou pre vyjadrenie súhlasu je to, že spracúvanie je založené na súhlase dotknutej osoby, pričom prevádzkovateľ musí vedieť preukázať, že dotknutá osoba vyjadrila súhlas so spracúvaním svojich osobných údajov. Ak dá dotknutá osoba súhlas v rámci písomného vyhlásenia, ktoré sa týka aj iných skutočností, žiadosť o vyjadrenie súhlasu musí byť predložená tak, aby bola jasne odlišiteľná od týchto iných skutočností, v zrozumiteľnej a ľahko dostupnej forme a formulovaná jasne a jednoducho. Akákoľvek časť takéhoto vyhlásenia, ktorá predstavuje porušenie tohto nariadenia, nie je záväzná. Dotknutá osoba má právo kedykoľvek odvolať svoj súhlas. Odvolanie súhlasu nemá vplyv na zákonnosť spracúvania vychádzajúceho zo súhlasu pred jeho odvolaním. Pred poskytnutím súhlasu musí byť dotknutá osoba o tejto skutočnosti informovaná. Odvolanie súhlasu musí byť také jednoduché ako jeho poskytnutie. Pri posudzovaní, či bol súhlas poskytnutý slobodne, sa v čo najväčšej miere okrem iného zohľadní skutočnosť, či sa plnenie zmluvy vrátane poskytnutia služby podmieňuje súhlasom so spracúvaním osobných údajov, ktorý nie je na plnenie tejto zmluvy nevyhnutný.⁹

Na účely cielenej reklamy je teda potrebné aby dotknutá osoba vyjadrila súhlas so spracovaním osobných údajov a to na marketingové účely resp. na účely budúcej reklamy. Nariadenie GDPR v zmysle článku 7 upravuje aj situácie, kedy dotknutá osoba udeľuje súčasne niekoľko súhlasov na spracovanie osobných údajov a to každý na iný účel. Tieto situácie zväčša nastanú v prípadoch nákupných transakcií realizovaných cez internet, kedy obchodník požaduje vyjadrenie súhlasu kupujúceho so spracovaním osobných údajov za účelom spracovania a riadneho vybavenia jeho objednávky, prípadne súhlasu s poskytnutím

⁸ Európska únia. General Data Protection regulation. Nariadenie v platnosti od 25.05.2018. Článok 6.

⁹ Európska únia. General Data Protection regulation. Nariadenie v platnosti od 25.05.2018. Článok 7.

týchto údajov tretej osobe za účelom zabezpečenia doručenia objednávaného produktu. Zároveň však môže predávajúci požadovať aj vyjadrenie súhlasu so spracovaním týchto údajov na marketingové účely.

Právna úprava zaoberajúca sa ochranou osobných údajov pred účinnosťou nariadenia GDPR nebola taká striktná ako je dnes úprava v rámci nariadenia GDPR. Toto sprísnenie sa zároveň dotklo aj už spomínanej problematiky súborov cookies. Právna úprava existujúca pred účinnosťou nariadenia GDPR umožňovala v prípade súborov cookies a v rámci ich zozbieravania údajov aj bez potreby aktívneho konania dotknutej osoby smerujúceho k udeleniu súhlasu s takýmto zozbieraním osobných údajov. Postačovalo ak bol užívateľ pri vstupe na internetovú stránku informovaný resp. upozornený, že táto stránka využíva súbory cookies v rámci ktorých sa môžu zozbieravať a spracovávať určité osobné údaje. Pri rozoberaní problematiky udeľovania súhlasu so spracovaním osobných údajov sa stretne s dvoma základnými pojmami a to je OPT – OUT a OPT – IN. Spôsob udeľovania súhlasu založený na mechanizme OPT – OUT spočíva v predpoklade udelenia súhlasu ak dotknutá osoba nevyjadrí svoj nesúhlas. Spôsob udeľovania súhlasu založený na základe mechanizmu OPT – IN spočíva v zásade, že osobné údaje dotknutej osoby nie je možné zbierať ani s nimi nakladať pokiaľ nevyslovila súhlas. Práve systém OPT – IN sa nariadením GDPR všeobecne zavádza ako jediná možnosť ako zozbieravať a nakladať s osobnými údajmi.

Takto udelený súhlas by sa mal poskytnúť jasným prejavom vôle, ktorý je slobodným, konkrétnym, informovaným a jednoznačným vyjadrením súhlasu dotknutej osoby so spracúvaním osobných údajov, ktoré sa jej týkajú, a to napríklad písomným vyhlásením vrátane vyhlásenia prostredníctvom elektronických prostriedkov alebo ústnym vyhlásením. Mohlo by to zahŕňať označenie políčka pri návšteve internetového webového sídla, zvolenie technických nastavení služieb informačnej spoločnosti alebo akékoľvek iné vyhlásenie či úkon, ktorý v tomto kontexte jasne znamená, že dotknutá osoba súhlasí s navrhovaným spracúvaním jej osobných údajov. Mlčanie, vopred označené políčka alebo nečinnosť by sa preto nemali pokladať za súhlas. Súhlas by sa mal vzťahovať na všetky spracovateľské činnosti vykonávané na ten istý účel alebo účely. Ak sa spracúvanie vykonáva na viaceré účely, súhlas by sa mal udeliť na všetky tieto účely. Ak má dotknutá osoba poskytnúť súhlas na základe požiadavky elektronickými prostriedkami, požiadavka musí byť jasná a stručná a nemala by pôsobiť zbytočne rušivo na používanie služby, pre ktorú sa poskytuje.¹⁰

¹⁰ Európska únia. General Data Protection regulation. Nariadenie v platnosti od 25.05.2018. Bod č. 32 nariadenia.

Problematickým sa však v tomto prípade javí forma prejavu vôle súhlasu s nakladaním osobných údajov a to vrátane tých, ktoré sú určené na ciele reklamu. Teda ako docieľiť, aby v rámci komunikačných a informačných nástrojov sme jasne a stručne zabezpečili náležitý prejav vôle súhlasného stanoviska dotknutej osoby s nakladaním s jej osobnými údajmi. Nariadenie GDPR jasne vymedzuje, že takýto prejav vôle musí byť jasný, slobodný, konkrétny, informovaný a jednoznačný. Jedným z najčastejšie sa objavujúcich spôsobov na ktorý odkazuje aj bod 32 nariadenia GDPR je označenie políčka, resp. zaškrtnutie alebo odškrtnutie políčka pri návšteve web stránky. Aby bol dodržaný zmysel mechanizmu OPT – IN, a to určitej aktívnej činnosti dotknutej osoby, ktorá svojím konaním slobodne a jasne prejaví vôľu súhlasu s nakladaním s jej osobnými údajmi, toto políčko nesmie byť pred vyplnené resp. pred zaškrtnuté a takýto súhlas nie je možné udeliť ani tým, že dotknutá osoba svojím nekonaním nevyplní resp. nezaškrtnie dané políčko a to bude považované za udelenie súhlasu.

V rámci odbornej verejnosti sa často spomína aj tzv. double opt – in mechanizmus, ktorý by mal posilniť preukázateľnosť udelenia súhlasu dotknutej osoby pri nakladaní s jej osobnými údajmi. Zavedenie tohto spôsobu sa nateraz pri cielej reklame javí ako najefektívnejší spôsob ako poskytnúť dotknutej osobe náležitú ochranu pri nakladaní s jej údajmi ako aj všetky informácie, ktoré sa používania a nakladania s jej údajmi týkajú, ale aj ako mechanizmus, ktorý v zmysle nariadenia GDPR najrelevantnejšie preukáže, že tento súhlas bol dotknutou osobou jasne, slobodne, informovane, a jednoznačne daný. Mechanizmus „double OPT - IN“ spočíva v tom, že ide de facto o inovovaný mechanizmus OPT – IN. V prípade mechanizmu double OPT – IN, ak dotknutá osoba vyjadrí súhlas so spracovaním osobných údajov pre daný účel a to prostredníctvom web stránky, zväčša nutnosťou zaškrtnutia políčka udelenia súhlasu, bude pre oprávnenie zbierať a nakladať s osobnými údajmi tejto dotknutej osoby potrebné ešte jedno udelenie súhlasu iným spôsobom, nazývané aj „second OPT – IN“. Toto sekundárne udelenie súhlasu prebehne napríklad zaslaním emailu na emailovú adresu dotknutej osoby, ktorý bude obsahovať link, po kliknutí na ktorý sa opätovne odsúhlasí udelenie súhlasu pri nakladaní s osobnými údajmi tejto osoby.¹¹

Dôležitým ustanovením týkajúcim sa zbierania informácií resp. osobných údajov na ich ďalšie využitie v rámci cielej reklamy je súbor informácií, ktoré sa majú fyzickej osobe

¹¹ What do "opt in", "soft opt-in", "double opt-in" mean for email campaigns? [online] Blog: EmailManager 2016 [cit. 2018-11-19] Dostupné na internete: <<https://www.emailmanager.com/en/blog/1/1438/what-do-opt-in-soft-optin-double-optin-mean-for-email-campaigns.html>>.

poskytnúť pri získavaní osobných údajov. Subjekty, ktoré spravujú a zozbieravajú údaje musia prijať vhodné opatrenia s cieľom poskytnúť dotknutej osobe všetky informácie uvedené v článkoch 13 a 14 a všetky oznámenia podľa článkov 15 až 22 a článku 34 nariadenia GDPR, ktoré sa týkajú spracúvania, a to v stručnej, transparentnej, zrozumiteľnej a ľahko dostupnej forme, formulované jasne a jednoducho, a to najmä v prípade informácií určených osobitne dieťaťu. Informácie sa poskytujú písomne alebo inými prostriedkami, vrátane v prípade potreby elektronickými prostriedkami. Ak o to požiadala dotknutá osoba, informácie sa môžu poskytnúť ústne za predpokladu, že sa preukázala totožnosť dotknutej osoby iným spôsobom.

V zmysle článku 13 nariadenia GDPR v prípadoch, keď sa od fyzickej osoby, ktorej sa osobné údaje týkajú, poskytne prevádzkovateľ pri získavaní osobných údajov dotknutej osobe všetky tieto informácie:

- totožnosť a kontaktné údaje prevádzkovateľa a v príslušných prípadoch zástupcu prevádzkovateľa;
- kontaktné údaje prípadnej zodpovednej osoby;
- účely spracúvania, na ktoré sú osobné údaje určené, ako aj právny základ spracúvania;
- ak sa spracúvanie zakladá na článku 6 ods. 1 písm. f), oprávnené záujmy, ktoré sleduje prevádzkovateľ alebo tretia strana;
- príjemcovia alebo kategórie príjemcov osobných údajov, ak existujú;
- v relevantnom prípade informácia o tom, že prevádzkovateľ zamýšľa preniesť osobné údaje do tretej krajiny alebo medzinárodnej organizácii a informácia o existencii alebo neexistencii rozhodnutia Komisie o primeranosti alebo, v prípade prenosov uvedených v článku 46 alebo 47 či v článku 49 ods. 1 v druhom pododseku odkaz na primerané alebo vhodné záruky a prostriedky na získanie ich kópie, alebo kde boli poskytnuté.
- doba uchovávaní osobných údajov alebo, ak to nie je možné, kritériá na jej určenie;
- existencia práva požadovať od prevádzkovateľa prístup k osobným údajom týkajúcim sa dotknutej osoby a práva na ich opravu alebo vymazanie alebo obmedzenie spracúvania, alebo práva namietať proti spracúvaniu, ako aj práva na prenosnosť údajov;
- ak je spracúvanie založené na článku 6 ods. 1 písm. a) alebo na článku 9 ods. 2 písm. a), existencia práva kedykoľvek svoj súhlas odvolať bez toho, aby to malo vplyv na zákonnosť spracúvania založeného na súhlase udelenom pred jeho

odvolaním;

- právo podať sťažnosť dozornému orgánu;
- informácia o tom, či je poskytovanie osobných údajov zákonnou alebo zmluvnou požiadavkou, alebo požiadavkou, ktorá je potrebná na uzavretie zmluvy, či je dotknutá osoba povinná poskytnúť osobné údaje, ako aj možné následky neposkytnutia takýchto údajov;
- existencia automatizovaného rozhodovania vrátane profilovania uvedeného v článku 22 ods. 1 a 4 a aspoň v týchto prípadoch zmysluplné informácie o použítom postupe, ako aj význame a predpokladaných dôsledkoch takéhoto spracúvania pre dotknutú osobu.

Ak má prevádzkovateľ v úmysle ďalej spracúvať osobné údaje na iný účel ako ten, na ktorý boli získané, poskytne dotknutej osobe pred takýmto ďalším spracúvaním informácie o tomto inom účele a ďalšie relevantné informácie tak ako sú uvedené vyššie.

V prípadoch keď osobné údaje neboli získané od tejto oprávnenej osoby musí prevádzkovateľ dotknutej osobe poskytnúť nasledujúce informácie:

- totožnosť a kontaktné údaje prevádzkovateľa a v príslušných prípadoch zástupcu prevádzkovateľa;
- kontaktné údaje prípadnej zodpovednej osoby;
- účely spracúvania, na ktoré sú osobné údaje určené, ako aj právny základ spracúvania;
- kategórie dotknutých osobných údajov;
- príjemcovia alebo kategórie príjemcov osobných údajov, ak existujú
- v relevantnom prípade informácia, že prevádzkovateľ zamýšľa preniesť osobné údaje príjemcovi v tretej krajine alebo medzinárodnej organizácii a informácia o existencii alebo neexistencii rozhodnutia Komisie o primeranosti alebo, v prípade prenosov uvedených v článku 46 alebo 47 či v článku 49 ods. 1 druhom pododseku odkaz na primerané alebo vhodné záruky a prostriedky na získanie ich kópie, alebo kde boli poskytnuté,
- doba uchovávanía osobných údajov, alebo ak to nie je možné, kritériá na jej určenie;
- ak sa spracúvanie zakladá na článku 6 ods. 1 písm. f), oprávnené záujmy, ktoré sleduje prevádzkovateľ alebo tretia strana;
- existencia práva požadovať od prevádzkovateľa prístup k osobným údajom týkajúcim sa dotknutej osoby a práva na ich opravu alebo vymazanie alebo obmedzenie spracúvania, a práva namietať proti spracúvaniu, ako aj práva na prenosnosť údajov;

- ak je spracúvanie založené na článku 6 ods. 1 písm. a) alebo na článku 9 ods. 2 písm. a), existencia práva kedykoľvek svoj súhlas odvolať bez toho, aby to malo vplyv na zákonnosť spracúvania založeného na súhlase udelenom pred jeho odvolaním;
- právo podať sťažnosť dozornému orgánu;
- z akého zdroja pochádzajú osobné údaje, prípadne informácie o tom, či údaje pochádzajú z verejne prístupných zdrojov;
- existencia automatizovaného rozhodovania vrátane profilovania uvedeného v článku 22 ods. 1 a 4 a aspoň v týchto prípadoch zmysluplné informácie o použitom postupe, ako aj význame a predpokladaných dôsledkoch takéhoto spracúvania pre dotknutú osobu.

V zmysle mechanizmu OPT – IN však podľa nášho názoru zostáva však naďalej otáznou, či postačuje udelenie súhlasu dotknutej osoby pri nakladaní s jej osobnými údajmi a najmä pri povinnosti poskytnúť jej všetky náležité údaje (viď vyššie) iba odkliknutie políčka pred tým ako sa dotknutá osoba oboznámi so všetkými informáciami, ktoré sú jej poskytnuté, alebo by toto udelenie súhlasu odkliknutím políčka malo byť súčasťou jedného dokumentu, kde na konci tohto súboru informácií (a teda za predpokladu, že sa dotknutá osoba dostane aj na koniec tohto súboru je predpoklad, že sa náležite s týmito jej poskytnutými informáciami aj oboznámila) bude možnosť vyjadrenia súhlasu so zbieraním a nakladaním s jej osobnými údajmi na daný účel, v tomto prípade na účely cieľovej reklamy.

Záver

Príspevok sa venuje aktuálnej problematike ochrany osobných údajov a to predovšetkým s prihliadnutím na aspekty úpravy cieľovej alebo odborne uvádzanej aj behaviorálnej reklamy. Svojim obsahom príspevok pojednáva o účele, zámeroch a cieľoch novoprijatej právnej úpravy v zmysle Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov a zákona č. 18/2018 Z. z. Zákon o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov a to predovšetkým v nadväznosti na cieľnú reklamu. Čitateľovi v rámci rozsahu približuje jednotlivé pojmy danej problematiky ako napr. čo je obsahom ochrany osobných údajov, čo je cieľná reklama a aké sú jej základné znaky, čo rozumieme pod pojmom udelenie súhlasu so spracovaním osobných údajov a aj účel spracovania osobných údajov v zmysle úpravy cieľovej reklamy. Podstatnou časťou sa príspevok venuje jednotlivých mechanizmom na udelenie súhlasu so spracovaním osobných údajov a objasňuje

rozdiely medzi týmito mechanizmami ako aj navrhuje odporúčania v tejto oblasti, ktoré by adekvátne korešpondovali zámerom novoprijatej právnej úpravy vo veciach ochrany osobných údajov a to aj v zmysle cieľenej reklamy. Záverom sa príspevok venuje okrajovo aj oprávneniu fyzickej osoby pri spracovaní jej osobných údajov na účely cieľenej reklamy a oprávneniu tejto fyzickej osoby na poskytnutie informácií o spracovávaní jeho osobných údajov na účely cieľenej reklamy od subjektov, ktoré tieto osobné údaje na účely cieľenej reklamy spracovávajú.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BRABEC, Jan. Reklama a její technika. Praha: Orbis, 1946. 1. vydanie. 120 s.

Cookie. [online] TechTerms 2011. [cit. 2018-11-19] Dostupné na internete:

<<https://techterms.com/definition/cookie>>.

Európska únia. General Data Protection regulation. Nariadenie v platnosti od 25.05.2018

Národná Rada Slovenskej republiky. Zákon č. 18/2018 Z. z o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V platnosti od 30.01.2018.

STUHLÍK, Jaroslav. Nesmysly o pôvodu reklamy. [online] Hospodářské noviny 2012 [cit. 2018-11-19] Dostupné online: <<https://ihned.cz/c1-58162940-nesmysly-o-puvodu-reklamy>>.

SWIX R, Scott et al. Methods and system for providing targeted advertisements. [online]. In: Google Patents 2004. [cit. 2018-11-19] Dostupné na internete:

<<https://patents.google.com/patent/US6718551B1/en>>.

What do "opt in", "soft opt-in", "double opt-in" mean for email campaigns? [online] Blog: EmailManager 2016 [cit. 2018-11-19] Dostupné na internete:

<<https://www.emailmanager.com/en/blog/1/1438/what-do-opt-in-soft-optin-double-optin-mean-for-email-campaigns.html>>.

PRÁVNÁ ÚPRAVA ZAVÁDZANIA E-AGRICULTURE NA SLOVENSKU

LEGAL REGULATION OF INTRODUCTION OF E-AGRICULTURE IN SLOVAKIA¹

Ludovít Máčaj²

Abstrakt

Elektronizácia je fenoménom, ktorý v poslednej dobe zasiahol mnohé oblasti verejnej správy. Postupne sa začala dotýkať aj slovenského pôdohospodárstva, najmä z dôvodu, že je významným prijímateľom dotácií z európskych finančných mechanizmov. V oblasti elektronizácie pôdohospodárstva je však mnoho ďalších záležitostí, ktoré je na Slovensku nevyhnutné zreformovať a práve využitie moderných technológií má potenciál zefektívniť slovenské pôdohospodárstvo, zlepšiť jeho produkčné výsledky a dobehnúť v rozvoji moderné postupy v zahraničí. Príspevok sa osobitne zaoberá postavením pozemkových spoločností, ich právnym postavením a možnosťami zefektívnenia ich činnosti vďaka využívaniu prvkov elektronizácie pôdohospodárstva.

Kľúčové slová

e-agriculture, podpory a dotácie, pôdohospodárstvo, kataster nehnuteľností, evidencia užívateľov poľnohospodárskej pôdy

Abstract

Computerization is a phenomenon that has recently hit many areas of public administration. It has gradually begun to affect Slovak agriculture, especially because it is a major beneficiary of subsidies from EU funding. However, area of e-agriculture, there are many other issues that need to be reformed in Slovakia and the use of modern technologies has the potential to make Slovak agriculture more efficient, to improve its production results and to develop modern procedures like in many countries abroad. The contribution deals specifically with the land associations, their legal status and the possibilities of making their activities more efficient by using the elements of e-agriculture.

Keywords

e-agriculture, funding and subsidies, agriculture, Cadastre, evidence of managers of agricultural land

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu Grantu UK č. UK/435/2018 - „Príprava opatrení na zefektívnenie činnosti pozemkových spoločností“, udeleného Univerzitou Komenského v Bratislave ako súčasť grantov pre doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov UK.

² Mgr. Ludovít Máčaj, interný doktorand na Katedre správneho a environmentálneho práva, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave.

Úvod

Elektronizácia je v súčasnosti fenoménom, ktorý vo väčšej alebo menšej miere zasahuje viaceré oblasti nielen verejnej správy. Na Slovensku sa elektronizácia verejnej správy prejavuje čo najvýraznejšie vo forme tzv. e-governmentu, ktorý v zmysle príslušného zákona (ďalej len „zákon o e-governmente“) predstavuje elektronickú podobu výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci.³ Postupne sa vyprofilovali aj jeho jednotlivé podoblasti, ako napríklad e-health (elektronizácia správy zdravotníctva), e-justice (elektronizácia správy justície) a mnohé ďalšie. Sú to moderné pojmy, ktoré však v mnohých prípadoch obsiahli už začaté a prebiehajúce procesy elektronizácie. Tieto postupy elektronizácie sa dotkli už aj správy pôdohospodárstva, a to na viacerých úsekoch. Napriek tomu, zavádzanie informačných a komunikačných technológií (ďalej aj len „IKT“) v oblasti pôdohospodárstva je stále chápané fragmentovo a nie je zahrnuté pod jeden pojem. Avšak na medzinárodnej úrovni sa už dlhšej dobe pracuje s pojmom e-agriculture pod významom zavádzania informačných a komunikačných technológií v oblasti poľnohospodárstva najmä za účelom dosiahnutia väčšej produkcie poľnohospodárskych výrobkov.

Zámerom tohto príspevku je poukázať na to, aké vymedzenie môže mať pojem elektronizácie pôdohospodárstva, alebo e-agriculture v podmienkach Slovenskej republiky a či je vhodné pristupovať k jej zavádzaniu v tejto oblasti jednotne, a taktiež, aká je súčasná úroveň jej realizácie a možné výzvy do budúcnosti.

Jadro

1 Pojem e-agriculture

Elektronizácia verejnej správy prebieha v mnohých oblastiach, a viaceré z nich môžeme zaradiť pod oblasť pôdohospodárstva. Napriek tomu sa slovenská právna úprava, a v zásadnej miere ani teória či odborná prax s týmto pojmom bližšie nezaobrá.

Organizácia pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO), ako špecializovaná agentúra Organizácie spojených národov prijala v nadväznosti na Akčný plán Svetového samitu pre informačnú spoločnosť (WSIS), organizovaného kongresmi v Ženeve (2003) a Tunise (2005) definíciu k e-agriculture, kde ho upravuje takto:

"E-agriculture" je vznikajúca oblasť na križovatke pôdohospodárskej informatiky, pôdohospodárskeho rozvoja a podnikania s odkazom na pôdohospodárske služby, šírenie

³ Zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

technológií a poskytované informácie alebo informácie rozšírené prostredníctvom internetu a súvisiacich technológií. Konkrétnejšie to zahŕňa konceptualizáciu, návrh, vývoj, hodnotenie a uplatňovanie nových (inovatívnych) spôsobov využitia existujúcich alebo vznikajúcich IKT. E-agriculture ide nad rámec technológií, s cieľom podporiť integráciu technológií multimédií, vedomostí a kultúry, zlepšiť komunikáciu a vzdelávacie procesy medzi rôznymi aktérmi v oblasti pôdohospodárstva na miestnej, regionálnej a celosvetovej úrovni. Zjednodušenie, podpora štandardov a noriem, technická podpora, budovanie kapacít, vzdelávanie a rozšírenie sú kľúčovými zložkami e-agriculture.⁴

Ako je aj vyššie uvedené, na národnej úrovni nie je tento pojem na Slovensku vymedzený, aj vzhľadom na vyššie zmienenú definíciu FAO však môžeme prísť k záverom, ktoré oblasti verejnej správy sa predmetu elektronizácie pôdohospodárstva bezprostredne dotýkajú takým spôsobom, že ich sem môžeme zaradiť. Ak vychádzame z predpokladu, že sa jedná o zavádzanie IKT na úseku pôdohospodárstva, na základe slovenských reálií by som na účely tohto príspevku vymedzil e-agriculture na Slovensku ako využívanie IKT v týchto oblastiach:

1. poskytovanie podpôr a dotácií v poľnohospodárstve
 - a. evidencia užívateľov poľnohospodárskych pozemkov a žiadosti o podpory
 - b. kontrola využívania finančných prostriedkov (diaľkový prieskum Zeme),
2. výrobné postupy v pôdohospodárstve,
3. modernizácia správy pozemkových spoločenstiev.

Práve v týchto oblastiach sa moderné technológie v pôdohospodárstve na Slovensku využívajú v najväčšej miere a aj do budúcnosti sa dá predpokladať ich rozšírenie. V prípade správy pozemkových spoločenstiev sa jedná o oblasť, v ktorej by ich zavedenie mohlo pomôcť zefektívniť činnosť jednotlivých spoločenstiev. Samozrejme, elektronizácia sa dotýka aj mnohých ďalších oblastí v pôdohospodárstve. V tomto príspevku sa však zameriam na vyššie zmienené oblasti, na spôsoby súčasného využívania IKT a možnosti rozvoja do budúcnosti.

2 Poskytovanie podpôr a dotácií v poľnohospodárstve

Záležitosťami, kde sa úroveň elektronizácie pôdohospodárstva už v súčasnosti prejavuje v najväčšej miere, je poskytovanie podpôr z európskych finančných mechanizmov a dotácií (najmä zo štátneho rozpočtu) v poľnohospodárstve. Pri hodnotení týchto finančných

⁴ BRIDGING THE RURAL DIGITAL DIVIDE. In: Food and Agriculture Organization. [cit.2018-11-23]. Dostupné na internete: <http://www.fao.org/e-agriculture/sites/default/files/uploads/media/e-agriculture.pdf> /

prostriedkov nemôžeme zabúdať na skutočnosť, že podľa odhadov Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo pôdohospodárstva“) približne 20-30% obhospodarovateľov obhospodaruje asi 80% plochy a keďže podstatná časť finančných podpôr sa prideluje podľa výmery obhospodarovanej plochy, práve oni poberajú teda 80% uvedených finančných prostriedkov.⁵ Práve táto skutočnosť do značnej miery ovplyvňuje pôdohospodárstvo na Slovensku.

V oblasti poskytovania podpôr a dotácií v poľnohospodárstve je dôležitý najmä zákon č. 280/2017 Z. z. o poskytovaní podpory a dotácie v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka a o zmene zákona č. 292/2014 Z. z. o príspevku poskytovanom z európskych štrukturálnych a investičných fondov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o poskytovaní podpory a dotácie“) a nariadenia vlády SR č. 342/2014 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb v znení neskorších predpisov.

2.1 Evidencia užívateľov poľnohospodárskych pozemkov a žiadosti o podpory

Na Slovensku predstavujú najväčší objem financií poskytovaných pre výrobu v poľnohospodárstve priame podpory, ktoré sa poskytujú na obhospodarovanie konkrétnych plôch. Ďalšou významnou časťou sú projektové podpory, ktoré taktiež tvoria súčasť spoločnej poľnohospodárskej politiky Európskej únie, avšak sú realizované vo forme poskytovania nenávratného finančného príspevku. Vo svojej činnosti má taktiež za úlohu organizovať trh s potravinami, ako aj poskytovanie ostatnej štátnej pomoci a pomoci de minimis.

Priame podpory, ako najvýznamnejšia časť podpôr v pôdohospodárstve, sa poskytujú na základe rozhodnutia vydaného v osobitnom druhu správneho konania. Účastníkom tohto typu konania je žiadateľ, ktorým je poľnohospodár, ktorý podáva žiadosť o priame podpory v zmysle čl. 72 nariadenia (EÚ) č. 1306/2013. V postavení konajúceho orgánu, teda osobitného typu správneho orgánu, je Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo pôdohospodárstva“) a Pôdohospodárska platobná agentúra (ďalej len „PPA“), pričom o žiadosti rozhoduje vo výsledku PPA. Na toto konanie sa okrem niekoľkých výnimiek nevzťahujú ustanovenia zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení neskorších predpisov (ďalej len „správny poriadok“).⁶ Z hľadiska teoretického delenia ide o situáciu, kedy sa na konanie vzťahujú len niektoré výslovne určené ustanovenia

⁵ ILLÁŠ, Martin. Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR, sekcia legislatívy, odbor legislatívy, osobná komunikácia, 09.12.2016

⁶ § 23 ods. 1 zákona č. 280/2017 Z. z.

správneho poriadku, pričom použitie ostatných je výslovne vylúčené. Jedná sa o režim špeciality s čiastočnou subsidiaritou niektorých ustanovení správneho poriadku, avšak nie správneho poriadku ako takého.⁷ Ak teda vychádzame z definície správneho konania v § 1 ods. 1 správneho poriadku, je nepochybné, že aj v tomto prípade sa jedná o rozhodovanie v oblasti verejnej správy, na ktoré by sa mala v ideálnom prípade vzťahovať pôsobnosť správneho poriadku. Samotné konanie o poskytnutie podpory začína na základe dispozičnej zásady, keď je doručená žiadosť o poskytnutie priamej podpory na základe vyhlásenej výzvy. *Konajúci orgán v konaní o priamych podporách zisťuje splnenie podmienok na poskytnutie priamych podpôr na základe podanej žiadosti. Konajúci orgán rozhodne o žiadosti o priame podpory podľa osobitného predpisu.*⁸ Detailnou úpravou platieb poskytovaných v rámci priamych podpôr sa zaoberá aproximačné nariadenie vlády SR č. 342/2014 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb v znení neskorších predpisov. To ďalej ustanovuje ďalšie podmienky na poskytovanie týchto podpôr. Napríklad okrem iného je tam ustanovená požiadavka, že priame platby sa neposkytnú, ak poľnohospodárska plocha podľa § 2 ods. 8 predstavuje viac ako 50% celej nahlásenej poľnohospodárskej plochy a ak sa na nej nevykonáva poľnohospodárska činnosť aspoň v minimálnom režime.⁹

V tejto súvislosti je vhodné poukázať aj na existenciu informačného servisu Výskumného ústavu pôdoznanectva a ochrany pôdy (ďalej len „VÚPOP“), ktorý v rámci svojej činnosti zabezpečuje prevádzku Pôdneho portálu. Jeho funkcie sú využívané aj v rámci aplikácie GSAA, prostredníctvom ktorej sa podávajú jednotné žiadosti o priame podpory, a Pôdny portál taktiež prostredníctvom internetu a mapového servera umožňuje širokej verejnosti online prezerat' informácie o poľnohospodárskej pôde.¹⁰ Ako súčasť pôdneho portálu sú poskytované nasledovné služby: register poľnohospodárskych produkčných plôch (LPIS), harmonizovaný registračno-informačný systém (HRIS) a elektronická ročenka pôdnej služby (ERPS). Z nich najvýznamnejší je práve LPIS, ktorý slúži ako prístup k informáciám o kultúrnych dieloch a k ich zobrazeniu na mape aj pre verejnosť bez akéhokoľvek dôvodu.

Tieto systémy majú veľké využitie v mnohých oblastiach, či už sa jedná o kontrolu využívania poskytnutých prostriedkov, ale aj na samotné podávanie jednotných žiadostí o priame podpory, ktoré sa pridávajú na obhospodarované plochy. Vyššie zmienené konanie o poskytnutie pôdohospodárskych podpôr prebieha v zmysle zákona č. 280/2017 Z. z. a

⁷ VRABKO, M. a kol. Správne právo procesné. Všeobecná časť., s.57

⁸ § 26 ods. 6 a 7 zákona č. 280/2017 Z. z.

⁹ § 3 nariadenia vlády SR č. 342/2014 Z. z.

¹⁰ Infoportál VÚPOP, dostupné na: <http://www.podnemapy.sk/default.aspx>, (10.12.2018, 19:00)

nariadenia vlády SR č. 342/2014 Z. z. Žiadatelia sú pri vyplňaní jednotlivých žiadostí (vrátane špecifikácií a príloh) povinní postupovať podľa pravidiel stanovených PPA a uvádzať údaje o pozemkoch (plochách, na ktoré sa poskytuje podpora) vo forme grafických príloh. Tie sa zakresľujú a zoznamy poľnohospodárskych pozemkov a zoznamy pozemkov pre účely oblastí ekologického záujmu sa vyplňajú prostredníctvom aplikácie GSAA.

Blízko súvisiacou problematikou je aj evidencia užívateľov poľnohospodárskych pozemkov, ktorá na Slovensku vo forme ústredne vedeného registra neexistuje. Keďže ako je uvedené vyššie, veľká väčšina poľnohospodárov podniká na prenajatých pozemkoch, východiskom pre informácie verejnosti, orgány verejnej správy alebo aj konkrétnych žiadateľov v záväznej forme nemôže byť ani kataster nehnuteľností, ktorý síce eviduje viaceré vecné práva k nehnuteľnostiam, okrem najvýznamnejších vlastníckych taktiež nájomné vzťahy, avšak len tie, ktoré trvajú alebo majú trvať najmenej päť rokov.¹¹ Zistiť, kto je reálnym obhospodarovateľom pozemku, či už na základe nájomného, alebo iného právneho vzťahu, je nielen z hľadiska formálnej publicity – teda prístupu verejnosti, ako aj z pohľadu orgánov verejnej správy, neraz nemožné. Preto má aj PPA ako riadiaci orgán pri pridelovaní podpôr v pôdohospodárstve neraz „zviazané ruky“ a veľmi málo možností ako overiť správnosť podkladov poskytnutých konkrétnym žiadateľom, či už o konkrétnom právnom vzťahu k pozemku, alebo aj o jeho výmere, kultúre a ďalších súvisiacich náležitostiach. Vypracovanie takejto databázy bude veľmi náročné, avšak aj v súlade so súčasnou debatou o možných zneužívaniach systému pôdohospodárskych dotácií sa stáva nevyhnutným predpokladom dodržiavania požiadavky princípu zákonnosti najmä pri poskytovaní podpory poľnohospodárov z prostriedkov Európskej únie. Totižto ani samotná PPA v konaní o jednotných žiadostiach o priame podpory detailne nepozná právne vzťahy viazané na nehnuteľnosti, na ktoré sa poskytujú dotácie, čo vo výsledku môže viesť k viacerým porušeniam zákona.

Je potrebné, aby takáto evidencia užívateľov poľnohospodárskych pozemkov bola oddelená od evidencie katastra a aby bola vedená pravdepodobne na pozemkových a lesných odboroch okresných úradov, ktorých primárnym cieľom je ochrana zákonnosti na úseku pozemkového vlastníctva. Ďalšou perspektívou rozvoja v tejto oblasti je vylepšenie technického systému na podávanie žiadostí o podporu v tom zmysle, aby viedol k predchádzaniu možného zneužívania a vzniku káuz, kedy vznikajú dôvodné pochybnosti o protizákonnom nakladaní s týmito finančnými prostriedkami. Napríklad, súčasné prevedenie

¹¹ § 1 ods. 1 zákona č. 162/1995 Z. z.

aplikácie GSAA môže pôsobiť ako istý obmedzujúci faktor najmä pri menších poľnohospodároch so slabším technickým zabezpečením a pri starších ľuďoch s nedostatočnými infromatickými znalosťami. Je preto potrebné, aby tieto systémy boli čo najviac otvorené, aby sa poskytovala súčinnosť aj slabším subjektom a aby sa čím najviac sprehľadnili a sprístupnili verejnosti, čím sa zabezpečí aj potrebná transparentnosť. Veľké snahy o posun v tejto oblasti sa prejavili jednak v občianskej spoločnosti, ako aj u odborníkov na iné oblasti. V dňoch 06.04. - 08.04.2018 sa na pôde Fakulty informatiky a informačných technológií Slovenskej technickej univerzity uskutočnilo podujatie *Hackathon - AllForJan*, na tému pôdohospodárskych dotácií. Na nich študenti a odborníci na informatiku v spolupráci s novinármi a zainteresovanou verejnosťou pracovali na riešeníach, ktoré by mohli pomôcť v boji proti podvodom.¹² Avšak na to, aby tieto zmeny priniesli očakávaný efekt, bude nevyhnutné, aby sa podarilo presadiť minimálne väčšiu časť z nich.

2.2 Kontrola využívania finančných prostriedkov (diaľkový prieskum Zeme)

Ďalšou zaujímavou oblasťou, kde sa v rámci poskytovanie podpôr v pôdohospodárstve využívajú informačné technológie, je kontrola využívania podpôr v pôdohospodárstve metódou diaľkového prieskumu Zeme. Finančné prostriedky zo zdrojov Európskej únie majú povahu verejných prostriedkov až do využitia príjmom podpory. Prijemca musí dodržať pravidlá a podmienky, za ktorých boli tieto prostriedky poskytnuté. Hoci je táto kontrola vykonávaná v zmysle príslušných nariadení EÚ v celom priebehu procesu, v súčasnosti platný účinný predpis, zákon č. 357/2015 Z. z. o finančnej kontrole a audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov pojem následná kontrola nepoužíva, kontrola sa však aj tak vykonáva podľa ďalších konkrétnych ustanovení tohto predpisu, ako napríklad overovanie dodržiavania stanovených kritérií pre poskytnutie platby a kritérií oprávnenosti pozostávajúce z administratívnych finančných kontrol a finančných kontrol na mieste.¹³ Počas administratívnych finančných kontrol sa kontroluje aj plnenie dlhodobých záväzkov softvérovými kontrolami v sústave údajov o žiadateľoch, ktorí sa zaviazali k viacročným záväzkom.

¹² HACKATHON #ALLFORJAN: Novinári a IT-čkari sa spojili a vytvorili nástroje proti podvodom. In: Aktuality.sk, 08.04.2018 [cit.2018-12-10]. Dostupné na internete: <https://www.aktuality.sk/clanok/579363/hackathon-allforjan-novinari-a-it-ckari-sa-spojili-a-vytvorili-nastroje-proti-podvodom/>

¹³ SYSTÉM KONTROLY A AUDITU PODPÔR Z EURÓPSKEHO POĽNOHOSPODÁRSKEHO FONDU PRE ROZVOJ VIDIEKA. In: Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky [online]. [cit.2018-12-10], Dostupné na internete: <http://www.mpsr.sk/download.php?pkfID=9002/>.

*Kontrola dotácií sa realizuje na Výskumnom ústave pôdoznanectva a ochrany pôdy. Využíva pri tom údaje z leteckého a satelitného snímkovania a z geografických informačných systémov. Odhad výšky oprávnených dotácií si môže žiadateľ zistiť z vlastných dát.*¹⁴ Kontrola pôdohospodárskych dotácií metódou diaľkového prieskumu Zeme (DPZ) sa na Slovensku technicky realizuje na VÚPOP, na ktorý bola táto úloha delegovaná zo strany povinností PPA.¹⁵ Na zodpovednosti má túto činnosť odbor diaľkového prieskumu Zeme a geoinformatiky VÚPOP. Tento odbor má postavenie Integrovaného administratívneho a kontrolného systému IACS v poľnohospodárstve pre prvý pilier – priame platby ako aj pre úlohy druhého piliera zameraných na mimoprodukčné funkcie – Program rozvoja vidieka. Má niektoré úlohy v rámci odborných, a iné ohľadom zabezpečovania informatických systémov. Tie sa týkajú najmä pôdneho portálu poskytujúceho informácie z informačného systému o pôde, zabezpečovania výskumu v oblasti zvyšovania operačných možností údajov báz o pôde a diaľkového prieskumu Zeme, zabezpečovania činností súvisiace s prevádzkou a údržbou výpočtovej techniky a správy a údržby informačných systémov VÚPOP a mnohé ďalšie. Ich výsledkom sú v praktickej rovine odborné aktivity, ktorými sú *tvorba a priebežná aktualizácia identifikačného systému produkčných blokov na poľnohospodárskej pôde (LPIS), zisťovanie štruktúry osevu, prognózovanie úrod hlavných plodín, monitoring degradácie pôd metódami Diaľkového prieskumu Zeme a mnohé ďalšie*, ale na úseku podpôr v pôdohospodárstve sú najdôležitejšie *kontrola dotácií do poľnohospodárstva metódami interpretácie satelitných obrazových záznamov, identifikácia vlastníckych a užívateľských vzťahov na poľnohospodárskej pôde a monitoring vývoja porastov, ukazovateľov sucha, identifikácie environmentálnych indikátorov.*¹⁶ Pre kontrolu dotácií sa používajú tieto podklady: žiadosti o dotáciu s prílohami, archívne farebné ortofotomapy, družicové snímky a to: s veľkosťou pixla menej ako 3 m (na meranie plôch parciel) alebo s veľkosťou pixla viac ako 3 m (na identifikáciu plodín), údaje z pozemného prieskumu, digitálny model terénu. Plochu využívanej poľnohospodárskej pôdy, ako aj mapovanie plodín, si môže každý žiadateľ o dotácie predbežne zistiť na vlastných aktuálnych ortofotomapách.¹⁷ Tento systém patrí k najväčším vymoženostiam súčasného postavenia e-agriculture na Slovensku. V jeho využívaní je nevyhnutné naďalej pokračovať a zamerať sa aj na jeho širšie využívanie aj

¹⁴ KONTROLA DOTÁCII METÓDOU DIAĽKOVÉHO PRIESKUMU ZEME: Informačný systém katastra nehnuteľností. In: Geodata Store [online]. [cit.2018-12-10], Dostupné na internete: <https://www.geodatastore.sk/clanok/kontrola-dotacii-metodou-dialkoveho-prieskumu-zeme/>.

¹⁵ Tamže.

¹⁶ Odbor diaľkového prieskumu Zeme a geoinformatiky In: VÚPOP, dostupné na internete [online]. [cit.2018-12-10]: http://www.vupop.sk/odd_dpi.php/.

¹⁷ Tamže.

v ďalších fázach kontroly, ako napríklad už pri kontrole predbežnej (napr. pri podávaní žiadosti).

3 Výrobné postupy v pôdohospodárstve

Ďalšie formy elektronizácie by sa hlavne do budúcnosti mali týkať samotných výrobných procesov a poľnohospodárskych postupov. Práve zaostalosť v týchto oblastiach, spolu s vysokými vstupnými nákladmi a problémami pri pridelovaní dotácii vytvárajú slabú konkurencieschopnosť slovenských výrobkov, a to aj v porovnaní s ostatnými štátmi v stredoeurópskom priestore. Zavádzanie inovatívnych postupov v tejto oblasti, tiež s účinnými opatreniami na pomoc menším poľnohospodárom by mohli v tejto oblasti do značnej miery pomôcť. Inšpirovať sa môžeme aj príkladom Holandského kráľovstva, ktoré si pred takmer dvomi desaťročiami dalo za cieľ vyprodukovať v dohľadnej dobe dvojnásobok potravín, za využitia polovice zdrojov. Zavádzaním inovatívnych postupov sa im podarilo znížiť ich závislosť od vody, chemických postrekov, a ďalších vstupných nákladov a vypracovať sa na jednu z vedúcich krajín v oblasti exportu potravín do zahraničia. Kvôli využívaniu moderných postupov sa podarilo tejto krajine uspieť aj v pestovaní takých plodín, ktoré nie sú pre prostredie na pobreží Severného mora typické. Tieto postupy sa však týkajú aj živočíšnej výroby, ktorá dosahuje mimoriadne výstupy. Za týmto úspechom stojím veľký a detailný vedecký výskum, ale najmä jeho úspešná aplikácia u koncových užívateľov. Hoci sme si na Slovensku zvykli na skutočnosť, že potravinová bezpečnosť nie je akútnym problémom a je plne nahradená dovozom zo zahraničia, nemusí byť tomu už tak dlho, pretože narastajúca svetová populácia v kombinácii s geometricky narastajúcou spotrebou môže v blízkej dobe vyvolať celosvetovú potravinovú krízu. Podľa najkritickejších odhadov budú musieť poľnohospodári v nadchádzajúcich štyroch desaťročiach vyprodukovať viac potravín, než v celej histórii poľnohospodárstva trvajúcej vyše 8000 rokov.¹⁸ Otázka je, či si budeme môcť v takejto situácii dovoliť luxus aj na Slovensku veľkého upadania kvality poľnohospodárskej pôdy.

Je nepochybné, že zavádzanie týchto opatrení by veľmi pomohlo aj slovenskému poľnohospodárstvu. Úroveň ich implementovania je však stále na nízkej úrovni. Finančné prostriedky zo zdrojov Európskej únie sa totiž väčšinou využívajú na hradenie výdavkov na priame platby a základné fungovanie poľnohospodárstva.

¹⁸ VIVIANO, F.: How this tiny country feeds the world

4 Modernizácia správy pozemkových spoločenstiev

Poslednou oblasťou, ktorej by som sa v rámci tohto textu chcel dotknúť, je správa pozemkových spoločenstiev (ďalej aj len „spoločenstvá“). Práve tieto subjekty dlhodobo bojujú s problémami súvisiacimi s nízkou efektívnosťou ich činnosti, ako napríklad s mnohými prípadmi nevysporiadania vlastníctva na spoločných nehnuteľnostiach tvoriacich majetkový substrát konkrétnych spoločenstiev, ďalej s nízkou účasťou svojich členov na zhromaždeniach všetkých vlastníkov podielov, so slabou efektívnosťou podnikateľskej činnosti spoločenstiev, najmä na úseku poľnohospodárstva a lesného hospodárstva, keďže z hľadiska majetkových okolností je toto prvoradý priestor na podnikateľskú aktivitu spoločenstva.

Do budúca vyvstáva otázka, akým spôsobom by mala byť aktivita spoločenstva regulovaná tým spôsobom, aby došlo k efektívnejšiemu využívaniu všetkých jeho možností. Spoločenstvá sa aj do budúcnosti budú musieť vysporiadať s problémami ako neustále drobenie spoluvlastníckych podielov na spoločných nehnuteľnostiach, malá aktivita členov spoločenstva a podobne.

Prvou oblasťou, v ktorej by spoločenstvám mohla v zásadnejšej miere pomôcť elektronizácia, je spôsob rozhodovania orgánov spoločenstva, najmä zhromaždenia. To pre svoju aktivitu a schvaľovanie svojich rozhodnutí potrebuje zväčša nadpolovičnú väčšinu hlasov všetkých členov spoločenstva.¹⁹ Najmä pri menších spoločenstvách, kde sú vlastníci podielov na spoločných nehnuteľnostiach neraz dlhodobo nezúčastňujú na aktivitách spoločenstva, resp. títo vlastníci sú neznámi, iné podiely na spoločných nehnuteľnostiach ostávajú neprededené a podobe. V tejto situácii by bolo azda vhodné sa zamyslieť nad možnou elektronizáciou tohto prístupu v hlasovaní zhromaždenia, či už formou rozšírenia možnosti rozhodovať formou *per rollam*, alebo vytvorenia systému, ktorý by vytváral pre jednotlivé spoločenstvá podmienky zabezpečiť hlasovanie aj elektronicky. Aj keď je samozrejmé, že takýto systém by nepostihoval všetky prípady vlastníkov, mohol by minimálne rapídne navýšiť záujem členov o aktivitu spoločenstva, samozrejme za predpokladu, že budú k tomu aj dostatočne motivovaní, napr. zabezpečením prístupu k vyplácaniu členských podielov.

Ďalšou oblasťou, v ktorej by pokročenie miery elektronizácie mohlo pomôcť rozvoju spoločenstiev, je samotná podnikateľská činnosť spoločenstiev. Tá je predpokladaná aj v zákone, podľa ktorého *spoločenstvo môže vykonávať aj inú podnikateľskú činnosť podľa osobitných predpisov*.²⁰ Nakoľko pozemkové spoločenstvá obhospodarujú veľké rozlohy

¹⁹ § 15 ods. 2 v spojitosti s § 14 ods. 7 zákona č. 97/2013 Z. z.

²⁰ § 19 ods. 3 zákona č. 97/2013 Z. z.

najmä lesných pozemkov a poľnohospodárskej pôdy, činnosti s nimi súvisiace tvoria podstatnú aktivitu spoločnosti. Ministerstvo pôdohospodárstva vychádza pri svojej práci z predpokladu, že ich rozloha dosahuje až 300 000 ha, čo je v porovnaní s celkovou rozlohou lesných pozemkov, ktorá tvorí približne 2 022 522 ha, takmer 14,83%.²¹ V každom prípade tento priestor tvorí veľký potenciál aj pre využívanie majetkov spravovaných spoločnosťou nielen vo forme prenájmu (najmä pri poľnohospodárskych pozemkoch), ale aj na obhospodarovanie samotným spoločnosťou v oveľa väčšej norme.

Záver

Jedným z cieľov tohto príspevku bolo poukázať na to, že elektronizácia sa v určitej miere aj v súčasnosti dotýka správy poľnohospodárstva na Slovensku a v krátkej budúcnosti ju očakáva pravdepodobne ďalšie rozšírenie. Aj keď pojem e-agriculture ešte nie je v našom prostredí dostatočne vymedzený, je očakávateľné, že aj pod vplyvom medzinárodných organizácií sa tento pojem bude častejšie objavovať nielen v rámci akademickej debaty, ale aj pri tvorbe reformných plánov orgánov verejnej správy, ako aj v rámci prijatých právnych predpisov. Tento príspevok sa teda tiež pokúsil vymedziť oblasti, v ktorých elektronizácia a zavádzanie informačných a komunikačných technológií v pôdohospodárstve už nastalo, resp. je v blízkej dobe očakávateľné. V poslednom, no najvýznamnejšom rade, sa snažil poukázať na spôsoby, akými by tieto prostriedky mali byť v rámci pôdohospodárstva využité aj vo väčšej norme.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- VIVIANO, F.: How this tiny country feeds the world. In: National Geographic [online]. National Geographic, september 2017 [cit.2018-12-10], Dostupné na internete: <https://www.nationalgeographic.com/magazine/2017/09/holland-agriculture-sustainable-farming/>.
- VRABKO, M. a kol.: Správne právo procesné. Všeobecná časť. - 1. vyd. Bratislava: C.H.Beck, 2013. 304 s. ISBN 978-80-89603-13-8.
- VRABKO, M, MÁČAJ, L.: Prevod vlastníckeho práva v pozemkových spoločnostiach In: Agrarian law of the European Union 2017 [elektronický dokument].1. vyd. ISBN 978-80-552-1796-3. - Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2018. - s. 105-115.

²¹ VRABKO, M, MÁČAJ, L. Prevod vlastníckeho práva v pozemkových spoločnostiach, s.109

BRIDGING THE RURAL DIGITAL DIVIDE. In: Food and Agriculture Organization. [online]. [cit.2018-11-23]. Dostupné na internete:

<http://www.fao.org/e-agriculture/sites/default/files/uploads/media/e-agriculture.pdf/>

HACKATHON #ALLFORJAN: Novinári a IT-čkari sa spojili a vytvorili nástroje proti podvodom. In: Aktuality.sk [online], 08.04.2018 [cit.2018-12-10]. Dostupné na internete:

<https://www.aktuality.sk/clanok/579363/hackathon-allforjan-novinari-a-it-ckari-sa-spojili-a-vytvorili-nastroje-proti-podvodom/>

ISVS: Informačný systém katastra nehnuteľností. In: METAIS [online]. Ministerstvo financií Slovenskej republiky [cit.2018-12-10], Dostupné na internete:

<https://metais.finance.gov.sk/detail/ISVS/46e8dade-fabc-404d-bbb5-2f14738f7323/cimaster?tab=summarizingCart/>.

KONTROLA DOTÁCII METÓDOU DIAĽKOVÉHO PRIESKUMU ZEME: Informačný systém katastra nehnuteľností. In: Geodata Store [online]. [cit.2018-12-10], Dostupné na internete: <https://www.geodatastore.sk/clanok/kontrola-dotacii-metodou-dialkoveho-prieskumu-zeme/>.

SYSTÉM KONTROLY A AUDITU PODPÔR Z EURÓPSKEHO POĽNOHOSPODÁRSKEHO FONDU PRE ROZVOJ VIDIEKA. In: Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky [online]. [cit.2018-12-10], Dostupné na internete: <http://www.mpsr.sk/download.php?pkfID=9002/>.

**USTÁLENOSŤ ROZHODOVACEJ PRAXE AKO KVALITATÍVNA
POŽIADAVKA SÚDNEHO ROZHODOVANIA SPOROV A AKO
FUNKČNÁ SÚČASŤ ROZHODOVANIA SPOROV SÚDMI
VŠEOBECNEJ SÚSTAVY SÚDNICTVA
STABILITY OF THE COURTS DECISIONS AS THE QUALITY
FEATURE OF THE DECISION MAKING AS THE FUNCTIONAL PART
OF THE DECISIONS MAKING OF THE SYSTEM OF COURTS
IN SLOVAK REPUBLIC**

Jaroslav Čollák¹

Abstrakt

V predkladanom príspevku autor poukazuje na dôležitosť zákonného prvku civilného súdneho procesu „ustálenosť rozhodovacej praxe najvyšších súdnych autorít“, ktorý zasadzujú do širšieho rámca prejednávania a rozhodovania sporov v prepojení na procesné inštitúty ako je právny istota, viazanosť sudcu právnym rozhodnutiami súdov a odôvodniteľnosť odklonu od ustálenej rozhodovacej praxe.

Kľúčové slová

Ustálená rozhodovacia prax, rozhodovanie, sudca, odklon, najvyšší súd Slovenskej republiky.

Abstract

In the present article the author tries to focus and note to the importance of the legal element of the civil judicial process, „the stability of the decision-making practice of the highest judicial authorities“, which he tries to present in the wider framework of discussion, basically in connection with procedural institutes such as legal certainty, judicial binding acting of judge by another court decisions, and justifiability of different decision making from so called – steady decision-making practice.

Keywords

Stability of the court decision, decision making, judge, court, the supreme court of Slovak republic.

*„Správne riešenia musia obstať v skúške
času“*

¹ Katedra občianskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach – odborný asistent, Advokátska kancelária Čollák a partneri – advokátsky koncipient, Slovenský futbalový zväz – Legislatívnoprávna komisia, Komora SFZ pre riešenie sporov.

I. ÚVOD V PODOBE PREDPOROZUMENIA PARCIÁLNYCH PRVKOV PROCESUALISTICKY PODSTATNEJ TÉMY:

„Procesná nadstavba hmotnoprávneho vzťahu môže v niektorých prípadoch znamenať jeho obsahový a rozsahový pád v konečnom dôsledku negujúci jeho podstatu, ak procesnoprávne konotácie súdneho riešenia – prejednávania a rozhodovania konkrétneho sporu neprodukurujú rozumné a racionálne výsledky.“ Táto myšlienka v najlepšom odtieni predstavuje pôvod úvah a myšlienkových konštruktov, ktoré stáli za zrodom predkladaného príspevku.

Obsahovým, právnym, inštitucionálnym, practicistickým a rámcovým predporozumením predmetného príspevku je pozitivisticko - teoretickoprávna myšlienková konštrukcia nad udržateľnosťou systému súdneho rozhodovania – to na základe vedomosti o nových kvalitatívnych požiadavkách na rozhodovaciu činnosť súdov, snahy o zjednocovanie rozhodovacej praxe súdov sústavy súdnictva Slovenskej republiky, to za súčasnej vedomosti o „inštančnosti“ konania pred súdmi, požiadavkách právnej istoty a predvídateľnosti súdnych rozhodnutí. Zdá sa, že povestné druhé husle predkladanej témy môže niest' otázka „inštančnosti“ rozhodovania či zásadnej nezmeniteľnosti súdneho rozhodnutia (*mimoriadne opravné prostriedky prelamujúce právoplatnosť súdneho rozhodnutia*), avšak o slovo sa hlási aj tzv. test ústavnosti (*dostupný v konaní pred Ústavným súdom Slovenskej republiky - ďalej aj „USSR“*). Všetky uvedené parciálne prvky jednej množiny s názvom ustálená rozhodovacia prax (*najvyšších súdnych autorít, pozn. aut.*) oscilujú okolo východiskovej otázky celého konceptu predkladaného príspevku, ale aj samotného procesualistického inštitútu ustálenej rozhodovacej praxe, ktorá znie: „Čo to vlastne ustálená rozhodovacia prax“ (najvyšších súdnych autorít) je a aké konotácie vyplývajú z jej zákonného uchopenia, a judikátornej existencie?

V predkladanom príspevku sa pokúsime zamyslieť sa nad z nášho pohľadu zásadnou procesnoprávnou úvahou vychádzajúcou z dvoch oblastí úvahy, a to: (i) ktorý súd v podmienkach Slovenskej republiky dnes zjednocuje, prípadne ktorý bude zjednocovať rozhodovaciu činnosť súdov Slovenskej republiky v budúcnosti? Uvedená otázka je determinovaná nevyhnutnou úvahou nad tým, akým spôsobom sa tak bude diať, a predovšetkým - na základe akých právnych inštitútov? Dôležité je uvedomiť si, že na uvedenú otázku priamym spôsobom dopadá a determinuje akékoľvek odpovede „právna istota“ ako (nielen) procesualistický inštitút zavedený z.č. 160/2015 Z.z. *Civilný sporový*

poriadok v z.n.p. (ďalej aj „CSP“). Rovnako, na predložené úvahy podľa nášho názoru vplýva znenie niektorých princípov CSP, ktoré determinujú rozhodovaciu prax a jej kvalitu.

S istou dávkou vedeckej a akademickej nepresnosti uvedme, že do množiny súdov pre účely tohto príspevku zaradíme jednak sudy všeobecnej sústavy súdnictva (okresné, krajské, Najvyšší súd Slovenskej republiky, Špecializovaný trestný súd), ako aj Ústavný súd Slovenskej republiky.

Procesualistický pedantný čitateľ by mohol namietať predovšetkým zaradenie Ústavného súdu Slovenskej republiky (*ďalej aj „USSR“*) do uvádzanej množiny, nakoľko jeho úlohou nie je prejednávať a rozhodovať spory a iné právne veci – ako je to v prípade všeobecných súdov v zmysle CSP, ale dohliadať na ústavnosť a zákonnosť tak, ako to zakotvuje z.č. 38/1992 Zb. o organizácii ústavného súdu SR, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov (*ďalej aj ZoOÚS*) ako nezávislý súdny orgán pre kontrolu ústavnosti.²

Uvedené zaradenie ÚSSR do množiny úvah však odôvodňuje úvaha autora o prakticistickom význame vzťahu USSR a existencii sporu, ktorý nebol (nemusel byť) rozhodnutý v súlade so zákonom súdom prvej inštancie, odvolacím súdom či prípadne NSSR v prípade, ak NSSR predmetné procesné podanie otvárajúce dovolacie konanie v zmysle procesných predpisov (dovolanie) odmietne (má právomoc odmietnuť) ako dovolanie neprípustné.

K nastolenej šírke predmetnej úvahy sa dostaneme v ďalšom texte, pričom poukážeme na niektoré úskalia možnosti odmietnutia dovolania ako „poslednej inštancie súdnej nápravy“ za súčasnej konštatácie o možnosti „ústavného prieskumu“ rozhodnutí krajských súdov. Príspevok by mal v lepšom prípade exaktne odpovedať na položené otázky, avšak v prípade, ak to nebude možné, bude prostriedkom formulácie úvah na otázky danej témy, ktorých spomínané (exaktné) zodpovedanie neposkytuje uspokojivé riešenia, a ktoré by tým pádom mali nadobudnúť charakter úvah *de lege ferenda*. Už na začiatku príspevku konštatujeme vedomosť o možnej „nekonečnosti“ záverov v ňom prezentovaných, to titulom obsiahlosti danej témy, či nedefinitívnosti jednotlivých – parciálnych otázok.

² Ustanovenie § 1 ods. 1 ZoOÚS.

II. DILEMA SPOJENÝCH NÁDOB? PRÁVNA ISTOTA, STATUS SUDCU A USTÁLENOSŤ JUDIKATÚRY NAJVYŠŠÍCH SÚDNYCH AUTORÍT NA CESTE K ZJEDNOCOVANIU ROZHODOVACEJ PRAXE NAJVYŠŠÍM SÚDOM SLOVENSKEJ REPUBLIKY:

Ak sa chceme zamerať na plošné úvahy o téme príspevku, musíme vykonať akúsi syntézu obsahu jednotlivých častí preberanej problematiky. Ak ňou je ustálenosť rozhodovacej praxe súdov, musíme sa pokúsiť zodpovedať otázku, ktoré mechanizmy dnes prítomné v právnom poriadku Slovenskej republiky nútia konajúci súd prihliadať na už známe a zverejnené rozhodnutia súdov všeobecnej sústavy súdnictva. Táto otázka logicky vytvára prepojenie tejto témy s úvahou nad akousi „*precedenčnosťou*“ európskeho právneho systému, či systému slovenského súdnictva. Aj keď sa o nej žiadna časť žiadneho konkrétneho právneho predpisu v podmienkach slovenskej republiky explicitne nezmieňuje, môžeme v ňom vystopovať prvky a minimálne štandardy konania a rozhodovacej praxe všeobecných súdov, ktoré k nemu priamo – či nepriamo smerujú. Istú formu kritiky voči systému akejsi „*precedenčnosti*“ európskeho právneho súdneho prostredia sme prezentovali v inom a skôr publikovanom príspevku³, avšak trend tohto vývoja nie je dnes možné prehliadať.

Pozornému čitateľovi bez zaváhania neušlo, že rekonštrukciou civilného procesného práva došlo k zavedeniu pojmu „*právná istota*“ do právneho poriadku Slovenskej republiky. Predmetný zákon, to konkrétne CSP v čl. 2 ods. 2 uvádza nasledovne:

- „ *Právná istota je stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít; ak takej ustálenej rozhodovacej praxe niet, aj stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý spravodlivo.* ”

Nielen teória procesného práva preskúmala otázky „*právnej istoty*“ dostatočným spôsobom, pričom bližšia pozornosť tejto otázke presahuje ambície a rozsah predkladaného príspevku (*k tomu bližšie pozri napr. nález Ústavného súdu Českej republiky, sp. zn. IV ÚS 610/2006, nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 551/2012, Najvyšší súd Slovenskej*

³ ČOLLÁK, J.: Právny poriadok: K niektorým spojitostiam a determinantom jeho obsahu, IN: *Studia Iuridica Cassoviensia [elektronický zdroj]*. - ISSN 1339-3995. - Roč. 2, č. 1 (2014), s. 78-94. Dostupné online: http://sic.pravo.upjs.sk/files/7_collak_-_pravny_poriadok_-_k_niektorym_spojitos.pdf.

republiky, sp. zn. 7 Cdo 42/2010), či predvídateľnosti súdnych rozhodnutí (napr. I. ÚS 87/93, PL. ÚS 16/95, II. ÚS 80/99). Zaujímavou sa ale v odbornej obci javí otázka, **aké rozhodnutie/rozhodnutia možno považovať (už) za „ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít“, a kde táto istota „ustálenosti“ ešte neexistuje.**

Významným prvkom vo vzťahu k akejsi súdnej tvorbe „ustálenosti“ rozhodovacej praxe je Zbierka stanovísk a rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenskej republiky. Túto vytvára a publikuje NSSR na základe zákonnej povinnosti zjednocovať súdnu rozhodovaciu prax na základe ustanovenia § 8 ods. 4 z. č. 757/2004 Z.z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej aj „ZoS“).

- „Najvyšší súd dbá o jednotný výklad a jednotné používanie zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov vlastnou rozhodovacou činnosťou a tým, že prijíma stanoviská k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov a zverejňuje právoplatné súdne rozhodnutia zásadného významu v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky.“

Vystopovať v odbornej spisbe názory na túto otázku je v skutku problematické. Mesiarkinová na stránkach rešpektovanej komentárovej spisby implicitne uvádza (komentár k ustanoveniu § 421 CSP vo vzťahu k dovolaniu ako opránému prostriedku), že **za ustálenú rozhodovaciu prax by bolo možné považovať rozhodnutie publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu Slovenskej republiky**⁴. Vo vzťahu k judikatúre NSSR uvádza zaujímavú myšlienku, a to cit.: „Hoci judikatúra najvyššieho súdu, vrátane ním prijatých stanovísk na zjednotenie rozhodovania, nie je formálne záväzná, ipso iure normatívnu silu má, a to vo vertikálnej línii (voči súdom nižších stupňov), ako aj v horizontálnej línii (medzi senátmi najvyššieho súdu navzájom)“, pričom následne konštatuje, že „Jednotnou interpretáciou zákona sa zabezpečuje jednota uplatnenia právnej úpravy v rovnakých prípadoch, zvyšuje sa právna istota a subjektom práva sa umožňuje predvídať postup súdu, ktorý právna norma predvída alebo ukladá“. Je potrebné poukázať, že zákonné predpisy (konkrétne ZOS) podrobne upravujú mechanizmus, na základe akého NSSR zabezpečuje ustálenosť rozhodovacej praxe všeobecných súdov, to v ustanovení § 22:

⁴ MESIARKINOVÁ, S.: komentár k ustanoveniu § 421 CSP, in: Števček, M., Ficová, S., Baricová, J., Mesiarkinová, S., Bajánková, J., Tomašovič, M., a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016, 1540 s., str. 32

§ 22

- **Zjednocovanie výkladu a používania zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov**
- (1) Na zabezpečenie jednotného výkladu a jednotného používania zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov najvyšší súd zverejňuje súdne rozhodnutia zásadného významu a prijíma stanoviská k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov. Na tento účel
 - a) príslušné kolégium najvyššieho súdu zhromažďuje prostredníctvom predsedov nižších súdov právoplatné rozhodnutia vydané v zásadnej právnej otázke a vyžaduje k nim stanovisko jednotlivých sudcov príslušného kolégia najvyššieho súdu,
 - b) plénum najvyššieho súdu alebo príslušné kolégium najvyššieho súdu prijíma stanoviská k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov, ak je to potrebné v záujme odstránenia nejednotnosti súdneho rozhodovania alebo ak sa senát najvyššieho súdu odchýlil od právneho názoru obsiahnutého v rozhodnutí iného senátu najvyššieho súdu.
- (2) Pred prijatím stanoviska k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov predseda najvyššieho súdu alebo predseda kolégia najvyššieho súdu môže požiadať o vyjadrenie iné kolégium najvyššieho súdu, generálneho prokurátora, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo“) alebo aj iné orgány verejnej moci, ako aj vedecké inštitúcie a vysoké školy.
- (3) Na zasadnutí pléna najvyššieho súdu alebo kolégia najvyššieho súdu, ktoré prijíma stanovisko k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov, sa zúčastňujú zástupcovia Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky a ministerstva; predseda najvyššieho súdu im na požiadanie udelí slovo. Iné osoby sa na rokovaní môžu zúčastniť, len ak ich zvolávateľ na rokovanie prizval.

§ 23

- (1) Najvyšší súd v záujme jednotného výkladu a jednotného používania zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov vydáva v občianskoprávných,

trestnoprávných, obchodnoprávných a správnych veciach Zbierku stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky, v ktorej zverejňuje

- *a) stanoviská najvyššieho súdu k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov, ktoré zaujalo plénum najvyššieho súdu alebo kolégium najvyššieho súdu,*
 - *b) vybrané rozhodnutia najvyššieho súdu alebo ostatných súdov.*
- *(2) Najvyšší súd zabezpečuje uverejňovanie Zbierky stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky na internete.*

§ 24

- *Podrobnosti o rokovaní pléna a kolégií najvyššieho súdu upravuje rokovací poriadok, ktorý schvaľuje plénum najvyššieho súdu; rokovací poriadok najvyššieho súdu sa vyhlasuje uverejnením v Zbierke zákonov Slovenskej republiky.*

Bajánková⁵ na medzinárodnej vedeckej konferencii Košické dni súkromného práva II. konanej v dňoch 18.-20.apríla 2018 v rámci svojho vystúpenia ako aj svojho písomného výstupu, ktorej výsledkom bol recenzovaný zborník vedeckých prác uvádza istú kritiku tohto prístupu, kedy konštatuje, neudržateľnosť tohto názoru, pričom uzatvára, že **za ustálenú rozhodovaciu činnosť najvyššieho súdu bude možné považovať aj tie rozhodnutia NSSR, ktoré síce neboli uverejnené v zbierke, avšak ktoré neboli neskoršími rozhodnutiami NSSR, či prípadne ÚSSR, zmenené.** Oporou tohto postoja sa môžu javiť ňou citované názory dostupnej odbornej spisby, napr. názor hovoriaci že „*Aj pokiaľ určitý právny názor bol opakovaně potvrdený najvyšším súdom, ide o skutočne ustálenú judikatúru, teda o názor najvyššieho súdu, nie iba o názor jedného senátu*“⁶ či odkaz na názor Moravčíkovej, ktorá uvádza, že v prípade tohto pojmu „*ide o rozhodnutia publikované v zbierke alebo na ktoré je opakovaně odkazované relevantným spôsobom v rozhodnutiach odvolacích súdov.*“⁷ Bajánková dodáva, že v prípade dovolacích konaní a na základe argumentácie dovolateľa o prípustnosti dovolania spočívajúcej v odchýlení sa od ustáleného právneho názoru dovolacieho súdu (ustanovenie § 421 ods. 1 písm. a) CSP⁸) že „*posúdenie,*

⁵ Predsedníčka Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.

⁶ BOBEK, M., KUHN. Z. a kol.: Judikatúra právni argumentace, Auditórium, Praha. 2013.

⁷ MORAVČÍKOVÁ, Andrea: Judikatúra a pojem ustálená rozhodovacia prax.- In: Bulletin slovenskej advokácie.- ISSN 1335-1079.- Roč. 22, č. 11 (2016), s. 26-32

⁸ Ustanovenie § 421 CSP:

(1) Dovolanie je prípustné proti rozhodnutiu odvolacieho súdu, ktorým sa potvrdilo alebo zmenilo rozhodnutie súdu prvej inštancie, ak rozhodnutie odvolacieho súdu záviselo od vyriešenia právnej otázky,

či ide o ustálenú rozhodovaciu prax bude závisieť v niektorých prípadoch od rozhodnutia dovolacieho súdu v konkrétnej veci.⁹“ Tu sa však otvára diskusia o možnom rozpore názorov jednotlivých senátov NSSR, pričom ak je aktuálna súčasná vedomosť o tom, že ÚSSR neplní úlohu zjednocovania právnych názorov NSSR, nadobúda opodstatnenie existencia Veľkého senátu NSSR, ktorý (aj na základe širšej zhody medzi rôznymi autormi) je prejavom požiadavky a princípu právnej istoty a snahy zákonodarcu o preferenciu a udržanie ustálenosti judikatúry NSSR. V nadväznosti na uvedené, v Náleze ÚSSR, sp. zn. III. ÚS 551/2012 zo dňa 30. januára 2013, podľa ktorého *z ústavnej kompetencie súdov interpretovať a aplikovať zákony vyplýva aj ich oprávnenie dopĺňať a rozvíjať existujúcu judikatúru týkajúcu sa relevantných právnych otázok v prerokovaných veciach. Prípadné odchýlenie sa súdu od existujúcej skoršej judikatúry v konkrétnom prípade by mohlo predstavovať zásah do základných práv a slobôd účastníka konania len za predpokladu, že by bolo dôsledkom arbitrárnosti alebo zjavnej neodôvodnenosti súdneho rozhodnutia v prerokovávanej veci. Ak iný senát najvyššieho súdu má iný právny názor, potom ústavnému súdu neprislúcha zjednocovať in abstracto judikatúru všeobecných súdov, a suplovať tak právomoc, ktorá podľa § 8 ods. 3 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov je zverená práve najvyššiemu súdu.*

Rovnako poukazuje na rozhodnutie NSSR, sp. zn. 3Cdo/6/2017 v ktorom sa NSSR pokúsil naplniť pojem ustálená rozhodovacia prax najvyššieho súdu (bod. 26.1.): „ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu je vyjadrená predovšetkým v stanoviskách alebo rozhodnutiach najvyššieho súdu, ktoré sú ako judikáty publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR. Do tohto pojmu možno zaradiť aj prax vyjadrenú opakovaně vo viacerých nepublikovaných rozhodnutiach najvyššieho súdu, alebo dokonca aj jednotlivo v doposiaľ nepublikovanom rozhodnutí, pokiaľ niektoré neskôr vydané (nepublikované) rozhodnutia najvyššieho súdu názory obsiahnuté v skoršom rozhodnutí nespochybnili, prípadne tieto názory akceptovali a vecne na ne nadviazali“. Zaujímavým sa v tomto rozsahu javí aj uznesenie NSSR, sp. zn. 6 Cdo 129/2017, kde NSSR uviedol nasledovné (nad rámec odkazu na rozhodnutie NSSR sp. zn. 3 Cdo/6/2017): “S prihliadnutím na čl. 3 C.

a) pri ktorej riešení sa odvolací súd odklonil od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu,

b) ktorá v rozhodovacej praxi dovolacieho súdu ešte nebola vyriešená alebo

c) je dovolacím súdom rozhodovaná rozdielne.

⁹ BAJNÁNKOVÁ, J.: K niektorým otázkam prípustnosti dovolania podľa § 421 Civilného sporového poriadku, IN: Košické dni súkromného práva II – recenzovaný zborník vedeckých prác, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, ISBN: 978-80-8129-088-6, vydanie prvé, Tlač: Typopress s.r.o., Košice, Košice 2018, str. 538.

s. p. do pojmu ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu treba zahrnúť aj rozhodnutia Ústavného súdu SR a Európskeho súdu pre ľudské práva, prípadne Súdneho dvora Európskej únie. Rozhodnutia súdov iných štátov, a teda ani rozhodnutia Ústavného súdu ČR a Najvyššieho súdu ČR pod tento pojem nespádajú. Ak teda dovolateľka v dovolaní poukázala na rozhodnutia Ústavného súdu ČR sp. zn. III. ÚS 1206/2009 a sp. zn. II. ÚS 1835/2014 ako na rozhodnutia spadajúce pod ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu, od ktorej sa odvolací súd pri riešení právnej otázky zachovania súrodeneckých väzieb pri rozhodovaní o zverení maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti niektorého z rodičov odklonil, tak uvedenú argumentáciu dovolateľky nemožno považovať za súladnú s ust. § 421 ods. 1 písm. a) C. s. p.“

Pojem ustálená rozhodovacia prax (dovolacieho súdu) sa pokúsil naplniť NSSR aj v ďalšom rozhodnutí, pričom občianskoprávne kolégium Najvyššieho súdu Slovenskej republiky na zasadnutí 10. októbra 2018 prijalo ako judikát rozhodnutie z 24. januára 2018 sp. zn. 6 Cdo 29/2017, právna veta ktorého znie: „Do ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu v zmysle § 421 ods. 1 Civilného sporového poriadku treba zahrnúť aj naďalej použiteľné, legislatívnymi zmenami a neskoršou judikatúrou neprekonané civilné rozhodnutia a stanoviská publikované v Zbierkach súdnych rozhodnutí a stanovísk vydávaných Najvyššími súdmi ČSSR a ČSFR, ďalej v *Bulletine Najvyššieho súdu ČSR* a vo *Výbere rozhodnutí a stanovísk Najvyššieho súdu SSR* a napokon aj rozhodnutia, stanoviská a správy o rozhodovaní súdov, ktoré boli uverejnené v *Zborníkoch najvyšších súdov č. I, II. a IV* vydaných SEVT Praha v rokoch 1974, 1980 a 1986.“ Na túto argumentačnú líniu nadviazal NSSR aj v ďalšom rozhodnutí (Uznesenie NSSR, sp. zn. 3 Cdo 165/2018 zo dňa 22. novembra 2018), kde uvádza, že cit. „Pod pojem ustálenej súdnej praxe a pod pojem dovolací súd v zmysle § 421 ods. 1 CSP teda nemožno zahrnúť rozhodnutia Najvyššieho súdu Českej republiky, na ktoré žalobca poukazuje vo svojom dovolaní, ani Najvyšší súd Českej republiky.“

Z pohľadu prejednávanej témy je významným Kovaľovej¹⁰ príspevok¹¹, ktorá sa rovnako zaoberá ustálenosťou rozhodovacej praxe najvyšších súdnych autorít s istými prienikmi tohto záujmu do náuky, spisby a judikatúry o obsahu pojmu (i) právna istota a do problematiky (ii) odklonu od judikatúry súdov, (ii.i) odôvodniteľnosti odklonu od ustálenej judikatúry a vo

¹⁰ Predsedníčka Krajského súdu v Prešove, Katedra občianskeho práva Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

¹¹ KOVAĽOVÁ, A.: Ustálená rozhodovacia prax a odklon o nej, IN: IN: Košické dni súkromného práva II – recenzovaný zborník vedeckých prác, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, ISBN: 978-80-8129-088-6, vydanie prvé, Tlač: Typopress s.r.o., Košice, Košice 2018, str. 622.

vzťahu ku (ii.ii) predvídateľnosti súdnych rozhodnutí. Zaujímavo poukazuje na rozhodnutie NSSR sp. zn. 5 Obdo 53/2016, kedy dovolatelia po nadobudnutí účinnosti CSP využili ako dovolací dôvod odklon od ustálenej rozhodovacej činnosti dovolacieho súdu. NSSR však v tomto prípade odklon postupu a rozhodnutí súdov nižších inštancií od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu nejudikoval, a dovolanie odmietol. Kovaľová cituje zaujímavú myšlienku, ktorú nebolo možné vyabstrahovať z názorov ostatných tu citovaných autorov a to, že „ustálená rozhodovacia prax sa považuje za zákon v materiálnom zmysle a za súčasť právnej normy¹²“, čo sa javí ako nesmierne zaujímavá myšlienka aj vzhľadom na ňou citované rozhodnutie Ústavného súdu Českej republiky (sp. zn. IV. ÚS 217/2008) ktoré spomína možnosť obsahovej zmeny judikatúry zohľadňujúc jej obsahový vývoj a možné zmeny aj pri nezmenenej právnej úprave.

V tomto rozsahu považujeme za vhodné upriamiť pozornosť na v skutku netypickú situáciu, ktorá nastala pri rozhodnutí NSSR, sp. zn. 3 Cdo 171/2016, kedy NSSR odmietol dovolanie v prípade, kedy dovolateľom uvádzaná právna otázka nebola v judikatúre NSSR doposiaľ riešená – avšak NSSR dovolanie odmietol využívajúc tzv. *britvu ratione valoris*¹³. Myslíme si, že k odmietaniu dovolaní na základe majetkového cenzu by nemalo dochádzať v typizovaných prípadoch a sporoch, napr. v prípadoch prejednávania a rozhodovania škody na zdraví, osobnostných práv, duševného vlastníctva a pod.

Ako môžeme vidieť, judikatúra postupne naplňa obsah pojmu ustálená rozhodovacia prax najvyšších súdnych autorít pričom je možné badať isté extenzívnejšie vnímanie „ustálenosti judikatúry“ v uvádzaných rozhodnutiach, či názoroch. Minimálne je tento trend prítomný v názorovej línii prezentovanej Bajánkovou a Marovčíkovou, ktoré považujú za ustálenú rozhodovaciu prax aj rozhodnutia necitované v zbierke stanovísk, pričom Morvačíková uvádza, že vzhľadom na mnohopočetnosť a kvantitu dostupnej judikatúry a jej neprehľadnosti vyplýva, že „z tejto skúsenosti vychádza aj vyššie formulovaný záver o potrebe prihliadať na také rozhodnutia najvyššieho súdu, ktoré sú publikované v Zbierke alebo na ktoré je opakovane odkazované relevantným spôsobom v rozhodnutiach odvolacích súdov, pretože nemožno očakávať od súdov prvej a druhej inštancie dokonalú znalosť celej rozhodovacej činnosti všetkých senátov najvyššieho súdu.

¹² Ibid, str. 628, 631.

¹³ K tomu bližšie pozri: ČOLLÁK, J.: Nepripustnosť dovolania britvou "ratione valoris" a úvahy de lege ferenda? Dostupné online: <http://www.lexforum.sk/668> (navštívené dňa 16.decembra 2018).

III. NA CESTE: POZÍCIA SUDCU

V uvedených spojitostiach však do systematiky týchto úvah nevyhnutne vstupuje pozícia sudcu ako základného článku fungovania súdov, prejednávania a rozhodovania sporov a realizácie právomoci a pôsobnosti súdov ako takých. Čím všetkým je sudca pri prejednávaní a rozhodovaní viazaný a existuje v právnom poriadku povinnosť sudcu zohľadňovať iné rozhodnutia súdov? Ak nie, tak je tento stav pozitívny – a ak áno, aké rozhodnutia iných súdov je povinný sudca zohľadňovať pri svojom rozhodovaní? Množina odpovedí sa na tomto mieste atomizuje do viacerých oblastí, akými sú predovšetkým ústavnoprávne základy úpravy postavenia a statusu sudcu ako takého, zákonná „statusová“ úprava nadväzujúca na spomínanú ústavnoprávnu úpravu (z.č. 385/2000 Z.z. zákon o sudcoch a príseďiacich v z.n.p. – ďalej aj „ZoSP“) a ďalšie zákonné pravidlá – predovšetkým v rozsahu CSP. Ide napríklad o tieto ustanovenia:

- Čl. 144 ústavy
 - *Sudcovia sú pri výkone svojej funkcie nezávislí a pri rozhodovaní sú viazaní ústavou, ústavným zákonom, medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 2 a 5 a zákonom.*

- ZoSP, ustanovenie § 8 ods. 3 a 4:
 - *Sudca je pri výkone svojej funkcie nezávislý a pri rozhodovaní viazaný len Ústavou Slovenskej republiky, ústavným zákonom, medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 2 a 5 Ústavy Slovenskej republiky a zákonom. Právny názor Ústavného súdu Slovenskej republiky obsiahnutý v jeho rozhodnutí vydanom v konaní podľa čl. 125 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky na základe návrhu súdu je pre súd záväzný.*
 - *Za podmienok ustanovených osobitnými predpismi¹⁾ je sudca viazaný aj právnym názorom, ktorý vyslovil vo svojom rozhodnutí súd vyššieho stupňa.*

Musíme však konštatovať, že povinnosť sudcu aplikovať pri prejednávaní a rozhodovaní obsah rozhodnutí iných súdov je dnes konštatovaná aj iným orgánom a na základe obsahu jeho rozhodnutí – a to samotným Ústavným súdom Slovenskej republiky. Tu možno vnímať istú atomizáciu a mnohopočetnosť samostatných prvkov tej istej množiny, ktorou je ustálenosť rozhodovacej praxe súdov na Slovensku. Ústavný súd Slovenskej republiky sa

týmito otázkami zaoberal v rozsahu úvah o materiálnom právnom štáte. Možno konštatovať, že na dané závery priamo vplývajú už zmieňované požiadavky právnej istoty ustanovenej v CSP. Možno istým spôsobom konštatovať, že zákonne vyžadovaný stav právnej istoty priamo nemení základné prvky kontinentálneho právneho poriadku, iba vytvára požiadavky na sudcov ako osoby aplikujúce právne reguly na prípady *in concreto*, aby skutočne v obdobných skutkových a právnych veciach rozhodovali rovnako. Mechanizmus, ktorým sa ale prakticky táto požiadavka realizuje už však – podľa nášho názoru – je možné považovať za akési nepriame náznaky „*precedenčnosti*“ súdneho rozhodovania ktorým sa síce priamo a exaktne kontinentálny právny systém založený na písanom práve nemení, avšak ktorým sa minimálne zjemňujú hrany a vlastnosti súdneho systému s vlastnosťou hovoriacom o tom, že sudca nie je viazaný inými rozhodnutiami súdov. Ako bolo spomínané skôr, v tejto veci sa už vyjadril aj ÚSSR, pričom ide o právnu vetu, ktorá bola publikovaná aj v Zbierke nálezov a uznesení ÚS SR **pod č. 43/2017**, pričom ide o *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 289/2017 z 21. novembra 2017*, a to v znení:

- *"Súd má poznať svoju vlastnú judikatúru, t.j. aj rozhodnutia iných sudcov (resp. senátu) toho istého súdu a túto judikatúru musí zohľadniť bez ohľadu na to, či na ňu samotné strany sporu poukazujú. Naopak, postoj všeobecných súdov, vyznačujúci sa odlišnosťou prístupu k prejednávanej veci, ktoré sú v podstate identické, bez toho, aby svoj odklon odôvodnili, je prejavom svojvôle, ktorá odporuje spomínanému základnému princípu materiálneho právneho štátu."*

Úloha sudcu, ako najdôležitejšieho článku súdneho systému v prepojení na uvedené konotácie narastá aj spolu s ďalšími časťami CSP, či z.č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok v z.n.p. (ďalej aj „CMP“), či z.č. 162/2015 Z.z. Správny súdny poriadok v z.n.p. (ďalej aj „SSP“). Konanie sudcu v prípade *in concreto* sa aj v týchto prípadoch ubera v prospech zohľadňovania rozhodnutí iných súdov. Tak napríklad:

- *CSP, Čl. 4 (a totožne – čl. 3 CMP)*
 - *(1) Ak sa právna vec nedá prejednať a rozhodnúť na základe výslovného ustanovenia tohto zákona, právna vec sa posúdi podľa ustanovenia tohto alebo iného zákona, ktoré upravuje právnu vec čo do obsahu a účelu najbližšiu posudzovanej právnej veci.*

- (2) *Ak takého ustanovenia niet, súd prejedná a rozhodne právnu vec podľa normy, ktorú by zvolil, ak by bol sám zákonodarcom, a to s prihliadnutím na princípy všeobecnej spravodlivosti a princípy, na ktorých spočíva tento zákon, tak, aby výsledkom bolo rozumné usporiadanie procesných vzťahov zohľadňujúce stav a poznatky právnej náuky a ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít.*

Ktoré súdy môžeme považovať za najvyššie súdne autority zákon explicitne neuvádza. Rešpektovaná komentárová spisba uvádza, že cit. „ ... je jednoznačné, že za najvyššie súdne autority možno sémanticky dosadiť (i) Ústavný súd Slovenskej republiky, (ii) Najvyšší súd Slovenskej republiky (iii) Európsky súd pre ľudské práva a (iv) Súdny dvor Európskej únie.¹⁴“ Je však možné konštatovať, že k otázke, aké vlastnosti musia byť splnené ohľadne „ustálenosti“ najvyšších súdnych autorít, teda – aby mohol byť obsah konkrétneho súdneho rozhodnutia považovaný za ustálený – sa ani komentárová spisba bližšie nevyjadruje. Predpokladáme, že ustálenosť ako vlastnosť rozhodnutí najvyšších súdnych autorít nájde svoje obsahové naplnenie samotnou rozhodovacou činnosťou súdov.

Otázka, ktorá mala byť prezentovaným textom položená znie: Nadobúda slovenské procesné právo a predovšetkým prejednávanie a rozhodovanie sporov súdmi Slovenskej republiky precedenčný charakter?

Myslíme si, že zodpovedanie nastolenej otázky pozitívnym spôsobom je viac ako na mieste. Nad rámec týchto úvah so snahou o akademickú korektnosť uvádzame, že v tomto príspevku sa nezaobráme viazanosťou súdu inými rozhodnutiami súdov v rovine rozhodnutí nadriadených súdov o príslušnosti súdov, právomoci súdov, o viazanosti súdov inými rozhodnutiami v špecifických prípadoch a pod., kde je viazanosť súdu nižšieho stupňa názorom vyššieho stupňa de iure viazaná takmer bezvýnimočne. V rozsahu úvah o povinnosti zohľadniť právny názor iného súdu samotným sudcom, teda de facto v rozsahu úvah o precedenčnom charaktere rozhodovania súdov uvádza vhodne Moravčíková, cit. „*názory na záväznosť judikatúry ako návod na jej aplikáciu súdmi nižšieho stupňa nájdeme aj v rozhodnutiach najvyššieho súdu, napr. v uznesení Najvyššieho súdu SR zo 14. mája 2014 sp. zn. 7 Cdo 136/2013 (kasačné rozhodnutie), sa uvádza, že „favorizácia inej právoplatne skončenej veci nemá v podmienkach Slovenskej republiky všeobecnú (precedenčnú)*

¹⁴ ŠTEVČEK, M.: komentár k čl. 2 CSP, in: Števíček, M., Ficoová, S., Baricová, J., Mesiarkinová, S., Bajánková, J., Tomašovič, M., a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016, 1540 s., str. 32.

záväznosť, nemá v nepublikovanej podobe v Zbierke stanovísk a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky ani faktickú „záväznosť“ pre iné - podobné prípady prejednávané súdmi, i keď v zložitých prípadoch (hard case) ju možno ako odkazovú metódu (stare decisis) používať pri odôvodňovaní súdnych rozhodnutí¹⁵.“ V citovanom článku sa možno stretnúť taktiež so zaujímavým upozornením na rozhodnutie Krajského súdu v Banskej Bystrici, kde môžeme nájsť vnímanie precedenčnej záväznosti a možnosti súdu odkloniť sa od judikatúry vyšších súdov súdmi nižšími: (uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici zo 14. mája 2014 sp. zn. 17Co/410/2014) podľa ktorého “v prípade precedenčnej záväznosti existuje možnosť, aby všeobecný súd (ne)reflektoval právne závery najvyššieho súdu tým, že v dobrej viere predostrie konkurujúce úvahy a začne s konkrétnym rozhodnutím najvyššieho súdu zmysluplný právny dialóg...; v tomto prípade vo svojej podstate argumentačnej záväznosti sa môže súd nižšieho stupňa odkloniť od príslušného súdneho rozhodnutia (rozhodnutí) najvyššieho súdu za predpokladu predloženia kritickej konfrontácie jeho dôvodov, podľa ktorých sa nemohol v obdobnej skutkovej a právnej situácii s predmetným rozhodnutím stotožniť; tento prístup sa preto nepovažuje za porušenie princípu právnej istoty (porovnaj napríklad nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS/564/2012 zo dňa 29. 05. 2013) so zdôraznením, že odvolaciemu súdu nie je známa jednotnosť všetkých senátov najvyššieho súdu v posudzovanej otázke možnosti vstupu vedľajšieho účastníka do konania vo fáze tzv. skráteného konania, keď navyše žiadne z vyššie uvedených rozhodnutí najvyššieho súdu nebolo doposiaľ zverejnené ani v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky“. Z uvedeného vyplýva, že samotné súdy za judikatúru spojenú so záväznosťou považujú také rozhodnutia najvyššieho súdu, ktoré boli zverejnené v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky tak, ako to predpokladá § 8 ods. 3 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch v platnom znení.

IV. ÚSTAVNÉ SÚDNICTVO AKO POSLEDNÁ INŠTANCIA A NIEKOĽKO (SKUTOČNE LEN AKADEMICKÝCH?) PROCESNÝCH SÚVISLOSTÍ:

Abstrakciou z už uvedeného možno vyvodit' podstatné zistenie, a to, že za najvyššie súdne authority považuje judikatúra predovšetkým NSSR, ale aj ÚSSR. Judikatúra týchto súdnych autorít by mala byť ustálená, a na jej základe by mali súdy nižších stupňov – vrátane týchto súdov - rozhodovať. Nemá však vplyv na túto problematiku aj tzv. test ústavnosti – čím myslíme, s istou dávkou akademickej nepresnosti – konanie pred ÚSSR na základe

¹⁵ MORAVČÍKOVÁ, Andrea: Judikatúra a pojem ustálená rozhodovacia prax.- In: Bulletin slovenskej advokácie.- ISSN 1335-1079.- Roč. 22, č. 11 (2016), s. 26-32

sťažnosti podanej na základe čl. 127 a nasl. Ústavy? Bez ohľadu na šírku problematiky skonštatujme – s odvolaním sa na rozsah tohto príspevku a nemožnosť podrobnejšej analýzy tejto otázky, ktorá si zasluhuje bezpochyby samostatný výstup – že ÚSSR môže preskúmať rozhodnutia NSSR. Rovnako je nutné konštatovať, že ÚSSR môže preskúmať aj rozhodnutia krajských súdov a to aj v prípade, ak NSSR procesne podané dovolanie odmietol z dôvodu neprípustnosti dovolania v zmysle CSP. Uvedené je možné na základe rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva z 12. Novembra 2002 vo *veci Zvolský a Zvolská proti Českej republike, sťažnosť č. 46129/99*, ako aj v zmysle konštantnej rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky (*napr. I ÚS 184/09, I. ÚS 237/09, I. ÚS 239/09, I. ÚS 667/2013* a pod.) – „... lehota na prípadné podanie sťažnosti podľa čl. 127 ods. 1 Ústavy po rozhodnutí o dovolaní bude považovaná v zásade za zachovanú aj vo vzťahu k predchádzajúcemu právoplatnému rozhodnutiu s výnimkou prípadov, keď to konkrétne okolnosti veci zjavne vylučujú. Preto nie je odôvodnené, aby sťažovateľ v prípade, ak podal dovolanie, zároveň podal aj sťažnosť podľa čl. 127 ods. 1 ústavy, pretože aj za predpokladu, že by dovolací súd dospel k záveru, že sťažnosť nie je prípustná, nemožno sťažnosť podľa čl. 127 ods. 1 ústavy smerujúcu proti rozhodnutiu najvyššieho súdu, ako aj proti rozhodnutiu, ktoré predchádzalo rozhodnutiu dovolacieho súdu, odmietnuť pre jej oneskorenosť.“ Rovnako judikoval ÚSSR aj v uznesení, č.k. III. ÚS 34/2012, cit. „ak sťažovateľ uplatnil mimoriadny opravný prostriedok – dovolanie, spôsobilý zabezpečiť ochranu jeho práv, avšak najvyšší súd ho následne odmietne ako neprípustné, mal namietat vo svojej sťažnosti aj postup dovolacieho súdu, čo však neurobil. Za splnenia uvedenej podmienky aj keby došlo k situácii, že ústavný súd pochybenie v postupe a rozhodnutí dovolacieho súdu nezistí, a porušenie práv sťažovateľky nevysloví, mohol by aj napriek tomu preskúmať súčasne rozhodnutie súdu odvolacieho.“

Je logické, že ak sme „ustálenosť rozhodovacej praxe“ označili ako akýsi procesnoprávny inštitút rozhodovacej činnosti súdov a ako akési minimálne kritérium rozhodovania, musíme tento inštitút vnútorne rozčleniť na dve jeho – funkčne samostatné podoby. Prvou je ustálenosť rozhodovacej praxe dovolacieho súdu (i) pre účely dovolacieho konania v zmysle CSP, a druhou je ustálenosť rozhodovacej praxe najvyšších súdnych autorít pre sústavu súdov ako celok, to vrátane ustálenej rozhodovacej praxe ÚSSR vrátane testu ústavnosti vo vzťahu k právoplatným rozhodnutiam NSSR. V tomto rozsahu je pri povinnosti zohľadniť ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít zohľadňovať (ex offa?) aj existencia možnosti napadnutia rozhodnutia NSSR na ÚSSR? Nemalo by byť následkom takéhoto ex offa

prístupu byť to, že súd aplikujúci na prípad *in concreto* konkrétne rozhodnutie NSSR označené ako ustálená rozhodovacia prax pri rozhodovaní čakať na „test ústavnosti“ v prípade, ak má vedomosť o prebiehajúcom konaní o konkrétnej sťažnosti? Opodstatnenosť uvedenej konštrukcie vidíme aj na základe skutočnosti, že sťažnosť fyzickej osoby prejednávaná ÚSSR podľa ustanovenia § 49 a nasl. z.č. 38/1993 Z. z. *o organizácii ústavného súdu, konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v z. n. p. (ďalej aj „ZOUS“)* nemá odkladný účinok¹⁶. Čisto logicky, mohlo by ísť o rozhodnutia (i) označené stranami alebo (ii) zohľadneného súdom samotným ako „ustálené“. Je zrejmé, že rozhodnutie NSSR vo vzťahu ku konaniu o konkrétnej ústavnej sťažnosti môže vyústiť do podoby rozhodnutia vo forme zrušenia v prípade vyhovenia ústavnej sťažnosti (*ustanovenie § 56 ods. 2 ZOUS*) – išlo o ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít aj keď test ústavnosti dopadol zrušujúcim nálezom? Na tomto mieste je podľa nášho názoru potrebné podotknúť, že o ustálenú rozhodovaciu prax by sa nejednalo v prípadoch, keby ÚSSR zrušoval rozhodnutie NSSR alebo KS (*v zmysle už citovanej doktríny Zvolský/Zvolská*) zo závažných hmotnoprávných a procesnoprávných dôvodov spočívajúcich v diktrinálne protiústavnom hmotnoprávnom posúdení, alebo procesnoprávnom postupe. Zrušované rozhodnutia by aj napriek zrušeniu nemuseli stratiť charakter (doterajšej) ustálenosti v prípadoch, kedy by ÚSSR týmto rozhodnutiam vytýkal a zrušoval by ich na základe menej závažných pochybení. Sme si vedomí, že definovanie obsahu závažného – a menej závažného „zrušenia“ ÚSSR by malo byť úlohou – pravdepodobne – práve judikatúry ústavného súdu.

V. NAMIESTO ZÁVERU: V ZNAMENÍ NEUZAVRETEJ ČIASTKOVEJ KONŠTATÁCIE:

Vzhľadom na už uvedené je možné jednoznačne konštatovať, že (i) zákonné uchopenie ustálenej rozhodovacej praxe a súvisiacej (ii) povinnosti súdov zohľadňovať jej obsah ako akéhosi (ii) minimálneho štandardu rozhodovania vytvára predpoklady na súdny vývoj ohľadne definovania obsahu tohto pojmu a ustálenia sa na tom, čo možno považovať za ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít.

Z uvedených skutočností a citovaných rozhodnutí súdov je zrejmé, že pojem ustálená rozhodovacia prax sa dotýka všetkých článkov všeobecnej sústavy súdnictva, avšak z nášho pohľadu sa dotýka bytostne dovolacieho konania, nakoľko je jedným z predpokladov

¹⁶ ustanovenie § 52 ZOUS.

rozvinutia dovolacieho koanania ako takého. Ustálenosť rozhodovacej praxe sa prirodzene dotýka aj súdov nižších inštancií v rovine povinnosti rešpektovania tejto rozhodovacej činnosti, avšak sudca má vždy možnosť sa od tejto ustálenej rozhodovacej činnosti odchýliť, samozrejme za dodržania povinnosti odôvodnenia tohto odklonu a pod.

Ak sme ustálenosť rozhodovacej praxe označili ako akýsi procesnoprávny inštitút rozhodovacej činnosti súdov, ako funkčný prvok rozhodovania systému súdov na Slovensku, a ako akési minimálne kritérium rozhodovania, máme za to, že je nutné tento inštitút vnútorne rozčleniť na dve jeho – funkčne samostatné podoby. Trefne v tomto rozsahu poznamenáva Kovaľová, že v prípade pojmu ustálenosť rozhodovacej praxe vo vzťahu k súdom všeobecnej sústave súdnictva ide o jej významné presahy vo forme jednak (i) záväznosti kasačnej, a (ii) záväznosti precedenčnej. Postreh Kovaľovej v tomto prípade považujeme za postreh principiálny a kardinálny, nakoľko tento pomenúva procesualistické vlastnosti ustálenej rozhodovacej praxe ako procesného pojmu súdnych konaní v podmienkach Slovenskej republiky.

Ako sme uvádzali v skoršom texte, prvou je podoba ustálenosti rozhodovacej praxe dovolacieho súdu iba pre účely dovolacieho konania v zmysle CSP. Druhou podobou je „širšia“ forma ustálenosti rozhodovacej praxe (všetkých!) najvyšších súdnych autorít pre sústavu súdov ako celok, to vrátane ustálenej rozhodovacej praxe ÚSSR - ktorá zahŕňa aj existenciu testu ústavnosti vo vzťahu k právoplatným rozhodnutiam NSSR, na základe ktorého môžu byť tieto rozhodnutia – do času testu ústavnosti – považované za ustálené, no po zrušovanom rozhodnutí ÚSSR o túto vlastnosť môžu (nemusia) o túto vlastnosť prísť.

Najhlbšou myšlienkou, ktorá nám po sformulovaní tohto príspevku a po akomsi sfinalizovaní predmetných úvah ostala ako povestná červená niť danej témy v myšlienkach je vo forme akejsi básnickej otázky: je namieste uvažovať o ustálenosti rozhodovacej praxe najvyšších súdnych autorít, ak sa súčasne v odbornej spisbe alebo aj judikátornej činnosti pripúšťa vývoj a zmena konštantnej judikatúry aj v prípadoch nezmenenej zákonnej matérie? Akademické, prakticistické, procesualistické a odborné zamyslenie sa nad všetkými parciálnymi atómami prejednávanej problematiky – množiny s názvom význam a postavenie ustálenej rozhodovacej praxe v slovenskom súdnom systéme - je akýmsi minimálnym pocitom, ktorým zakončujeme myšlienku, ktorá otvorila celý predkladaný príspevok.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ČOLLÁK, J.: Právny poriadok: K niektorým spojitostiam a determinantom jeho obsahu, IN: Studia Iuridica Cassoviensia [elektronický zdroj]. - ISSN 1339-3995. - Roč. 2, č. 1 (2014), s. 78-94. Dostupné online: [http://sic.pravo.upjs.sk/files/7_collak - pravny_poriadok - k_niektorym_spojitos.pdf](http://sic.pravo.upjs.sk/files/7_collak_-_pravny_poriadok_-_k_niektorym_spojitos.pdf).

ČOLLÁK, J.: Neprípustnosť dovolania britvou "ratione valoris" a úvahy de lege ferenda? Dostupné online: <http://www.lexforum.sk/668> (navštívené dňa 16.decembra 2018).

BAJNÁNKOVÁ, J.: K niektorým otázkam prípustnosti dovolania podľa § 421 Civilného sporového poriadku, IN: Košické dni súkromného práva II – recenzovaný zborník vedeckých prác, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, ISBN: 978-80-8129-088-6, vydanie prvé, Tlač: Typopress s.r.o., Košice, Košice 2018, str. 538.

BOBEK, M., KUHN, Z. a kol.: Judikatúra právni argumentace, Auditórium, Praha. 2013.

KOVAĽOVÁ, A.: Ustálená rozhodovacia prax a odklon o nej, IN: IN: Košické dni súkromného práva II – recenzovaný zborník vedeckých prác, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, ISBN: 978-80-8129-088-6, vydanie prvé, Tlač: Typopress s.r.o., Košice, Košice 2018, str. 622.

MESIARKINOVÁ, S.: komentár k ustanoveniu § 421 CSP, in: *Števček, M., Ficová, S., Baricová, J., Mesiarkinová, S., Bajánková, J., Tomašovič, M., a kol.* Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016, 1540 s., str. 32

MORAVČÍKOVÁ, Andrea: Judikatúra a pojem ustálená rozhodovacia prax.- In: Bulletin slovenskej advokácie.- ISSN 1335-1079.- Roč. 22, č. 11 (2016), s. 26-32

ŠTEVČEK, M.: komentár k čl. 2 CSP, in: *Števček, M., Ficová, S., Baricová, J., Mesiarkinová, S., Bajánková, J., Tomašovič, M., a kol.* Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016, 1540 s., str. 32.

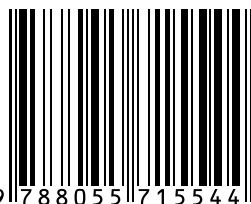
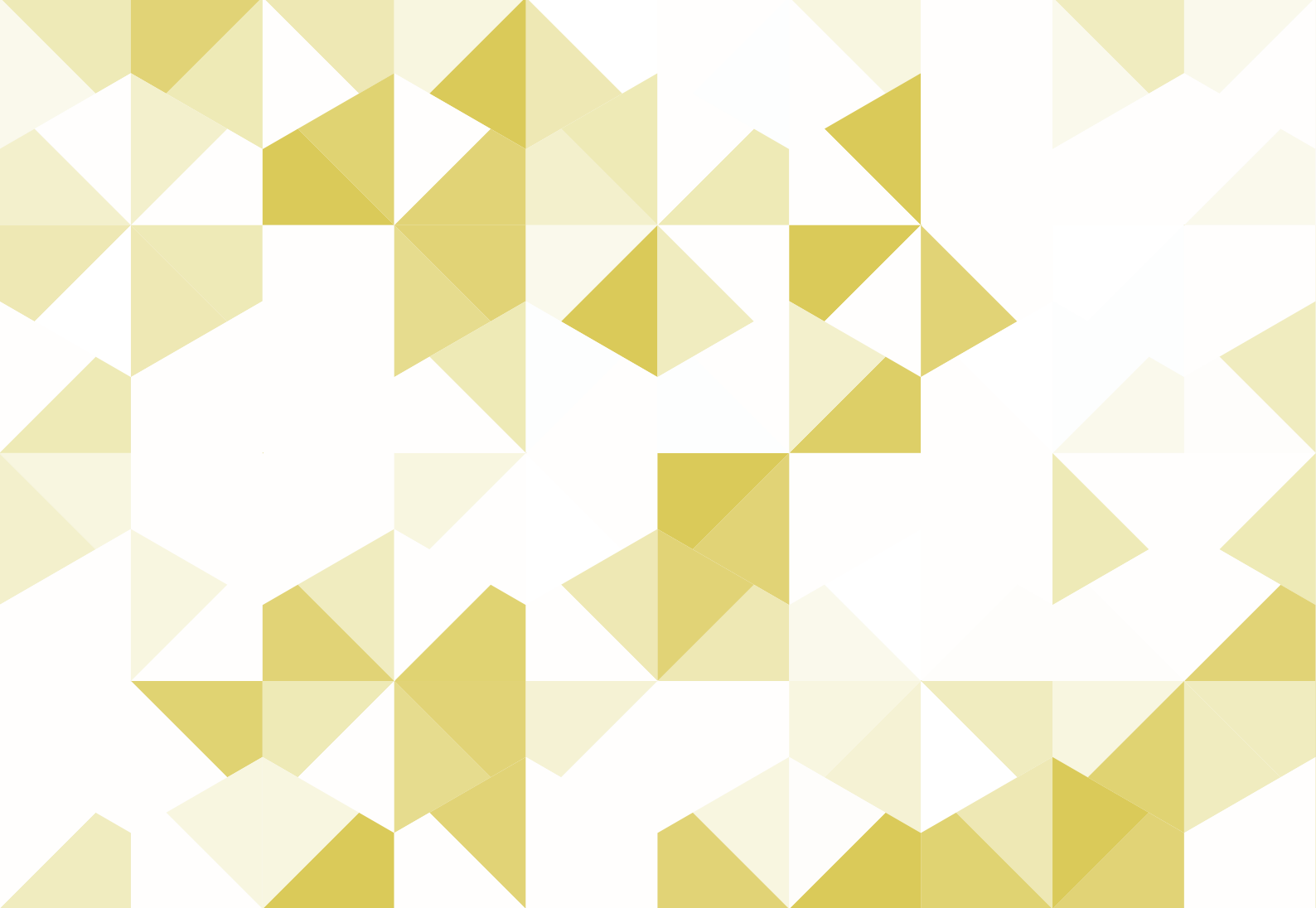
BANSKOBYSTRICKÉ ZÁMOCKÉ DNI PRÁVA

IV. ročník medzinárodnej vedeckej konferencie

Autor:	Kolektív autorov
Vedecký redaktor:	doc. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.
Predseda edičnej komisie:	JUDr. Monika Némethová, PhD.
Recenzenti:	Mult. Dr. h. c. prof. JUDr. Mojmír Mamojka, CSc. Prof. JUDr. Ján Cirák, CSc. Doc. JUDr. Soňa Kubincová, PhD. Doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.
Zostavovateľ:	Doc. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD. JUDr. Monika Némethová, PhD. Mgr. Patrik Kukul'a
Vydavateľ:	Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela
Návrh obálky:	Mgr. art. Zuzana Ceglédová
Rok vydania:	2019
Počet strán:	311

„Príspevky neprešli jazykovou korektúrou.“

ISBN 978-80-557-1554-4
EAN 9788055715544

9 788055 71544

ISBN 978-80-557-1554-4